

**ÇANAK ÇÖMLEKSİZ NEOLİTİK DÖNEME AİT HARBETSUVAN
TEPESİ ÇAKMAKTAŞI YONTMATAŞ ALET ENDÜSTRİSİ**

Hazırlayan: Baran İRİM

Danışman: Prof. Dr. Bahattin ÇELİK

ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

PREHİSTORYA BİLİM DALI

Yüksek Lisans

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
İĞDIR ÜNİVERSİTESİ
LİSANÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ÇANAK ÇÖMLEKSİZ NEOLİTİK DÖNEME AİT HARBETSUVAN
TEPESİ ÇAKMAKTAŞI YONTMATAŞ ALET ENDÜSTRİSİ**

Baran İRİM

ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PREHİSTORYA BİLİM DALI

İĞDIR/2022

TAAHHÜTNAME

Tez içerisinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun hazırlanan bu çalışmada orijinal olan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Baran İRİM

Bu tez Iğdır Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (BAP) tarafından FEF0221Y04 numaralı tez projesi olarak desteklenmiştir.

ÖZET

ÇANAK ÇÖMLEKSİZ NEOLİTİK DÖNEME AİT HARBETSUVAN TEPESİ ÇAKMAKTAŞI YONTMATAŞ ALET ENDÜSTRİSİ

İRİM, Baran

Yüksek Lisans Tezi

Arkeoloji Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bahattin ÇELİK

Haziran, 2022, 262 Sayfa

Güneydoğu Anadolu'da son yıllarda yapılan çalışmalar Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme ışık tutmaktadır. Özellikle Şanlıurfa'da gerçekleştirilen yüzey araştırmaları ve kazı çalışmaları ile birlikte Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme ait merkezlerin bu bölgede yoğun olduğunu ortaya koymuştur. Göbekli Tepe başta olmak üzere Karahan Tepe, Yeni Mahalle, Nevali Çori, Ayanlar Höyük, Sefer Tepe, Hamzan Tepe, Kurt Tepesi, Sayburç, Taşlı Tepe ve Harbetsuvan Tepesi bunlardan bazılarıdır. 2014 yılında keşfedilen Harbetsuvan Tepesi yerleşimi Şanlıurfa il sınırları içerisinde Şanlıurfa'nın 53 km doğusunda Tek Tek Dağları olarak bilinen kalkerli platolar arasında yer almaktadır. Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme tarihlendirilen Harbetsuvan Tepesi'nde; T-biçimli dikilitaşlar ve mimarı yapı kalıntıları gün yüzüne çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra çok sayıda çakmaktaşı alet, öğütme taşları, taş kaplar, havaneleri, hayvan kemiği ve çeşitli süs eşyası gibi buluntular ele geçmiştir.

Çalışmamızda; 2017, 2018 ve 2019 yıllarında gerçekleştirilen kurtarma kazılarında ele geçen çakmaktaşı buluntuları üzerinde incelemeler yapılmıştır. Tüm çakmaktaşı teknolojik ve tipolojik olarak incelenmiştir. Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen küçük buluntu grubu içerisinde çakmaktaşı buluntu topluluğu 32037 (% 94,74) adet ile temsil edilmektedir. Bunlar; üretim artığı, dilgi, yonga, çakmaktaşı alet, çakmaktaşı alet parçaları, çekirdek ve çekirdek yenileme parçası ve yanmış çakmaktaşıdan oluşmaktadır. Çakmaktaşı aletler; Byblos ve Nemrik tipi okuçları, silikalı orak-dilgiler, değişik formlarda yuvarlak ve ön kazıyıcılar, taş kalemler, mızrakuçları, vurgaç, deliciler, düzeltili dilgiler ve üç yüzlü kazma olarak sınıflandırılmıştır. Çakmaktaşıdan yapılmış olan aletler teknolojik ve tipolojik olarak incelendiğinde; Byblos uçları, Nemrik uçları, El-Khiam okucu ve naviform çekirdeklerin bulunmasına karşın, Palmyra, Amuk, Ugarit uçları ve Çayönü aletlerin bulunmaması, Harbetsuvan Tepesi çakmaktaşı buluntularını Erken PPNB ve Orta PPNB evresi arasına tarihlendirmemizi sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem, Harbetsuvan Tepesi, Çakmaktaşı, Yontmataş, Alet, Dilgi, Yonga.

ABSTRACT

PRE-POTTERY NEOLITHIC HARBETSUVAN TEAPE CHIPPED STONE TOOL INDUSTRY

İRİM, Baran

Master's Thesis

Department of Archeology

Supervisor: Prof. Dr. Bahattin ÇELİK

June 2022, 262 Pages

Recent studies in Southeastern Anatolia shed light on the Pre-Pottery Neolithic Period. Especially with the surveys and excavations carried out in Şanlıurfa, it has been revealed that the centers belonging to the Pre-Pottery Neolithic Period are concentrated in this region. Göbekli Tepe, Karahan Tepe, Yeni Mahalle, Nevali Çori, Ayanlar Höyük, Sefer Tepe, Hamzan Tepe, Kurt Tepesi, Sayburç, Taşlı Tepe ve Harbetsuvan Tepesi are some of them. The Harbetsuvan Tepesi settlement, discovered in 2014, is located within the provincial borders of Şanlıurfa, 53 km east of Şanlıurfa, among the calcareous plateaus known as Tek Tek Dağları. On the Harbetsuvan Tepesi, which is dated to the Pre-Pottery Neolithic Period; T-shaped obelisks and architectural remains were unearthed. In addition, a large number of flint tools, grinding stones, stone vessels, pestles, animal bones and various ornaments were found.

In our study; Flintstones found during the salvage excavations carried out in 2017, 2018 and 2019 were examined. All flints were examined technologically and typologically. Flintstone assemblage is represented by 32037 (94.74%) pieces among the small finds found on Harbetsuvan Tepesi. These; production residue consists of blades, flakes, flint tools, flint tool fragments, core and core renewal fragments and burnt flint. flint tools; Byblos and Nemrik type arrowheads are classified as silica sickle-blades, round and front scrapers in various forms, stone pens, spearheads, hammers, drills, retouched blades and three-sided pickaxes. When the tools made of flint stone are examined technologically and typologically; Although Byblos tips, Nemrik tips, El-Khiam point and naviform cores are found, the absence of Palmyra, Amuk, Ugarit tips and Çayönü tools allows us to date the Harbetsuvan Tepesi flint finds between the Early PPNB and Middle PPNB phases.

Keywords: Pre-Pottery Neolithic Period, Harbetsuvan Tepesi, Flintstone, Chipped Stone, Tool, Blade, Flake.

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Güneydoğu Anadolu bölgesinde son yıllarda yapılan kazı çalışmaları Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme birçok yenilik katmıştır. Özellikle gerçekleştirilen yüzey araştırmaları ve kazı çalışmaları sayesinde bu bölgenin yoğun yerleşmelere sahip olduğunu gözler önüne sermektedir. Şanlıurfa'da yapılması planlanan Atatarük Barajı suları altında kalacak merkezlerde çalışmalar yoğunlaşmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde Nevalı Çori kazısında bölgenin T-biçimli dikilitaş bulunan merkez gün yüzüne çıkarılmıştır. 1994-1995 yıllarında Göbekli Tepe'nin keşfi ve kazısıyla bölgenin önemini dahada artırmıştır. 2000'li yıllarda Prof. Dr. Bahattin Çelik'in yapmış olduğu yüzey araştırmalarında; Şanlıurfa'da Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme ait merkezlerin bilinenden daha çok olduğunu göstermiştir.

2014 yılında keşfedilen ve 2017, 2018 ve 2019 yıllarında kazısı yapılan Harbetsuvan Tepesi'ndeki çakmaktaşı buluntular çalışmamızı oluşturmaktadır. "Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme Ait Harbetsuvan Tepesi Çakmaktaşı Yontmataş Alet Endüstrisi" adlı çalışmamızda bu merkezde ele geçen çakmaktaşı buluntuların dağılımı, teknolojisi ve tipolojisi irdelenerek bölgede kazısı yapılan merkezler arasındaki benzerlikleri veya farklılıkları öğrenmemiz açısından ele alınmıştır. Bu çalışmanın araştırılmasında, yürütülmesinde çalışma süresi boyunca günün her saatinde yardımcı olan tez danışmanım Prof. Dr. Bahattin ÇELİK'E, tez çalışması kapsamında gereken izinleri veren Şanlıurfa Müze Müdürü Celal ULUDAĞ'A, Müze Müdür Yardımcısı Habibe GÖĞCE'YE, müzede çalışacak ortamı hazırlayan uzman arkeolog Oğuzhan YILDIRIM ve müze araştırmacısı Fuat TÜRKER'E, bilgilerinden faydalandığım Doç. Dr. Ergül KODAŞ'A, uzman arkeolog olan Erhan BİNGÖL'E, Müslüm DEMİR'E, Bekir ÇETİN'E, yüksek lisans arkadaşlarım Züleyha ŞEN'E, Pınar KAPLAN'A, M. Eyyub DALAR'A, Mahbube SUZEN'E, Emine GÜMÜŞTAŞ'A, Şilan AYDIN'A, Çetin KAYA'YA, arkeolog Mehmet YAŞAR, Vehip KÜÇÜKÇAY ve Serap AKKUŞ'A, fotoshopta yardım eden Yasin KÜÇÜK'E, çakmaktaşı buluntularının çizimini yapan Arş. Gör. Şahin MENTEŞE'YE, hiçbir zaman desteğini esirgemeyen biricik eşim Zehra ALDENİZ İRİM'E ve eğitimim boyunca her zaman yanımda olan, maddi ve manevi olarak herdaim yanımda duran canım aileme sonsuz teşekkür ederim.

Ayrıca, T.C. Iğdır Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (BAP) tarafından FEF0221Y04 numaralı (Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme ait Harbetsuvan Tepesi Çakmaktaşı Aletlerin Çizimi) tez projesi olarak desteklediklerinden dolayı teşekkür ederim.

Baran İRİM

IĞDIR/ 2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	v
SİMGELER ve KISALTMALAR	x
HARİTALAR DİZİNİ	xi
RESİMLER DİZİNİ	xii
TABLolar DİZİNİ	xiii
LEVHALAR DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Kaynak Özetleri.....	4
1.2. Materyal.....	7
1.3. Metod.....	7
1.4. Terimler	8
2. NEOLİTİK DÖNEM	18
2.1. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem.....	18
2.1.1. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem A (PPNA)	19
2.1.2. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem B (PPNB).....	20
3. ŞANLIURFA	22
3.1. Konumu ve Topografyası	22
3.2. Şanlıurfa'da Paleolitik Çağ	23
3.3. Şanlıurfa'da Neolitik Dönem	24
3.4. Neolitik Dönem Fauna ve Florası	26
4. ŞANLIURFA ÇANAK ÇÖMLEKSİZ NEOLİTİK DÖNEM MERKEZLERİ ..	28
4.1. Nevali Çori	28
4.1.1. Konumu	28
4.1.2. Araştırma tarihçesi	29
4.1.3. Tarihlendirme.....	29
4.1.4. Çakmaktaşı buluntuları	30

4.2. Göbekli Tepe	33
4.2.1. Konumu	33
4.2.2. Araştırma tarihçesi	34
4.2.3. Tarihlendirme.....	35
4.2.4. Çakmaktaşı buluntuları	36
4.3. Akarçay Tepe	38
4.3.1. Konumu	38
4.3.2. Araştırma tarihçesi.....	38
4.3.3. Tarihlendirme.....	38
4.3.4. Çakmaktaşı buluntuları	39
4.4. Mezraa-Teleilat.....	41
4.4.1. Konumu	41
4.4.2. Araştırma tarihçesi ve tarihlendirme.....	42
4.4.3. Çakmaktaşı Buluntuları	43
4.5. Karahan Tepe	45
4.5.1. Konumu	45
4.5.2. Araştırma ve kazı tarihçesi	46
4.5.3. Tarihlendirme.....	47
4.5.4. Çakmaktaşı buluntuları	48
4.6. Yeni Mahalle	51
4.6.1. Konumu	51
4.6.2. Araştırma ve kazı tarihçesi	51
4.6.3. Tarihlendirme.....	52
4.6.4. Çakmaktaşı buluntuları	53
4.7. Gürcütepe	57
4.7.1. Konumu	57
4.7.2. Araştırma tarihçesi.....	58
4.7.3. Tarihlendirme.....	58
4.7.4. Çakmaktaşı buluntuları	59
4.8. Sayburç	60
4.8.1. Konumu ve araştırma tarihçesi	60
4.9. Sefer Tepe.....	61

4.9.1. Konumu	61
4.9.2. Araştırma ve kazı tarihçesi	62
4.9.3. Tarihlendirme.....	63
4.9.4. Çakmaktaşı Buluntuları	63
4.10. Hamzan Tepe.....	67
4.10.1. Konumu	67
4.10.2. Araştırma tarihçesi.....	68
4.10.3. Tarihlendirme.....	68
4.10.4. Çakmaktaşı buluntuları	69
4.11. Taşlı Tepe	71
4.11.1. Konumu	71
4.11.2. Araştırma tarihçesi.....	71
4.11.3. Tarihlendirme.....	73
4.11.4. Buluntular	73
4.12. Kurt Tepesi (KUÇA GURA).....	73
4.12.1. Konumu	73
4.12.2. Araştırma tarihçesi.....	74
4.12.3. Tarihlendirme.....	74
4.12.4. Buluntular	74
4.13. Ayanlar Höyük (GRE HUT)	75
4.13.1. Konumu	75
4.13.2. Araştırma tarihçesi.....	75
4.13.3. Tarihlendirme.....	76
4.13.4. Buluntular	77
4.14. Kocanizam Tepesi	77
4.14.1. Konumu	77
4.14.2. Araştırma tarihçesi.....	77
4.14.3. Tarihlendirme.....	78
4.14.4. Çakmaktaşı buluntular	78
4.15. Başaran Höyük	78
4.15.1. Konumu	78
4.15.2. Araştırma tarihçesi.....	78

4.15.3. Tarihlendirme.....	79
4.16. Başaran-Herzo Tepesi	79
4.16.1. Konumu	79
4.16.2. Araştırma tarihçesi.....	79
4.16.3. Tarihlendirme.....	80
5. ÇANAK ÇÖMLEKSİZ NEOLİTİK DÖNEME AİT HARBETSUVAN TEPESİ	81
5.1. Harbetsuvan Tepesi	81
5.1.1. Konumu	81
5.1.2. Araştırma ve kazı tarihçesi	81
5.1.3. Tarihlendirme.....	83
5.1.4. Mimari	84
5.1.5. Dikilitaş buluntuları	85
5.1.6. Açmalar.....	86
5.1.6.1. K-1 açması	86
5.1.6.2. K-3 açması	87
5.1.6.3. K-4 açması	88
5.1.6.4. K-5 açması	88
5.1.6.5. K-7 açması	91
5.1.6.6. K-8 açması	91
5.1.6.7. K-9 açması	92
5.1.6.8. K-10 açması	93
5.1.6.9. K-11 açması	93
5.1.6.10. K-12 açması	94
5.1.6.11. K-13 açması	95
5.1.7. Sondaj Çalışmaları.....	95
5.1.7.1. Batı yamacı sondajı	96
5.1.7.2. Kuzey yamacı sondajı	96
5.1.7.3. Güneybatı tepesi sondajı	97
5.2. Harbetsuvan Tepesi Çakmaktaşı Yontmataş Alet Endüstrisi.....	98
5.2.1. Teknoloji.....	99
5.2.2. Tipoloji.....	106

5.2.2.1. Okuçları.....	107
5.2.2.1.1. Byblos tipi okuçları	108
5.2.2.1.2. Nemrik(Nemriq) tipi okuçları.....	116
5.2.2.1.3. El- Khiam tipi okucu	118
5.2.2.1.4. Tanımlanamayan okuçları	118
5.2.2.2. Silikalı Orak-Dilgiler	119
5.2.2.3. Kazıyıcılar	121
5.2.2.4. Taşkalemler	123
5.2.2.5. Mızrak uçları	125
5.2.2.6. Vurgaçlar.....	129
5.2.2.7. Deliciler.....	129
5.2.2.8. Düzeltili Dilgi	131
5.2.2.9. Üç Yüzlü Kazma	132
6. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	133
KATALOG	140
KAYNAKLAR	179
HARİTALAR	192
TABLolar	193
RESİMLER	199
LEVHALAR	205
ÖZGEÇMİŞ.....	263

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

C14	Karbon 14.
cm	Santimetre
Çev	Çevirem
Çiz	Çizim
edt	Editör
Env. No	Envanter No
Fig	Figür
Kat. No	Katalog No
km	Kilometre
Lev	Levha
m	Metre
M.Ö	Milattan Önce
PPN	Pre –Pottery Neolithic (Çanak Çömleksiz Neolitik A).
PPNA	Pre –Pottery Neolithic A (Çanak Çömleksiz Neolitik A).
PPNB	Pre –Pottery Neolithic B (Çanak Çömleksiz Neolitik B).
EPPNB	Erken Pre –Pottery Neolithic B (Erken Çanak Çömleksiz Neolitik B).
OPPNB	Orta Pre –Pottery Neolithic B (Orta Çanak Çömleksiz Neolitik B).
GPPNB	Geç Pre –Pottery Neolithic B (Geç Çanak Çömleksiz Neolitik B).
Res	Resim
s	Sayfa

HARİTALAR DİZİNİ

Sayfa No

Harita1. Yukarı Mezopotomyada'ki Urfa Bölgesinin Bölgesel Haritası ve HarbetsuvanTeepesi'nin Konumu (Kinzel ve Clare, Monumental Life in the Neolithic: Narratives of Changeand Continuity, Fig 3.1).	192
Harita 2. Şanlıurfa bölgesinde bulunan Neolitik merkezlerin yerleri (Çelik, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi,Volume 43, Harita 1	192

RESİMLER DİZİNİ

Sayfa No

Resim 1: Harbetsuvan Tepesi'nde bütünüyle açığa çıkarılmış ante duvarlı bir kült binası, K-5 açması (Çelik, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Sayı 164, Resim 5)	199
Resim 2: Harbetsuvan Tepesi K-11 Açması ve Giriş Bölümü (Çelik ve Uludağ, 41. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt, Resim 3).	199
Resim 3: Harbetsuvan Tepesi K-11 açmasında tespit edilen mekânın giriş bölümü (Çelik, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Volume: 43, Resim 6).....	200
Resim 4: Harbetsuvan Tepesi K-11 Açmasından Ele Geçen Kol ve Parmak Kabartmalı Dikilitaş (Çelik, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Volume: 43, Resim 3).....	200
Resim 5: Harbetsuvan Tepesi K-4 Açmasından Falluslu Heykel Parçası (Çelik, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Volume: 43, Resim 12).....	201
Resim 6: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen yanmış bir çekirdek (Fot. B. İrim).	201
Resim 7: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen vurgaç örnekleri	202
Resim 8: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen vurgaç örnekleri.	203
Resim 9: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen büyük yonga.....	204

TABLolar DİZİNİ

Sayfa No

Tablo 1a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşı buluntu topluluğunda renk dağılımının sayısal dağılımı	193
Tablo 1.b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşı buluntu topluluğunda renk dağılımının yüzdesel dağılımı	193
Tablo 2a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşı buluntu topluluğunun sayısal dağılımı	194
Tablo 2b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşı buluntu topluluğunun yüzdesel dağılımı.	194
Tablo 3a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşıdan yapılmış yongaların sayısal dağılımı.	195
Tablo 3b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşıdan yapılmış yongaların yüzdesel dağılımı.	195
Tablo 4a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşıdan yapılmış dilgilerin sayısal dağılımı.	196
Tablo 4b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşıdan yapılmış dilgilerin yüzdesel dağılımı	196
Tablo 5a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşıdan yapılmış çekirdek ve çekirdek yenileme parçalarının dilgilerin sayısal dağılımı	197
Tablo 5b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşıdan yapılmış çekirdek ve çekirdek yenileme parçalarının dilgilerin yüzdesel dağılımı	197
Tablo 6a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşıdan yapılmış aletlerin sayısal dağılımı	198
Tablo 6b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşıdan yapılmış aletlerin yüzdesel dağılımı	198

LEVHALAR DİZİNİ

Levha 1a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen sağlam dilgi.

Levha 1b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen sağlam dilgi.

Levha 1c: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen sağlam dilgi.

Levha 1d: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen sağlam dilgi.

Levha 2a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen sağlam dilgi.

Levha 2b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen sağlam dilgi.

Levha 2c: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen sağlam dilgi.

Levha 2d: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen sağlam dilgi.

Levha 3a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen upsilon dilgi.

Levha 3b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen upsilon dilgi.

Levha 3c: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen upsilon dilgi.

Levha 4a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen tek kutuplu çekirdek prizmatik formlu.

Levha 4b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen tek kutuplu çekirdek prizmatik formlu.

Levha 5a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen tek kutuplu çekirdek piramidal formlu.

Levha 5b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen tek kutuplu çekirdek piramidal formlu.

Levha 6a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen tek kutuplu çekirdek.

Levha 6b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen tek kutuplu çekirdek.

Levha 6c: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen tek kutuplu çekirdek prizmatik formlu.

Levha 7a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen naviform çekirdek, çift kutuplu.

Levha 7b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen naviform çekirdek, çift kutuplu.

Levha 8a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen envanterlik büyük çekirdek.

Levha 9a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen etütlük büyük çekirdek.

Levha 10a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen Levallois çekirdek.

Levha 10b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çekirdek yenileme parçası vurma düzlemi.

Levha 10c: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çekirdek yenileme parçası vurma düzlemi.

Levha 11a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çekirdek tablası.

Levha 11b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çekirdek tablası.

Levha 11c: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çekirdek tablası.

Levha 12a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen tepeli dilgi.

Levha 12b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen tepeli dilgi.

Levha 12c: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen tepeli dilgi.

Levha 13a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 1. grup Byblos tipi okucu.

Levha 13b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 1. grup Byblos tipi okucu.

Levha 13c: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 1. grup Byblos tipi okucu.

Levha 14a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 1. grup Byblos tipi okucu.

Levha 14b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 1. grup Byblos tipi okucu.

Levha 15a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 2. grup Byblos tipi okucu.

Levha 15b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 2. grup Byblos tipi okucu.

Levha 16a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 2. grup Byblos tipi okucu.

Levha 16b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 2. grup Byblos tipi okucu.

Levha 16c: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 2. grup Byblos tipi okucu.

Levha 17a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 2. grup Byblos tipi okucu.

Levha 17b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 2. grup Byblos tipi okucu.

Levha 18a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 2. grup Byblos tipi okucu.

Levha 18b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 2. grup Byblos tipi okucu.

Levha 19a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 3. grup Byblos tipi okucu.

Levha 19b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 3. grup Byblos tipi okucu.

Levha 20a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 3. grup Byblos tipi okucu.

Levha 20b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 3. grup Byblos tipi okucu.

Levha 21a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 3. grup Byblos tipi okucu.

Levha 21b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 3. grup Byblos tipi okucu.

Levha 22a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 3. grup Byblos tipi okucu.

Levha 22b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 4. grup Byblos tipi okucu.

Levha 22c: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 4. grup Byblos tipi okucu.

Levha 22d: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 4. grup Byblos tipi okucu.

Levha 23a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 4. grup Byblos tipi okucu.

Levha 23b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 5. grup Byblos tipi okucu.

Levha 24a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 5. grup Byblos tipi okucu.

Levha 24b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 5. grup Byblos tipi okucu.

Levha 25a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 5. grup Byblos tipi okucu.

Levha 25b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 6. grup Byblos tipi okucu.

Levha 26a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 6. grup Byblos tipi okucu.

Levha 26b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 6. grup Byblos tipi okucu.

Levha 27a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 7. grup Byblos tipi okucu.

Levha 27b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 7. grup Byblos tipi okucu.

Levha 27c: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 7. grup Byblos tipi okucu.

Levha 28a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 7. grup Byblos tipi okucu.

Levha 28b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 8. grup Byblos tipi okucu.

Levha 29a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 8. grup Byblos tipi okucu.

Levha 29b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 9. grup Byblos tipi okucu.

Levha 29c: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 9. grup Byblos tipi okucu.

- Levha 30a:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 10. grup Byblos tipi okucu.
- Levha 30b:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 10. grup Byblos tipi okucu.
- Levha 30c:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 11. grup Byblos tipi okucu.
- Levha 31a:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 12. grup Byblos tipi okucu.
- Levha 31b:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 13. grup Byblos tipi okucu.
- Levha 32a:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 1. grup Nemrik tipi okucu.
- Levha 32b:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 1. grup Nemrik tipi okucu.
- Levha 32c:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 1. grup Nemrik tipi okucu.
- Levha 32d:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 1. grup Nemrik tipi okucu.
- Levha 32e:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 1. grup Nemrik tipi okucu.
- Levha 33a:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 2. grup Nemrik tipi okucu.
- Levha 33b:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 3. grup Nemrik tipi okucu.
- Levha 33c:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 4. grup Nemrik tipi okucu.
- Levha 33d:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 5. grup Nemrik tipi okucu.
- Levha 33e:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 6. grup Nemrik tipi okucu.
- Levha 34a:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen El-Khiam tipi okucu.
- Levha 34b:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen tanımlanamayan okucu.
- Levha 34c:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen tanımlanamayan okucu.
- Levha 34d:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen tanımlanamayan okucu.
- Levha 35a:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen bir kenarı her iki yüzden silikalı orak-dilgi.
- Levha 35b:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen bir kenarı her iki yüzden silikalı orak-dilgi.
- Levha 35c:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen bir kenarı her iki yüzden silikalı orak-dilgi.

Levha 35d: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen bir kenarı her iki yüzden silikalı orak-dilgi.

Levha 36a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen bir kenarı her iki yüzden silikalı orak-dilgi.

Levha 36b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen iki kenarı her iki yüzden silikalı orak-dilgi.

Levha 36c: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen iki kenarı her iki yüzden silikalı orak-dilgi.

Levha 36d: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen bir kenarı tek yüzden silikalı orak-dilgi.

Levha 36e: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen iki kenarı her iki yüzden silikalı orak-dilgi.

Levha 37a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen yuvarlak kazıyıcı.

Levha 37b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen yuvarlak kazıyıcı.

Levha 38a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen yuvarlak kazıyıcı.

Levha 38b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen yuvarlak kazıyıcı.

Levha 39a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen yuvarlak kazıyıcı.

Levha 39b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen yuvarlak kazıyıcı.

Levha 40a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen yuvarlak kazıyıcı.

Levha 41a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen yuvarlak kazıyıcı ve taş kalem.

Levha 41b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen yuvarlak kazıyıcı ve taş kalem.

Levha 42a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen dilgi üzerine ön kazıyıcı.

Levha 42b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen dilgi üzerine ön kazıyıcı.

Levha 42c: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen dilgi üzerine ön kazıyıcı.

Levha 42d: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen dilgi üzerine ön kazıyıcı.

Levha 42e: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen dilgi üzerine ön kazıyıcı ve taş kalem.

Levha 42f: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen yonga üzerine ön kazıyıcı.

- Levha 43a:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen kenar kazıyıcı.
- Levha 43b:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen kenar kazıyıcı.
- Levha 44a:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen kenar kazıyıcı.
- Levha 44b:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen kenar kazıyıcı.
- Levha 45a:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen iki çıkarımlı taş kalem.
- Levha 45b:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen bir çıkarımlı taş kalem.
- Levha 45c:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen üç çıkarımlı taş kalem.
- Levha 45d:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen okucu üzerine iki çıkarımlı taş kalem.
- Levha 46a:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen dört çıkarımlı taş kalem.
- Levha 46b:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen dört çıkarımlı taş kalem.
- Levha 46c:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen mızrakucu üzerine iki çıkarımlı taş kalem.
- Levha 47a:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 1. grup mızrakucu.
- Levha 47b:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 1. grup mızrakucu.
- Levha 47c:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 1. grup mızrakucu.
- Levha 47d:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 1. grup mızrakucu.
- Levha 48a:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 1. grup mızrakucu.
- Levha 48b:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 1. grup mızrakucu.
- Levha 48c:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 1. grup mızrakucu.
- Levha 48d:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 1. grup mızrakucu.
- Levha 49a:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 1. grup mızrakucu.
- Levha 49b:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 1. grup mızrakucu.
- Levha 49c:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 1. grup mızrakucu.
- Levha 49d:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 1. grup mızrakucu.
- Levha 50a:** Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 2. grup mızrakucu.

Levha 50b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 2. grup mızrakucu.

Levha 50c: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 2. grup mızrakucu.

Levha 50d: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 2. grup mızrakucu.

Levha 51a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 2. grup mızrakucu.

Levha 51b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 2. grup mızrakucu.

Levha 51c: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 2. grup mızrakucu.

Levha 51d: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 2. grup mızrakucu.

Levha 52a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 3. grup mızrakucu.

Levha 52b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 3. grup mızrakucu.

Levha 52c: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 3. grup mızrakucu.

Levha 52d: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 4. grup mızrakucu.

Levha 53a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 4. grup mızrakucu.

Levha 53b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 4. grup mızrakucu.

Levha 53c: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 5. grup mızrakucu.

Levha 53d: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 5. grup mızrakucu.

Levha 54a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen büyük delici/burgu/delici.

Levha 54b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen büyük delici

Levha 54c: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen büyük delici

Levha 54d: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen büyük delici

Levha 54e: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen büyük delici

Levha 54f: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen büyük delici

Levha 55a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen küçük delici.

Levha 55b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen küçük delici.

Levha 55c: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen küçük delici.

Levha 55d: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen ikili delici.

Levha 55e: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen ikili delici.

Levha 56a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen düzeltili dilgi.

Levha 56b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen düzeltili dilgi.

Levha 56c: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen düzeltili dilgi.

Levha 56d: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen düzeltili dilgi.

Levha 57a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen düzeltili dilgi.

Levha 57b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen düzeltili dilgi.

Levha 58a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen üç yüzlü kazma.

1. GİRİŞ

Harbetsuvan Tepesi, Şanlıurfa ilinin Eyyübiye ilçesinde, Şanlıurfa'nın yaklaşık 55 km doğusunda yer almaktadır. İlk kez 2014 yılında gerçekleştirilen “Şanlıurfa İli, Merkez İlçesi Sınırları İçerisinde Kalan Kırsal Alanlardaki Neolitik Dönem ve Öncesi Çağlara Ait Yapılan Yüzey Araştırmaları” nda Iğdır Üniversitesinden Prof. Dr. Bahattin Çelik tarafından keşfedilmiştir. Harbetsuvan Tepesi'nde gerçekleştirilen yüzey araştırmasında, çakmaktaşıdan ve obsidyenden yapılmış aletler, ana kayaya oyulmuş havuzlar ve kabartmalı dikilitaş tespit edilmiştir. Tespit edilen buluntular neticesinde, Harbetsuvan Tepesi'nin PPNB evresinde küçük bir kült merkezi olduğu belirlenmiştir. Ayrıca tepenin yüzeyinde pek çok sayıda, Göbekli Tepe, Nevalı Çori, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe bilinen “T” biçimli dikilitaşlara da rastlanmıştır. Yerleşimde yapılan araştırmalar sonucunda, kaçak kazı çukurlarının birinde “T” biçimli bir dikmetaşın üzerinde parmak kabartmaları görülmüştür.

Yerleşimde kaçak kazılar sonucunda ortaya çıkan tahribatın engellenmesi ve yerleşimde yapılacak kurtarma kazıları ile birlikte ele geçen bulguların değerlendirilmesi amacıyla, Şanlıurfa Müzesi Başkanlığı'nda ve Prof. Dr. Bahattin Çelik'in bilimsel danışmanlığında 2017 yılında kazıları başlamıştır. Kazı çalışmaları 2018 ve 2019 yılında da devam etmiştir. Mimari yapılar, dikilitaşlar, falluslu heykel parçası, çakmaktaşıdan ve obsidyenden aletler, Byblos uçları, Nemrik uçları, yassı baltalar, taş kaplar, havanelleri gibi PPN dönemine özgü buluntular ele geçmiştir.

Bu tez çalışmasında, Harbetsuvan Tepesi'nde 2017, 2018 ve 2019 yılında yapılan kazı çalışmaları sonucunda ele geçmiş çakmaktaşı buluntuların incelenmesi amaçlanmıştır. Tez çalışmamızın öncelikli amaçlarından biri genel hatlarıyla neolitik dönem hakkında bilgi vererek akabinde, Şanlıurfa ilinin konumu ve coğrafyası, Paleolitik Dönem ve Neolitik Dönem hakkında bilgilere yer verdikten sonra Neolitik Dönem Fauna ve Florası üzerinde durulmuştur. Neolitik dönem özellikleri ile birlikte değerlendirilerek tüm bu özelliklerin alet endüstrisine yansımaları daha sağlıklı görmemizi sağlamaktadır. Esas konumuza geçmeden önce Şanlıurfa'daki diğer PPN merkezlerine değinilmiş ve bu merkezlerdeki çakmaktaşı buluntularına yer verilmiştir.

Bunu yapmamızın amacı Şanlıurfa ilindeki diğer PPN merkezleriyle benzerlik veya farklılıkları tespit etmektir.

Tez çalışmamızın materyalini oluşturan çakmaktaşı; üretim artığı, çekirdek, çekirdek yenileme parçaları, yonga, okucu, mızrak ucu, dilgi, kazıyıcı, taşkalem, delici alet ve alet parçaları gibi Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme ait buluntular ele geçmiştir. Harbetsuvan Tepesi'nden ele geçen çakmaktaşı yontmataş alet endüstrisi geniş olduğundan alt başlıklara ayrılarak detaylı bir şekilde çalışılmıştır. Tüm bu materyaller tasnif edildikten sonra genel hatlarıyla değerlendirilerek; grafik, tablo, fotoğraf ve çizimlerine yer verilmiştir.

Tüm bu değerlendirmeler bittikten sonra, Harbetsuvan Tepesi'nin Şanlıurfa ilindeki diğer PPN merkezleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları daha iyi görmek için Şanlıurfa ilindeki diğer PPN merkezleriyle kısaca karşılaştırmaları yapılmıştır.

Çalışmanın sonucunda, Harbetsuvan Tepesi'nin buluntular, mimari ve dikilitaşlar açısından bulunduğu coğrafya başta olmak üzere Şanlıurfa bölgesindeki yeri, çevre merkezlerin buluntular ve teknoloji üzerindeki etkisi, teknolojik açıdan etkilendiği bölgelerin veya merkezlerin tespit edilerek ortaya konulmasıdır. Teknoloji ile birlikte aletlerin tipolojisi baz alınarak hangi tipte aletlerin tespit edildiği, bu aletlerin dağılımı ve sayısı ele alınmıştır. Bu çalışmanın sonucunda Harbetsuvan Tepesi'nden elde edilecek bilgilerin başta Şanlıurfa PPN merkezleri olmak üzere tüm PPN dönemi için bilinenlere yeni katkılar sağlamıştır.

Şanlıurfa İli, verimli araziler, ovalar ve zengin su kaynaklarına sahip olmasından dolayı coğrafi olarak stratejik bir öneme sahiptir. Şanlıurfa ili tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yaparak, tarihi ticaret yolları üzerinde bulunmasından dolayı birçok kültür ve medeniyeti etkilemiş ve etkilenmiştir. Şanlıurfa'da bugüne kadar yapılmış ve devam etmekte olan arkeolojik kazı çalışmaları söz konusudur. Nitekim Şanlıurfa İli Eyyübiye İlçesinde bulunan Harbetsuvan Tepesi bölge için oldukça önemli bir arkeolojik alandır. Burada elde edilen verilerle bölge ve ilin Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemi literatürüne katkı sağlayacağı muhakkaktır. Özellikle son yıllara Şanlıurfa Neolitik Çağ Merkezleri adı altında il genelinde bilinen neolitik dönem merkezlerde yapılan ve yapılmakta olan kazılara da örnek olacak ve bu merkezlerde ele geçen buluntulara benzerlik ve farklılıkları gözler önüne serecektir.

Tez çalışmamız 6 ana bölümden oluşur. Çalışmanın **I. Bölüm**'ünü giriş oluşturur. Bu bölümde konuyla ilgili kısa bilgiler verilmiş olup tez çalışmamızın amacı ve önemi üzerinde durulmuştur. Bu bölümde kaynak özetleri, materyal, metod ve terimler olarak alt başlıklara yer verilmiştir. Kaynak özetlerinde tezimizle bağlantılı olan ve çalışmamıza katkı sağlayan bazı yayınlara kısaca değinilmiştir. Bu kaynaklar daha çok tezimizde yontmataş ile ilgili kaynakları oluşturmaktadır. Merkezlerin konumu, araştırma ve kazı tarihçesi ile ilgili bilgi veren kaynaklara bu bölümde fazla değinilmemiştir. Materyal ve metod başlığı altında Harbetsuvan Tepesi'nde hangi tipte ne kadar eser ele geçtiği ve bunların fotoğraflanma, çizim ve estampajları üzerinde durulmuştur. Ayrıca çalışmada hangi tür yöntemlerin uygulanacağı da bu bölümde ele alınmıştır. Tez içerisinde ele geçen bazı terimlerin anlamları için, bu bölümde terimler adı altında; terimler ve terimlerin anlamlarına yer verilmiştir.

II. Bölüm'de Neolitik Döneme değinilmiştir. Çalışmamızın dönemini oluşturması açısından bu dönemi anlamak ve kendi içerisinde iki farklı evreye ayrıldığı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

III. Bölüm'de Şanlıurfa başlığı adı altında Şanlıurfa ilinin konumu ve topografyası, Paleolitik Dönem ve Neolitik Dönem, fauna ve florasına değinilerek genel hatlarıyla Şanlıurfa bölgesi hakkında bilgilere yer verilmiştir. Bu sayede ele geçen aletlerin kullanımı ve kullanım alanlarını daha iyi anlamamızı sağlayacağı muhakkaktır. Bu bölümün devamında Şanlıurfa Bölgesi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Merkezleri adı altında bu döneme ait merkezlere değinilmiştir. Bu merkezlerin konumu, kazı tarihçesi, tarihlendirmesi ve varsa çakmaktaşı buluntularına yer verilmiştir. Bu sayede bölgedeki merkezleri öğrenmek, bu merkezlerde ele geçen çakmaktaşı buluntuların teknolojik ve tipolojik dağılımlarını öğrenmemizi sağlayacaktır.

IV. Bölüm'de Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme Ait Harbetsuvan Tepesi Çakmaktaşı Yontmataş Alet Endüstrisi başlığı adı altında; Harbetsuvan Tepesi'nin konumu, araştırma ve kazı tarihçesi, tarihlendirme, mimari, dikilitaş buluntuları, açmalar, sondaj çalışmaları ve yontmataş aletler adı altında alt başlıklara yer verilmiştir. Çalışmamızın konusunu oluşturan Yontmataş aletler daha detaylı olarak kendi içinde alt başlıklara ayrılmıştır. Yontmataş aletler; teknoloji ve tipoloji adı altında daha detaylı

anlatılmıştır. Teknoloji bölümü kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmış, aletler genel hatlarıyla anlatılarak gruplar şeklinde verilmiştir.

V. Bölüm'de Sonuç ve öneriler bölümünü oluşturmaktadır. Çalışmamızı tüm hatlarıyla bir sonuca bağlayarak Harbetsuvan Tepesi çakmaktaşı alet endüstrisinin teknolojisi ve tipolojisi başta olmak üzere ele alınan konulardan kısaca sonuç oluşturulmaya çalışılacaktır.

Tez çalışmamızın sonunda konuya ilişkin eserlerin, katalog bilgileri, kullanılan kaynaklar, merkezler ile ilgili haritalar, eserlerin yüzdelik ve sayısal değerleriyle ilgili grafikler ve tablolar, yerleşim ile ilgili fotoğraflar ve tez çalışmasında ele alınan eserlerin çizimlerine yer verilmiştir.

1.1. Kaynak Özetleri

Harbetsuvan Tepesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde Şanlıurfa ilinin Eyyübiye ilçesi sınırları içinde yer alır. Şanlıurfa ili, bulunduğu coğrafi konum ve jeolojik yapısı itibarıyla stratejik bir öneme sahiptir. Bu stratejik öneminden dolayı bölge bütün çağlar boyunca iskâna uğramış ve en erken dönemlerden itibaren yerleşim görmüştür. Türkiye'de Paleolitik Çağ'a ait ilk buluntunun Şanlıurfa'nın Birecik ilçesinde bulunması, Şanlıurfa'nın Paleolitik Çağ buluntuları açısından özel bir öneme sahiptir. Özellikle Şanlıurfa Bölgesinde yapılan yüzey araştırmaları ve kazılar sonucunda bilinmeyen akılda birçok soru işareti bulunduran Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemin başladığı zaman ilişkin buluntuların ele geçmesiyle devrim niteliğinde gelişmeler gösteren süreçlerden biridir. Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme yön veren: Göbekli Tepe, Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Nevalı Çori, Karahan Tepe, Ayanlar Höyük, Sefer Tepe, Hamzan Tepe, Taşlı Tepe Kurt Tepesi ve Harbetsuvan Tepesi gibi merkezlerin keşfedilmesiyle birlikte Bereketli Hilal olarak bilinen bu bölgenin önemini bir kat daha artırmaktadır. Kültürel ve tarihsel açıdan zengin bir geçmişi bulunan Şanlıurfa Bölgesi'nde bilimsel arkeolojik kazı ve yüzey araştırmaları yapılmış ve halen devam edenler de bulunmaktadır. Harbetsuvan Tepesi, Çanak Çömleksiz Neolitik B döneminin özelliklerini yansıtmaktadır.

Söz konusu kazı ve yüzey araştırmalarında yerleşim yerlerinin yanı sıra Neolitik Dönem merkezler konusunda da bilimsel çalışmalar ve araştırmalar yapılmıştır. Tez çalışması kapsamında değerlendirmiş olduğumuz Harbetsuvan Tepesi, Çanak

Çömleksiz Neolitik B döneminin özelliklerini yansıtmaktadır. Tez çalışması kapsamında değerlendirmiş olduğumuz Harbetsuvan Tepesi ile ilgili bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar daha çok alan ve alan içerisindeki dikilitaşlar üzerinden yapılmıştır. Bununla birlikte Harbetsuvan Tepesi 2017 2018 ve 2019 yıllarında yapılan kazılar ile ilgili 3 makale yayınlanmıştır. Şuana kadar Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçirilen çakmaktaşıdan aletler üzerine herhangi bir bilimsel çalışma yapılmamıştır. Yani Harbetsuvan Tepesinde ele geçen buluntular ilk kez tez çalışmamız kapsamında değerlendirilecektir. Bununla birlikte Harbetsuvan Tepesi'nin hem tarihlendirilmesinin yapılabilmesi hem de bölge neolitik dönem merkezler arasındaki yerinin belirlenebilmesi için bölgede bulunan diğer neolitik dönem merkezler üzerine yapılmış çalışmaları da incelemek yerinde olacaktır. Söz konusu çalışmalardan bazıları aşağıda sunulmuştur.

Harbetsuvan Tepesi ile ilgili yapılan ilk çalışmalar arasında Çelik (2016a), bu yerleşme ile ilgili bilgiler vermektedir. Bu çalışmada; Harbetsuvan Tepesi'nin konumu, tarihlendirilmesi ve buluntuları hakkında bilgilere yer verilmiştir. Harbetsuvan Tepesi'nde yapılmış olan arkeolojik kazılarla ilgili genel bilgilerin verildiği çalışmalar sırasıyla; Çelik (2019b), Harbetsuvan Tepesi 2017 Kazı Çalışması, Çelik ve Tosyagülü Çelik (2020a), 2018 Yılı Kazı Çalışması, Çelik ve Tosyagülü Çelik (2020b), 2019 Yılı Kazı Çalışması olarak ayrı yayınlar şeklindedir. Bu çalışmalarda Harbetsuvan Tepesi'nin konumu, yerleşimin özellikleri, yapılan kazı çalışmaları, mimarisi, dikilitaşları ve buluntular hakkında bilgi vererek bölgedeki diğer merkezler ile karşılaştırması yapılmıştır.

Bingöl (2018), Güneydoğu Anadolu Bölgesi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Dikilitaşlar ile ilgili yaptığı çalışmada bölgede bulunan bazı Çanak Çömleksiz Neolitik dönem merkezlere değinmiştir. Bu çalışmada Harbetsuvan Tepesi'nde 2017 kazı sezonunda tespit edilmiş dikilitaşlara değinmiştir.

Schmidt (1994), Nevali Çori yerleşiminin konumu ve yontmataş endüstrisi hakkında bilgiler vermektedir. Ayrıca yazar çevre kültür bölgeleri ile karşılaştırmalar da yapmıştır. Beile (1996), Nevali Çori yontmataş endüstrisi hakkında bilgiler vermektedir. Hammadde, aletler ve alet parçalarına değinerek buluntuların yoğunluğu hakkında genel bir değerlendirme yapmıştır.

Borrell 2(011), Akarçay Tepe'nin konumu ve araştırma tarihine değindikten sonra yontmataş endüstrisi hakkında bilgiler vermektedir. Balkan Atlı vd., (2002), Akarçay Tepe yerleşiminin konumu hakkında bilgi vererek 2002 yılına kadar bulunan yontmataş endüstrisi hakkında bilgiler vermektedir. Ayrıca yazarlar çevre kültür bölgeleri ile karşılaştırmalar da yapmıştır.

Coşkunsu (2007), Mezraa-Teleilat yerleşiminin konumu ve yontmataş endüstrisi hakkında bilgiler vermektedir. Çakmaktaşı buluntuların dağılımı, hangi tipte aletlerin bulunduğunu ve bunların genel değerlendirmesini yapmıştır.

Beile-Bohn vd., (1998), Göbekli Tepe ve Gürcütepe merkezleri hakkında bilgi vererek bu merkezlerdeki yontmataş endüstrisi hakkında bilgiler vermektedir. Schmidt (2000a), Göbekli Tepe yontmataş endüstrisi hakkında bilgiler vermektedir. Yalnız Göbekli Tepe'nin yontmataşı ile ilgili bilgi ve veriler oldukça kısıtlı ve eskidir.

Çelik (2005), Şanlıurfa Bölgesinden; Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin konumu, araştırma ve kazı tarihçesi ile birlikte bu merkezlerdeki yontmataş endüstrisi hakkında bilgiler vermektedir. Bu çalışma Şanlıurfa ilindeki Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme ait çakmaktaşı buluntular üzerinde genel değerlendirme yapan tek kaynak olduğu için oldukça önem arz etmektedir. Bu merkezlerin konumu, araştırma ve kazı tarihçesi, tarihlendirme ve buluntulara değinerek genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Çelik (2003), Yeni Mahalle yerleşmesinin detaylı bir şekilde anlatıldığı buluntuların tasnif edildiği ve Yeni Mahalle yontmataş endüstrisi hakkında bilgiler veren bir kaynaktır. Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme ait bir merkezdeki yontmataş aletlerin detaylı bir şekilde çalışıldığı, genel değerlendirmenin yapıldığı ve bölgedeki diğer merkezlerle karşılaştırmalar yapılmıştır.

Bu kaynaklar dışında özellikle tezimizde kullanılan terimlerle ilgili; Yalçınkaya (1989), Özdoğan (2019), Shea (2019) ve Kartal'ın (2019) kitaplarından yararlanılmıştır. Bununla birlikte; Algül (2008) ve Çelik'in (2005) doktora tezlerinden, Yıldırım (1999) ve Kartal'ın (1992) yüksek lisans tezlerinden yararlanılmıştır.

Çalışmamızda Harbetsuvan Tepesi'nin bulunduğu Şanlıurfa Bölgesi çalışmalarının yanı sıra çevre kültür bölgelerinden başta Güneydoğu Anadolu Bölgesi,

Suriye ve Filistin'de yer alan ve incelediğimiz çakmaktaşı buluntularla benzerlikleri bulunan yerleşim yerleri çalışmalardan da yararlanılmıştır.

1.2. Materyal

Tez çalışmamızda Harbetsuvan Tepesi'nde yapılmış olan üç dönemlik kurtarma kazısında bulunmuş olan çakmaktaşı buluntuları incelenecektir. Bu buluntular arasında; çekirdek ve çekirdek yenileme parçası, dilgi ve dilgi parçası, okucu ve okucu parçası, mızrak ucu ve mızrak ucu parçası, kazıyıcı ve kazıyıcı parçası, delici, vurgaç, taş kalem, yonga ve çok sayıda üretim artığı parçaları bulunmaktadır. Bazı buluntuların etütlük bazılarının envanterlik olduğu görülmektedir. Söz konusu malzemeler tezimizin materyal kısmını oluşturmakta olup çalışmamızda bu malzemelerin bir kısmının katalogu yapılmış ve fotoğraf ve çizimlerine yer verilmiştir.

Özellikle ele geçen buluntuların teknoloik ve tipolojik değerlendirmesi yapıldıktan sonra aletlerin alt tipleri hakkında bilgilere yer verilecektir. Bu aletler arasında; 191 adet okucu, 53 adet mızrak ucu, 132 adet ön kazıyıcı, 47 adet delici, 48 adet vurgaç, 115 adet taş kalem, 1 adet üç yüzlü kazma örneğinden oluşmaktadır. Aynı zamanda bu aletlerin parçaları da ele geçmiştir. Ama parçaları tümüyle tanımlamak oldukça güç olduğu için sağlam veya sağlama yakın olan eserler ele alınmıştır. Alet parçalarına ise ait olduğu tipolojiye göre kısaca değinilecektir. Sağlam ya da sağlama yakın olan eserlerin ise düzelti veya boyutuna göre alt tiplere ayırarak, diğer merkezlerle benzerlik ve farklılıklara değinilecektir.

1.3. Metod

Tez çalışmamızda konunun daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle Anadolu'da Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem üzerine yapılmış yayınlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla Iğdır Üniversitesi başta olmak üzere İstanbul, Ankara, Bilkent ODTÜ ve Boğaziçi Üniversitelerinin kütüphanelerinde kaynak taramaları yapılarak bunların arşivleri oluşturulacaktır. Ayrıca dijital ortamda bulunan yayınlarda taranacaktır. Literatür taramasının akabinde Şanlıurfa Müzesi Müdürlüğü'nden alınan izin çerçevesinde konumuz kapsamına giren buluntuların envanter bilgileri alınıp, fotoğrafları çekilip ve estampajları çizilecektir. Etütlük olan eserler uzman gözetiminde çalışılacak olan laboratuvara getirildikten sonra, teknoloji ve tipolojiye göre gereken belgeleme çalışmaları yapılacaktır. Yine fotoğrafı çekilen eserlerin Corell Draw

programında çizimleri yapılacaktır. Tipoloji ve teknolojisi oluşturarak aletlerin Excell programında istatistiksel değerlerini saptayabilmek için grafikleri oluşturulmuştur. Bütün bunların akabinde hem Şanlıurfa hem de çevre bölgelerle olan ilişkileri saptayabilmek için benzerleri bulunan çakmaktaşı aletlerin kataloğu ve tabloları oluşturulmuştur.

1.4. Terimler

Çalışmada kullanılan terimlerin bir kısmı yeni olmakla beraber, çoğunluğu İstanbul Üniversitesi, Prehistorya Kürsüsü'nün seminer çalışmalarında Türkçeye kazandırılan terimler oluşturmaktadır. Yeni terim açıklamaları ise Işın Yalçinkaya'nın 1989 yılındaki Alt ve Orta Paleolitik Yontmataş Endüstrileri Biçimsel Tipolojisi ve Karain Mağarası, Mehmet Özdoğan'ın 2019 yılındaki Hammadden Ustalara Tarihöncesi Arkeolojisinde Malzeme, John J. Shea'nin 2019 yılındaki Paleolitik ve Neolitik Yakın Doğu'da Taş Aletler: Bir Rehber ve Metin Kartal'ın 2019 yılındaki Taş Çağlarında Yontmataş Uçlar adlı kitaplardan yararlanılmıştır. Bununla birlikte; Gülsün Çiler Algül (2008) ve Bahattin Çelik'in (2005) doktora tezlerinden, Semra Yıldırım (1999) ve Metin Kartal'ın (1992) yüksek lisans tezlerinden yararlanılmıştır.

Upsilon Dilgi/“Y” Biçimli Dilgi (upsilon blade): Naviform dilgi çekirdekleri üzerinden çıkan ve üst yüzeyinde daha önceden çıkmış olan dilgi sırtlarının “Y” şeklinde kesişmesinden dolayı bu isimle adlandırılmıştır. Gerçek naviform çekirdeklerinden dilgi üretiminde, yongalama yüzünü düzeltmek için çıkarılmaktadır (Algül, 2008).

Alet (tool): Belirli bir amaç için, belirli ölçünlere göre seçilmiş ya da biçimlendirilmiş her türlü kullanım maddesi alettir. Örneğin çekiç olarak kullanılmak üzere doğadaki belirli bir cinsten, belirli biçim ve ağırlıktaki taşlar, belirli bir toplulukta seçilerek kullanılmışsa, bunlar biçimlendirilmediği halde alettir. Belirli bir taş, belirli bir biçimde işlenerek kullanılmışsa alettir (Özdoğan, 2019).

Alt bölüm/ Alt bitim (proximal): Yonga veya dilginin topuk ve yumrusunu taşıyan kısımdır (Algül, 2008, age, ss. 14). Ok uçlarındaki sap kısmına da bu ad verilir. Bir taşımaliğin topuk ve vurma düzleminin tamamının ya da bir bölümünün korunduğu kısımdır. Ancak, daha da ayrıntıya inildiği zaman Beile'nin belirttiğine göre, "bir aletin gerçek tabanı ile proximal kenarları arasında bazı farklar bulunmaktadır. Burada kullanılan "Gerçek Taban" terimi bir taşımaliğin vurma yumrusunun ya da topuğun

bulunduğu kısmı ifade eder. Diğer taraftan proximal kenarlar da, tabandan distal uca kadar olan dilgi kenarlarının yaklaşık 1/5'ini oluşturmaktadır" (Çelik, 2005)

Artık (waste): Genelde kötü hammadde yongasında, yongalama sırasında kırılmış parçalardır (Yıldırım, 1999).

Baskılama Tekniği (pressure flaking- technique de pression): Taşmalık çıkarma tekniğine verilen isimdir. Bu tekniğin kullanımı sırasında taşmalıkların çıkarımında yararlanılan sivri uçlu aletler, kemik ya da boynuzdan yapılmaktadır. Baskılama tekniğinin kullanımında çekirdeğin şekli önceden hazırlanır, bu parça elde tutulur ve çekirdeğe baskı, elle tutulan bir alet yardımıyla uygulanır. Baskılama tekniği ile elde edilen dilgiler dik ve ince olup dorsal yüzlerinde dik ayırtlar yer alır (Çelik, 2005)

Buluntu Topluluğu: Bir buluntu yerinde ya da bir buluntu yerinin belirli bir tabakasından ele geçen alet topluluğunu belirleyen bir terimdir.

Byblos Uç (Byblos point): Byblos uçları dilgi taşmalıklar üzerine, dip kısmında iç ve dış yüzde nadiren dik fakat sıkça yarı dik ya da baskılama tekniğiyle kaplayan düzeltirler sonucunda oluşturulan iki omuzlu uçlardır. Sap kısımları gövdeye oranla fazla dar olmayıp gövde kenarının devamı niteliğindedir. Sap kısmı bazı durumlarda sivri bir bitim gösterebilir. Sap kısmı oluşturan omuz formu her zaman simetrik olmayabilir. Bu uçlar değişik formlarda sap ve gövde varyasyonları gösterebilirler. Byblos uçların uzunlukları 3-9/10 cm arasında değişebilmektedir (Kartal, 2019)

Çakmaktaşı (flint- silex): Kireçtaşı ve tebeşir gibi genellikle kalsiyum karbonat bileşiklerini içeren kayalar arasında bulunan ve % 98 silis barındıran tortul bir kayadır. Değişik renk ve tonlarda olabilirler (Çelik, 2005)

Çekirdek (core- nucléus): Çekirdek üzerinden doğrudan ya da çeşitli tekniklerle herhangi bir işlevsel amaca veya kullanıma yönelik: yonga, dilgi, dilgicik koparılacak suretiyle geriye kalan hammadde ya da artık ürünüdür (Kartal, 1992). Biçimsel özelliklerine göre ya da üzerinden çıkarılan yongalama ürünlerinin niteliğine göre isimlendirilmektedirler. Aletlerin hammaddeleri; çakmaktaşı, obsidyen, bazalt, andezit, kalkerden veya radyolaritten yapılabilmektedir (Yalçınkaya, 1989).

Çekirdek tablası/tablet (rejuvenation core flake- core tablet/tablette de ravivage): Çekirdek düzleminden çıkarılan yongaya verilen isimdir. Yeni bir vurma düzlemi yapmak ve vurma düzlemi ile çekirdek yüzü arasındaki açığı arttırmak için çekirdeğin kenarından çıkarılan parçadır (Çelik, 2005)

Çekirdek yenileme parçası/yongası/dilgisi (core revival piece): Kullanılmış bir yonga yüzeyini yenileyip kullanıma uygun yeni yüzey elde etmek için çıkarılan parçadır (Yıldırım, 1999).

Çıkarım İzi: Taşımalık üretimi sırasında yapılan yonga çıkarımları sonucunda taşımalık ve çekirdek üzerinde yer alan negatif izlere verilen ortak isimdir. Çıkarım yongaları, parçanın dorsal yüzünde bir ya da daha fazla vurma yumrusu negatifine, genellikle taşımaliğin kendi kuvvet eksenine dik gelen açığa sahiptir. Çıkarım izinin yönünden yola çıkarak taşımaliğin tek kutuplu veya çift kutuplu çekirdekten çıkarılmış olduğu saptanabilir. (Çelik, 2005)

Delici/Delgi/Burgu (perforator/ piercing tool/ drill/ borer): Taş, ahşab, deri vb. gibi maddeler üzerinde delik açmak amacıyla sarp düzelti ile sivri bir uca veya uçlara sahip aletlerdir. Üzerinde çalışılacak maddenin niteliğine, açılacak deliğin büyüklüğüne ve delik açmak amacıyla değişik safhalarına göre uç kısımlarında farklı düzelti görülmektedir (Yıldırım, 1999). Büyük delici, küçük delici şeklinde sınıflandırılabilir.

Dış yüz (dorsal): Çakmaktaşı, obsidyen ve radyolarit gibi camsı özelliğe sahip taşların çekirdeklerinden daha önce alınan çıkarımların eksi izlerini ya da yumrunun ham yüzünü taşıyan yüze denir. Bu yüzeyler genellikle köşelidirler. Dorsal, üst yüz ve çıkarım yüzü olarak da adlandırılırlar (Yalçınkaya, 1989).

Dilgi (blade- lame): Genişliklerinin (enlerinin) en az iki katından daha uzun olan aletlerdir. Dilgiler, dörtgen veya uzun bir uçtan diğerine yatay kesit görünümüleri üçgene benzeyen yongalanmış taş parçalarıdır. Üst bitim kısımları, yuvarımsı (veya küt), uçlu (sivri), kare veya yamuk olabilir (Shea, 2019).

Dilgicik (bladelet- lamelle): 50 mm'den daha uzun olmayan ve 10-15 mm genişliğine sahip parçalardır (Shea, 2019).

Distal Kısım (üst bölüm): Topuğun karşısında bulunan aletin uç kısmına verilen isimdir. Çakmaktaşı, radyolarit ve obsidiyen gibi aletlerde parça ya da yonganın alt bölümünün karşısında bulunan üst kısmının üçte birine Üst bölüm (Distal) denir. Ok ucu, delici, kazıyıcı, kalem gibi benzeri aletlerin uç kısımları bu isimle adlandırılır. Distal kısım olarak da bilinir (Çelik, 2005)

Doğrudan vurma tekniği (direct percussion technique): Sert (taş) ya da yumuşak vurgaç (ahşap, boynuz, kemik) kullanımı ile üzerinden parça çıkarılmak istenen çekirdeğe ara parçasız olarak, doğrudan vurma yoluyla yapılan yongalama tekniğidir (Algül, 2008).

Dolaylı Vurma Tekniği (indirect percussion technique): Dolaylı vurma tekniği ile gerçekleştirilen yongalama işlemi, yongalanacak parçanın üzerine başka bir parça konularak yapılmaktadır. Söz konusu teknikte boynuz, odun, ya da diğer bir sert malzeme bir düzlem üzerine konulur ve çıkarımlar bir vurgaç yardımıyla gerçekleştirilir. Bu tekniğin sağladığı avantajlardan biri de, darbenin kuvveti direk olarak taşın üzerine uygulanmamasıdır. (Çelik, 2005)

Düzeltili (retouch- retouche): Alet olarak kullanımı sağlayabilecek bir kenar, sapa geçirilecek bir kenar oluşturmak veya keskin bir kenarın elle tutulabilmesini sağlayacak bir köreltme yapmak için farklı nedenle yapılan kenar değişimidir (Yıldırım, 1999). Düzeltiller biçimsel tiplerine göre farklı isimler alırlar. Eğer bir aletin ventral ve dorsal yüzünde alt alta gelecek şekilde düzelti var ise buna alması düzelti, aletin iç ve dış yüzünde çapraz yönde bir düzelti var ise ters alması düzelti ismini alırlar (Çelik, 2005)

Düzeltilme: Aletin kenarını keskinleştirmek için küçük yonga parçaları çıkarımına verilen isimdir.

Düzeltili Dilgiler: Dilgi üzerinde yer alan düzeltiller eserin bir ya da her iki lateral kenarlar üzerinde yer alıyorsa bunlar "düzeltili dilgiler" sınıfında yer alır (Çelik, 2005)

Düzlem/Platform: Taşımalık çıkarımı için hazırlanmış olan yüzeyi tanımlamada kullanılır.

El-Khiam Uç: Dilgicik ya da küçük dilgiler üzerine yapılan, yassı ve içbükey ya da düz dipli olan ve genellikle de yanal kenarlarda dip kısma yakın bir çift çentik taşıyan uçlardır. Bu yanal kenarlarda bazen birden fazla çentik de olabilir. Ancak bazen de böylesi çentiklerin hiç olmadığı örneklere de rastlanır. El-Khiam ucun dip ya da sap kısmı genellikle düzenli ince ya da dik düzeltiyle işlenir. Dış yüzeye doğru kaplayan düzeltiyle de işlenebilir. Bu durumda dip kısım oldukça yassı olur. Ucun gövde ve uç kısmı düzenli ince ya da yarı dik düzelti taşır. El-Khiam uçlarının boyları arasında 3-4 cm arasında değişmektedir (Kartal, 2019)

Façetalı (Yüzcüklü) Topuk: Yonga çıkarımları ile meydana getirilen vurma düzleminin yonga üzerine taşınmış kısmıdır.

Fauna: Bir bölgenin, var olan ya da yok olmuş bütün hayvan popülasyonuna denir.

Flora: Bir bölgenin, var olan ya da yok olmuş bütün bitki örtüsüne denir.

İç Yüz (Ventral) : Çakmaktaşı, obsidyen ve radyolarit gibi camsı özelliğe sahip taşların çekirdekten en son kopartılan yüzeylerine denir. Dış yüzün karşıt tarafında bulunan ve yonganın veya dilginin çekirdekten ayrıldığı anda oluşan kırılma yüzüdür. Ventral, kopma yüzü olarak da adlandırılırlar. Aynı zamanda, vurma halkalarının yer aldığı taşımaliğin arka yüzüne de verilen isimdir (Yalçinkaya, 1989).

İki vurma düzlemli çekirdek (bipolar core- nucleus bipolaire): Karşılıklı iki vurma düzlemine sahip olan iki kutuplu çekirdeklerdir (Algül, 2008)

Kabuk/Korteks: Çakmaktaşı, radyolit ve obsidyen benzeri kayalarda hammadde bloğunun dış kısmında yer alan doğal dış yüzey tabakasıdır (Yalçinkaya, 1989).

Kalınlık: Bir taşımaliğin dorsal (ön) ve ventral (arka) yüzleri arasındaki mesafenin ölçüsüdür.

Kazıyıcı (scraper- grattoir): en genel tanımıyla, kesme, sıyırma ya da kazıma gibi işlerde kullanıldığı düşünülen alet türüdür. Bir parçanın, kopuntu yüzeyi kenarının belirli bir kısmı boyunca, bu kenardan belirli bir açıyla çıkarılan kenar düzeltilleri olan aletlerdir. Kazıyıcılarda düzeltiller, kopuntu yüzeyi kenarı boyunca yer alır ve kopuntu yüzeyiyle belirli bir açı oluştururlar. Kazıyıcılar genellikle sarp düzelti ile

yapılmaktadır. Aletin biçimi ve düzeltilerin konumu kazımaya uygundur. Kazıyıcılar, kullanım kenarının alet eksenine üzerindeki yerine göre (ön kazıyıcı, yan kazıyıcı ve yuvarlak kazıyıcı) sınıflandırılırlar (Özdoğan, 2019).

Kenar Kazıyıcı: Bir ya da birden fazla kenarı düzeltilerle şekillendirilmiş, yonga veya dilgi üzerine yapılmış aletlerdir.

Kullanım aşınması (use wear): Alet kenarında ya da yüzeyinde kullanım sonucu meydana gelen makroskopik (kenar yuvarlanması, kenar kopuntuları gibi) değişimlerdir (Algül, 2008)

Lateral Düzeltiler: Bu tip düzeltiler, bir taşımaliğin bir, ya da iki kenarı üzerinde yarı dik düzeltiler şeklindedirler (Çelik, 2005)

Lateral Kenarlar: Bir taşımaliğin alet eksenine paralel olan kenarlarına verilen isimdir.

Mızrak ucu: Düzeltilerle üçgen veya üçgene yakın bir biçim verilmiş, genellikle sivri bir uç ile sona eren alettir. Bir sapa bağlanarak: elle veya başka bir aletle atılmak üzere hazırlanmış parçalardır. Büyük ölçeklerde çakmaktaşı veya obsidyenden yapılır (Örneğin 15-20 cm uzunluğunda), saplı veya sapsız olabilirler (Çelik, 2005; Yalçinkaya, 1989).

Mikro dilgiler: yine 50 mm'den daha uzun değildir fakat 9 mm'den daha geniş olmaz. Bir dilginin boyut ölçüleri açısından herhangi bir üst limiti yoktur (Shea, 2019).

Naviform çekirdek (naviform core- nucleus naviforme): İki vurma düzlemine sahiptirler ve sırtları bir gemi omurgası şeklinde hazırlanmıştır (Yıldırım, 1999). Yakınoğu Çanak Çömleksiz Neolitik B evresinde yaygındır.

Nemrik Uç (Nemriq point): Dilgi ya da dilgicik taşımaliıklar üzerine daha çok asimetrik eşkenar dörtgen formlu ve uç ve sap kısmı sıklıkla iç yüzeyden ince veya yarı dik düzeltiler ile işlenmiş, dip (sap) kısmı hafifçe ovalimsi ya da sivrimsi olabilen küçük boyutlu uçlardır. Bu teknolojiye sahip uçlar yaprak biçimli tipolojiler de gösterebilmektedir. Bunların uzunlukları genellikle 3-4 cm civarındadır. Nemrik uçlarının daha iri versiyonlarıdır. Demirköy uçları diye bilinen örnekler Nemrik uçlarının daha iri versiyonlarıdır. Her iki uç tipide çoğu araştırmacı tarafından Nemrik

uçları kategorisinde değerlendirilmektedir. Bu durumda uzunlukları 5 cm'ye kadar çıkabilmektedir (Kartal, 2019)

Ok ucu (arrowhead/ arrow point- pointe de fleche): Düzeltilerle üçgen ya da yan üçgen bir biçim verilmiş, az çok sivri bir uçla biten mızrak uçlarına göre daha küçük boyutlu olan aletlerdir. Bir sapa bağlanarak yayla atılmak üzere hazırlanmış parçalardır. Küçük ölçeklerde çakmaktaşı veya obsidyenden yapılır (Örneğin 3-10 cm uzunluğunda), saplı veya sapsız olabilirler (Çelik, 2005)

Orta parça (medial part- partie mesial): Bir yonga veya dilgi tüm halde konumuna göre üç eşit parçaya bölünür ve alt, orta ve üst diye isimlendirilir. Parçanın alt ve üst kısmı arasında kalan bölümdür (Algül, 2008).

Ön Kazıyıcı (end scraper- grattoir simple): Yonga ya da daha çok dilginin ön kısmında kazıyıcı düzeltisi olan parçalardır. İşlev yapan kenar kısadır. Aletin yan kenarları da kenar kütleştirmesi, keskinliği giderme, sapa geçmeyi kolaylaştırma gibi amaçlarla düzeltili olabilir. Kolaylıkla yan kazıyıcıyla karıştırılabilir. Bazen ön kısımdaki düzeltiler kısmen yan kenarlara da taşmış olabilir (Özdoğan, 2019).

Piramit Biçimli Çekirdek (nucleuspramidal): genel şekli bir piramit şeklinde olup, dilgi ya da dilgicik vermektedir. Dönümlü çıkarımlı, köşeli yatay kesitli ve tek vurma düzlemli bir çekirdek üzerinde, dilgisel çıkarımlar hafifçe içeriye doğru döndükleri ve çekirdeğin eksenine doğru yöneştikleri zaman parçaya çoğu kez “piramit biçimli çekirdek” denilmektedir (Kartal, 1992).

Prizmatik Biçimli Çekirdek (nucleusprismatique): uçlarından biri ya da ikisi üzerinde bir vurma düzlemi bulunan, çok yüzlü kesit gösteren, prizma biçimli, uzun dilgi ya da dilgicikli çekirdeklerdir. Prizmatik dilgi çekirdekleri, üzerlerinden yongalanmış bir seri uzun dikdörtgenimsi veya uzun üçgenimsi yonga çıkarım izlerine/negatiflerine sahiptir. "Prizmatik" terimi, bu teknikle yongalanarak üretilmiş dilgi ve çekirdekler üzerindeki uzun, düz yonga çıkarımlarını ifade eder. Bu dilgiler, birbirine bitişik şekilde yongalanmıştır (Shea, 2019).

Tepeli (Sırtlı/Omuzlu/Omurgalı) Dilgi ve Dilgicikler: Boyutlarının küçük olmasından dolayı, sırtlı dilgiciklerin saplara takılarak ok ucu, ya da kompozit alet olarak kullanılmış olabilecekleri düşünülmektedir. Dilgi çekirdeklerin oluşturulması

sırasında çıkanları çekirdek hazırlama parçalarıdır. Söz konusu parçalar bir sırt oluşturacak şekilde taşımaliğın uzun eksenine dik gelen yonga negatiflerine sahiptir. Ancak bunlar düzeltile yapılarak belirli alanlarda alet olarak da kullanılmıştır. Tepeli dilgiler üçgenimsi bir kesite sahiptir. Bunlar çekirdekten çıkanları ilk dilgilerdir (Çelik, 2005).

Taslak (roughout): Brüt hammadde bloğuna ilk şekil verme aşamasına verilen isimdir. Taslak aşamasında daha çok sert vurgaç yardımıyla doğrudan vurma tekniği kullanılarak bir önform uygulanabilecek form verilir (Algül, 2008)

Taş alet endüstrisi: İnsanlığın başlangıcından beri kullanılan çakmaktaşı aletlerinin kullanım alanları, alet çeşitleri ve üretim teknikleri gibi kriterleri göz önüne alıp, bunların analizi sonucu ortaya çıkan bilgilerin bütünüdür (Yalçinkaya, 1989).

Taş Kalemler (burin): Çakmaktaşı, obsidyen veya radyolarit gibi taştan yapılan, yonga ya da dilgiden bir ya da daha çok kıymığın alınması sonucunda meydana gelmiş, çoğunlukla bir çatı formu oluşturan aletlerdir. Taşkalemlerin keskin kenarları sıyırma, yarma ya da oyma resim yapmada kullanılabilir. Ağız tiplerine göre; kesme, keski kazıma, gibi aktivitelerde kullanıldıkları tahmin edilen taş kalemler, yapım tekniğine göre farklı isimler alırlar. Dilgilerin kısa kenarlarının her iki tarafına birer vuruş yapılarak oluşturulur (Yalçinkaya, 1989).

Taşımalık (blank): Çakmaktaşı, obsidyen ve radyolarit gibi taşlardan yapılan alet haline dönüştürülmemiş tüm parçalara verilen addır. Düzeltisiz dilgiler, yongalar, çekirdekler, çekirdek yenileme parçaları ve üretim artıkları gibi parçalar bu kategoride değerlendirilir (Çelik, 2005).

Tek vurma düzlemlı çekirdek (unipolar core): Tek bir vurma düzlemine sahip olan (tek kutuplu) çekirdeklerdir (Algül, 2008).

Tipoloji (typology- typologie): Aletlerin biçimsel özelliklerine göre sınıflandırılmasıdır (Algül, 2008)

Topuk(but- talon): Çekirdek üzerinde yer alan vurma düzleminin dilgi veya yonga üzerine taşınmış bir parçasıdır. Biçimsel özelliklerine göre düz, nokta, façetalı gibi isimlendirilirler (Algül, 2008).

Uç (ponit- pointed): Uçlar, simetrik ya da simetriğe yakın biçimlerdeki yonga ya da dilgilerin üzerinde biçimlendirilmiş olan aletlerdir. Uçlar, yayla fırlatılan ok uçları, elle ya da mızrak atıcıyla atılan mızrak uçları ya da elde taşınarak saplanan kargı uçları gibi türlere ayrılır. Uçların (kargı, mızrak ve ok uçları) tümü bir sapa geçirilerek ya da bağlanarak kullanılmış aletlerdir. Bunun yanı sıra "fırlatma ucu" olarak da tanımlanan mızrak ve ok uçları, havada dönmeden gidecek ve havanın direncini olabildiğince azaltacak bir biçimde olmalıdır (Özdoğan, 2019).

Üretim zinciri (chaîne opératoire): Herhangi bir teknolojik sistemin sırasıyla; planlanması, hammadde seçimi, yongalanması, alet olarak kullanılması ve kullanım dışı bırakılması şeklinde tüm aşamalarının yer aldığı yaklaşımdır.

Üst bitim/Uç bitim (distal end- partie distale): Bir yonga veya dilgi tüm halde konumuna göre üç eşit parçaya bölünür ve alt, orta ve üst diye isimlendirilir. Parçanın alt (vurma noktası) bitimine karşıt konumda olan kısmıdır (Algül, 2008)

Vurgaç: Bir taşımaliğin çekirdekten çıkarımında ve onun işlenmesinde kullanılan aletlere vurgaç adı verilmektedir. Vurgaçlar, sert (taş) ve yumuşak (boynuz, kemik ve odun gibi) olmak üzere genel anlamda iki sınıfa ayrılır. Vurma Düzlemi: Yongalamanın yapımı sırasında oluşan düzlemdir. Vurma düzleminin ölçüsü ve yapısı, taşımalık üretiminde kullanılan tekniği belirtmektedir ve belirli alet yongalama teknikleri için bir başvuru kaynağı olarak kullanılmaktadırlar. Çekirdekten yonga ya da dilgi üzerine taşınan kısma topuk adı verilir (Yalçinkaya, 1989).

Vurma Düzlemi (striking platform): Dilgi ya da yonga çıkarmak amacıyla hazırlanmış olan, vurma işleminin sürekli olarak gerçekleştirildiği düzlemdir.

Vurma Tekniği: Bir vurgaç yardımıyla bir çekirdekten taşımalık çıkarma tekniğidir (Çelik, 2005).

Vurma Yumrusu (bulb of percussion): Çekirdekten parçanın kopması sırasında vuruş etkisiyle yonga veya dilginin kopuntu yüzeyinde oluşan dışbükey yumrudur (Yıldırım, 1999).

Yonga (flake): Dış güç uygulayarak ortaya çıkarılan herhangi bir taş parçasına verilen isimdir. Çekirdekten çıkarılan parçalara verilen ortak isimdir. Boyu eninin iki

katından az olan parçalardır. Kenarları işlendiğinde kazıyıcı alete dönüşür (Yalçınkaya, 1989).

Yongalama (knapping- taille): Hammadde kütlesinden dilgi ve yona çıkarma zincirininin tümüdür.

Yongalama ürünü (debitage producte): Hammadde bloğunun bir amaç doğrultusunda yongalanmasıyla ortaya çıkan parçalara verilen isimdir (dilgi, dilgicik, yonga, çekirdek yenileme parçaları gibi) (Yıldırım, 1999).

Yontmataş Aletler (chipped tools): Belirli kırılma özelliklerine sahip kayaların üzerinden darbe ya da baskıyla parça çıkartılarak biçimlendirilen, yani “yonga” çıkararak tasarlanan aletlere “yontmataş aletler” denilmektedir. Yontmataş aletler, ilk insandan günümüze kadar iki milyon yıldan daha uzun bir süre kullanılmış olduğundan, yapım yöntemleri ve kullanım amaçları bakımından sürekli olarak gelişmiş ve değişmiştir (Özdoğan, 2019).

Yumru: Doğada serbest olarak ya da yataklar halinde bulunan, genellikle iri, kaba ve çeşitli formlarda olan taş parçalarıdır. (Çelik, 2005)

Yuvarlak Kazıyıcı/ çeper kazıyıcı (round scraper- grattoir circulaire): Genellikle yonga, ender olarak yuvarlak çekirdekler üzerinde biçimlendirilen kazıyıcılardır. Yuvarlak ya da yuvarlağa yakın biçimli parça üzerindeki düzelti, aletin tüm çeperi boyunca ya da vurma yumrusunun olduğu kısmı dışında çeperin büyük bir bölümünde bulunur (Özdoğan, 2019).

2. NEOLİTİK DÖNEM

"Cıvalı Taş Çağı" olarak da bilinen Neolitik Dönem, insanlık tarihindeki en önemli kırılma noktalarından birini oluşturur. Neolitik Dönem ile Endüstri Devrimi'ne kadar geçen süreçte hakim olan toplumsal düzenin temelleri atılır ve insanların düşünüş dünyalarında ve yaşam biçimlerinde belirgin bir dönüşüm yaşanır. M.Ö. 10 binli yıllarda başlayan yerleşik hayat tarım ve hayvancılık gibi beslenmeye ilişkin yeniliklerin değil aynı zamanda toplumsal yaşamda da önemli değişimlerin ortaya çıktığı bir süreçtir. Avcılık ve toplayıcılık hala beslenmede esas girdiyi oluşturmaya devam etmektedir. Yaklaşık olarak M.Ö. 7. binyıldan itibaren insanoğlunun yaşamında önemli bir dönüşüm daha yaşanır ve beslenme alışkanlıklarında köklü bir değişikliğe işaret eden çanak çömlek ortaya çıkar ve hızla yaygınlaşır.

Neolitik Dönem kendi içerisinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem ve Çanak Çömlekli Neolitik Dönem olarak ayrılmaktadır. Çalışmamızın kapsadığı dönem Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem olduğu için aşağıda sadece Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme değinilecektir.

2.1. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem

Bu dönemde, tahıla dayanan bir yaşam biçiminin, avcılığın ve toplayıcılığın yerini aldığı pek bilinmiyordu. Bu sebeple araştırmalar, öncelikle doğal çevrenin kısıtlı olduğu kurak ve yarı kurak bölgelerde gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalar önce Filistin çevresinde yoğunlaşmıştır; Natuf ve Kebaran gibi Neolitik Dönem'in öncülü olan kültürel oluşumlara rastlanması araştırmacıların ilgisini Güney Levant bölgesine odaklanmıştır. 1952 yılında K. Kenyon tarafından Eriha (Jericho) kazılarında, gerçek manasıyla Neolitik bir yerleşimin bulunması sonrasındaki araştırmaları değiştirmiştir. Eriha kazıları ile birlikte Neolitik dönemin ilk evrelerinde çanak çömleğin olmadığı bir dönem olduğunu ve daha önemlisi bu dönemde eski bir tarih için ihtisamlı sayılabilecek büyük yapıların varlığını ortaya koymuştur.¹

Kenyon tarafından Eriha kazılarında Pre-Pottery Neolithic (Çanak Çömleksiz Neolitik) olarak tabakaları adlandırmıştır. Pre-Pottery Neolithic A ve B olarak

¹ Mehmet Özdoğan, "Neolitik Dönem Günümüz Uygarlığının Temel Taşları", *12000 Yıl Önce "Uygarlığın Anadolu'dan Avrupa'ya Yolculuğunun Başlangıcı" Neolitik Dönem*, ed. N. Başgelen, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007c, 16.

birbirinden ayırmıştır. PPNA (Çanak Çömleksiz Neolitik A) eski tabakalar ve PPNB (Çanak Çömleksiz Neolitik B) yeni tabakalar olarak kısaltılmıştır². Çalışmamızda göreceğimiz PPNA ve PPNB kısaltmaları da buradan gelmektedir. Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ'ın başından sonuna kadar Anadolu'dan Filistin'e uzanan Doğu Akdeniz Bölgesi ile bir iletişim içinde olduğu aralarında bazı bölgesel farklar görülsede daha çok ortak bir gelişim izlemektedir.³

2.1.1. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem A (PPNA)

Güneydoğu Anadolu'daki ve Kuzey Suriye'deki PPNA yerleşimlerinin yaşam biçimi, toplumsal kurgusu, yerleşim düzeni, yeni bir gelişimin başlangıç aşaması olmadığı uzun bir gelişim döneminden sonra keskin hatlarıyla oturmuş gelişkin düzenden oluşmaktadır. Bu olgunluk düzeyinin kökeni, bölgede tanışık olduğumuz hiçbir Proto-Neolitik kültürleriyle açıklanılmamaktadır. PPNA kültürünün gelişim sürecini tamamlayan farklı bir bölge aranılmış, ancak şimdiye kadar Anadolu Yarımada'sında da PPNA kültürünün öncüsü kabul edilen herhangi bir merkez tespit edilememiştir⁴.

Erken Akeramik Neolitik evresinde mimari, yuvarlak ve oval planlı yapılardan oluşmaktadır. Yapılar birbirine yakın, oval yapıların birçoğu çukurlaştırılmış bir tabana sahiptirler. Yapılar taş temel üzerine yığma kerpiç duvarlar ile yükseltilmiş ve üst yapı kil ya da çeşitli bitkisel malzemeler ile oluşturulmuştur. Zeminler ise kilden yapılmış ve üzeri hasırla kaplanmış iken, ocaklar konutların içine yerleştirilmiştir⁵.

Bu döneme ilişkin yuvarlak planlı yapılarından başka kamusal nitelikte yapıların var olduğu, bu yapıların plan ve yapım teknikleri bakımından farklılık göstermektedir. Anıtsal nitelikteki bu yapıların yapımında büyük bir iş gücü gerekmektedir. Bu dönemde sosyokültürel açıdan önemli ölü gömme ritüelleri ve Erken Akeramik Neolitik dönemde avcı-toplayıcı yaşam şekli görülmektedir. Akeramik Neolitik dönem insanının

² Klaus Schmidt, *Taş Çağı Gizemli Kutsal Alanı Göbekli Tepe En Eski Tapınağı Yapanlar*, Çev. R. Aslan, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, 36.

³ Mehmet Özdoğan, "Çanak Çömleksiz Neolitik", *Arkeoatlas Tarihöncesinden Demir Çağı'na Anadolu'nun Arkeoloji Atlası*, ed. N. Karul, Doğan Burada Dergi Yayıncılık, İstanbul, 2011, 58.

⁴ Mehmet Özdoğan, "Bazı Genellemeler – Öngörüler", *Anadolu'da Uygarlığın Doğusu ve Avrupa'ya Yayılımı - Türkiye'de Neolitik Dönem – Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*, ed. M. Özdoğan ve N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007d, 446.

⁵ Günay Dinçer, *Güneydoğu Anadolu Akeramik Neolitik Dönem Ölü Gömme Gelenekleri ve Sosyokültürel Yapı*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Mayıs, 2018, 13.

diyet listesinde iri taneli tahıllar, yemişler, ceylan, yabani eşek, koyun, keçi, domuz yabani tavşan gibi çeşitli memelilerin, sürüngenlerin, balıkların ve çeşitli kuşların yer aldığı bilinmektedir. Sanat eseri olarak nitelenen buluntular çoğunlukla kil ve taştan yapılmıştır. Heykelciklerde hayvan ve insan formları görülmektedir.⁶

2.1.2. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem B (PPNB)

Bu dönemi takip eden ve Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemin ikinci dönemi olan PPNB dönemi, bazı merkezlerde PPNA döneminden sonra kesintili ya da kesintisiz olarak devam etmektedir. PPNA döneminin sonu ile yaklaşık M.Ö. 9. binin ortalarına doğru (yaklaşık M.Ö. 8500) başlayan ve yaklaşık 2 bin seneyi aşan gelişkin kültür evresidir. Kendi içinde de Erken (EPPNB), Orta (OPPNB) ve Geç (GPPNB) olarak üç evreye ayrılmaktadır. Bu değişiklikler özellikle yontmataş endüstrisinde belirginleşen değişimlere dayanarak belirlenmektedir.⁷

PPNB Döneminin yapılanmasına bakıldığında, orta ve geç evrelerinin PPNA'nın kapsadığı alandan çok daha büyük olduğu görülmektedir. Özellikle Suriye ve Anadolu'da yoğun araştırılmamış alanlar göz önüne alınırsa bu alan, PPNB dönemi için umulandan daha da yoğun bir yerleşime sahne olmaktadır. PPNB'nin çekirdek alanı her ne kadar tartışmalı gözüke de, bir çok araştırmacı, PPNB'nin birçok özelliklerinin kronolojik ve coğrafi olarak kuzeyden güneye doğru yayıldığını kabul etmektedir.⁸

EPPNB (Erken Çanak Çömleksiz Neolitik B) bir geçiş evresidir. Bu dönem daha çok, yuvarlak veya oval planlı yapılardan dörtgen veya dikdörtgen planlı ve çok mekânlı yapılara geçişi gösteren yuvarlak köşeli uzun eliptik yapılarla ayrılmaktadır. Orta Çanak Çömleksiz Neolitik B (OPPNB) gelişmiş dörtgen yapıların ortaya çıktığı merkezler Doğu Anadolu ve Kuzey Levant'ta daha çok görülmektedir. Geç Çanak Çömleksiz Neolitik B (GPPNB) de ise merkezlerin sayısı azalırken, aksine nüfusun arttığı görülmektedir.⁹

⁶ Dinçer, *Güneydoğu Anadolu Akeramik Neolitik Dönem Ölü Gömme Gelenekleri ve Sosyokültürel Yapı*, 13.

⁷ Ali Umut Türkcan, *Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yukarı Mezopotamya Anıtsal Kült Binaları ve Gelişimi*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, 10.

⁸ Türkcan, *Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yukarı Mezopotamya Anıtsal Kült Binaları ve Gelişimi*, 10.

⁹ Türkcan, *Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yukarı Mezopotamya Anıtsal Kült Binaları ve Gelişimi*, 11.

Bu evre yaklaşık olarak M.Ö. 8800’lerde başlayarak iki bin yıl kadar sürmüştür. Evcilleştirilmeye başlayan hayvanlardan elde edilen et miktarı av hayvanlarından elde edilen miktarı aşmaya başlamıştır. Her ne kadar evcilleştirme bu aşamada başlamışsa da avcılık hala önemini korumaktaydı. Bu evrede statü eşyalarının miktarında da bir artış gözlemlenmektedir. Sosyokültürel hayata ilişkin başta ölü gömme olmak üzere inanç ve törensel uygulamalara ait verilerin daha netleştiği bir aşamadır. PPNB dönemi ile birlikte dikdörtgen planlı içleri hücre şeklinde bölümlü, düz damlı yapılar (Resim 2) ortaya çıkmıştır. Bu dönemle birlikte yerleşimler önceden tasarlanan bir plana göre oluşturulmaya başlamıştır. Yapı malzemelerinde de teknik açıdan gelişim görülmektedir. Kullanılan malzemeler bölgeye göre de değişim göstermektedir. Yapı içi mekan düzenlemeleri ve kullanımı açısından da önemli gelişmeler söz konusudur. Yapı birimlerinin büyümesi, bölümlere ayrılması bazen PPNB sosyal düzeninin yeni gereksinmelere çözüm arayışı ve hatta artı ürün depolanması ile açıklanmak istenilsede henüz bir görüş birliği yoktur¹⁰.

Geç Akeramik Neolitik evresi ile birlikte kült yapılarında da gelişim vardır. PPNA içinde tanımlanan özellikler gelişerek devam etmektedir. Nişli duvarlar, duvarlar boyu uzanan sekiler, üzeri bezemeli dikili taşlar ve sönmüş kireç taşından oluşturulmuş tabanlar en belirgin özelliklerdir. PPNB dönemi içerisinde ölü kültü PPNA’ya göre daha da gelişmiş, gömü biçimleri ve kafataslarına uygulamalarının daha da türetildiğini göstermektedir¹¹.

¹⁰ Dinçer, *Güneydoğu Anadolu Akeramik Neolitik Dönem Ölü Gömme Gelenekleri ve Sosyokültürel Yapı*, 2018, 14.

¹¹ Dinçer, *Güneydoğu Anadolu Akeramik Neolitik Dönem Ölü Gömme Gelenekleri ve Sosyokültürel Yapı*, 15.

3. ŞANLIURFA

3.1. Konumu ve Topografyası

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan Şanlıurfa, 37 49' 12"- 40 10' 00" doğu meridyeni ile 36 41' 28"- 37 57' 50" kuzey paralelleri arasındadır. Urfa'nın içinde bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Amanus ve Güneydoğu Toros yaylalarının önünde Suriye platformuna doğru giderek alçalan ve yeryüzü şekilleri açısından yeknesaklığı ile dikkati çeken stepik platolar alanı olarak nitelendirilmektedir. Gerçekte doğal bir bölge olarak bu alan sınırlarımızla sona ermekte; bir yandan Filistin'e, bir yandan da Zagros etekleri boyunca Basra körfezine kadar devam etmektedir. Bir uçtan öbür uca güneydeki çölü dolanarak, yaklaşık 1500 km uzunluğunda bir yay çizen bu bölge, tarih boyunca kendi içindeki ülkeleri birbirine bağlayan yolların doğal güzergâhı olmuş, bu yollar boyunca toplumlar ya birbirleriyle barış içinde ticaret yaparak, ya da savaşarak kültür alışverişinde bulunmuşlardır. Bu alan, milattan binlerce yıl önce gelişen ilk büyük uygarlıkların ve özellikle verimli alanlar ile ilk etkili tarımcılığın gelişme alanı olarak ün yapmıştır. Hilal biçimli bu doğal bölge "Verimli Hilal" olarak adlandırılmıştır.¹²

Mardin'in doğusunda, Gaziantep'in batısında, Adıyaman'ın kuzeyinde, Diyarbakır'ın kuzeydoğusunda yer alan Urfa bölgesi; güneyde ise Suriye sınırı ile çevrelenmiştir. Batısında Fırat Nehri, doğusunda ise Şavelet Irmağı ile sınırlandırılmıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin orta kesimindedir. Büyük bölümü fazla yükseltisi olmayan ve deniz seviyesinden ortalama 500-950 m arasında değişen düzlüklerden oluşmaktadır. Suriye'nin kuzeyindeki düzlüklere ve Fırat Vadisine doğru gittikçe alçalan bu düzlüklere Şanlıurfa Platosu denilmektedir. Büyük ovalar ilin güneyindedir. Sıra tepeler oldukça fazladır ve bunların arasından batıdan doğuya doğru sıralanan Suruç, Harran ve Viranşehir Ovaları yer alır. Şanlıurfa'nın yüzölçümü 18.584 km²'dir ve Türkiye yüzölçümünün %3'üne eşdeğer bir orandadır. Siverek ve Diyarbakır sınırında olan Karacadağ; sönmüş bir volkanik dağ olup yapısı bazalt olup bölgenin su kaynaklarını beslemektedir. Dağın yüksekliği 1919 m'dir.¹³

¹² Ali İlaslan ve Zeynep Nida Yıldırım İlaslan, *Geçmişin İzinde Şanlıurfa Paleolitik Çağ'dan Roma Dönemi'ne Arkeolojik Yerleşimler*, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara, 2019, 18.

¹³ İlaslan ve Yıldırım İlaslan, *Geçmişin İzinde Şanlıurfa Paleolitik Çağ'dan Roma Dönemi'ne Arkeolojik Yerleşimler*, 18.

Tek Tek Dağlarının uzantısı, Şanlıurfa kent merkezinin yaklaşık 42 km doğusunda, Harran Ovası ile Viranşehir Ovalarının arasında Şanlıurfa-Mardin karayolunun güneyinde, kuzey-güney yönündedir. Jeolojik yapı ağırlıklı olarak kireçtaşlarından oluşmaktadır. Tek Tek Dağları mevsimsel bir drenaj ağına sahiptir ve sürekli akan bir akarsu yoktur. Alanda herhangi bir göl veya yüzeysel su kütlesi bulunmamaktadır.¹⁴

Tek Tek Dağları bölgesinde arazi kullanımı, kırsal yerleşimler dışında, daha çok doğal çayır, tarım, mera, zayıf bitki örtüsü gibi alanlardan oluşmaktadır. Tek Tek Dağları Milli Park alanı yaklaşık %80'i çayır-mera, %13'ü tarım arazisi ve geriye kalan kısımlar da diğer arazi kullanım sınıfında yer almaktadır.¹⁵

3.2. Şanlıurfa'da Paleolitik Çağ

Türkiye'de Paleolitik Çağ'a ait ilk buluntunun Şanlıurfa'nın Birecik ilçesinde bulunması, Şanlıurfa Paleolitik Çağ buluntuları açısından bölgede önemli bir yere koymaktadır. Bu ilk buluntu 1894 yılında J.E. Gautier tarafından Birecik'te Fırat Nehri'nin eski alüvyonları içinde bulunan bir iki yüzeyli alet, Acheuleen elbaltasıdır. 1946 yılında Prof. Dr. I. Kılıç Kökten, Birecik ilçesinden kuzeye doğru Surtepe ve Tilvez köyleri arasındaki düzlüklerde araştırmalar yapmış, Clactonien ve Levalloiso-Mousterien özellikler gösteren çeşitli yontmataş aletler toplamıştır. 1959 yılında bölgeye tekrar gelen Kökten, Şevket Aziz Kansu ile birlikte Gölbaşı mevkiinde yine Micoquien (Üst Acheuleen) olarak tanımladıkları iki yüzeyli aletlerden toplamışlardır. 1963 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Prehistorya Kürsüsü ile Chicago Üniversitesi Doğu Bilimleri Enstitüsü'nün ortaklaşa yaptıkları "Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları Karma Projesi" çalışmalarını sırasında konaklama ve işlik yeri olan Biris Mezarlığı ve Söğüt Tarlası'nı saptamışlardır. Bu iki yerden toplanan çakmaktaşı yontmataş endüstrisi üzerinde yapılan çalışmalar maalesef tamamlanmamıştır. Bu çakmaktaşı aletlerin Paleolitik Çağ'a ait olup olmadıkları ya da hangi döneme ait oldukları bilinmemektedir. Ancak bir dilgi endüstrisinin ve bazı

¹⁴ Ömer Faruk Kaya ve Allaattin Selçuk Ertekin, "Flora of the protected area at the Tektek Dağları (Şanlıurfa-Turkey)", *OT Sistemik Botanik Dergisi*, Vol. 16, No. 2, 2009, 79-96.

¹⁵ Hatice Tosyagülü Çelik ve Bahattin Çelik, "Şanlıurfa Tek Tek Dağları Neolitik Dönem Fauna ve Florasına Genel Bir Bakış", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Volume: 47, Autumn, 2020, 163.

mikrolitik parçaların varlığı, bu iki yerin Epipaleolitik Çağ'da insanlar tarafından kullanıldığı düşünülmektedir.¹⁶

1977 yılında “Aşağı Fırat Projesi” kapsamında Atatürk Barajı'nın etkileşim alanında Mehmet Özdoğan tarafından yapılan yüzey araştırmasında Çekis Sırtı, Hasimerte Bağları, Kirli Mevkii ve Uluk Mevkii olmak üzere toplam dört buluntu yerinden Alt, Orta ve Üst Paleolitik Çağlar ile Epipaleolitik Çağ'a ait yontmataş aletler toplanmıştır. Fırat Nehri üzerinde yapılan son baraj olan Karkamış Barajı'nın etkileşim alanında 1998-2000 yılları arasında Harun Taşkiran tarafından yapılan "Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması"nda Birecik ilçesinden Suriye sınırına kadar Fırat Nehri'nin doğusunda kalan alanda 33 adet Paleolitik buluntu yeri saptanmıştır. Buluntu yerlerinden toplanan çakmaktaşı yontmataş aletlerin büyük bir kısmı Alt ve Orta Paleolitik Çağın teknolojik ve tipolojik özelliklerini göstermektedir. Alt Paleolitik Çağ'a ait iki yüzeyli aletler çok zengin ve çeşitli olup, özellikle Acheuleen kültürün orta ve üst evrelerini yansıtır. Uçlar ve kenar kazıyıcılar gibi çeşitli yonga aletler, disk biçimli çekirdekler ve güzel örneklerle temsil eden Levallois çekirdekler, bölgede Orta Paleolitik Çağın da (Mousterien Kültür) yoğun bir şekilde yaşandığını gösterir. Kesin olarak Üst Paleolitik Çağ'a bağlanabilecek herhangi bir buluntu ile karşılaşılmamıştır. Bununla birlikte saptanan 4 buluntu yerinden elde edilen buluntulara göre bölgenin Epipaleolitik Çağda insanlar tarafından iskân edildiği anlaşılmaktadır.¹⁷

Bir diğer araştırma ise, Kültür Bakanlığı ve Türkiye Bilimler Akademisi işbirliğiyle, Mehmet Özdoğan ve ekibi tarafından gerçekleştirilen “Birecik-Suruç Kültür Envanteri” çalışmaları sırasında çok sayıda Paleolitik Çağ buluntu yeri saptanmıştır. Yontmataş buluntular Alt, Orta ve Üst Paleolitik ve Epipaleolitik Çağların teknolojik özelliklerini sergilerler. Şanlıurfa ve çevresi, Türkiye'nin Paleolitik Çağ açısından en zengin illerinden biridir.¹⁸

3.3. Şanlıurfa'da Neolitik Dönem

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yapılan yüzey araştırmaları ve kazılar sonucunda bilinmeyen akılda birçok soru işareti bulunduran Çanak Çömleksiz Neolitik

¹⁶ Harun Taşkiran, “Şanlıurfa'da Paleolitik Çağ”, *Şanlıurfa Müzesi Arkeolojik Eser Kataloğu*, ed. N. Karul ve G. Kozbe, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Şanlıurfa, 2017, 17.

¹⁷ Taşkiran, *Şanlıurfa Müzesi Arkeolojik Eser Kataloğu*, 17.

¹⁸ Taşkiran, *Şanlıurfa Müzesi Arkeolojik Eser Kataloğu*, 17.

Dönemin en erken safhalarının ele geçmesiyle devrim niteliğinde gelişmeler gösteren süreçlerden biridir. Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme yön veren; Hasankeyf Höyük, Hallan Çemi, Körtik Tepe, Gusir Höyük, Çayönü, Nevali Çori, Göbekli Tepe, Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Harbetsuvan Tepesi, Karahan Tepe, Sefer Tepe, Hamzan Tepe, Taşlı Tepe ve Kurt Tepesi gibi yerlerin keşfedilmesi Bereketli Hilal olarak bilinen bu bölgenin önemini bir kat daha artırmaktadır. Bu yerleşmelerin erken dönemlerde, daha çok avcı-toplayıcı bir girdiye dayalı yaşam şeklini benimsemişlerdir. Avcılıkta, Natufian dönemde bilinen “Ceylan Avı Geleneği” ve bununla ilişkili olan çakmaktaşıdan yapılan alet türlerinin artması, böyle bir yaşam şeklinin hemen hemen 1000 yıl boyunca kült yapılarının inşa edilerek sürmesini sağladığı düşünülmektedir. Bölgede olasılıkla M.Ö. 9. bin yılın sonlarına doğru bu tarz yerleşimlerin üstleri toprak ilen örtüldükten sonra terk edilmiştir, düzlüklerde, ovalarda ve su kenarlarında ilk tarımcı toplulukların yaşadığı merkezler veya yerleşimler kurulmaya başlanılmıştır.¹⁹

Şanlıurfa ilinde son 60 yıl içinde yıllarda yapılan çalışmalar sonucunda, Çanak Çömleksiz Neolitik dönemin içinde farklı bir evrenin varlığına gösteren yerleşimler tespit edilmiştir. 600 m ile 1000 m arasında değişen yüksekliği, dağlık kesimlerde kurulan bu yerleşimlerin daha çok avcı-toplayıcı bir girdiye dayalı yaşam şeklini benimsemişlerdir. Tarımla uğraşmayan ancak tarıma alınacak tahılları kültüre almaya başladıklarına dair izlerin bulunduğu bu toplulukların yaşadıkları yerler, bugün için kazısı yapılmış veya yapılmakta yerleşimler Göbekli Tepe, Nevali Çori, Şanlıurfa-Yeni Mahalle'dir. Bu özellik, muhtemelen henüz kazısı yapılmamış Hamzan Tepe, Taşlı Tepe, Kurt Tepesi ve yeni başlamış olan Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Harbetsuvan Tepesi gibi benzer yerleşimlerde de olduğu tahmin edilmektedir. Bölgedeki merkezlerin diğer bir özelliği de hepsinde Göbekli Tepe ve Nevali Çori'de olduğu gibi “T” biçimli dikilitaşlar bulunmuştur.²⁰

Çanak Çömleksiz Neolitik dönemi yansıtan merkezler; Göbekli Tepe, Nevali Çori, Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Mezraa- Telailat, Akarçay Tepe, Ayanlar Höyük, Sefer Tepe, Hamzan Tepe, Taşlı Tepe, Kurt Tepesi, Gürcü Tepe ve Harbetsuvan Tepesi gibi yerleşmelerin keşfedilmesi, Neolitik yaşam biçiminin ortaya çıkışında bölge

¹⁹ Bahattin Çelik, "Neolitik Dönemde Dikilitaş Geleneği", *Rıfat Ergeç Armağanı*, ed. Demir, Timur vd., Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Gaziantep, 2019a, 83.

²⁰ Çelik, *Rıfat Ergeç Armağanı*, 83.

önemli bir role sahiptir. Yapılacak olan yeni araştırma ve kazı çalışmaları ile birlikte bu döneme ait merkezlerin sayısı ve önemi giderek artacağı aşîkârdır.

3.4. Neolitik Dönem Fauna ve Florası

Tarihi ve kültürel miras yönünden oldukça zengin bir bölge olan Tek Tek Dağları ve çevresi Şanlıurfa ili için önemlidir. Tek Tek Dağları ekolojisine bakıldığında, bölgede gerçekleştirilen kazılarda ele geçen buluntulardan yola çıkarak Neolitik dönemde yabani hayvan ve bitki örtüsü açısından çok zengin olduğu anlaşılmıştır. Bunu en iyi kanıtlayan buluntu ise kazılarda ele geçmiş olan karbonlaşmış bitki kalıntıları ve yabani hayvan kemikleridir. Bölgedeki kazı çalışmalarında ele geçen karbonlaşmış bitki kalıntıları yaklaşık 11.000 yıl öncesine ait olduğu günümüze çok az oranda gelmektedir. Bu nedenle bölgenin bitki taksonları yeterince belirgin olmadığı görülmektedir.²¹

Göbeklitepe’de gerçekleştirilen kemik analizlerinde memeliler ve kuşlara ait kemik buluntuları ele geçmiştir. Memelilerden yoğun olarak, ceylan, yaban domuzu, yabani sığır, koyun-keçi, yaban eşiğı, tavşan, kızıl geyik, kurt ve yabani kedi gibi hayvanlara ait kemiklerdir. Ayrıca; akbaba, ördek, turna, kartal, kaz, bıldırcın, keklik, baykuş, saksağan, karga gibi kuşlara ait kemiklerde ele geçmiştir.²²

Şanlıurfa-Yeni Mahalle yerleşiminde; yaban domuzu, kızıl tilki, tavşan, koyun-keçi, ceylan, yabani sığır, yaban eşiğı, boz ayıya ait kemikler ele geçmiştir. Günümüzde, Tek Tek Dağlarında çok az da olsa Ceylan, Keklik, Bıldırcın, Kızıl Tilki, Akbaba, Kartal, Tavşan, Baykuş yabani olarak görülebilmektedir. Diğer hayvanlara ait kayıtlara rastlanılmamıştır.²³

Sefertepe’de 2021 yılında yapılan kazı çalışmalarında tespit edilen zoolojik buluntular üzerine yapılan ilk incelemeler, yerleşimin zengin bir fauna çeşitliliğıne sahip olduğunu göstermektedir. Tespit edilen hayvan türleri arasında geyik, sığır, koyun, keçi, ceylan, at, eşek, domuz ve tavşan kemikleri bulunmuştur.²⁴

²¹ Tosyagülü Çelik ve Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 164.

²²Joris Peters ve Klaus Schmidt, “Animals in the symbolic world of Pre-Pottery Neolithic Göbekli Tepe, south-eastern Turkey: a preliminary assessment” , *Anthropozoologica*, Sayı 39/1, 2004, 183, 206.

²³ Tosyagülü Çelik ve Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 163.

²⁴ Emre Gündoğan, "Sefertepe", *Şanlıurfa Müzesi Arkeolojik Eser Kataloğı*, (Genişletilmiş Baskı), edt. Necmi Karul vd., Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2021, 40.

Göbekli Tepe’de elde edilen arkeobotanik kalıntıların ön analizleri sonucunda, düşük yoğunluklu yabani tip einkorn (küçük kıvıllı buğday ya da siyez buğdayı), arpa, mercimek ve muhtemelen tanımlanamayan tahıl taneleri, bozkır çayırları (otları), badem ve erik meyvesi çekirdeklerinin yanı sıra çavdar varlığını ortaya koymuştur. Ayrıca, menengiç, badem, meşe, alı, söğüt/kavak ve yabani ahlat ağacının varlığında rastlanılmıştır.²⁵

Şanlıurfa-Yeni Mahalle’de yapılan arkeobotanik analizler sonucunda, yabani buğday, einkorn buğdayı, emmer buğdayı, yabani fıstık, badem, arpa tespit edilmiştir. Bunun yanında, yassı bezelye tohumu, taşkesen otu, bakla, tanımlanabilir ağaç parçası olarak da yabani fıstık, yabani badem ve meşe ağacına ait parçaları da ele geçmiştir. Özellikle, kültüre alınmış olduğunu bildiğimiz ve diğer Neolitik yerleşimlerde de rastlanılan kültüre alınmış arpa ile yine kültüre alınmış iki tür buğday oldukça önemlidir. Kültüre alınmış arpa ve buğday tanelerinin bulunması, Yeni Mahalle yerleşiminin tarımsal faaliyetler açısından Göbekli Tepe’den farklı olarak beslenme alışkanlıkları tarıma dayalıdır.²⁶ Günümüzde ise Tek Tek Dağlarındaki Milli Park Alanı bitki örtüsünde, özellikle yabani fıstık, incir, alıç, badem, yabani buğday ve arpa gibi pek çok benzer bitki türüyle karşılaşmaktadır.²⁷

Yapılan çalışmaları, Tek Tek Dağları bölgesinde Neolitik Dönem’de pek fazla ağacın olmadığını, büyük ve uzun ağaçların bulunmadığını göstermektedir. Neolitik döneme ait bölgedeki hemen bütün merkezlerin mimarisinde yer alan dikilitaşlar üst yapıyı ayakta tutmak için birer paye gibi kullanılmışlardır. Bu da yine bölgede paye yerine geçebilecek sağlam ağaçların fazla bulunmadığını bu nedenle taş payelerin kullanıldığını gözler önüne sermektedir.²⁸

²⁵ Tosyagül Çelik ve Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 164.

²⁶ Tosyagül Çelik ve Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 163-164.

²⁷ Kaya ve Ertekin, *OT Sistemik Botanik Dergisi*, Vol. 16, No. 2, 79-96.

²⁸ Tosyagül Çelik ve Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 165.

4. ŞANLIURFA ÇANAK ÇÖMLEKSİZ NEOLİTİK DÖNEM MERKEZLERİ

4.1. Nevali Çori

4.1.1. Konumu

Hilvan ilçesinin Kantara Köyü'nün 750 m kuzeybatısında yer almaktadır (Harita 1 ve 2). 1992 yılında Atatürk Barajı'nın suları altında kalan yerleşim yerini, Fırat'ın bir kolu olan Kantara Çayı ikiye bölmektedir. Nevali Çori yerleşimi, 90x40 m boyutlarında sahip büyük bir teras üzerinde yer almaktadır.²⁹ Deniz seviyesinden yaklaşık 490 m yüksekliği olan yerleşim yeri Fırat'ın 3 km güneyinde yer almaktadır.³⁰

Batı yerleşim kesimi erozyona uğramış, Erken Neolitik mimari birikintiler yerleşimin doğu kesiminde daha iyi koruna gelmiştir.³¹ Yerleşim yeri farklı yamaçlarda yer almasından dolayı doğu yamacı Nevali Çori I ve batı yamacı Nevali Çori II olarak isimlendirilmiştir.³²

Yapı ve anıtsal taş heykeltıraşlık eserleriyle donatılmış kült amaçlı kullanılan taş yapısı ile yönlü küçük sanat eserleriyle, "Verimli Hilal"'in kuzey kenarındaki bölgeye yeni bir bakış kazandırmıştır. Yeni yaşam tarzının ilk basamakları, Mezopotamya'nın erken medeniyetlerinin gelişimi yönünde ilk adımlar olarak görülmektedir. Nevali Çori'nin tercümesine bakıldığında "Veba Vadisi"inde yer alan bu yerleşimde, doğal çevrenin uygun koşulları yerleşimin oluşumunu desteklemiştir.³³

²⁹ Harald Hauptmann, "Yukarı Mezopotamya'da Erken Neolitik Dönem", *1998 yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*, T.C Kültür Bakanlığı Anadolu Medeniyetleri Müzesi: Ankara, 1999, 122.

³⁰ Harald Hauptmann, "Nevali Çori ve Urfa Bölgesinde Neolitik Dönem: Genel Bir Bakış", *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı: Türkiye'de Neolitik Dönem; Yeni Kazılar- Yeni Bulgular*, ed. M. Özdoğan N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul, 2007a, 136.

³¹ Harald Hauptmann, "Nevali Çori", *Aktüel Arkeoloji*, Mayıs- Haziran:27: İstanbul, 2012a, 99; Hauptmann, *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı: Türkiye'de Neolitik Dönem; Yeni Kazılar- Yeni Bulgular*, 136.

³² Harald Hauptmann, "Ein Kultgebäude in Nevali Çori", *Between the Rivers and over the Mountains. Archaeologica Anatolica e Mesopotamica*, ed. Frangipane, M. vd., Alba Palmieri Dedicata: Rome, 1993, 55.

³³ Harald Hauptmann, "Nevali Çori", *12000 Yıl Önce "Uygarlığın Anadolu'dan Avrupa'ya Yolculuğun Başlangıcı" Neolitik Dönem*, ed. N. Başgelen, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, 97.

4.1.2. Araştırma tarihçesi

İlk kez 1980 yılında keşfedilmiş olan³⁴ yerleşimde ilk kazı çalışması 1983 yılında başlamıştır.³⁵ Aşağı Fırat Kurtarma Projesi adı altında toplamda 7 sezon devam ettirilmiştir.³⁶

Yerleşim yerinde yapılan kazı çalışmaları, Kantara Çayı'nın doğu kesiminde bulunan Nevali Çori I'de yapılmış, devamında çayın karşısında bulunan Nevali Çori II'de gerçekleştirilmiştir. “Ana yerleşme 1” olarak adlandırılan Nevali Çori I yerleşiminin 2 m kalınlığındaki dolgusu³⁷ ana toprağa kadar kazılarak üç ana yerleşim evresi tespit edilmiştir. Bu evreler İlk Tunç Çağı ve Halaf Dönemi tabakaları ve bu tabakaların örtmüş olduğu beş yapı katını içeren Neolitik tabakalardır.³⁸

4.1.3. Tarihlendirme

Üç ana yerleşim evresi saptanan Nevali Çori yerleşim yerinde; üstten başlayarak Roma, İlk Tunç Çağı I, Kalkolitik Çağ ve ÇCN'ye ait yerleşim izleri tespit edilmiştir.³⁹ Nevali Çori I'de yapı katları PPN dönemini kapsamaktadır. Evre VI ise, Orta Halaf kültürünü yansıtmaktadır. Evre VII, İlk Tunç Çağ ait yalnızca tek bir ev kompleksi bütün olarak açığa çıkartılmıştır.⁴⁰

Kare biçiminde bir yapı, aynı Çayönü'nde olduğu gibi yerleşmenin diğer bölümünden ayrıdır. Anıtsallığıyla terrazzo tabanı, içte ve dışta dönen taş seki ile özellikle T biçimli dikilitaşlarıyla birlikte kült yapısı olarak tanımlanmıştır. Daha eski dikilitaşlı yapının kenar uzunlukları 13,9 x 13,5 m'dir. Öncülünün içine oturtulmuş yeni

³⁴ Gebel, H. Georg, *Das Akeramische Neolithikum Vorderasiens. Subsistenzformen und Siedlungsweisen, Tabellarische Material-und Befundpräsentation zu Fundorten des Protoneolithikums und des Akeramischen Neolithikums*, Beihefte des Tübinger Atlas des Vorderen Orients B, Nr.52., Wiesbaden: Ludwig Reichert, 1984, 240.

³⁵ Harald Hauptmann, “Nevali Çori”, *Anatolian Studies*, 34, British Institute at Ankara: Ankara, 1984, 228.

³⁶ Hauptmann, *Aktüel Arkeoloji*, Mayıs- Haziran: 27, 99.

³⁷ Hauptmann, *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı: Türkiye'de Neolitik Dönem; Yeni Kazılar- Yeni Bulgular*, 137.

³⁸ Harald Hauptmann, “Nevali Çori”, *12.000 Yıl Önce Anadolu, İnsanlığın En Eski Anıtları*, ed. C. Lichter ve S. Gün, Badisches Landesmuseum: Karlsruhe, 2007b, 442.

³⁹ Harald Hauptmann, “The Urfa Region”, *The Neolithic in Turkey*, Vol.2, M. ed. Özdoğan vd., Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul, 2011, 90.

⁴⁰ Hauptmann, *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı: Türkiye'de Neolitik Dönem; Yeni Kazılar- Yeni Bulgular*, 137.

yapı ise, 12,1 x 12,8 m ölçüsüyle, öncülünden çok da küçük sayılmadığı görülmektedir.⁴¹

Yerleşimde, mimari kalıntı ile birlikte ele geçen yontmataş aletler arasında Kuzey Levant ve Suriye'nin ÇÇNB evresinde iyi bilinen Byblos uçlar ile birlikte, Aswad, Jerf el Ahmar, Mureybet, Qaramel ve Nemrik uçları gibi örneklerde ele geçmiştir. GÇÇNB'ye özgü aletlerin ele geçmemesinden dolayı Nevali Çori'nin OÇÇNB'nin sonuna doğru kısa süreliğine terkedilmiştir. Yerleşimin ÇÇNB evresinden önce iskân edildiği düşünülmektedir.⁴²

Nevali Çori I yerleşiminde radyokarbon örneklerine göre M.Ö. 8550-8350 ve 8550-7950 tarihlendirilmektedir. Nevali Çori'deki yerleşimin muhtemelen PPNA evresinin sonuna doğru iskan gördüğü düşünülmektedir.⁴³

4.1.4. Çakmaktaşı buluntuları

PPN dönemi yontmataş endüstrisi çakmaktaşındandır. Aletlerin büyük bir kısmı koyu yeşil renkli, ince taneli, hafif opak çakmaktaşındandır. Ayrıca; siyah, gri, kahverengi, pembe renkli çakmaktaşıda tespit edilmiştir. Depolanmış olan siyah-gri çakmaktaşı blokları yakın çevresinde bulunan kaynaklardan getirilmişlerdir. Ancak koyu yeşil çakmaktaşının kaynağı belirlenememiştir.⁴⁴

İyi kaliteli çakmaktaşıdan, çift vurma düzlemlili çeşitli uçlar ve tarım aletlerini geliştirmişlerdir. Yontmataş alet endüstrisi daha çok Levant geleneğini yansıtmaktadır. Dip kısmı içbükey düzeltili uçlar Nevali Çori tipi uçlar olarak literatüre geçmiştir. Avcı-tarımcı topluluğunun besin ekonomisine kanıt olan silika parlaklığı izlerini taşıyan⁴⁵ orak-dilgiler endüstrideki aletlerin %32'sini ve en fazlasını oluşturmaktadır.⁴⁶ Orak

⁴¹ Hauptmann, *12000 Yıl Önce "Uygarlığın Anadolu'dan Avrupa'ya Yolculuğun Başlangıcı" Neolitik Dönem*, 97-98.

⁴² Hauptmann, *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı: Türkiye'de Neolitik Dönem; Yeni Kazılar- Yeni Bulgular*, 146.

⁴³ Hauptmann, *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı: Türkiye'de Neolitik Dönem; Yeni Kazılar- Yeni Bulgular*, 149; Hauptmann, *Aktüel Arkeoloji*, Mayıs- Haziran:27, 99.

⁴⁴ Schmidt, K., "Nevali Çori: Zum Typenspektrum der Silexindustrie und der übrigen Kleinfunde", *Anatolica*, 15, 1998, 162.

⁴⁵ Bahattin Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003, 23-24.

⁴⁶ M. Beile, "The Glossed Blades from Nevali Çori: Preliminary Results". *Neolithic chipped stone industries of the Fertile Crescent, and their contemporaries in adjacent region (Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Environment 3)*, edt. S. K. Kozlowski & H. G. Gebel, Berlin: ex oriente, 1996, 334.

dilgiler tüm PPNB tabakalarda görülmektedir. Orak dilgiler üzerinde görülen silika parlaklığı düz veya eğri bir bant şeklinde kenarlara paraleldir.⁴⁷ Her iki kenarında parlaklık görülmeyen orak-dilgi örneklerinde ise muhtemelen bir sap veya macun yardımıyla kaplanmışlardır.⁴⁸

Byblos tipi uçlar, kazıyıcılar, kalemler, bulunan yontmataş endüstrisi ürünlerindendir. Ayrıca, El-Khiam Helwan ve Aswad tipi uçlardan çok az oranda ele geçmiştir. Bunların kült yapısını ziyaret eden insanlar tarafından bırakıldığı düşünülmektedir.⁴⁹

Yontmataş buluntu topluluğunda, sayıları 2.240'a ulaşan ok uçları ikinci büyük grubu oluşturmaktadır. Bunların arasında Suriye ve Kuzey Levant'ın PPNB döneminde belirgin olan Byblos uçları da vardır. Farklı tiplerde arasında Nevali Çori, Asvad, Mureybet, Qaramel, Jerf el Ahmar ve Nemrik uçları gibi örnekler ele geçmiştir. Görünen bir diğer ok ucu türü, geniş dip çentikli ve sırtlı uçlardır. Buna karşılık ok ucu gelişim sürecinin daha eski olan Helwan uçlarına (Levant'taki PPNA evresini temsil eden) ait örneklerin varlığı, Nevali Çori'nin olasılıkla ilk PPNB evresinden önce yerleşildiğini göstermektedir. Kazıyıcılar, deliciler, dilgiler ve yongalar ise daha az bulunmaktadır. Çevredeki zengin çakmaktaşı kaynakları, Nevali Çori yerleşmesindeki üretimi, geniş bir alana ürün sağlayan bir endüstriye dönüştürmüştür. Bu da obsidyen aletlerin sayısında neden düşme görüldüğünü ve obsidyenin ancak %1 oranında kaldığını kısmen açıklar niteliktedir.⁵⁰

Küresel, düzensiz ve piramit formlu çekirdekler ilk üretimde oldukça önemlidir. Alet üretiminde daha çok iki kutuplu çekirdeklerden çıkarılmış dilgiler tercih edilmiştir. Çok fazla iki kutuplu çekirdek ve yongalama atıkları ele geçmiştir. Bu buluntular doğrultusunda yerleşim alanında birincil üretim yapılmıştır. Çekirdek çok farklı form ve

⁴⁷ Beile, *Neolithic chipped stone industries of the Fertile Crescent, and their contemporaries in adjacent region (Studies in Early Near Eastern Production)*, 337-338.

⁴⁸ Beile, *Neolithic chipped stone industries of the Fertile Crescent, and their contemporaries in adjacent region (Studies in Early Near Eastern Production)*, 339-340.

⁴⁹ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 23-24.

⁵⁰ Hauptmann, *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı: Türkiye'de Neolitik Dönem; Yeni Kazılar- Yeni Bulgular*, 146-147.

bçimlerde tespit edilmiştir. Ancak, naviform ve düz çekirdeklerin ikincil kullanımı daha fazladır.⁵¹

Çekirdekleri hazırlarken tepeli yüzeyler oluşturulmuştur. Tepeli yüzey oluşturulan çekirdekler, üç aşamalı olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk aşamada yontulan parçalar kalındır ve alet üretiminde kullanılmıştır. İkinci aşama endüstride ele geçmiştir. Üçüncü aşamada çıkarılan parçalar dilgilerden oluşmaktadır. Ayrıca çekirdek yenileme yongaları da ele geçmiştir.⁵²

Ele geçen yongalar arasında birkaç kazıyıcı dışında alet yapılmamıştır. Bu yongaların tümü çekirdek hazırlama sürecindeki parçalardan oluşmaktadır.⁵³ Upsilon dilgiler ve düzeltili dilgiler de ele geçmiştir.⁵⁴

Aletler arasında alt tabakalarda oraklar baskındır. Orakların yanında uçlar, deliciler, kazıyıcılar da yerleşimde ele geçmiştir. III. tabakada taş kalemler baskındır. Orak-dilgilerin ve uçların oranı azalmıştır. Pieces esquille çok az ele geçmiştir.⁵⁵ Sadece çakmaktaşıdan bir adet çayönü aleti ele geçmiştir.⁵⁶

Kazıyıcıların geneli kırık olduğu için ikili alet kombinasyonları bilinmemektedir. Kazıyıcılar, genellikle oval ve yuvarlak olup disk biçimli kazıyıcılar da ele geçmiştir. Daha çok dilgi üzerine ön kazıyıcı tespit edilmiştir.⁵⁷

Üç farklı delici grubu görülmektedir. İlk saplı deliciler olan bu aletler fırlatma uçlarına benzerdirler. Delicileri fırlatma uçlarından üzerindeki aşınma izleri ile ayrılmaktadır. İkinci grub, uç kısmı her iki yüzeyinden düzeltili delicilerdir. Üçüncü

⁵¹ Schmidt, *Anatolica*, 15, 164.

⁵² Schmidt, *Anatolica*, 15, 165.

⁵³ Klaus Schmidt, "The Nevali Çori Industry", *Neolithic Chipped Stone Industries of the Fertile Crescent (Studies in Early Near Eastern Production*, ed. H. G. Gebel & S. K. Kozlowski, Subsistence, and Environment 1), Berlin: ex oriente, 1994, 242.

⁵⁴ Schmidt, *Anatolica*, 15, 166-167.

⁵⁵ Schmidt, *Neolithic Chipped Stone Industries of the Fertile Crescent (Studies in Early Near Eastern Production*, 242.

⁵⁶ Klaus Schmidt, "Nevali Çori: Chronology and Intrasite Distribution of Lithic Tool classes: Preliminary Results", *Neolithic chipped stone industries of the Fertile Crescent, and their contemporaries in adjacent region (Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Environment 3)*, ed. S. K. Kozlowski & H. G. Gebel Berlin: ex oriente, 1996b, 366; Schmidt, *Neolithic Chipped Stone Industries of the Fertile Crescent (Studies in Early Near Eastern Production*, 242.

⁵⁷ Schmidt, *Anatolica*, 15, 168.

grup kalem şeklindeki delicilerdir. Bu gruptaki delicilerin her iki kenarı düzeltilidir. Taş kalemler genellikle üzerinden bir ve birden fazla taş kalem çıkarımı alınmıştır.⁵⁸

Az sayıda mikrolitik tespit edilmiştir. Sırtlı dilgicikler, budanmış parçalar, trapezler gibi parçalarda ele geçmiştir. Mikrolitler V. ve I. tabakada yoğun ele geçmiş olup, muhtemelen bu dönemden önce işgal edilmiş toprağın erozyon sonucunda çökmüş olmalıdır. Bu mikrolitiklerin, Neolitik Çağ tabakalarına karışmış Epi-paleolitik buluntulardır.⁵⁹

Uçların genelli saplı uçlardır. Bu uçlar üzerinde dik veya yarı dik düzeltiller iki kenarda da görülebilen fakat bütün kenarları kaplamamaktadır. Bazı uçların yalnızca uç kısmı düzeltilidir. Uçların uzunlukları 6 ile 9 cm arasında değişmektedir. Ele geçen bazı bazı uç örnekleri Byblos uçlarına benzemektedir.⁶⁰

Ele geçen uçlar arasında az örnekle temsil edilen çukur dipli uçlardır. PPN'in üst tabakalarında çukur dipli uçlar bulunmamaktadır. Genellikle alt tabakalara doğru bu uçlar ortaya çıkmıştır. Bu uçlar farklı formlarda görülmektedir. Bu uçların en belirgin örnekleri alt bölüm kısmında bir çift yanal çentikle belirgin olup sivri uçlardır. Yanlardaki çentikler çok derin olmayıp, kanatlı uçlarla ilişkilidirler. Bu tür uçlara "Nevali Çori Uçları" adı verilmiştir.⁶¹ Yerleşimde bir diğer alet grubu olan kamalar, I. tabakada yaygın iken, IV. ve V. tabakada kullanılmamıştır.⁶²

4.2. Göbekli Tepe

4.2.1. Konumu

Şanlıurfa il merkezinin 15 km kuzeydoğusunda ve Karaharabe Köyü'nün 2.5 km kuzeydoğusunda, Germuş dağ silsilesinin en yüksek olduğu noktadaki çorak topraklar üzerindedir (Harita 1). Doğuda Cülap Çayı'na, güneyde Harran Ovası'na, batıda ve

⁵⁸ Schmidt, *Anatolica*, 15, 170-171.

⁵⁹ Schmidt, *Neolithic Chipped Stone Industries of the Fertile Crescent (Studies in Early Near Eastern Production*, 250.

⁶⁰ Klaus Schmidt, 1988, "Nevali Çori: Zum Typenspektrum der Silexindustrie und der übrigen Kleinfunde", *Anatolica*, 15, 171-172.

⁶¹ Schmidt, *Neolithic Chipped Stone Industries of the Fertile Crescent (Studies in Early Near Eastern Production*, 250.

⁶² Klaus Schmidt, 1996b, "Nevali Çori: Chronology and Intrasite Distribution of Lithic Tool classes: Preliminary Results", *Neolithic chipped stone of the Fertile Crescent, and their contemporaries in adjacent region (Studies in Early Production, Subsistence, and Environment 3)*, Berlin, exorinte, edt. S. K. Kozlowski & H. G. Gebel, 366.

kuzeyde Urfa tepelerine bakan kalkerli tepe üzerinde yer almaktadır (Harita 2). Ortalama 300 m çapında, yaklaşık 15 m yüksekliğiyle 9 hektarlık alandan oluşmaktadır.⁶³

4.2.2. Araştırma tarihçesi

İlk kez 1963 yılında gerçekleştirilen yüzey araştırmasında bulunmuştur.⁶⁴ 1995 yılında kazı çalışmalara başlamıştır.⁶⁵ İlk başlarda H. Hauptmann yönetiminde başlanılan kazı çalışmaları, Klaus Schmidt başkanlığında 2014 yılına kadar devam etmiştir. Aynı yıl vefatından kaynaklı olarak kazı çalışmaları durmuş, daha çok yerleşimin üst örgü çatı projesi şeklinde devam etmiştir. 2014-2020 yılları arasında Şanlıurfa Müzesi başkanlığında yapılan kazı çalışmaları, 2020 yılından sonra İstanbul Üniversitesinden Prof. Dr. Necmi Karul başkanlığında yürütülmektedir.

İlk kazı çalışmaları, yerleşim yerinin güneydoğu yamacının alt kesiminde yer alan ve profilinde terrazzo taban görülen bir kaçak kazı çukurunda gerçekleştirilmiştir.⁶⁶ Sonrasındaki çalışmalar daha çok “Güney Alanı” nda yürütülmüştür. Bu alanda A, B, C, D ve G yapıları ile birlikte II. Tabaka yapıları ortaya çıkarılmıştır.

Devam eden kazılar kuzeybatı tepesinde yoğunlaşmış ve ağırlıklı olarak bu alanda devam etmiştir. Yürütülen çalışmalarda, toplamda 9 adet (A-I) yuvarlak ve oval planlı yapı tespit edilirken, 2003 yılından bu yana jeomanyetik taramalarda bilinen en az 21 adet (A-Q) yuvarlak planlı yapı tespit edilmiştir.⁶⁷

Anıtsal yuvarlak-oval yapıların neredeyse tamamında merkezde daha uzun iki adet merkezi dikilitaş yer almaktadır ve bu dikilitaşlar bir yâda farklı evrelere tarihlenebilen birden çok taş duvar ile çevrilmiş oldukları görülmektedir. Bu duvarların

⁶³ Jens Notroff vd, “Uygarlığın Doğuşunda Göbeklitepe”, *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Temmuz-Ağustos 2015 sayı 46: İstanbul, 2015, 54.

⁶⁴ Paul Benedict, “Güneydoğu Anadolu Yüzey Araştırması”, *Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları*, ed. H. Çambel ve R. J. Braidwood, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1980, 137.

⁶⁵ Oliver Dietrich vd., “Göbeklitepe-Ein exzeptioneller Fundplatz des frühesten Neolithikums auf dem Weg zum Weltkulturerbe/Göbeklitepe-Dünya Kültür Mirasına Girme Yolunda Olağandışı Bir Erken Neolitik Buluntu Yeri”, *Anatolien-Brücke der Kulturen, Kùltürlerin Köprüsü Anadolu, Türk-Alman Eskiçağ Bilimlerinde Güncel Bilimsel Araştırmalar ve Yeni Bakış Açıları*, ed. Ünsal Yalçın & Hans-Dieter Bienert, *Tagungsband des Internationalen Symposiums Anatolien – Brücke der Kulturen*, (in) Bonn vom 7. bis 9. Juli 2014, Museum Bochum: Bonn, 2015, 92.

⁶⁶ Dietrich vd., *Anatolien-Brücke der Kulturen, Kùltürlerin Köprüsü Anadolu, Türk-Alman Eskiçağ Bilimlerinde Güncel Bilimsel Araştırmalar ve Yeni Bakış Açıları*, 93; Schmidt, *Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı Göbeklitepe-En Eski Tapınağı Yapanlar*, 107-108.

⁶⁷ Klaus, Schmidt, “Göbeklitepe Kazısı 2010 Yılı Raporu”, *33. Kazı Sonuçları Toplantısı 3. cilt*, Malatya 2011, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: Ankara, 2012, 319.

içerisinde belirli aralıklarla sıralanmış birden çok T biçimli dikilitaş yerleştirilmiş, duvarlar içerisindeki dikilitaşlar merkezdeki iki dikilitaşa göre her zaman daha kısa olarak tasarlanmıştır. Megalitik yapılardan üçü (C, D ve E) özenle düzeltilmiş doğal kireçtaşı plato üzerine inşa edilmişlerdir.⁶⁸

4.2.3. Tarihlendirme

Yapıların tarihlendirilmesi için, radyokarbon analizleri yapılmıştır. Radyokarbon analizleri sonucuna göre, Göbekli Tepe'nin III. Tabakası yaklaşık M.Ö. 9600-8800 tarihleri arasında PPNA'ya tarihlendirilmektedir. Göbekli Tepe'nin II. Tabakasına ait C14 analizleri sonucuna göre, yaklaşık M.Ö. 8800-8200'lere yani PPNB'nin erken ve orta evresine tarihlendirilmektedir. II. Tabaka'ya ait C14 örneği ise; D Yapısı'ından olup kalibre edilmiş tarih; M.Ö. 8240-7780 aralığını vermektedir.⁶⁹ Yerleşim yerinde PPNB'nin geç evresine ait bulgulara rastlanılmamıştır.⁷⁰ Göbekli Tepe'de karbon örnekleri yontmataş endüstrisi tipoloji ile de uyumludur. 1995-1996 yılı çalışmalarındaki çakmaktaşı buluntuları genel itibariyle EPPNB evresine tarihlendirilmektedir. Ayrıca, PPNA evresine ait Helwan tipi ve Nemrik tipi uçları da ele geçmiştir.⁷¹

I. Tabaka; yerleşim yerinin en üst dolgusudur. Daha çok, Ortaçağ'dan günümüze kadar ait karışık malzeme içeren bir dolgudur. Ancak, Orta Çağ ve yakın dönemde yapılan tarımsal faaliyetleri sonucu oluşan, doğal erozyon ve çökelti içermetedir.⁷²

II. Tabaka; döneminin EPPNB ve OPPNB evresini oluşturmaktadır. Yerleşmenin üst kesimiyle sınırlı olup, terrazzo tabanlarına sahip birkaç dikdörtgen planlı odalardan oluşan yapılardan oluşmaktadır.⁷³ Küçük boyutlu dikdörtgen yapılar ile

⁶⁸ Lee Clare, "Göbeklitepe", *Şanlıurfa Müzesi Arkeolojik Eser Kataloğu*, ed. N. Karul ve G. Kozbe, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Şanlıurfa, 2017, 30.

⁶⁹ Konstantin Pustovoytov, "Soils and soil sediments at Göbeklitepe, southeastern Turkey: A preliminary report", *Geoarchaeology*, 21.7: 2006, 708.

⁷⁰ Oliver Dietrich ve Klaus Schmidt, "A Radiocarbon Date from the Wall Plaster of Enclosure D of Göbeklitepe", *Neo-Lithics* 2/10, ex oriente: Berlin, 2010, 82.

⁷¹ Klaus Schmidt, "Investigations in the Upper Mesopotamian Early Neolithic: Göbeklitepe and Gürcütepe", *Neo-Lithics*, 2/95, ex oriente: Berlin, 1995, 9; Klaus Schmidt, "The Urfa-Project 1996", *Neo-Lithics*, 2/96, ex oriente: Berlin, 1996, 3.

⁷² Klaus Schmidt, "Göbeklitepe", *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu Ve Avrupa'ya Yayılımı; Türkiye'de Neolitik Dönem/Yeni Kazılar- Yeni Bulgular*, ed. M. Özdoğan ve N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul, 2007b, 116.

⁷³ Oliver Dietrich vd., "Göbeklitepe. Preliminary Report on the 2012 and 2013 Excavation Seasons", *Neo-Lithics* 1/14, ex oriente: Berlin, 2014, 11.

temsil edilen bu tabakanın dikilitaşları, III. Tabaka buluntularına nazaran boyut ve yapı içindeki dağılımları azalmadığı görülmektedir.⁷⁴

III. Tabaka; PPNA dönemine tarihlendirilmiştir. Dolgu içerisinde bulunan oval ve yuvarlak planlı yapılar, PPNA döneminin tanımlayıcı unsurudur. Yapı merkezindeki dikilitaşlar yekpare taştan olup yaklaşık 5 m uzunluğa sahiptirler.⁷⁵

4.2.4. Çakmaktaşı buluntuları

Yontmataş endüstrisi ile ilgili bilgi ve görseller oldukça kısıtlı ve eskidir. Bu nedenle yerleşimin PPNA ve PPNB yontmataş endüstrisi ile ilgili bilgiler eksik olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Yontmataş endüstrisinin %98'den fazlası çakmaktaşıdır, %1,9'u obsidyendir. Çakmaktaşı hammadde; koyu yeşil (%86,2) ve açık yeşil-krem arası (%7,7) renktedir. Yerleşimde ayrıca rengi tespit edilememiş yanık çakmaktaşı örnekler de (%4,3) ele geçmiştir.⁷⁶ Göbekli Tepe'nin bulunduğu platoda çakmaktaşı kaynağı bulunmamasından dolayı hammaddenin yakındaki vadilerden toplanıp getirilmiş olabileceği tahmin edilmektedir.⁷⁷

Bulunan aletler arasında; okuçları, kalemler, uç kazıyıcılar ve kazıyıcıların, çentikli ve dişli aletlerden oluşmaktadır. Bibylos, Nemrik ve Helvan uçları başlıca okucu türlerdir. Genellikle, karın yüzeylerinin ortalarında, sap düzelticilerinininkilere benzeyen derin oyukları olan büyük oval kazıyıcılar yaygındır. Obsidyen çok az sayıda alet için kullanılmış olup; endüstrinin %99'u iyi kaliteli, bağdaşık ve koyu renkli çakmaktaşıdan oluşmaktadır.⁷⁸

İki kutuplu, dar çekirdekler ve naviform çekirdekler ele geçmiştir. Çekirdek hazırlama parçaları da beraber ele geçmiştir. Dilgi endüstrisi hakimdir. Aletler içinde

⁷⁴ Oliver Dietrich vd., "Göbeklitepe, Anlage H. Ein Vorbericht beim Ausgrabungsstand von 2014", Anatolien und seine Nachbarn vor 10.000 Jahren Anatolia and neighbours 10.000 years ago, *Anatolian Metal VII*, ed. Ü. Yalçın, Deutschen Bergbau-Museum, Bochum: 2016, 54.

⁷⁵ Oliver Dietrich vd., "Feasting, Social Complexity, and the Emergence of the Early Neolithic of Upper Mesopotamia: A View from Göbeklitepe", *Feast, Famine or Fighting? Multiple Pathways to Social Complexity*, ed. Richard J. Chacon ve Rubén G. Mendoza (Ed.), ed. Richard J. Chacon ve Rubén G. Mendoza, Springer: New York, 2017, 98; Oliver Dietrich vd., "Göbeklitepe-Ein exzeptioneller Fundplatz des frühesten Neolithikums auf dem Weg zum Weltkulturerbe/Göbeklitepe-Dünya Kültür Mirasına GİRME Yolunda Olağandışı Bir Erken Neolitik Buluntu Yeri", 2015, 93

⁷⁶ M. Beile-Bohn vd., Neolitische Forschungen in Obermesopotamien. Gürcütepe und Göbekli Tepe." *Istanbuler Mitteilungen*, 48, 1998, 54.

⁷⁷ Klaus Schmidt, "Göbekli Tepe, Southeastern Turkey: A Preliminary Report On The 1995-1999 Excavations", *Paléorient*, 2000a, 51.

⁷⁸ Schmidt, *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu Ve Avrupa'ya Yayılımı; Türkiye'de Neolitik Dönem/Yeni Kazılar- Yeni Bulgular*, 115.

düzeltili dilgiler fazladır. Bu dilgilerin çoğu dorsal yüzden düzeltilidir. Çentikli dilgilerde bir diğer alet grubudur.⁷⁹

En çok fırlatma uçları ele geçmiştir. Uçlar arasında en çok iki yüzeyi düzeltili saplı formlara ait örneklerdir. İki farklı türde Byblos ucu ele geçmiştir. Bu uçlar arasında oval formlardakiler iki yüzdede düzeltilidir. Uç benzeri bazı parçalar ise büyük boyutlu olduklarından dolayı kazma sınıfında değerlendirilmiştir. Nevali Çori'den ele geçmiş olan çukur dipli ve iki kenarından çentikli uçlarda mevcuttur.⁸⁰

Taş kalemlerin farklı formlarda oldukları görülmektedir. İçbükey kısmı düzeltili, ucu düzeltili veya kırık, ucu her iki kenarından düzeltili veya çentik yapılmış örneklerden oluşmaktadır. Çok sayıda silikalı orak-dilgi tespit edilmiştir. Orak-dilgilerin silika parlaklığının bulunduğu kenarlarında daha çok kullanılma sonucunda aşınma izleri görülebilmektedir. Deliciler genellikle iki kenarından dik veya yarı dik düzelti ile sivriltilmiş bir uca sahiptirler. Kazıyıcılar farklı formlarda tespit edilmiştir.⁸¹

Aletler yüzdeliklerine göre; fırlatma uçları %19.6, taş kalemler %19 siliaklı orak-dilgiler %18.7, kazıyıcılar %9.2, deliciler %8.8, düzeltili dilgiler %8.6, ön kazıyıcılar %5.3, çentikli dilgiler %4.1, düzeltili yongalar %3, mikrolitler %1.7, kazmalar %0.8, mikro deliciler %0.5, çentikli yongalar %0.3, mikroburin %0.2 ve *pieces esquillee* %0.1 oranlarıyla temsil edilmektedir.⁸²

Göbekli Tepe'de 1995-1999 yıllarında yapılan çalışmalar kapsamında yontmataş buluntuları henüz bir seviyeye atfedilmemiş bina dolgularından ele geçmiştir. Bu dolgular; en üst, orta ve en eski olarak ayrılmıştır.⁸³ Bu dolgulardan alınan radyokarbon sonuçlarından yola çıkarak; orta olarak belirtilen dolgu II. Tabakaya PPNB evresine, en eski dolgu ise III. Tabakaya PPNA evresine tarihlendirilmiştir.⁸⁴

Yerleşimde Byblos ve Nemrik uçları oldukça fazladır. Yalnızca iki adet El Khiam ucu ele geçmiştir. Çok sayıda Helwan uçları ile bu uçların Aswad varyantı da ele geçmiştir. Helwan, El-Khiam ve Aswad uçları PPNA dönemini temsil eden

⁷⁹ Beile-Bohn, vd., *Istanbul Mitteilungen*, 54.

⁸⁰ Beile-Bohn, vd., 1998, *Istanbul Mitteilungen*, 58.

⁸¹ Beile-Bohn, vd., 1998, *Istanbul Mitteilungen*, 58.

⁸² Beile-Bohn, vd., *Istanbul Mitteilungen*, 59.

⁸³ Schmidt, *Paléorient*, 51.

⁸⁴ Oliver Dietrich, "Radiocarbon dating the first temples of mankind. Comments on 14C-dates from Göbekli Tepe", *Zeitschrift für Orient-Archäologie*, 4, 2011, 23.

okuçlardır.⁸⁵ GPPNB endüstrilerisinden bilinen; Çayönü aleti, Palmira Uçları, Amuk uçları ve Ugarit uçları gibi alet tipleri ele geçmemiştir.⁸⁶

4.3. Akarçay Tepe

4.3.1. Konumu

Birecik ilçesinin yaklaşık 25 km güneyinde, Fırat Nehri'nin doğusunda, Akarçay Deresi ya da Su Deresi olarak bilinen derenin hemen güneybatısında yer almaktadır (Harita 1). Doğu-batı doğrultusunda 350, kuzey-güney doğrultusunda 150 metre boyutlarında, yayvan bir höyük görünümüne sahip olup, yaklaşık 6 m yüksekliğinde⁸⁷ ve deniz seviyesinde yaklaşık 355 yüksekliktedir.⁸⁸

4.3.2. Araştırma tarihçesi

Birecik ve Kargamış baraj gölü altında kalacak olan bölgede, 1992 yılında keşfedilmiştir. Höyükte tespit edilen bulgular ve ele geçen eserlere göre, ağırlıklı olarak Çanak Çömleksiz Neolitik olmak üzere beş farklı dönemi temsil ettiği anlaşılmıştır. 1998 yılında İstanbul Üniversitesi Prehistorya Anabilim Dalı'ndan bir ekip tarafından höyükte yeniden yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. 1999 yılında ise höyükte kurtarma kazıları yapılmıştır. İlk aşamada üç kazı sezonu olarak planlanmış, Kargamış Barajı göl alanının sınırlarının değişmesi ve höyüğün su altında kalmamasının kesinleşmesiyle birlikte 2002 yılına kadar kesintisiz sürdürülmüştür. Bazı nedenlerden dolayı 2 yıl ara verilen çalışmalar 2005 yılında tekrardan başlanılmış, 2006 ve 2007 yıllarında da devam ettirilmiştir.⁸⁹

4.3.3. Tarihlendirme

Yaklaşık M.Ö. 8000'den M.Ö. 7000'e kadar aralıksız iskan edilmiş ilk tarım köylerinden Akarçay Tepe'deki kazı çalışmalarına göre, Akarçay Tepe'de Klasik Yakınoğu Neolitik terminolojisi çerçevesinde Çanak Çömleksiz Neolitik B'den Çanak Çömlekli Neolitiğe, "Halaf-öncesi" olarak bilinen evreye kadar kesintisiz yerleşim

⁸⁵ Schmidt, *Paléorient*, 51; Klaus Schmidt, "Zuerst kam der Tempel, dann die Stadt-Vorläufiger Bericht zu den Grabungen am Göbekli Tepe und am Gürcütepe 1995-1999", *Istanbul Mitteilungen*, 50, 2000b, 37.

⁸⁶ Schmidt, *Paléorient*, 53.

⁸⁷ M. Arimura vd., "Akarçay Tepe Kazısı, 1999", *22. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara, 2001a, 181.

⁸⁸ M. Özbaşaran ve M. Molist, "Akarçay Tepe: Orta Fırat'ta Neolitik Döneme Ait Yeni Bir Yerleşme", *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu Avrupaya Yayılımı Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*, ed. M. Özdoğan ve N. Başgelen, İstanbul, 2007, 179.

⁸⁹ Heval Bozbay, *Neolitik Dönem Akarçay Tepe Yerleşmesinde Küçük Buluntular Işığında Zanaat Ürünleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009, 31-32.

gördüğünü göstermektedir. Bu sürekliliğin yanı sıra, kuzeyde Cafer Höyük, Gritille, Çayönü ve Gürcütepe gibi yerleşmelerden bilinenleri zenginleştirme açısından, ayrıca güneyde Orta Fırat'taki Tell Halula ve Abu Hureyra gibi yerleşmelere kronolojik benzerliğe sahip olmasında dolayı oldukça önem arz etmektedir.⁹⁰

Izgara planlı yapılarla temsil edilen en eski yerleşme, M.Ö. (kal.) 8000'in başına, OPPN B'ye tarihlenmektedir. Bunu yapım malzemesinde ve planda zengin çeşitleme gösteren GPPNB tabakaları izlemektedir. Yapılar tek odalı, çok odalı, taş duvarlı, kerpiç duvarlı olmak üzere çeşitlilik sunmaktadır. Küçük mekânlar nedeniyle hücre planlı olarak adlandırılan yapıların taştan ve kerpiçten yapılmış örnekleri, dönemin tipik yapılarını oluşturmaktadır. Final PPNB olarak adlandırılan aşamada hücre planlı yapıların devam ettiği görülmekte; küçük odacıklar işlik ya da depo mekânları olarak kullanılmış, yaşam alanı ise bir üst kata taşındığı tespit edilmiştir.⁹¹

Bir sonraki evre, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemden Çanak Çömlekli Geçiş Evresi olarak bilinen evredir. Yerleşmede yaşam ve mimari gelenek devam etmekte; yapı işçiliği, yerleşme düzeni, yapı planları, açık alan kullanımında bir önceki evre geleneği (Final PPN B) sürdürülmektedir. Yeni olan ise çanak çömleğin ortaya çıkmasıdır. İlk yerleşme evresinden itibaren tarıma alınmış bitkileri ve evcil hayvanlarıyla en erken tarım köylerinden biri olan Akarçay Tepe'deki Çanak Çömlekli Neolitik Evrede yerleşme, mütevazı bir köy yerleşmesi görünümünü almaktadır. Taş temelli, kerpiç duvarlı, çok odalı yapıları ile tarımcı ve toplayıcı, hayvancı ve avcı bir topluluğun kendine yeterli ancak diğer bölgelerle iletişim içindeki yaşamına dair bulgu ve bilgiler sunmaktadır. M.Ö. 8000'lerde kurulan yerleşim gören Akarçay Tepe, M.Ö. 6200/6000'lere kadar kesintisiz iskan görmüştür.⁹²

4.3.4. Çakmaktaşı buluntuları

Yontmataş endüstrisi çakmaktaşı ve obsidyenden oluşmaktadır. Çakmaktaşı hammadesinin, yerleşimin yaklaşık 1 km uzağında bulunan dağ eteklerinden getirilmiştir. Yakın yerlerden getirilen bu hammadde dışında çok iyi kaliteli, homojen

⁹⁰ Mihriban Özbaşaran, "Akarçay Tepe", Orta Fırat'ta Neolitik Döneme Ait Yeni Bir Yerleşme", *12000 Yıl Önce "Uygarlığın Anadolu'dan Avrupa'ya Yolculuğun Başlangıcı" Neolitik Dönem*, ed. N. Başgelen, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, 101.

⁹¹ Özbaşaran, *12000 Yıl Önce "Uygarlığın Anadolu'dan Avrupa'ya Yolculuğun Başlangıcı" Neolitik Dönem*, 101.

⁹² Özbaşaran, *12000 Yıl Önce "Uygarlığın Anadolu'dan Avrupa'ya Yolculuğun Başlangıcı" Neolitik Dönem*, 101-102.

dokulu okolata renkli çakmaktaşı tespit edilmiştir ve ait en yakın hammadde kaynağının yaklaşık 25 km uzağındadır. Ele geçen bazı alet grupları için bu farklı hammadde daha çok kullanılmıştır. Fakat okolata renkli çakmaktaşına ait yongalama ürünlerinin yerleşimde ele geçmemiş olmasından dolayı, bu aletlerin ithal olması muhtemeldir.⁹³

Yerleşimde obsidyenin çakmaktaşına oranı % 10 ile % 20 arasında olduğu görölmektedir. Akarçay Tepe’de dilgiler, OPPNB sonu ve GPPNB başında endüstri öğelerinin % 50’sini oluşturur. GPPNB’de dilgilerin endüstri içindeki oranı % 25 ile temsil edilirler. GPPNB’nin sonundan çanak ömlekli Neolitik Dönem tabakalara geldiğimizde bu oran % 10’a düştüğü görölmektedir. GPPNB tabakalarında doğrudan vurma tekniğı yaygın olarak tercih edilmiştir. Endüstride PPN Dönem’in sonuna doğru dilgilerin oranında düşüş görölmektedir. Az sayıda olan dilgiler arasında baskı tekniğıyle elde edilen tek yönlü dilgiler, iki yönlü dilgilerin yerine geçmiştir. Yontma teknikleri, çekirdekler üzerindeki şekillendirme yüzeylerini etkilemiş olup kabuklu yüzeyler oldukça nadirdir. Çekirdeklerin yanı sıra çekirdek yenileme parçaları, çekirdek tablaları, tepeli dilgiler, yanall dilgiler, dalmalı dilgiler de yerleşimde ele geçmiş buluntular arasındadır.⁹⁴

Ele geçen çakmaktaşı buluntularına baktığımızda, VI. Evre’ye ait açmalardan yoğun olarak iki vurma düzlemlili yongalama ürünlerinin ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu evrede, okucu olarak Byblos tipi uçlar, Silikalı orak-dilgiler ve çok sayıda da kazıyıcılar ele geçmiştir. V. Evre’de, iki vurma düzlemlili üretim önceki evreye göre azalmış, bunun yerini daha çok orak bıçağı olarak kullanılan tek vurma düzlemlili dilgi üretimi almıştır. Baskı düzeltili uçlar da ilk kez bu evrede ortaya çıkmıştır. IV. Evre’de; I., II. ve III. Evre’de devam ettiğı gözlenen, sonuca daha hızlı ulaşmak amacıyla geliştirilmiş bir teknoloji söz konusudur. Yonga üretimi, dilgi üretimine göre daha ön planda olup, dişli ve çentikli aletler ile düzeltili yongalar yoğundur. Bu dönemde hem Byblos hem de Ugarit uçlarına rastlanır. III. Evre’de ise, çakmaktaşı endüstrisinin daha çok, ihtiyaç karşısında hızla, amaca yönelik şekillendirilmiş bir teknoloji sergilediğı

⁹³ M. Arimura vd., "Akarçay Tepe Kazısı, 1999". *İlsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları*, ed. N. Tuna vd., ODTÜ Tarihsel Çevre Araştırma ve Değerlendirme Merkezi, Ankara, 2001b, 320.

⁹⁴ Arimura, vd, *İlsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları*, 320.

görülür. Ok uçlarının çeşitli tipleri bulunan bu evrede, mini deliciler de yaygın olarak görülür.⁹⁵

Ele geçen aletlere bakıldığında; tanımlanmamış ok uçları, Byblos tipi uçlar, Amuk tipi uçlar, Ugarit tipi uçlar, taş kalemler, budanmış parçalar, kazıyıcılar, kenar kazıyıcılar, deliciler, dişlemeliler, silikalı orak-dilgiler, çentikliler, çapalar, kamalar, uçlu dilgiler, düzeltili dilgiler ve yongalar olarak gruplandırılmıştır. Bu aletlerin yüzdesel ve sayısal oranları stratigrafik seviyeler arasında farklı olduğu gözlemlenmiştir. PPNB'de fırlatma uçları, silikalı orak-dilgiler, kazıyıcılar oldukça yoğundur. PN'de ise çentikliler, dişlemeliler, kenar kazıyıcılar ve düzeltili parçalar sık karşılaşılan aletler arasındadır.⁹⁶

Ele geçen silikalı orak-dilgiler üzerindeki silika parlaklığı kalıntılarına göre, muhtemelen parçaların ahşap veya kemik gövdelere yerleştirilen örnekleri tespit edilmiştir. Gövdeye eğimli olarak yerleştirilmek için kullanılan kırık silikalı orak-dilgiler, dişli kenarlar oluşturmaktadır. Silikalı orak-dilgiler, yerleşimin bütün evrelerinde tespit edilmiştir.⁹⁷

Dilgi üretiminde daha çok kahverengi kırmızı ve kahverengi çakmaktaşı ile yerel olmayan çikolata renkli çakmaktaşı kullanılmıştır. Doğrudan vurma tekniği GPPNB tabakalarında sıkça görülmektedir. Endüstride PPN Dönem'in sonlarına doğru dilgilerde düşüş olmuş, bu düşüşün içinde baskı tekniği kullanılarak elde edilmiş tek yönlü dilgiler, iki yönlü dilgilerin yerini almışlardır.⁹⁸

4.4. Mezraa-Teleilat

4.4.1. Konumu

Birecik ilçesinin yaklaşık 5 km güneyinde, Mezra Belde'sinin batısında ve kısmen altında yer almaktadır. Denizden yüksekliği 310 m olan yerleşim 36° 59' Kuzey, 38° 00' Doğu koordinatları içerisinde. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bilinen en

⁹⁵ Nur Balkan-Atlı vd., "Akarçay Tepe 2001 Yılı Çalışmaları." *T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü 24. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 27-31 Mayıs 2002 Ankara, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 2. Cilt, 2003, 228.

⁹⁶ Nur Balkan Atlı vd., "Akarçay Tepe 2000" , *İhsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları*, ed. N. Tuna ve J. Velibeyoğlu, ODTÜ Tarihî Çevre Araştırma ve Değerlendirme Merkezi, Ankara, 2002, 294.

⁹⁷ Balkan Atlı, vd, *İhsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları*, 293.

⁹⁸ Borrell, *Proceedings of the Sixth PPN Conference on Chipped and Ground Stone Artefacts in the Near East*, 215-216.

düşük kotta bir yerleşim olduğu halde, Kuzey Suriye Bölgesi'nde Fırat vadisinden bilinen neolitik yerleşimlere göre biraz daha yüksek kottadır. Yerleşme yerinin batısında eski bir kanal uzanmaktadır. Kuzey-güney yönünde 320 m, doğu-batı yönünde 190 m uzunluğunda dar oval biçimli bir höyüktür. Yüksekliği yaklaşık 4 m olan yerleşimin tüm dağılım alanının yaklaşık 7 hektar olduğu düşünülmektedir. Tepenin kuzey kısmında yaklaşık 160 x 160 m'lik bir alan bahçe yapımı yüzünden buldozer ile tahrip edilmiştir. Bu yüzden bu kısımda 1,5 m yüksekliğinde bir dolgunun izlendiği kesit meydana gelmiştir. Günümüzde kısmen ekilen Höyüğün⁹⁹, yapılan son çalışmalarla arkeolojik dolgu kalınlığının 7 m'den daha az olmadığı düşünülmektedir.¹⁰⁰

4.4.2. Araştırma tarihçesi ve tarihlendirme

İlk kez 1989 yılında yüzey araştırması sırasında bulunmuştur.¹⁰¹ Kargamış Barajı etki alanında kaldığı için ODTÜ TAÇDAM Kargamış barajı projesi kapsamına alınan, 1998 yılında sınırlı bir yüzey araştırmasından sonra¹⁰² ilk kazı çalışmaları 1999 yılında başlamıştır. İlk başlarda yerleşimin Kargamış Barajı Gölü altında kalacağı bilinirken, 2000 yılında baraj göl alanının daraltılması amacıyla tüm Fırat boyunca uzanan seddenin yapılmış olmasıyla birlikte, gölalanı dışında kalmıştır.¹⁰³

Höyükte yapılan yüzey araştırmasında, Çanak Çömleksiz ve Çanak Çömlekli Neolitik Dönem buluntuları ile beraber, tepenin merkezi en yüksek kısmında az sayıda Demir Çağ ve Hellenistik Dönem çanak çömlek parçaları ele geçmiştir.¹⁰⁴ Kazılarda toplamda 13 kültür tabakası tespit edilmiştir. Bunlar sırasıyla; Pers-Ahamenid Dönemi, Yeni Assur Dönemi, Geç Tunç-Erken Demir Çağı geçiş dönemi, Halaf Dönemi, Geç Neolitik-Erken Kalkolitik Çağ-Halaf öncesi boya bezemeli dönem, Geç Neolitik Çağlar,

⁹⁹ Guillermo Algaze vd., "The Tigris-Euphrates archaeological reconnaissance project: a preliminary report of the 1989-1990 seasons." *Anatolica*, 17, 1991, 201.

¹⁰⁰ Mehmet Özdoğan vd., "Mezraa-Teleilat: Fırat Havzasında Bir Neolitik Çağ Yerleşmesinin Tanımı." *İhsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlık/Arını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları*, ed. N. Tuna vd., Orta Doğu Teknik Üniversitesi Tarihî Çevre Araştırma ve Değerlendirme Merkezi (TAÇDAM), Ankara, 1999, 4-5.

¹⁰¹ Algaze, vd, *Anatolica*, 17, 201.

¹⁰² Mehmet Özdoğan, "Mezraa- Teleilat Kazısı", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, ed. O. Belli, İstanbul Üniversitesi, Ankara, 2000, 29.

¹⁰³ Mehmet Özdoğan, "Mezraa Teleilat", *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı: Türkiye'de Neolitik Dönem; Yeni Kazılar- Yeni Bulgular*, ed. M. Özdoğan ve N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007a, 189.

¹⁰⁴ Algaze vd., *Anatolica*, 17, 201.

Çanak Çömlekli Erken Neolitik Dönem, Çanak Çömleksiz ve Çanak Çömlekli Neolitik geçiş dönemi ve PPBB evresinin sonuna ait kültür tabakalarıdır.¹⁰⁵

Yakındoğu'da çok az bilinen Çanak Çömleksiz-Çanak Çömlekli Neolitik geçiş sürecini yansıtan kültür katmanlarının tespit edilmiş olmasından dolayı Neolitik dönem açısından oldukça önemli bir merkezdir. Yerleşimin PPNB dönemine ait IV. ve V. kültür katları, bölgenin diğer yerleşimlerinden bilinen mimari ve buluntu topluluğunu vermektedir. III. evre olarak adlandırılan geçiş evresinin en özgün buluntuları arasında kireçtaşından yapılmış, oturur durumda betimlenmiş çok sayıda erkek heykelciği ile sayısı 400'ün üzerinde fallus heykelciği yer almaktadır.¹⁰⁶

4.4.3. Çakmaktaşı Buluntuları

Yontmataş endüstrisi çakmaktaşı, obsidyen ve çok az sayıda kuvars hammaddeden oluşmaktadır. Çakmaktaşı hammadde daha çok höyüğün çevresindeki Fırat'ın eski yataklarında yer alan yerel kaynaklardan temin edilmiştir. Çakmaktaşı buluntular renklerine göre; krem (%26.2), pembe (%12.4), bej (%14.2), açık kahve (%19.9), koyu kahve (%10.6), grimsi kahve (%0.6), pembemsi kahve (% 1.9) ten (%1.8), ela (%3.8), gri (%3.7) ve siyah (%1.2) olarak ayrılmışlardır.¹⁰⁷

Yongalama unsurlarına arasında; kabuklu yongalar (%32.2) oranıyla en fazla tespit edilen gruptur. Bunu kabuksuz yongalar (%18.4) ve tek yönlü dilgiler (%10.2) takip etmektedir. Az oranla temsil edilen diğer yongalam unsurları ise; iki yönlü dilgiler, tanımlanamamış dilgiler, tek yönlü dilgicikler, iki yönlü dilgicikler, tanımlanamamış dilgicikler, kırık parçalar, Y biçimli dilgiler, Y biçimli dilgicikler, yan dilgiler, yan dilgicikler, kıymıklar, dikey budama dilgi ve yongaları, yanmış parçalar, çekirdek hazırlama parçaları, kavlaklar, kopmuş parçalar çekirdekler ve yumrular ile temsil edilmektedir.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Necmi Karul vd., "Mezraa-Teleilat 2000." *İlsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarının Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları*, ed. N. Tuna ve J. Velibeyoğlu, ODTÜ (TAÇDAM), Ankara, 2002, 112-113.

¹⁰⁶ Mehmet Özdoğan, 2007b, "Mezraa-Teleilat", *12000 Yıl Önce "Uygarlığın Anadolu'dan Avrupa'ya Yolculuğunun Başlangıcı" Neolitik Dönem*, ed. N. Başgelen, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 99.

¹⁰⁷ Güner Coşkunsu, *The End of the Pre-Pottery Neolithic in the Middle Euphrates Valley. The Lithic Assemblages of Mezraa Teleilat, Southeastern Turkey*, Doktora Tezi, Harvard University, Cambridge, 2007, 108-110.

¹⁰⁸ Coşkunsu, *The End of the Pre-Pottery Neolithic in the Middle Euphrates Valley. The Lithic Assemblages of Mezraa Teleilat, Southeastern Turkey*, 185.

Yerleşimde ele geçen çekirdek tiplerine bakıldığında bunların form ve biçimlerine göre gruplandıkları görülmektedir. En fazla çok kutuplu çekirdekler (%24.3) ve tek kutuplu yonga çekirdekleri (%20.9) ele geçmiştir. Diğer gruplara bakıldığında; başlangıç halinde formlar, birincil yongalar, şekilsiz formlar, disk biçimliler, tükenmiş çekirdekler, tek kutuplu dilgi çekirdekleri, tek kutuplu dilgicik çekirdekleri, iki kutuplu yonga çekirdekleri, iki kutuplu dilgi çekirdekleri, iki kutuplu dilgicik çekirdekleri, diğer çekirdekler ve çekirdek parçaları şeklinde gruplandırılmıştır.¹⁰⁹

Alet taşımaları genel olarak; yongalardan (%72.3), tek yönlü dilgilerden (%15.3) ve iki yönlü dilgilerden (%6.3) oluşmaktadır.¹¹⁰ Aletlerin evreler arasındaki tipolojik dağılımı yerleşim boyunca aynı iken, aletlerin üretilme oranları evreler arasında farklıdır. Aletler alt gruplarıyla birlikte değerlendirildiğinde; fırlatma uçları, silikalı orak-dilgiler, ön formu verilmiş silika parlaklığı içeren parçalar, kazıyıcılar, taş kalemler, çentikli aletler, dişlemeli aletler, deliciler, budanmış parçalar, sırtlı parçalar, tepeli parçalar, düzeltili parçalar, çoklu aletler, çakmaktaşı vurgaçlar, saplı deliciler, “diğer” alet grupları ve kenarları aşınmış parçalar gibi alet tiplerinden oluşmaktadır. Uçlar ise; Byblos ucu, Ugarit ucu, Amuk ucu ve tanımlanamamış uçlardan oluşmaktadır.¹¹¹

Geç Çanak Çömleksiz Neolitik evresine ait IV. Tabakada yongalama elemanları mimari dışındaki alanlarda daha yoğundur. Birkaç tek kutuplu çekirdek dışında dilgicik çekirdeği ele geçmemiştir.¹¹² Buna karşın neredeyse bütün açmalarda en yaygın çekirdek olan çok kutuplu çekirdekler tespit edilmiştir. Bunu tek kutuplu yonga çekirdekleri takip etmektedir.¹¹³ Bu evrede ele geçen aletler; yongalar (%72.3) ve tek

¹⁰⁹ Coşkunsu, *The End of the Pre-Pottery Neolithic in the Middle Euphrates Valley. The Lithic Assemblages of Mezraa Teleilat, Southeastern Turkey*, 215.

¹¹⁰ Coşkunsu, *The End of the Pre-Pottery Neolithic in the Middle Euphrates Valley. The Lithic Assemblages of Mezraa Teleilat, Southeastern Turkey*, 314.

¹¹¹ Coşkunsu, *The End of the Pre-Pottery Neolithic in the Middle Euphrates Valley. The Lithic Assemblages of Mezraa Teleilat, Southeastern Turkey*, 149-150.

¹¹² Coşkunsu, *The End of the Pre-Pottery Neolithic in the Middle Euphrates Valley. The Lithic Assemblages of Mezraa Teleilat, Southeastern Turkey*, 186-187.

¹¹³ Coşkunsu, *The End of the Pre-Pottery Neolithic in the Middle Euphrates Valley. The Lithic Assemblages of Mezraa Teleilat, Southeastern Turkey*, 214-216.

yönlü dilgiler (%15.3) üzerine yapılmıştır. Dolayısıyla aletlere bakıldığında daha çok yongalar üzerine yapıldığı görülmektedir.¹¹⁴

PPN Döneminden Çanak Çömlekli Neolitik Döneme geçiş evresi olan III. tabakadaki aletlerin içinde en fazla, kenarları aşınmış parçalardan oluşmaktadır. Bunu; kazıyıcılar, çentikliler, taş kalemler ve düzeltici aletler takip etmektedir. Genel olarak çentikli aletler, kazıyıcılar ve kenarları aşındırılmış parçalar diğer evrelerle kıyaslandığında en çok bu tabakada ele geçtiği görülmektedir.¹¹⁵ Tüm tabakalar içerisinde uçlar en fazla bu evrede karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁶

Ele geçen deliciler üzerinde yapılan kullanım izi analizlerinden yola çıkarak bu aletlerin; akik, diyorit, kireçtaşı, obsidiyen, kemik, deniz kabuğu gibi malzemeler üzerinde kullanılmışlardır. Muhtemelen boncuk üretiminde kullanılan bu aletler üzerinde iki farklı tipte delik açma şekli görülmektedir. Buda farklı tür delicilerin kullanımı ile ilişkilidir. Silindir şeklindeki delicilerin ve mikro delicilerine bakıldığında bunların delik açma izleri farklılık göstermektedir.¹¹⁷

4.5. Karahan Tepe

4.5.1. Konumu

Şanlıurfa ilinin yaklaşık 63 km güneydoğusunda (Harita 1), ¹¹⁸ 37° 08' K, 39° 30' D koordinatları arasında yer almaktadır. Deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık 705 m olup Tektek Dağları'nın yüksek bir bölgesinde bulunmaktadır. Yerleşmenin 1 km doğusunda çakmaktaşı ve kireçtaşı tabakaları görülmektedir.¹¹⁹ Urfa Bölgesinde Harran Ovası civarında yer alan Göbekli Tepe, Şanlıurfa Yeni Mahalle, Hamzan Tepe ve PPN dönemi yerleşimlerinde görüldüğü gibi Harran Ovası'nın doğu bölümünde yüksek bir

¹¹⁴ Coşkunsu, *The End of the Pre-Pottery Neolithic in the Middle Euphrates Valley. The Lithic Assemblages of Mezraa Teleilat, Southeastern Turkey*, 314.

¹¹⁵ Coşkunsu, *The End of the Pre-Pottery Neolithic in the Middle Euphrates Valley. The Lithic Assemblages of Mezraa Teleilat, Southeastern Turkey*, 309.

¹¹⁶ Coşkunsu, *The End of the Pre-Pottery Neolithic in the Middle Euphrates Valley. The Lithic Assemblages of Mezraa Teleilat, Southeastern Turkey*, 334.

¹¹⁷ Coşkunsu, *The End of the Pre-Pottery Neolithic in the Middle Euphrates Valley. The Lithic Assemblages of Mezraa Teleilat, Southeastern Turkey*, 507.

¹¹⁸ Bahattin Çelik, "A New Statue From Karahan Tepe", *Işın Yalçınkaya'ya Armağan*, ed. H. Taşkıran vd., Bilgi Kültür Sanat Yayınları:Ankara, 2011b, 91.

¹¹⁹ Bahattin Çelik, "Karahan Tepe: a new cultural centre in the Urfa area in Turkey", *Documenta Praehistorica XXXVIII*, Ljubljana University Press: Slovenya, 2011c, 241; Bahattin Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığı Altında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005, 132-133.

plato üzerinde yer almaktadır (Harita 2). Yerleşim alanını diğer merkezlerde olduğu anakaya üzerinde oturtulmuştur.¹²⁰

Yerleşimin batı bölümünde bulunan düz ve kayalık bir alan ve kuzey-güney doğrultusunda akan kuru bir dere yatağı tespit edilmiştir. Bazı yerlerinde anakaya kadar aşınmış bu dere yatağında derinliği 2 m ile 3 m ölçülerinde doğal oyuklar yer almaktadır. Yerleşimin yerinin güney ve doğu kesiminde anakaya üzerindeki içi toprakla dolu havuzlar ve havuz yapım tekniğinde kullanılmış olan bazı küçük oyuk gurupları tespit edilmiştir.¹²¹ Bu bulgular ışığında bu yerleşim alanı, bilinenin aksine suyun olmadığı bir yerde kurulmamış aksine su kaynaklarından faydalanabilecek şekilde suyu rezerve edebilecek birtakım teknikler uygulayarak susuzluk sorununu ortadan kaldırmak amacıyla bazı girişimlerde bulunmuşlardır.¹²²

4.5.2. Araştırma ve kazı tarihçesi

İlk kez Prof. Dr. Abdüsselam Uluçam'ın başkanlığındaki “Doğu ve Güneydoğu Anadolu İlleri Kültür Envanteri Projesi” sırasında 1997 yılında keşfedilmiştir. 2000, 2011 ve 2013 yılları arasında Şanlıurfa Kültür Envanteri çalışmalarında Prof. Dr. Bahattin Çelik tarafından yerleşim alanında araştırmalar yapılmıştır. 2000 yılında gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde anakaya üzerine oyulmuş havuzlar, çakmaktaşı ve obsidyenden buluntular tespit edilmiştir. Ayrıca, bölgede bulunan diğer merkezlerde bildiğimiz birçok T-biçimli dikilitaş tespit edilmiştir.¹²³ 2013 yılında gerçekleştirilen yüzey araştırmasında, yerleşiminin yaklaşık 110 dekardan oluştuğu belirtilmiştir.¹²⁴ Bunun yanı sıra, tüm taramalarda 266 adet dikilitaş ve bağımsız kırık 8 adet dikilitaş parçası kayıt altına alınmıştır.¹²⁵

2019 yılında İstanbul Üniversitesinden Prof. Dr. Necmi Karul başkanlığında başlatılan kazı çalışmaları 2020 ve 2021 yıllarında da devam ettirilmiştir. Özellikle

¹²⁰ Çelik, *Documenta Praehistorica XXXVIII*, 241; Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığı Altında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 133-134.

¹²¹ Mustafa Güler ve Bahattin Çelik, “Şanlıurfa Bölgesi Neolitik Dönem Araştırmaları”, *Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi, BELGÜ*, Yıl:1 / Sayı:1 / BAHAR, Ankara, 2015, Res. 20.

¹²² Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 134.

¹²³ Çelik, *Documenta Praehistorica XXXVIII*, 241.

¹²⁴ Güler ve Çelik, *Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi, BELGÜ*, Yıl:1 / Sayı:1 / BAHAR, 85.

¹²⁵ Bahattin Çelik, “Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Çağ ve Öncesi Yüzey Araştırması, 2013”, *32. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015b, 311-328..

Göbekli Tepe'yle çağdaş olan Karahan Tepe'de yapılacak olan kazılar sayesinde Şanlıurfa ilinde bulunan Göbeklitepe başta olmak üzere PPN merkezlerini daha iyi yorumlamak amacıyla devam etmesi planlanmıştır.

Yüzey taramaları ve jeomanyetik ölçümler Karahantepe'de birbirinden farklılaşan dört ayrı kesimin olduğuna işaret etmektedir. Bunlardan ilki yüzeyde T biçimli dikilitaşların üst kısımlarının görüldüğü, hatta bu taşların dizilişi ile tanımlanan farklı büyüklüklerde, yuvarlak planlı yapıların ayırt edilebildiği Batı ve Doğu teraslardır. İkinci kesim, Batı Teras'ın kuzey bölümünde, ana kayaya oyuk yapıların bulunduğu alandır. Bir diğer kesim ise yüzeyde dikilitaş benzeri kalıntıların olmadığı, daha çok öğütme taşı gibi domestik yapılarla ilişkili olabilecek buluntuların görüldüğü güneydeki düzlüktür. Son kesim ise dikilitaşların elde edildiği ocaklardır. Batıdaki koninin güney ve batıya doğru alçalan teraslarında T biçimli dikilitaşların çıkarıldığı yataklar ile yerinde bırakılmış ya da kısmen işlenmiş T biçimli dikilitaşlar görülmektedir. Her ne kadar bu öngörüler ağırlıklı olarak yüzeyden elde edilen arkeolojik kayıtlara dayalı olsa da gerek mevcut topografya, gerekse görülebildiği ölçüde ana kayanın kendisi bu bölümlemeyi teyit etmektedir.¹²⁶

Karahantepe'de 2019 ve 2020 yıllarında Karahantepe'de açığa çıkarılan çukur tabanlı dört yapı kalıntısı, farklı kotlarda ve farklı taban düzlemelerine sahip olmalarına rağmen çağdaş oldukları, hatta bunlardan bitişik düzende olan üç tanesinin de bir yapı kompleksinin parçası olduğu düşünülmektedir.¹²⁷

4.5.3. Tarihlendirme

Prof. Dr. Bahattin Çelik tarafından erişim yerinde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları neticesinde, PPN dönemine ait buluntular ele geçmiştir.¹²⁸ Yüzeyde ele geçen dikilitaşlar, Göbekli Tepe'nin II. Tabakası'na ait dikilitaşlar ile benzemektedir. Palmyra ok uçları ve Çayönü aletlerinin bulunmaması PPNB evresinin ortalarına tarihlendirilmektedir.¹²⁹ 2011 yılındaki yüzey araştırmasında açığa çıkan üçgen başlı yılan kabartması ve tepenin batısında bulunan taş ocağında henüz tamamlanmamış

¹²⁶ Necmi Karul, "Karahantepe", *Şanlıurfa Müzesi Arkeolojik Eser Kataloğu*, ed. Necmi Karul vd., Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2021, 32.

¹²⁷ Karul, *Şanlıurfa Müzesi Arkeolojik Eser Kataloğu*, 32.

¹²⁸ Çelik, *32. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt*, 315.

¹²⁹ Bahattin Çelik, "A New Early Neolithic Settlement: Karahan Tepe", *Neo Lithics 2-3/00*: Berlin, 2000b, 7; Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 47.

yatay halde bir dikilitaş, Göbekli Tepe'nin PPNA evresine benzemektedir. Bu bulgulardan yola çıkarak PPNA evresi sonu ile PPNB evresi başlarına tarihlendirilmiştir.¹³⁰

Yüzey araştırmalar dışında, Prof. Dr. Necmi Karul başkanlığında 2019 yılından bu yana yapılan kazılarda; bugüne kadar açığa çıkarılan yapıların PPNA evresinin sonu ile PPNB evresinin başına tarihlendirilmiştir.¹³¹

4.5.4. Çakmaktaşı buluntuları

Ele geçen yontmataş buluntu topluluğu çakmaktaşı ile temsil edilmektedir. Bu buluntuların genel bir değerlendirmesi yapılan yüzey araştırmaları sırasında yapılmış olup, kazılar sırasında ele geçen yontmataş ile ilgili verilmediği için şimdilik yüzey araştırmalarındaki değerler baz alınmıştır. Yapılan ve yapılacak olan kazı çalışmaları ile birlikte bu değerler değişebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Karahan Tepe'den ele geçen yontmataş buluntu topluluğu çakmaktaşı ile temsil edilmektedir. Çakmaktaşı buluntularının toplamı 541 (% 91.54) adet iken, ithal olarak ele geçen obsidyenin toplamı ise 50 adettir. Yontmataş buluntu grubundaki obsidyenin çakmaktaşına göre oranı% 8.46'dır. Hammadde olarak çok kaliteli çakmaktaşıları kullanılmıştır. Fakat ören yerinin yakınlarında yapılan incelemeler sonucu hiçbir çakmaktaşı yatağına rastlanmamıştır. Olasılıkla, Tektek Dağları'nda pek çok kuru çay yatağının incelenmesi ile çakmaktaşı tabakaları veya kütleleri ortaya çıkarılabilir. Çekirdek olarak iki kutuplu çekirdekler ele geçmiştir. Ayrıca yine çakmaktaşı aletler içerisinde Paleolitik döneme tarihlendirilen uç bitimi kırık ve noksan bir adet iki yüzeyle alet de ele geçmiştir.¹³²

Ele geçen tüm çakmaktaşı buluntusunun renk dağılımına bakıldığında, 224 adedi (% 41.4) gri, 60 adedi (% 11.1) açık gri, 88 adedi(% 16.26) koyu gri, 42 adedi(% 7.78)

¹³⁰ Bahattin Çelik, "Differences and Similarities between the Settlements in Sanlıurfa Region where "T" Shaped Pillars are Discovered (Şanlıurfa Bölgesinde "T" Şeklinde Dikmetaş Bulunan Yerleşmelerin Farklılık ve Benzerlikleri)", *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TUBA-AR) sayı: 17/2014*, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları: Ankara, 2015a, 16.

¹³¹ Karul,, *Şanlıurfa Müzesi Arkeolojik Eser Kataloğu*, 32.

¹³² Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığı Altında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 143.

kahverengi, 101 adedi(% 18.66) açık kahverengi, 18 adedi siyah(% 3.32) ve 8 adedinin de krem/ bej (% 1.48) renkte olduğu tespit edilmiştir.¹³³

Karahan Tepe'de ele geçen tüm çekirdekler genel olarak koyu kahverengi ve gri renktedir. Benzer renkte çekirdeklere, Göbekli Tepe ve Nevalı Çori'de rastlamak mümkündür Çakmaktaşı (541 adet) ve obsidyen (50 adet) yontmataş buluntu topluluğunun genel toplamı 591 adettir. Bu topluluğun içinde; 25 adet üretim artığı, 168 adet dilgi, 23 adet yonga, 194 adet ok ucu, 20 adet delici, 40 adet kazıyıcı, 30 adet silikalı orak-dilgi, 8 adet taşkalem, 30 adet çekirdek ve çekirdek yenileme parçası, 1 adet yanmış çakmaktaşı, 1 adet vurgaç ve 1 adet iki yüzeyli ve 1 adet obsidyenden ön kazıyıcı bulunmaktadır.¹³⁴

Çakmaktaşıdan yapılmış aletlerin tümüne baktığımızda tipoloji yönünden Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e ait alet tipleri ile karşılaşırız. Ok uçları çoğunluktadır. Bunlardan en önemlileri; Byblos, Nemrik, Cheikh Hassan ve Aswad ok uçlarıdır. Bunun dışında ele geçen aletlere baktığımızda; değişik formlarda ön kazıyıcılar, deliciler, taşkalemler, vurgaç ve silikalı orak-dilgiler sayılabilir.¹³⁵

Çakmaktaşı aletler bütün çakmaktaşı buluntu topluluğu içinde 294 adet (% 54.34) ile temsil edilmektedir. Çakmaktaşıdan yapılmış aletler arasında; 194 adet okucu (% 66), 20 adet delici (% 6.8), 40 adet ön kazıyıcı (% 13.6), 30 adet silikalı orak-dilgi (% 10.3), 1 adet vurgaç (% 0.3), 8 adet taşkalem (% 2.7) ve 1 adet iki yüzeyli (% 0.3) olarak sınıflandırılabilir.¹³⁶

Karahan Tepe yerleşmesinde toplanan buluntular içerisinde taşımaları dilgi olan düzeltici aletler 325 adet olup tüm çakmaktaşı buluntu topluluğu içerisinde % 60.07 oranında temsil edilmektedir. Çakmaktaşı yontmataş aletlerin taşımaları sıralamasında en büyük oranı dilgiler oluşturmaktadır. Dilgilerin bazıları tamamen korunmuş olup uzunlukları yaklaşık 5.8 ile 2.8 cm, genişlikleri 1.8 ile 1.1cm, kalınlıkları ise 0.5 ile 0.2 cm arasında değişmektedir. Yongalara baktığımızda ise

¹³³ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 143.

¹³⁴ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 147-148.

¹³⁵ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 148.

¹³⁶ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 141-142.

genelde bunların çoğu artık parçalardır. Boylan 4 ile 2.1 cm, genişlikleri 3.7 ile 2.5 cm, kalınlıkları ise 1.4 ile 0.5 cm arasındadır.¹³⁷

Karahan Tepe yerleşim yerinden toplanan çakmaktaşı içerisinde üretim artıkları olarak adlandırılan parçalar, çakmaktaşı buluntu topluluğunda 25 adet (% 4.63) ile temsil edilir. Bunun dışında, dilgi (168 adet) ve yongadan (23 adet) oluşan ve toplam 191 adet ile temsil edilen yongalama ürünleri bulunur. Bunu takip eden diğer çakmaktaşı buluntu toplulukları ise, 43 (% 4.25) adet ile yonga ve 168 (% 31. 05) adet ile dilgilerden oluşmaktadır. 23 adet yonga içerisinde; 2 adet (% 8.7) sağlam yonga, 18 adet (% 78.26) yonga parçası, 3 adet (% 13.04) yongacık parçası bulunur. 168 adet dilgi içerisinde ise; 4 adet (% 2.38) sağlam dilgi, 87 adet (% 51.80) dilgi parçası, 38 adet (% 22. 61) dilgicik parçası ve 39 adet (% 23. 21) düzeltili dilgi parçası bulunur. Dilgileri, çakmaktaşı buluntu grubu (541 adet) içerisinde değerlendirildiğinde, sağlam dilgi % 0.74, dilgi parçası % 16.08, dilgicik parçası % 7.02 ve düzeltili dilgi parçası da % 7.21 oranındadır.¹³⁸

Dilgileri, çakmaktaşı buluntu grubu (541 adet) içerisinde sağlam dilgi (% 0.74), dilgi parçası (% 16.08), dilgicik parçası (% 7.02) ve düzeltili dilgi parçası (% 7.21) yüzdelerine bakıldığında toplamı % 31.05 olup, yonga ve yonga parçasına (% 4.25) oranla daha fazla olduğu görülür. Bu durum genelde yerleşimde dilgi üretimine dayalı bir teknolojinin olduğunu göstermektedir.¹³⁹

Karahan Tepe'den ele geçen çekirdeklere bakıldığında; bunların 5 adedinin de iki kutuplu çekirdek olduğu görülür. Taşımılığı tek vurma düzlemli çekirdekten çıkarılmış olan dilgilerin varlığı, yerleşimde tek kutuplu çekirdeklerin de kullanıldığını göstermektedir. Fakat yapılan yüzey toplamasında tek kutuplu çekirdek ele geçmemiştir. İki vurma düzlemlilerin dilgi çıkarımları 1 ile 1.5 cm arasındadır. Yerleşimde ele geçen dilgilerde ve taşımılığı dilgi olan aletlerde trapez kesitli dilgilerin

¹³⁷ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığı Altında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 141, 146.

¹³⁸ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığı Altında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 144-145.

¹³⁹ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığı Altında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 145.

oranı % 91 olup oldukça yüksektir. Üçgen kesitli taşımaliği dilgi olan aletlerin oranı ise sadece % 9'dur.¹⁴⁰

Yongalara bakıldığında, sağlam ele geçen üç adet yonga düz topukludur. Bunun nedeni ise yongaların büyük parçalar halinde koparılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Karahan Tepe'de ele geçen çekirdek ve çekirdek yenileme parçaları, çakmaktaşı buluntu topluluğu içinde sayıca çok az olup, toplam 30 (% 5.5) adettir. Bunların sadece 5 adedi (% 16.6) çekirdektir. Bunun dışında, 9 adet (% 30) çekirdek yenileme parçası ve 16 adet (% 53.4) tepeli dilgi parçası da ele geçmiştir.¹⁴¹

4.6. Yeni Mahalle

4.6.1. Konumu

Urfa şehir merkezinde yer alan yerleşim, doğuda Harran Ovası, batıda Fatik Dağları, kuzeyde ise Kaşmer Dağı ile çevrilmiştir (Harita 2). Diğer PPN merkezlerinde olduğu gibi ana kaya üzerinde kurulmuştur. Yerleşiminin doğusu hafif bir eğimle Harran Ovası'na doğru yönelmiş, yerleşimin güneyi ve batısı ise eski Karakoyun Deresi yatağı doğal bir bariyer oluşturmaktadır.¹⁴² Akarsu kenarında, büyük pınarların olduğu bir noktada kurulmuştur. Günümüzde Karakoyun Deresi olarak bildiğimiz dere, tahminen 1500 yıl öncesine kadar Yeni Mahalle'nin batısında, Halepli Bahçe ve Balıklıgöl kutsal alanından akmaktaydı.¹⁴³

4.6.2. Araştırma ve kazı tarihçesi

İlk olarak 1990 ile 1995 yılları arasında yapılan "Dergah ve Balıklıgöl Çevre Düzenlemesi Projesi" esnasında tespit edilmiştir. Yeni Yol Caddesi üzerinde bulunan bir kesitte, 1997 yılında çalışma alanının darlığı ve yol kenarında bulunması sebebiyle kazı çalışmaları kısa vadeli tutulmuş, daha çok bir temizlik çalışması şeklinde

¹⁴⁰ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 146-147.

¹⁴¹ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 147.

¹⁴² Bahattin Çelik, "Şanlıurfa-Yeni Mahalle", *The Neolithic in Turkey, Vol.2*, ed. M. Özdoğan vd., Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul, 2011a, Fig. 3; Bahattin Çelik, "Şanlıurfa Yeni Mahalle-Balıklıgöl Höyüğü", *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı, Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*, ed. M. Özdoğan ve N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul, 2007, 165-166.

¹⁴³ J. B. Segal, *The Blessed City of Edessa*, The Clarendon Press: London, 1970, 156, 207, 244; Işın Demirkent, "Ortaçağ'da Urfa", *Uygarlıklar Kapısı Urfa*, ed. F. Özdem, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul, 2002, 48.

gerçekleştirilmiştir¹⁴⁴ Ayrıca 1993 yılında bulunan “Urfa Heykeli”nin de bu semtte bulunmasından dolayı bu alanın neolitik bir yerleşmeden oluştuğunu göstermektedir.¹⁴⁵

Kazı çalışmalarında yaklaşık 15 m’lik bir alan incelenmiş, üstünde bulunan modern yapılaşma nedeniyle Neolitik yerleşmenin ne kadar büyük olduğu tespit edilememiştir.¹⁴⁶ Kazı çalışmalarında profilde görülebilen bazı tabanların üzeri açılmış olup bu sayede toplam 4 adet terrazzo taban gün yüzüne çıkartılmıştır.¹⁴⁷ Profilde gözle görülebilen bazı tabakaların tamamen kül tabakasından oluşması nedeniyle yerleşimin büyük bir yangına maruz kaldığını göstermektedir. Bu durumu ele geçen çakmaktaşı buluntularının aşırı ısıdan dolayı parçalanmış olmasından da rahatlıkla gözlemlenmektedir.¹⁴⁸

4.6.3. Tarihlendirme

Toprak kesitinde yapılan kazı çalışmaları sonucudan toplam 13 tabaka tespit edilmiştir. Kazı çalışmalarında bulunan buluntular nezdinde 13 tabakanın tümü PPN dönemine ait özellikler sergilemektedir.¹⁴⁹

Çalışılan toprak kesitte ele geçen buluntuların analiz sonuçlarına göre, PPNA evresinin sonu ile PPNB’nin erken evresinde iskân gördüğü belirlenmiştir. Ele geçen kömür örneklerinden ilk başta iki tane gönderilmiş olup C14 analiz sonuçları G.Ö. 11.270 ve 9.400 tarihlerini vermiştir.¹⁵⁰ Bu veriler göz önünde bulundurularak, I. ve II. Terrazzo evresi olarak belirtilen evreler üzerine yeni bir değerlendirme yapılmış, PPN dönemi kültür tabakalarının daha çok EPPNB evresine ait tabakalardan oluşmaktadır.¹⁵¹

¹⁴⁴ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 63.

¹⁴⁵ Bahattin Çelik, “Şanlıurfa Yeni Mahalle-Balıkliğıöl Höyüğü”, *Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı, Türkiye’de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*, ed. M. Özdoğan ve N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul, 2007, 165.

¹⁴⁶ Çelik, *Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı, Türkiye’de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*, 165.

¹⁴⁷ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 93.

¹⁴⁸ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 94.

¹⁴⁹ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 90; Çelik, Bahattin, “An Early Neolithic Settlement in the Center of Şanlıurfa-Turkey”, *Neo-Lithics* 2-3/00: Berlin, 2000a, 4-6.

¹⁵⁰ Çelik, *Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı, Türkiye’de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*, 166-175.

¹⁵¹ Bahattin Çelik, “Şanlıurfa-Yeni Mahalle Höyüğü in the Light of Novel C14 Analysis”, *Engin Özgen’e Armağan*, ed. A. Engin vd., Asitan Kitap: Ankara, 2014, 101.

4.6.4. Çakmaktaşı buluntuları

Ele geçen tüm buluntular (9712 adet) arasında, % 91.6 ile çakmaktaşıdan yapılmış buluntular ilk sırada yer almaktadır. Obsidyen buluntular ise,% 0.4 oranında temsil edilmektedir. Çakmaktaşıdan yapılmış buluntu topluluğunun genel toplamı 8895 adet ile temsil edilmektedir. Bu topluluk içerisinde; 3958 adet (% 44.5) üretim artığı, 1977 adet (% 22.2) dilgi, 2244 adet (% 25.2) yonga, 369 adet (% 4.2) çakmaktaşı alet, 142 adet (%1.6) çekirdek ve çekirdek yenileme parçası ve 205 adet (% 2.3) yanmış çakmaktaşı tespit edilmiştir. Çakmaktaşı aletler içerisinde, silikalı orak-dilgiler, okuçları ve deliciler yüksek oranda ele geçmiştir.¹⁵²

Çakmaktaşı yontmataş aletlerin taşımaları sıralamasında en büyük oranı dilgi ve yongalar oluşturmaktadır. Dilgilerin bazıları tamamen korunmuş olup uzunlukları yaklaşık 2.5 ile 11 cm, genişlikleri 0.8 ile 2.5 cm, kalınlıkları ise 0.2 ile 1 cm arasında değişmektedir. Yongalara bakıldığında ise genelde bunların çoğu artık parçalardır. Boyları 1 ile 10 cm, genişlikleri 2 ile 10 cm, kalınlıkları ise 0.3 ile 1.5 cm arasındadır.¹⁵³

Yeni Mahalle yerleşiminde, sayıları az olmakla birlikte iki vurma düzlemli çekirdek de bulunmuştur. Çakmaktaşı aletler, 104 adet okucu (% 28.2), 72 adet delici (% 19.5), 24 adet ön kazıyıcı (% 6.5), 166 adet silikalı orak-dilgi (% 44.5), 2 adet taşkalem (% 0.5) ve 1 adet budama aleti (% 0.3) olarak sınıflandırılmıştır. Nitelikli buluntular içinde silikalı orak-dilgiler sayıca diğerlerine oranla fazladır. Çakmaktaşı aletler bütün çakmaktaşı buluntu topluluğu içinde 369 adet(% 4.2) ile temsil edilmektedir.¹⁵⁴

Yontmataş buluntu topluluğu çakmaktaşı ile karakterize edilmektedir. Bunların toplamı 8895 (%99.6) adettir. İthal olarak ele geçen yontmataş buluntu grubundaki obsidyene (% 0.4) ise çakmaktaşına göre çok az rastlanmıştır. Hammaddenin çok kaliteli çakmaktaşları kullanılmıştır. Çakmaktaşının renk ve dokuları, yerleşmenin altında ve hemen yakınındaki kalker tabakalarının içerisinde bulunan çakmaktaşı yumru ve tabakalar ile benzerlik göstermesinden dolayı, bunların yerel malzeme olduğu düşünülmektedir.¹⁵⁵

¹⁵² Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 66-67.

¹⁵³ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 67.

¹⁵⁴ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 68.

¹⁵⁵ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 69.

Bu görüşü destekleyen ikinci bir özellik de, yerleşimde yongalanmış veya yumrular halinde benzer türde çakmaktaşılarının bulunmuş olmasıdır. Yeni Mahalle Profili'nden ele geçen çakmaktaşılarına bakıldığında, bunların ince dokulu ve genellikle homojen bir yapıda oldukları görülmektedir. Çakmaktaşıları içerisinde en fazla görülen renkler, açık kahverengiden koyu kahverengiye doğru giden renkler olup, bunları siyah, gri ve krem renkler izlemektedir. Ele geçen tüm çakmaktaşı buluntusunun renk dağılımı ise; 6801 adedi (% 76.4) kahverengi, 1578 adedi (% 17.8) siyah, 341 adedi (% 3.8) gri ve 175 adedinin de (% 2) krem rengindedir.¹⁵⁶

Üretim artıkları olarak adlandırılan buluntu topluluğu, çakmaktaşı buluntu topluluğunda 3958 adet (% 44.5) ile temsil edilir. Bunlar, 2567 adet (% 64.9) ile tanımlanamayan kırık parçalar ve 1391 adet (% 35.1) ile temsil edilen minik yongalama ürünleridir. Yontmataş buluntu topluluğu içindeki üretim artıkları, bu topluluğunun hemen hemen yarısını temsil eder. Bu durum, en azından yerel malzeme ile ilgili yontma işlerinin yerleşimde yapıldığının bir kanıtı olmaktadır. Ayrıca, Yeni Mahalle yerleşiminin altındaki çakmaktaşı yumru ve tabakalarında gözlenen hammaddenin de aynı renklerde olması bu durumu destekler niteliktedir.¹⁵⁷

Bunu takip eden diğer çakmaktaşı buluntu toplulukları ise, 2244 (% 25.2) adet ile yonga ve 1977 (% 22.2) adet ile dilgilerden oluşmaktadır. 2244 adet yonga içerisinde; 152 adet (% 6.7) yonga, 178 adet (% 7.9) yonga parçası, 122 adet (% 5.4) yongacık, 485 adet (% 21.7) yongacık parçası, 453 adet (% 20.2) kabuklu yonga ve 854 adet (% 38.1) kabuklu yonga parçası bulunur. Söz konusu bu unsurları çakmaktaşı buluntu grubu (8895 adet) içerisinde değerlendirdiğimizde ise, çekirdek yapım evresinin ilk parçaları olarak kabul edilen kabuklu yonga % 5.1 ve kabuklu yonga parçası % 9.6 oranındadır.¹⁵⁸

1977 adet dilgi içerisinde ise; 214 adet (% 10.8) dilgi, 1162 adet (% 58.7) dilgi parçası, 298 adet (% 15.2) dilgicik, 161 adet (% 8.2) dilgicik parçası, 17 adet (% 0.8) kabuklu dilgi, 89 adet (% 4.5) kabuklu dilgi parçası ve 36 adet (% 1.8) düzeltili dilgi parçası bulunur.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 69.

¹⁵⁷ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 69.

¹⁵⁸ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 69.

¹⁵⁹ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 70.

Dilgi (% 2.4), dilgi parçası (% 13.5), dilgicik (% 3.4) ve dilgicik parçası (% 1.8) yüzdelere bakıldığında, yonga (% 1.7) ve yonga parçasına (% 2) oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum genelde yerleşimde dilgi üretimine dayalı bir teknolojinin olduğunu göstermektedir. Dilgilerin yaklaşık % 70'i dorsal (dış) yüzden genelde çift vurma düzlemli ve yamuk (trapez) kesitli, % 20'si ise tek vurma düzlemli ve üçgen kesitlidir % 10'luk bir oranın ise, çift veya tek vurma düzlemli olup olmadığı anlaşılamamıştır. Dilgiciklerin ise, % 60'ı tek vurma düzlemli ve üçgen kesitli olup % 40'ı çift vurma düzlemli ve yamuk kesitlidir. Dilgiler genellikle, çekirdekten baskı tekniği ile çıkartılmışlardır. Bunların büyük bir oranı taşımalık şeklinde olup aletler az sayıdadır. Dilgilere baktığımızda, 20 (% 1) adet düz topuklu dilginin haricinde sağlam olarak ele geçmiş tüm dilgiler yüzüklü topuğa sahiptir. Çakmaktaşıdan yapılmış toplam dilgi sayısı 1977 (% 22.2) adettir. Toplam dilgi içerisinde düzeltili dilgi oranı % 1.8 ile temsil edilir.¹⁶⁰

Yeni Mahalle'deki düzeltili aletler, tüm çakmaktaşı buluntu topluluğu içerisinde % 2.7 oranında temsil edilirken, bu durum, bir GPPNB yerleşmesi olan Mezraa-Teleilat'da yaklaşık % 7.4 civarındadır. Aynı şekilde, Göbekli Tepe'nin 3 açmasından çıkan ve çakmaktaşıdan yapılan alet grubu içerisinde değerlendirilen düzeltili dilgilerin oranı yaklaşık % 18 iken, Yeni Mahalle'deki çakmaktaşı aletler içerisindeki düzeltili dilgilerin oranı ise yalnızca % 9'dur.¹⁶¹

Yine aynı şekilde, Yeni Mahalle'de bulunmuş çakmaktaşı aletlere, Göbekli Tepe'de olduğu gibi düzeltili dilgileri dahil ederek diğer alet gruplarıyla karşılaştıracak olursak; Göbekli Tepe'deki okuçları % 20, deliciler % 10, taşkalem % 17, kazıyıcı % 11.2, silikalı orak-dilgi % 15 oranında iken, Yeni Mahalle'de bu oran, okuçlarında % 25.7, delicilerde % 17.8, taşkalemlerde % 0.5, kazıyıcılarda % 6 ve silikalı orak-dilgiler de ise % 41'dir.¹⁶²

Dilgi çıkarımlarının yapıldığı çekirdeklerin vurma düzlemi, genelde yüzüklü (façetalı) bir görünüme sahiptirler. Bu tür vurma düzlemi, dilgi çıkarımlarının baskı tekniğiyle yapıldığını bir kez daha göstermektedir. Dolayısıyla Yeni Mahalle'den ele

¹⁶⁰ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 70-71.

¹⁶¹ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 71.

¹⁶² Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 71.

geçen sağlam dilgilere bakıldığında, tümünün yüzcüklü topuğa sahip olduğu çekirdeklerin vurma düzleminden de anlaşılmaktadır.¹⁶³

Yongalara bakıldığında genelde düz topukludurlar. Bunun nedeni ise yongaların büyük parçalar halinde koparılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Yeni Mahalle'den ele geçen çakmaktaşıdan yapılmış toplam yonga sayısı, buluntu topluluğu içerisinde yer alan üretim artıklarından sonra en fazla yoğunluğa sahip grubu oluşturur. Yongaların toplamı 2244 (%25.2) adettir. Bunların çoğunluğunu kabuklu yonga ve kabuklu yonga parçası oluşturmaktadır. Kabuklu yongalar genelde büyük boyutlarda olup düz topukludur. Kabuksuz yonga ve kabuksuz yonga parçalarının topuk tipleri ise genelde yüzcüklü topuktur.¹⁶⁴

Yeni Mahalle'de ele geçen çekirdek ve çekirdek yenileme parçaları, yontmataş buluntu topluluğu içinde sayıca çok az olup, toplam 142 (%1.6) adettir. Bunların sadece 9 (% 6.3) adedi çekirdektir. Bunun dışında, 20 (% 14.1) adet çekirdek yenileme parçası da ele geçmiştir. Toplam 107 adet olan tepeli dilgi (% 56.3) ve tepeli dilgi parçaları (% 19.1) da bu grup içerisinde değerlendirilmiştir. Ayrıca, bu grup içinde işlenmemiş 6 (% 4.2) adet çakmaktaşı yumru da bulunmaktadır. Yeni Mahalle'de ele geçen tüm çekirdekler genel olarak kahverengimsi, siyah, açık gri ve krem renktedir. Bu renk benzerliği Gürcütepe kazılarında ele geçen çakmaktaşılarında gözlemlendiği halde, Göbekli Tepe, Nevali Çori ve Karahan Tepe'de çoğunlukla koyu gri ve yeşilimsi tonlar hakimdir. Bu durum, Gürcütepe ve Yeni Mahalle yerleşimlerinin çakmaktaşı ihtiyaçlarını belki de Harran Ovası'nın doğusunda yer alan Fatik Dağları'ndan temin ettiklerini göstermektedir. Fatik Dağları'nda bulunan, Hamzan Tepe ve Nemrut Kalesi civarındaki korunak gibi Çanak Çömleksiz Neolitik işlik yerlerinde de aynı renkte çakmaktaşıları gözlemlenmiştir.¹⁶⁵

Tabakaların aşırı yangın geçirmiş olmalarından, özellikle kül tabakaları içerisinde toplam 205 (% 2.3) adet yanmış çakmaktaşı da ele geçmiştir. Bunlar çok tahrip olduklarından tipleri konusunda bir yorum yapmak çok zordur.¹⁶⁶

¹⁶³ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 71-72.

¹⁶⁴ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 72.

¹⁶⁵ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 72.

¹⁶⁶ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 73.

Çakmaktaşı (8895 adet) ve obsidyen (35 adet) yontmataş buluntu topluluğunun genel toplamı 8930 adettir. Bu topluluk; 3969 adet (% 44.4) üretim artığı, 1984 adet (% 22.2) dilgi, 2260 adet (% 25.3) yonga, 105 adet (% 1.2) ok ucu, 72 adet (% 0.8) delici, 24 adet (% 0.37) kazıyıcı, 166 adet (% 1.9) silikalı orak-dilgi, 142 adet (% 1.6) çekirdek ve çekirdek yenileme parçası, 205 adet (% 2.3) yanmış çakmaktaşı, 2 adet (% 0.02) taşkalem ve 1 adet (%0.01) budama aleti olarak ayrılmıştır.¹⁶⁷

Çakmaktaşıdan yapılmış aletlerin tümüne bakıldığında tipoloji yönünden Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e ait alet tipleri ele geçmiştir. Ok uçları daha çok ele geçmiştir. Bunlar; Byblos, Aswad, Cheikh Hassan, El-Khiam ve Kütleştirilmiş Düz Dipli okuçlardan oluşmaktadır. Bunun dışında ele geçen aletlere baktığımızda; değişik formlarda ön kazıyıcılar, deliciler, budama aleti, taşkalemler ve silikalı orak-dilgiler sayılabilmektedir.¹⁶⁸

4.7. Gürcütepe

4.7.1. Konumu

Şanlıurfa il merkezinin yaklaşık 2 km güneydoğusunda (Harita 1), kente ait sebze bahçelerinin yer aldığı bir alanda bulunmaktadır. Denizden yüksekliği yaklaşık 470 m olan Gürcütepe höyükleri, 37° 08' Kuzey, 38° 50' Doğu koordinatlarında yer alır.¹⁶⁹ Yaklaşık 1300 m uzunluğa ve 1200 m genişliğe sahip büyük bir kompleks alanından oluşmaktadır. Gürcütepe höyükleri, toplam 8 yerleşimden oluşmaktadır.¹⁷⁰

Bu höyüklerden, Gürcütepe I höyüğü 2 m yükseklikte 150x100 m boyutlarında, Gürcütepe II höyüğü 6 m yükseklikte 150x200 m boyutlarında., Gürcütepe III höyüğü 3.5 m yükseklikte 350x150 m boyutlarında, Gürcütepe IV höyüğü 2.5 m yükseklikte 120x100 m boyutlarında, Gürcütepe V höyüğü 0.5 m yükseklikte 50 x 80 m boyutlarında, Gürcütepe VI höyüğü 150 x 150 m boyutlarında, Gürcütepe VII höyüğü 30x50 m boyutlarında ve Gürcütepe VIII höyüğü ise yaklaşık 150x80 m boyutlarına sahiptir. Deniz seviyesinden ortalama yükseklikleri 470 ile 480 m arasında değişen höyüklerden, Gürcütepe VI, VII ve VIII nolu merkezler düz yerleşimlerdir.¹⁷¹

¹⁶⁷ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 73.

¹⁶⁸ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 73.

¹⁶⁹ Beile-Bohn vd, *Jstanbuler Mitteilungen* 48, 7.

¹⁷⁰ Beile-Bohn, vd, *Jstanbuler Mitteilungen* 48, 9; Klaus Schmidt ve M. Beile-Bohn, "A LPPNB-variant of Byblos Points from Gürcütepe II: Palmyra Points", *Neo-Lithics*, 2(96), 1996, 9.

¹⁷¹ Beile-Bohn, vd, *Jstanbuler Mitteilungen* 48, 8-9.

4.7.2. Araştırma tarihçesi

Gürcütepe ilk kez 1963 yılında, Güneydoğu Anadolu Bölgesi araştırmaları sırasında P. Benedict yönetimindeki bir ekip tarafından tespit edilmiş ve V52/4 olarak kodlanmıştır.¹⁷²

Bu tepeler arasında, 150 x 200 m boyutlarına sahip, denizden seviyesinden 476 metre yükseklikte yer alan ve arkeolojik dolgu kalınlığı 6 m olan Gürcütepe II tepesidir. 1995 yılında Gürcütepe II'de kazı çalışmalarına başlanmış ve bu kazılar 1999 yılına kadar devam edilmiştir. Gürcütepe II'deki kazı tepenin kuzey yamacında açılan açmalarla 1995, 1996, 1997, ve 1999 yıllarında sürdürülmüştür.¹⁷³

Yapılan yüzey araştırmasında; Gürcütepe I, III, IV, VII ve VIII'de Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, Gürcütepe II ve III 'de PPN Dönemi geç evresi buluntuları ele geçmiştir. Ayrıca, Gürcütepe I, V, VI VIII' de Halaf ve Uruk dönemi, Gürcütepe II' de geç Hellenistik dönem ve Gürcütepe II ve V' de Roma ve Bizans dönemlerine ait bazı eserlerde ele geçmiştir.¹⁷⁴

1997 yılı kazı sezonunda, Gürcütepe II' de yapılan 2x2 m'lik bir sondaj ile bu höyüğün en alt tabakasının GPPNB evresine ait olduğu tespit edilmiştir. 1998 yılında ise, Gürcütepe I, III ve IV' de yürütülen sondajlar neticesinde bu höyüklerin de ilk defa PGPNB evresinde iskan gördüğü anlaşılmıştır.¹⁷⁵

4.7.3. Tarihlendirme

Tüm höyüklerde PPN Dönem'in varlığı tespit edilmiştir. İçlerinden Gürcütepe I höyüğünde, yüzey toplaması sırasında az sayıda çanak çömlek parçası ele geçmiş, bu tepede Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e ait bir yerleşmenin olduğu belirtilmektedir.¹⁷⁶

Gürcütepe' de yer alan 4 höyükte, yapılan sondajla ana toprağa kadar inilmiş ve bunun sonucunda Gürcütepe'nin ilk yerleşme dönemi tam anlamıyla saptanmıştır. Buna

¹⁷² Paul Benedict, "Güneydoğu Anadolu Yüzey Araştırması.", *Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları I, İstanbul ve Chicago Üniversiteleri Karma Projesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2589, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1980, 138.

¹⁷³ Schmidt, *Paléorient*, s. 6-16; Schmidt, *Neo-Lithics*, 2/96, 3.

¹⁷⁴ Beile-Bohn vd, *Jstanbuler Mitteilungen* 48, 17, 33-34.

¹⁷⁵ Schmidt, *Paléorient*, 11-12.

¹⁷⁶ Schmidt, *Neo-Lithics*, 2/95, 9.

göre, Gürcütepe' de yer alan tüm höyükler, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem B evresinin sonundan itibaren yerleşime açılmaya başlanmıştır.¹⁷⁷

4.7.4. Çakmaktaşı buluntuları

Tüm höyüklerde zengin çakmaktaşı ve obsidyenden yapılmış yontmataş alet ve artıkları toplanmıştır. Gürcütepe II'de kazılan alanlardan ele geçen Yontmataş buluntulara bakıldığında, çakmaktaşının % 93.2, obsidyenin ise % 6.8 oranında kullanıldığı tespit edilmiştir.¹⁷⁸ Çakmaktaşı ve obsidyen endüstrinin en belirgin özelliğini, çakmaktaşıdan yapılmış Byblos uçları, Byblos uçlarının bir varyantı olan Palmyra uçları ile Çayönü aletleri olarak bilinen obsidyenden yapılmış aletlerden oluşmaktadır.¹⁷⁹

Çakmaktaşı hammadde koyu yeşil renkli ve açık yeşil üzerine krem ince tanelidir.¹⁸⁰ Yerel çakmaktaşı dışında, ayrıca çok iyi kaliteli bir başka tür çakmaktaşının da kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu hammadde, çikolata renginde, homojen dokulu ve tebeşir korteksli bir çakmaktaşıdır. Yerleşmeye en yakın hammadde kaynağı yaklaşık 25 km uzaklığa belgelenmiştir. Bu renge sahip çakmaktaşı sadece bazı aletlerde daha çok tercih edilmiş, en çok ok uçlarında tercih edildiği görülmektedir.¹⁸¹

Çekirdekler, tek kutuplu ve iki kutuplu olarak çeşitlenmektedir. Dilgiler genellikle düzensiz bir düzeltiye sahiptirler. Fırlatma uçları (%18.4) arasındaki en kalabalık grubu Byblos tipi okuçları oluşturmaktadır. Bu uçların %35'inin ventral yüzünde sol alt köşesinde ve topuğa yakın alt bölümünde taş kalem darbeleri gözlemlenmiştir. Sap kısmı genellikle taş kalem izini keser vaziyettedir. Sapın şekillenmesi, bu kalem izinin bitimiyle başlamaktadır. Sapın böyle düzeltili olması, Palmyra düzeltilerine benzemektedir. Bu özellik daha çok Suriye'deki PPNB merkezleri için karakteristiktir. Ayrıca, bir adet Amuk ucu parçası da ele geçmiştir. Tam bir kama da diğer aletler arasındadır. Silikalı orak-dilgiler (%17.6) de endüstri içerisinde oldukça fazla ele geçmiştir. Bunlar arasında içinde uç kısmı düzeltilenmiş yarım ay formunda parçalar dikkat çekmektedir. Kazıyıcılar (%41.8) endüstri içerisinde en çok

¹⁷⁷ Schmidt, *Paléorient*, 11-14.

¹⁷⁸ Beile-Bohn, *Jstanbuler Mitteilungen* 48, 39.

¹⁷⁹ Beile-Bohn vd, *Jstanbuler Mitteilungen* 48, 10; Schmidt, *Neo-Lithics*, 2/95, 9.

¹⁸⁰ Beile-Bohn vd, *Jstanbuler Mitteilungen* 48, 17.

¹⁸¹ Arimura vd., *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları*, 320.

tespit edilen alet grubunu oluşturmaktadır. Çayönü aleti (%7.1) de karakteristik yapısıyla bulgular içinde rahatlıkla tanımlanmıştır. Bu aletlerin yanı sıra yerleşimde; taş kalemler (%5.4), düzeltili dilgiler (%2.9), düzeltili yongalar (%1.7), deliciler (%1.7), keskiler (%0.8), çentikli dilgiler (%0.8), mikrolitler (%0.4), çekirdek parçaları (%0.4) ve *pieces esquillee*'ler (%0.4) ele geçmiştir.¹⁸²

Yerleşmelerin evreleri sürecinde hammaddeye giderek önemin daha az verildiği görülmüştür. Yerleşmenin son evrelerinde tercih edilen çakmaktaşı niteliği ilk dönemlere oranla daha kalitesizdir. Yongalama teknikleri ve üretim amacı yerleşmenin evreleri süresince farklılık göstermiş olup erken evrede dilgi üretimi daha yoğun olduğu görülmektedir. İki vurma düzlemlili dilgi üretimine bakıldığında, dilgilerin %70'ni kapsadığı görülebilmektedir. Bu yongalama çeşitli aletler; taş kalem, kazıyıcı, silikalı orak-dilgiler için düzgün öncül parçalar elde etmelerini sağlamaktadır. Yongalama yüzünün merkezinden elde edilen dilgiler gene olarak doğal uçları nedeniyle özellikle Byblos tipi okucu yapımında kullanıldıkları tespit edilmiştir.¹⁸³

4.8. Sayburç

4.8.1. Konumu ve araştırma tarihçesi

Sayburç, adını Şanlıurfa'da Karaköprü'ye bağlı Yoğunburç köyünün Sayburç mahallesinden almaktadır. Köyün kuzeyinde Roma dönemine tarihlenen bir yerleşim ve güneybatısında yine bu dönemle ilişkili sarnıçlar bulunmaktadır. Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ yerleşimi, 2021 yılı bahar aylarında Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi'ne, köydeki bahçe duvarlarında dikilitaş parçalarının kullanıldığının bildirilmesi üzerine bulunmuştur. Bu döneme tarihlenen bir yapının kısmen açıkta olduğunun fark edilmesi üzerine müze yönetiminde bir kurtarma kazısına başlanmıştır.¹⁸⁴

2021 yılında Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi başkanlığında, İstanbul Üniversitesi'nden Doç. Dr. Eylem Özdoğan bilimsel danışmanlığında kazı çalışmaları başlamıştır. Sayburç'ta 2021 kazı sezonu sırasında, kireçtaşı ana kaya içine açılan dairesel planlı, çukur tabanlı bir yapı bulunmuştur. Yaklaşık 11 m çapındaki yapının duvarı boyunca yine ana kayadan biçimlendirilmiş yaklaşık bir metre yüksekliğinde bir

¹⁸² Beile-Bohn vd, *Jstanbuler Mitteilungen* 48, 17, 39-44;

¹⁸³ Arimura vd., *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları* , 321.

¹⁸⁴ Eylem Özdoğan, "Sayburç", *Şanlıurfa Müzesi Arkeolojik Eser Kataloğu*, edt. Necmi Karul vd., Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2021, 36.

seki bulunmaktadır. 60-70 cm genişliğindeki sekinin arka bitimindeki tahribattan kurtulan küçük bir alanda, yapının kaplama duvarı hâlâ durduğu tespit edilmiştir. Kuzeybatı çeyreği betonarme bir binanın altında kalarak açılmış olan dairesel planlı, çukur tabanlı yapının kuzey yarısı tümüyle ortaya çıkarılmıştır. Kazı alanı yapının doğusuna genişletilmiş burada da yine yuvarlak planlı ancak duvarları doğrudan ana kaya üzerinde taş ile yükseltilen bir başka yapı tespit edilmiştir.¹⁸⁵

Kireçtaşı ana kaya içine açılan dairesel planlı çukur tabanlı yapı yaklaşık 11 m çapındadır. Duvar hattı boyunca ana kayadan biçimlendirilmiş yaklaşık 1 m yükseklikte bir seki bulunmaktadır. Bu duvarın üstü olasılıkla taşla yükseltilmiştir. Sekinin ön yüzünde ana kaya yüzeyinde kabartma olarak, birbirleriyle ilişkili beş figür vardır. Bunların doğudaki üçü, önden betimlenen ve eliyle fallusunu tutan erkek ile iki yanında, insana yönelen, ağızları açık birbirlerinin biçim kopyası iki leoparden(?) oluşmaktadır. Sahnenin batısında, sırtı bu figürlere dönük bir erkek betimi daha vardır. Tıpkı leoparlar gibi yandan betimlenen figür bir boğa ile karşılıklı bir sahne oluşturmaktadır. Erkek betimi, elinde yılan tutan bir erkek ve karşısında iri boynuzlarıyla duran bir boğa betimi bulunmaktadır.¹⁸⁶

Buradaki kalıntıların 60 metre kadar güneyinde, 100x70 metre boyutlarında, olasılıkla kuzeydeki ile çağdaş bir başka höyük daha bulunmaktadır. Modern köy yerleşimince tahrip edilen bu kesimde de kısa süreli bir çalışma yapılmıştır. Birbirine eklenerek inşa edilen beş yapı ile aralarındaki mekânlar açılmıştır. Buradaki yapılar köşe bağlantısının erken örneklerini yansıtıyor olmalıdır. Mimarının en belirgin özelliği duvarlar ile birlikte inşa edilen payandalardır. Her iki yerleşim de PPNB evresi başlarına tarihlendirilmektedir.¹⁸⁷

4.9. Sefer Tepe

4.9.1. Konumu

Şanlıurfa iline yaklaşık 70 km uzaklıkta, Viranşehir ilçe sınırı içerisinde Viranşehir'in yaklaşık 25 km batısındadır (Harita 1 ve 2). Küçük yayvan bir höyük olan yerleşim; düz bir alanda anakaya üzerine kurulmuş, yaklaşık 7 m yüksekliğinde, deniz

¹⁸⁵ Özdoğan, *Şanlıurfa Müzesi Arkeolojik Eser Kataloğu*, 36.

¹⁸⁶ Özdoğan, *Şanlıurfa Müzesi Arkeolojik Eser Kataloğu*, 36-37.

¹⁸⁷ Özdoğan, *Şanlıurfa Müzesi Arkeolojik Eser Kataloğu*, 37.

seviyesinden yüksekliği ise 700 m ve yaklaşık 10 dekarlık bir alandan oluşmaktadır.¹⁸⁸ Yerleşimin jeolojik yapısı kalker olduğu, su kaynağı yaklaşık 1.5 km uzaklıkta yer alan Yukarı Cırcıp Deresi, bazalt kaynağının ise yerleşimin yaklaşık 1 km uzaklıkta yer almaktadır.¹⁸⁹

Yerleşim yeri Karahan Tepe (yaklaşık 15 km), Göbekli Tepe (yaklaşık 50 km), Şanlıurfa-Yeni Mahalle (yaklaşık 70 km) ve Hamzan Tepe (yaklaşık 70 km) gibi Çanak Çömleksiz Neolitik döneme tarihlenen yerleşimler gibi ana kaya üzerine kurulmuştur. Viranşehir ovası olarak bilinen ova, Sefer Tepe yerleşiminin kuzey ve doğusunda uzanır. Güney kısmı düz arazi, batı kısmında ise Tek Tek Dağları uzanmaktadır.¹⁹⁰

4.9.2. Araştırma ve kazı tarihçesi

Sefer Tepe 2000-2003 yılları arasında yürütülen “Şanlıurfa Bölgesi Kültür Envanteri Projesi” sırasında keşfedilmiştir.¹⁹¹ 2021 yılında Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi başkanlığında, İstanbul Üniversitesinden Doç. Dr. Emre Gündoğan'ın bilimsel danışmanlığında Sefertepe'de kazı çalışmaları başlamıştır.

2021 yılı kazı çalışmaları sırasında açığa çıkarılan yapı kompleksleri içerisinde dörtgen planlı, yaklaşık 8-10 sıra oldukça düzgün bir şekilde döşenmiş taş dizili duvarları olan mekânlar bulunmaktadır. Bu mekânlar içerisinde kuzey-güney ya da doğu-batı yönlü olarak konumlandırılmış altı adet dikilitaş örneği ortaya çıkartılmıştır.¹⁹²

Diğer mekânlar içerisinde bulunan, kırık olanlarla birlikte tüm dikilitaşlar üzerinde de çeşitli formlarda (geometrik motifler ile hayvan motifleri olduğu düşünülen) kabartma bezeme örnekleri görülmektedir. T biçimli dikilitaşın bulunduğu mekânda iki farklı terrazzo yenileme tabanı, mekanın doğu tarafında payanda ile desteklenen duvar dikkat çekmektedir. Bu alanın hemen kuzeybatısında taş döşemeli taban üzerinde bir dikilitaşın bulunduğu alan açığa çıkarılmıştır.¹⁹³

¹⁸⁸ Çelik, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TUBA-AR) sayı: 17, 18.*

¹⁸⁹ Mustafa Güler vd., “Viranşehir ilçesinden Yeni Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yerleşimleri”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, *Anadolu / Anatolia 38*: Ankara, 2012,161.

¹⁹⁰ Çelik, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TUBA-AR) sayı: 17, 18.*

¹⁹¹ Bahattin Çelik, “Sefer Tepe: A New Pre-Pottery Neolithic Site in Southeastern Turkey”, *Neo-Lithics: The Newsletter of Southwest Asian Neolithic Research (1)*: Berlin, 2006a, 23.

¹⁹² Gündoğan, *Şanlıurfa Müzesi Arkeolojik Eser Kataloğu*, 40.

¹⁹³ Gündoğan, *Şanlıurfa Müzesi Arkeolojik Eser Kataloğu*, 40.

Yüzölçümü açısından Sefer Tepe, bölgede yer alan diğer PPN merkezleri arasında Kurt Tepesi, Taşlı Tepe, Hamzan Tepe ve Harbetsuvan Tepesi ile hemen hemen aynı yüzölçümüne sahiptir. Buna karşın, Göbeklitepe, Ayanlar Höyük ve Karahan Tepe merkezleri gibi kadar büyük yüzölçümüne sahip değildir. Bu yüzden Sefer Tepe küçük bir kült merkezi olduğu düşünülmektedir. Ayrıca yerleşimde tespit edilen ve bölgede bazı merkezlerde benzerine rastlanan “T” biçimli dikilitaşlardan yola çıkarak, Göbekli Tepe’nin “F yapısı” ile II. tabaka dikilitaşları ve Nevali Çori kült yapısı dikilitaşları ile hemen hemen aynı ölçülerde olduğu görülmüştür.¹⁹⁴

4.9.3. Tarihlendirme

Yerleşimden daha çok çakmaktaşı ve obsidyen buluntuları ele geçerken hiçbir şekilde seramik ele geçmemiştir. Çakmaktaşı aletler tipolojik yönden değerlendirildiğinde PPN’ye ait aletlerden oluşmaktadır.¹⁹⁵

Sefer Tepe yerleşiminde tespit edilen dikilitaşlar, Göbekli Tepe, Karahan Tepe, Nevali Çori, gibi diğer PPN merkezleriyle benzer özellikler sergilemektedir. Sefer Tepe'deki tüm buluntular ele alındığında, Göbekli Tepe’nin II. Tabakası ile benzer özellikler taşımaktadır.¹⁹⁶ Sefer Tepe yerleşimi, PPNA evresi sonu ile PPNB evresi başına tarihlendirilmektedir.¹⁹⁷ 2021 yılında yapılan kazı çalışmaları neticesinde E. Gündoğan tarafından şimdilik PPNB'nin erken evresine ait bir mimari plan gösterdiğini bildirmektedir.¹⁹⁸

4.9.4. Çakmaktaşı Buluntuları

Sefer Tepe'den yüzey araştırması ve kazılarda zengin bir yontmataş buluntu topluluğu tespit edilmiştir. Buluntuların çok büyük bir kısmını çakmaktaşı örnekler oluştururken, az sayıda da olsa obsidyen örnekler de bulunmaktadır. Çeşitli formlarda yongalar, dilgiler, çekirdekler ve çekirdek yenileme tablalarından oluşan yontmataş buluntulara işlevsel olarak bakıldığında kazıyıcı, delici ve ok ucu örnekleri dikkat çekmektedir.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Çelik, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TUBA-AR) sayı: 17*, 21.

¹⁹⁵ Güler vd., *Anadolu / Anatolia 38*, 161.

¹⁹⁶ Güler vd., *Anadolu / Anatolia 38*, 161-162.

¹⁹⁷ Çelik, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TUBA-AR) sayı: 17*, 18.

¹⁹⁸ Gündoğan, *Şanlıurfa Müzesi Arkeolojik Eser Kataloğu*, 40.

¹⁹⁹ Gündoğan, *Şanlıurfa Müzesi Arkeolojik Eser Kataloğu*, 40.

Ele geçen yontmataş buluntu topluluğu çakmaktaşı ile temsil edilmektedir. Bu buluntuların genel bir değerlendirmesi yapılan yüzey araştırmaları sırasında yapılmış olup, kazılar sırasında ele geçen yontmataş ile ilgili verilmediği için şimdilik yüzey araştırmalarındaki değerler baz alınmıştır. Yapılacak olan yeni kazı çalışmaları ile birlikte bu değerler değişebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Çakmaktaşı buluntularının toplamı 92 (% 87.6) adet iken, ithal olarak ele geçen obsidyenin toplamı ise 13 adettir (% 12.4). Yontmataş buluntu grubundaki obsidyenin çakmaktaşına göre oranı 1/7'dir.²⁰⁰

Çakmaktaşı (92 adet) ve obsidyen (13 adet) yontmataş buluntu topluluğunun genel toplamı 105 adettir. Bu topluluğun içinde; 40 adet dilgi, 7 adet yonga, 10 adet okucu, 2 adet delici, 2 adet kazıyıcı, 14 adet silikalı orak-dilgi, 1 adet çekirdek, 13 adet üretim artığı ve 3 adet omuzlu dilgi parçası bulunmaktadır. Çakmaktaşı aletler bütün çakmaktaşı buluntu topluluğu içinde 28 adet (% 30.4) ile temsil edilmektedir. 10 adet okucu (% 35. 8), 2 adet delici (% 7.1), 2 adet ön kazıyıcı (% 7.1) ve 14 adet silikalı orak-dilgi (% 50) olarak sınıflandırılmıştır.²⁰¹

Hammadde olarak çok kaliteli çakmaktaşıları kullanılmıştır. Fakat ören yerinin yakınlarında yapılan incelemeler sonucu hiçbir çakmaktaşı yatağına rastlanmamıştır. Olasılıkla, Yerleşimin 5 km batısında yer alan Çoban Deresi Mevki'i'nde pek çok kuru çay yatağının incelenmesi ile çakmaktaşı tabakaları veya kütleleri ortaya çıkarılabilir. Çekirdek olarak, sadece 1 adet tek vurma düzlemi çekirdek ele geçmiştir. Yerleşim yerinde ele geçen dilgilerin çoğunda her iki yönden çıkarım alındığı için iki vurma düzlemlili çekirdeğin de kullanıldığını düşünülmektedir.²⁰²

Çakmaktaşı yontmataş aletlerin taşımaları sıralamasında en büyük oranı dilgiler oluşturmaktadır. Dilgilerin tümü kırık olup mevcut uzunlukları yaklaşık 5.1 ile 1. 4 cm, genişlikleri 1.6 ile 0.4 cm, kalınlıkları ise 0.7 ile 0.3 cm arasında değişmektedir. 2 adedinin topuk kısmı korunmuş olup bunlar çizgi topukludur. Yongalara baktığımızda ise genelde bunların çoğu artık parçalardır. Boylan 4.7 ile 1.4 cm, genişlikleri 4.1 ile 1.6

²⁰⁰ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 178.

²⁰¹ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 182.

²⁰² Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 178.

cm, kalınlıkları ise 0.8 ile 0.2 cm arasındadır. Bunların içersinde ise bazılarının topuk kısmı korunmuş olup 2 adedi düz, 1 adedi çizgi, 1 adedi façetalı topukludur.²⁰³

Ele geçen tüm çakmaktaşı buluntusunun renk dağılımına bakıldığında, 2 adedi (% 4) açık gri, 24 adedi (% 48) koyu gri, 5 adedi (% 10) kahverengi, 17 adedi (% 34) açık kahverengi, 1 adedi siyah (% 2) ve 1 adedinin (% 2) ise bej (krem) renktedir.²⁰⁴

Bunun dışında dilgi (40 adet) ve yongadan (7 adet) oluşan ve toplam 47 adet ile temsil edilen yongalama ürünleri bulunur. Bu durum, en azından yerel malzeme ile ilgili yontma işlerinin yerleşimde yapıldığının bir kanıtı olmaktadır. 40 adet dilgi içerisinde ise; 27 adet dilgi parçası, 13 adet düzeltili dilgi parçası bulunur.²⁰⁵

Yongalar ise daha çok parça halinde 7 adet olarak ele geçmiştir. İncelenen yongalama (debitaj) ürünlerine bakıldığında, bunlardan % 98'inin kabuksuz olduğu görülür. Ayrıca, üretim artışı % 14.2, çekirdek ve çekirdek yenileme parçalarının ise % 4.3 gibi çok az oranda temsil edilmesi, çekirdek hazırlama safhasının yerleşimde yapılmadığını düşündürmektedir. Bununla birlikte, yerleşim yerinde kazı çalışmasının yapılmamış olması, bu türde bilgilerin yanlış olabileceği ihtimalini göz önüne almamızı gerektirmektedir.²⁰⁶

Dilgilerin, yonga parçasına oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum genelde yerleşimde dilgi üretimine dayalı bir teknolojinin olduğunu gösterir. Dilgilerin yaklaşık % 84'ü dorsal (dış) yüzden genelde çift vurma düzlemlili ve yamuk (trapez) kesitli, % 16'sı ise tek vurma düzlemlili ve üçgen kesitlidir. Topuk kısmı sağlam olarak ele geçmiş dilgi parçalarına baktığımızda, bunlardan sadece 2 adet ele geçmiş olup çizgi topukludur. Bu dilgiler haricinde taşımılığı dilgi olan aletlerin topuk kısmı ya kırılmış ya da düzeltilemlerle alınmıştır. Çakmaktaşıdan taşımılığı dilgi olanlar ile diğer düzeltili ve kırık dilgi sayısı toplam 67 adettir.²⁰⁷

²⁰³ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 176-177.

²⁰⁴ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 179.

²⁰⁵ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 179.

²⁰⁶ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 179-180.

²⁰⁷ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 180.

Sefer Tepe yerleşmesinde toplanan buluntular içerisinde taşımaliği dilgi olan düzeltili dilgiler 13 adet olup tüm çakmaktaşı buluntu topluluğu içerisinde % 26 oranında temsil edilir. Bu durum, bir Geç PPNB yerleşmesi olan Mezraa-Teleilat'da yaklaşık % 7.4 civarındadır. Aynı şekilde, Göbekli Tepe'nin 3 açmasından çıkan ve çakmaktaşıdan yapılan alet grubu içerisinde değerlendirilen düzeltili dilgilerin oranı yaklaşık % 18 iken, Şanlıurfa-Yeni Mahalle'deki çakmaktaşı aletler içerisindeki düzeltili dilgilerin oranı ise yalnızca % 9'dur. Sefer Tepe'den ele geçen çakmaktaşı buluntular yüzeyden toplanmış olduğu halde, diğer üç yerleşimdeki buluntular kazı yapılarak elde edilmiştir. Bu yüzden bu değerlerin yanlış olabileceği ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır.²⁰⁸

Yine aynı şekilde, Sefer Tepe'de bulunmuş çakmaktaşı aletlerini, Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Göbekli Tepe ve Karahan Tepe'deki alet gruplarıyla karşılaştıracak olursak; Göbekli Tepe'deki okuçları % 20, deliciler % 10, taşkalemler % 17, kazıyıcılar % 11.2, silikalı orak-dilgiler % 15 oranında, Karahan Tepe'deki okuçları % 66.21, deliciler % 6.82, taşkalemler % 2.73, kazıyıcılar % 13.66 ve silikalı orak-dilgiler % 10.24 oranında, Şanlıurfa-Yeni Mahalle' de, okuçları % 25.7, deliciler % 17. 8, taşkalemler % 0.5, ön kazıyıcılar % 6 ve silikalı orak-dilgiler % 41 oranında, Sefer Tepe'deki alet gruplarında ise okucu % 35.8, delici % 7.1, ön kazıyıcı % 7.1, silikalı orak-dilgi % 50 oranındadır.²⁰⁹

Sefer Tepe' den ele geçen çekirdeklere baktığımızda; bunların 1 adet tek kutuplu çekirdek olduğu görülür. Taşımaliği iki kutuplu çekirdekten çıkarılmış olan dilgilerin varlığı, yerleşimde iki kutuplu çekirdeklerin de kullanıldığını göstermektedir. Fakat yapılan yüzey toplamada iki vurma düzlemli çekirdek ele geçmemiştir.²¹⁰

Tek vurma düzlemli çekirdeğin üzerindeki dilgi çıkarımları 1.5 ile 0.8 cm arasındadır. İncelenen 1 adet çekirdek sağlam olup kornişleri köreltildiği için muhtemelen terk edilmiş bir çekirdektir. Yerleşimde ele geçen dilgilerde ve taşımaliği

²⁰⁸ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 180.

²⁰⁹ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 181.

²¹⁰ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 181.

dilgi olan aletlerde trapez kesitli dilgilerin oram % 79 olup oldukça yüksektir. Üçgen kesitli taşımılığı dilgi olan aletlerin oram ise sadece % 21 'dir.²¹¹

Yongalara bakıldığında, sadece parça olarak ele geçen 7 adet yongadan, 1 adedi çizgi topuk, 2 adedi düz topuk ve 1 adedi ise yüzçüklü topukludur. Dilgiler de ise sadece 2 adedin topuk kısmı korunmuş olup bunlar çizgi topukludurlar. Sefer Tepe'de ele geçen çekirdek ve çekirdek yenileme parçaları, çakmaktaşı buluntu topluluğu içinde sayıca çok az olup, toplam 17 (% 18.5) adettir. Bunların sadece 1 adedi (% 5.9) çekirdektir. Bunun dışında, 13 adet (% 76.5) üretim artığı ve 3 adet (% 17.6) tepeli dilgi parçası ele geçmiştir. Toplam 3 adet olan tepeli dilgi parçası (% 17.6) da bu grup içerisinde değerlendirilmiştir. Sefer Tepe'de ele geçen çekirdek koyu gri renktedir. Oysa ele geçen omuzlu dilgiler koyu kahverengi renktedir. Bundan dolayı, yerleşim yerinde farklı renkte çekirdeklerin kullanıldığını söylemek mümkündür.²¹²

Çakmaktaşı aletlerin hepsine bakıldığında tipoloji yönünden PPN Dönemi'ne ait alet tipleri ele geçmiştir. Ok uçlar arasında en önemlileri; Byblos tipi okuçları ile sadece uçları veya sap kısımları korunmuş tanımlanamayan okuçlarıdır. Bunun dışında ele geçen aletlere baktığımızda; ön kazıyıcılar, deliciler ve silikalı orak-dilgiler gibi aletler sayılabilmektedir.²¹³

4.10. Hamzan Tepe

4.10.1. Konumu

Şanlıurfa ilinin sınırları içerisinde, kent merkezine yaklaşık 10 km güneyde yer alır (Harita 1). Bölgede yer alan diğer PPN yerleşimlerindeki gibi, Harran Ovası'nın kenarında bulunan yüksek yaylalar üzerinde kurulmuştur (Harita 2).²¹⁴ Yerleşimin deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık 600 m olup, "Fatik Dağları" olarak isimlendirilen

²¹¹ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 181-182.

²¹² Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 182.

²¹³ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 182-183.

²¹⁴ Bahattin Çelik, "Hamzan Tepe in the light of new finds", *Documenta Prehistorica XXXVII*, Ljubljana University Press: Slovenya, 2010, 257.

dağlık bir bölgede yer alan yerleşim anakaya üzerinde kurulmuştur.²¹⁵ Bu yerleşim alanının 10 km uzağında Yeni Mahalle ve 25 km uzağında Göbekli Tepe yer alır.²¹⁶

Hemen hemen 5000 m²'lik bir alanı korunagelmıştır. Erozyon nedeniyle oluşan kalkerli kayalar parçaları bulunurken, Harran Ovası ise yerleşimin yaklaşık 1 km doğusundadır.²¹⁷

Hamzan Tepe yerleşimi Şanlıurfa-Akçakale yolunun hemen kenarında yer alan küçük mucur atölyeleri ve şehir çöplerinin döküldüğü alanda yer almaktadır. Bu mucur atölyelerinde briket üretimi yapıldığından dolayı Şanlıurfa'nın güneyinde bulunan Urfa yaylasına ait ne kadar taşınabilir taş varsa orada öğütülmektedir. Hamzan Tepe'de bulunan bir adet stel şans eseri bulunmuştur, yerleşimde görülen küçük çukurlukların varlığı başka stelerin olduğuna delil olmuştur. Hamzan Tepe'de Şanlıurfa'nın çöp atıkları ve briket atölyelerinin taş ihtiyacı için 20 yıl içerisinde büyük oranda tahrip olmuştur.²¹⁸

4.10.2. Araştırma tarihçesi

İlk kez 2000 yılında keşfedilmiş, 2010 yılı araştırmalarında ise kaçak kazılarla ortaya çıkarılmış yuvarlak planlı yapı kalıntıları tespit edilmiştir. 2013 yılında araştırmalar sırasında ise yerleşim tekrar incelendiğinde, büyük boyutlarda işlenmemiş yaklaşık 8-9 adet taş bloklarla inşa yuvarlak planlı yapılar tespit edilmiştir. Bu yapıların yarıçaplarının hemen hemen 4-5 m olduğu ve anakayanın üzerine oturtuldukları görülmüştür.²¹⁹

4.10.3. Tarihlendirme

Yerleşimde gerçekleştirilen araştırmalar sırasında bazı havuzlar ve çok sayıda çakmaktaşı aletler tespit edilmiştir. Yerleşimde bir adet T biçimli dikilitaş bulunmuş olup, benzerleri Göbekli Tepe ve Nevalı Çori'de bilinmektedir. Gerçekleştirilen tüm araştırmalar sonucunda, seramik parçalarının bulunmamış olması, Alt Paleolitik

²¹⁵ Çelik, *Documenta Prehistorica* XXXVII, 257; Bahattin Çelik, "A New Early Neolithic Settlement in Southeastern Turkey: Hamzan Tepe", *Neo-Lithics* 2/04, The Newsletter of Southwest Asian Neolithic Research: Berlin, 2004, 3.

²¹⁶ Çelik, *Documenta Prehistorica* XXXVII, 256.

²¹⁷ Bahattin Çelik, "A New Lower Paleolithic Open Air Station and Early Neolithic Settlement: Hamzan Tepe", *Hayat Erkanal'a Armağan: Kültürlerin Yansıması*, Homer Kitabevi: İstanbul, 2006b, 222.

²¹⁸ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 47-48.

²¹⁹ Çelik, *Documenta Prehistorica* XXXVII, 257; Bahattin Çelik, "Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Çağ ve Öncesi Yüzey Araştırması, 2013", *32. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015b, 316-317.

Dönem'e ait çakmaktaşı buluntular ile PPN döneminde bilinen Byblos ve Nemrik tipi okuçları ve nadir bulunan obsidyen parçalar ele geçmiştir. Yerleşimde tespit edilen tüm bulgular sayesinde geçen kalıntılar sayesinde Hamzan Tepe'nin Göbekli Tepe'de çıkartılan II. Tabaka ve Yeni Mahalle yerleşimi ile çağdaştır.²²⁰ Ele geçen buluntular, tespit edilen dikilitaş ve yuvarlak planlı yapısıyla değerlendirildiğinde yerleşimin, PPNA evresini sonları ile PPNB evresinin başlarına tarihlendirilmektedir.²²¹

4.10.4. Çakmaktaşı buluntuları

Ele geçen yontmataş buluntu topluluğu çakmaktaşı ile temsil edilmektedir. Bu buluntuların genel bir değerlendirmesi yapılan yüzey araştırmaları sırasında yapılmış olup, kazılar sırasında ele geçen yontmataş ile ilgili verilmediği için şimdilik yüzey araştırmalarındaki değerler baz alınmıştır. Yapılacak olan yeni kazı çalışmaları ile birlikte bu değerler değişebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Hamzan Tepe yerleşim yerinden ele geçmiş çakmaktaşı (132 adet) ve obsidyen (2 adet) yontmataş buluntu topluluğunun genel toplamı 134 adettir. Bu topluluğun içinde; 15 adet ok ucu, 1 adet mızrak ucu, 2 adet delici, 1 adet kazıyıcı, 3 adet vurgaç, 25 adet dilgi, 45 adet yonga, 33 adet üretim artığı ve 7 adet çekirdek ve çekirdek yenileme parçası bulunmaktadır. Obsidyen buluntular içerisinde alet olmayıp sadece dilgi parçaları ele geçmiştir.²²²

Yontmataş aletlere baktığımızda, daha çok çakmaktaşıdan yapılmış aletlerle karşılaşmıştır. Çakmaktaşı yontmataş aletlerin taşımaları sıralamasında en büyük oranı dilgiler oluşturmaktadır. Dilgilerin mevcut uzunlukları yaklaşık 14.5 ile 4.5 cm, genişlikleri 5.7 ile 1.4 cm, kalınlıkları ise 2.2 ile 0.4 cm arasında değişmektedir. Yongaların ise boyları 6.8 ile 5 cm, genişlikleri 5 ile 2.5 cm, kalınlıkları ise 1.4 ile 0.7 cm arasındadır.²²³

Çakmaktaşıdan yapılmış aletlere baktığımızda, bunların toplamının 22 adet olduğu görülür. 15 adet okucu (% 68.2), 2 adet delici (% 9), 1 adet ön kazıyıcı (% 4.6),

²²⁰ Çelik, *Documenta Prehistorica XXXVII*, 257; Çelik, 32. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, 316-317.

²²¹ Çelik, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TUBA-AR) sayı: 17/2014*, 15.

²²² Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 200.

²²³ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 196.

1 adet Mızrak ucu (% 4.6), 3 adet vurgaç (% 13.6) olarak sınıflandırılmıştır. Nitelikli buluntular içinde okucu sayıca diğerlerine oranla fazladır. Çakmaktaşı aletler, bütün çakmaktaşı buluntu topluluğu içinde 22 adet (% 16.6) ile temsil edilir. Çakmaktaşıdan yapılmış yontmataş aletlerin dışında obsidyen aletlere rastlanmamıştır. Obsidyen buluntular, sadece 2 adet dilgi parçasından ibarettir.²²⁴

Hammadde olarak çok kaliteli çakmaktaşıları kullanılmıştır. Yapılan incelemeler sonucu ören yerinin hemen yanı başında çakmaktaşı yataklarına rastlanmıştır. Olasılıkla bu yataklar yüzünden hem Paleolitik hem de Neolitik dönemde çakmaktaşı hammaddesi çok önemli bir yer olmuştur. Çekirdek olarak, hem iki kutuplu hem de tek kutuplu çekirdekler ele geçmiştir. Ele geçen tüm çakmaktaşı buluntusunun renk dağılımına bakıldığında, 45 adedi (% 34.1) gri, 30 adedi (% 22.7) koyu gri, 12 adedi (% 9.1) kahverengi, 40 adedi (% 30.3) açık kahverengi ve 5 adedinin de krem / bej (% 3.8) renkte olduğu görülmüştür.²²⁵

Taşımaliği dilgi olan aletlerin yaklaşık % 71'i dorsal (dış) yüzden iki vurma düzlemli ve trapez kesitli, % 29'u ise tek vurma düzlemli ve üçgen kesitlidir. Ayrıca dilgiler içerisinde, kenarlarında karşılıklı çontukların yer aldığı 2 adet dilgi ile 2 adet düzeltili dilgiler de bulunmaktadır. 1 adet delici üzerinde düz topuk, 1 adet tanımlanamayan uç parçası üzerinde ise yüzcüklü topuk bulunmaktadır. Taşımaliği dilgi olan bu aletler dışında tüm dilgilerin topuk kısmı ya kırılmış ya da düzeltilerle alınmıştır. Hamzan Tepe yerleşmesinde toplanan Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem buluntuları içerisinde taşımaliği dilgi olan düzeltili aletler 26 adet olup tüm çakmaktaşı buluntu topluluğu içerisinde % 77. 8 oranında temsil edilir.²²⁶

Hamzan Tepe'den ele geçen çekirdeklere baktığımızda; bunların 2 adedinin de iki vurma düzlemli, 2 adedinin ise tek vurma düzlemli çekirdek olduğu görülür. Ayrıca, 1 adet dönümlü tepeli dilgi ile 2 adet omuzlu dilgi de ele geçmiştir. İki vurma düzlemli dilgilerin dilgi çıkarımları 1.6 ile 1.2 cm arasında bir genişliğe sahip iken tek vurma düzlemli çekirdeklerin dilgi çıkarımları 2.4 ile 1.3 cm arasındadır. İncelenen 4 adet

²²⁴ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 197.

²²⁵ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 198.

²²⁶ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 198-199.

çekirdeğin iki adedi kırık olup sadece iki tanesi sağlamdır. Yerleşimde ele geçen dilgilerde ve taşımaliğı dilgi olan aletlerde trapez kesitli dilgilerin oranı% 58, üçgen kesitli dilgilerin oranı ise% 42'dir.²²⁷

Hamzan Tepe'de ele geçen çekirdek ve çekirdek yenileme parçaları, çakmaktaşı buluntu topluluğı içinde sayıca çok az olup, toplam 7 (% 21 .2) adettir. Bunların sadece 4 adedi (% 57.2) çekirdektir. Bunun dışında, 1 adedi dönümlü olan 3 adet (% 42.8) tepeli dilgi parçası ele geçmiştir. Hamzan Tepe'de ele geçen tüm çekirdekler açık kahverengi renktedir. Benzer renkte çekirdeklere, Göbekli Tepe ve Nevali Çori'de rastlamak mümkündür.²²⁸

Çakmaktaşıdan yapılmış aletlere bakıldığında tipoloji yönünden PPN Dönemi'ne ait alet tipleri ile karşılaşmıştır. Ok uçları çoğunluktadır. Bunlardan en önemlileri; Byblos ve Nemrik tipi ok uçlardan oluşmaktadır. Bunun dışında ele geçen aletler; mızrak ucu, deliciler, ön kazıyıcı ve vurgaçlar sayılabilmektedir.²²⁹

4.11. Taşlı Tepe

4.11.1. Konumu

Şanlıurfa iline 65 km uzaklıkta, Siverek ilçesinde bulunan Başbük köyündedir. Deniz seviyesinden 740 m yükseklikte olan bu yerleşim yaklaşık 12 dekarlık bir alanı kapsamaktadır. Yerleşimin yer aldığı bölgenin jeolojik yapısı kalkerden olup, ana kayadan itibaren yaklaşık yüksekliğı 4 m'dir. Bilinen bazalt kaynağı yerleşimin 2 km güneyindedir. Yakalşık 2 km güneydoğusunda ise çakmaktaşı yumruları tespit edilmiştir.²³⁰ Yerleşim günümüzde tarımsal faaliyetlerde kullanıldığı görölmektedir.²³¹

4.11.2. Araştırma tarihçesi

İlk kez 2011 yılında, “Şanlıurfa İl ve İlçelerindeki Taşınmaz Kültür Varlıklarının Tespiti, Envanteri ve Değerlendirilmesi” amacıyla gerçekleştirilen çalışmalar sırasında

²²⁷ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığı Altında Güneydoğı Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 199.

²²⁸ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığı Altında Güneydoğı Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 199.

²²⁹ Çelik, *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığı Altında Güneydoğı Anadolu Bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*, 200.

²³⁰ Bahattin Çelik vd., "Türkiye'nin Güneydoğusunda Yeni Bir Çanak Çömleksiz Neolitik Yerleşim: Taşlı Tepe", *Anadolu/Anatolia* (37), Ankara, 2011, 226.

²³¹ Çelik, Bahattin 2015c, "Göbeklitepe Yalnız Değil", *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Temmuz-Ağustos sayı 46, 2015c, 95.

tespit edilmiştir.²³² Bölgede bulunan Göbekli Tepe, Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe Çanak Çömleksiz Neolitik yerleşimleri gibi ana kaya üzerine oturtulmuştur. Taşlı Tepe'nin bölgede yer alan diğer PPN yerleşimlere kuş uçuşu mesafesine göre yaklaşık olarak, Sefer Tepe 28 km, Karahan Tepe yaklaşık 30 km, Göbekli Tepe 35 km, Yeni Mahalle 50 km, Hamzan Tepe 52 km ve Nevali Çori 62 km uzaklıktadır (Harita 1).²³³

Taşlı Tepe yerleşiminde ÇÇN döneminde iskan edilen bölgede bulunan buluntulara bakıldığında iki kategoriye ayrılmıştır; mimari elemanlar ve küçük buluntular olarak ayrılmaktadır. Taşlı Tepe yerleşim yerinde bulunan küçük buluntulara bakıldığında taş boncuklar, sürtme taş alet parçaları ve taş aletlerdir.²³⁴ Yerleşimde obsidyenden yapılmış çok az buluntu vardır, bu buluntular içerisinde sadece birkaç dilgi parçası tanımlanmıştır. Yerleşimde bulunan diğer taş buluntulara bakıldığında alt ve üst ezgi taşları, taş tabak ya da taş plaka, çay taşından el baltaları ve keskin bulunmuştur. Ayrıca yerleşimde yeşil dere taşından yapılmış boğa başı şeklinde bir boncuk bulunmuştur.²³⁵ Geç Neolitik dönemden itibaren benzer boncuklar Köşk Höyükte de bulunmuştur.²³⁶ Ayrıca yerleşimle aynı döneme tarihlenen ve aynı bölgede bulunan Harbetsuvan Tepesinde de yeşim taşından yapılmış boğa başı boncuk bulunmuştur.

Yerleşimde mimari buluntu olarak bulunan "T" şeklindeki dikme taşlardır. Taşlı Tepe yerleşiminde kazılan en ilginç buluntu Başbük köyünde bir evin avlusunda bulunan "T" şeklinde dikilitaş ve dikilitaş parçalarıdır. Yerleşimin güneydoğu yamacında sulama amacıyla yapılan bir hafriyat sırasında yaklaşık olarak 7x8 m boyutlarında ve 1 m derinliğindeki çukurdan 4 adet "T" şeklindeki dikilitaş parçalar halinde çıkarılmıştır. Parçalar halinde ele geçen dikilitaşlardan bir tanesi birleştirilmiş olup, mevcut uzunluğu 152 cm, t bölümünün genişliği 93 cm ve kalınlığı 22 cm olduğu görülmüştür. Bulunan dikilitaşlar ölçüleriyle Nevali Çori tapınak binasındaki dikilitaşları, Göbekli Tepe II. tabaka dikilitaşları, Kurt Tepesi, Sefer Tepe ve

²³² Çelik, *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, 95.

²³³ Çelik vd., *Anadolu/Anatolia* (37), 226.

²³⁴ Gül Güler vd., "New Pre-Pottery Neolithic Sites and Cult Centres In The Urfa Region", *Documenta Praehistorica* (XL), 2013, 293.

²³⁵ Çelik, vd, *Anadolu/Anatolia* (37), 226.

²³⁶ Güler vd., *Documenta Praehistorica* (XL), 293.

Harbetsuvan Tepesi'nde bulunan in-situ dikilitaşlarla büyük benzerlik gösterir. Ayrıca aynı yerden terrazo taban örneği de bulunmuştur.²³⁷

4.11.3. Tarihlendirme

Yerleşiminde ele geçen dikilitaş buluntusu ölçüleri açısından Nevali Çori tapınak binası dikilitaşları, Göbekli Tepe II. Tabakasındaki dikilitaşlarla, Karahan Tepe ve Sefer Tepe'den tespit edilen in-situ halindeki dikilitaşlarla oldukça benzemektedir. Ayrıca yerleşimde; Nevali Çori, Göbekli Tepe ve Şanlıurfa Yeni Mahalle gibi merkezlerde bilinen terrazzo tabanda tespit edilmiştir. Tüm bulgular ışığında Taşlı Tepe yerleşimi, B. Çelik tarafından, Nevali Çori'deki kült yapısı dikilitaşları ile Göbekli Tepe'nin II. Tabakasına benzer özellikler taşıdığından dolayı PPNA evresi sonu ile PPNB evresi başlarına tarihlendirilmiştir.²³⁸

4.11.4. Buluntular

Taşlı Tepe yerleşiminde ele geçen yontmataş bulguların büyük bir çoğunluğu çakmaktaşındandır. Çakmaktaşıdan yapılmış aletlerin çoğunu naviform çekirdekler, yonga, dilgi ve üretim artıklarından oluşmaktadır. Çakmaktaşıdan yapılmış aletler içerisinde ayrıca ok ucu, silikalı orak-dilgi, Byblos tipi ok uçları tespit edilmiştir. Yerleşimde obsidyenden yapılmış çok az buluntu ele geçmiştir. Çakmaktaşı aletlerin hespi tipoloji üzerinden değerlendirildiğinde PPN Dönemi'ne ait alet tipleri ile karşılaşmıştır. Bu aletler arasında taşımali çakmaktaşıdan olan 1 adet sağlam ok ucunun Byblos tipi okucu olduğu görülmüştür.²³⁹

4.12. Kurt Tepesi (KUÇA GURA)

4.12.1. Konumu

Şanlıurfa iline yaklaşık 45 km uzaklıkta (Harita 1), Sumaklı köyüne ise 3 km mesafede yer almaktadır. Diğer PPN merkezlerinde olduğu gibi bu yerleşiminde anakaya üzerinde kurulmuştur. Kapladığı alan 10 dekardan oluşmaktadır ve deniz seviyesine göre 730 m yüksekte yer almaktadır. Bölge insanı tarafından “Kuça Gura” olarak adlandırılmaktadır.²⁴⁰

²³⁷ Çelik, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TUBA-AR) sayı: 17/2014*, 17.

²³⁸ Çelik, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TUBA-AR) sayı: 17/2014*, 18.

²³⁹ Çelik vd., *Anadolu/Anatolia (37)*, 226.

²⁴⁰ Çelik, *32. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2.*, 320.

Toprak açısından çok yoksun olan bu yerleşim, yüksek kayalık bir sırtın üzerine kurulmuş olup hemen hemen 7 dönümlük alandan oluşmaktadır.²⁴¹ Yerleşimin çevresinde kireçtaşı kayalıklarda büyük olmayan oyuklara ve anakaya zeminine oyulmuş havuz görülmüştür.²⁴²

4.12.2. Araştırma tarihçesi

İlk kez “Neolitik Çağ ve Öncesi Yüzey Araştırması” yüzey araştırması sırasında 2013 yılında tespit edilmiştir.²⁴³ Yüzey araştırması sırasında, yerleşim alanında T-biçimli dikilitaşlar tespit edilmiştir. Bu yerleşime bakıldığında mesafe olarak, diğer PPN merkezleri arasında olan Karahan Tepe ve Taşlı Tepe’ye hemen hemen aynı uzaklıkta yer aldığı görülmüştür.²⁴⁴

4.12.3. Tarihlendirme

Yapılan incelemelerde seramik buluntuları hiç ele geçmemiş, yalnızca çakmaktaşı ve az sayıda obsidyenden buluntu tespit edilmiştir. Tespit edilen buluntulara bakıldığında, çakmaktaşı uç parçaları, kazıyıcılar, deliciler ve obsidyen dilgilerden oluşmaktadır. Çakmaktaşı ve obsidyen buluntuları dışında, boncuklar, havaneli parçaları gibi buluntularda ele geçmiştir.²⁴⁵ Ayrıca yerleşim alanında tespit edilen dikilitaşların birinde, Nevalı Çori dikilitaşları ve Göbekli Tepe dikilitaşlarından bilinen kravat benzeri bir yiv ve chevron motifi kabartması görülmüştür. Bahsedilen dikilitaşlar, özellikle Nevalı Çori’deki kült yapısı ile Göbekli Tepe’nin II. Tabakası ile benzer özellikler sergilemektedir.²⁴⁶ Bu tespitler ve buluntular üzerinden, PPNA evresi sonu ile PPNB evresi başlarına tarihlendirilmektedir.²⁴⁷

4.12.4. Buluntular

Kurt Tepesi yerleşiminde sistemli bir kazı yapılmamıştır, yapılan yüzey araştırmaları sonucu ele geçen buluntular arasında taş alet olarak ağırlıklı olarak

²⁴¹ Çelik, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TUBA-AR) sayı: 17/2014*, 11.

²⁴² Mustafa Güler ve Bahattin Çelik, “Şanlıurfa Bölgesi Neolitik Dönem Araştırmaları”, *Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi, BELGÜ*, Yıl:1/Sayı:1/BAHAR, Ankara, 2015, 78.

²⁴³ Çelik, *32. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2.*, 320.

²⁴⁴ Çelik, *32. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2.*, 320.

²⁴⁵ Güler ve Çelik, *Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi, BELGÜ*, 78-79.

²⁴⁶ Çelik, *32. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2.*, 319.

²⁴⁷ Çelik, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TUBA-AR) sayı: 17/2014*, 12.

çakmaktaşıdan aletler bulunmuş çok az oranda obsidyen buluntu tespit edilmiştir.²⁴⁸ Kurt Tepesi'nde yapılan incelemelerde çakmaktaşıdan uç parçaları, kazıyıcılar, deliciler, Byblos tipi uçlar, silikalı orak dilgiler ele geçmiş, obsidyenden dilgiler bulunmuştur.²⁴⁹

4.13. Ayanlar Höyük (GRE HUT)

4.13.1. Konumu

Bölge insanı tarafından “Gre Hut” olarak anılan bu merkez, Şanlıurfa ilinin 30 km uzaklıkta bulunan Ayanlar köyündedir (Harita 1). Hemen hemen 140 dekarlık bir alandan oluşan bu yerleşimin yüksekliği yaklaşık 10 m'dir. 250 x 300 m'lik bir alanı kapsayan yerleşimin deniz seviyesinden yüksekliği ise 733 m'dir. Bölge itibariyle jeolojik yapıdan olmuş kalkerli yapıya tabakalardan oluşmaktadır. Bilinen bazalt kaynapğı yaklaşık 2 km doğusunda yer almaktadır. Köyde ekilebilir arazi az olduğu için yerleşimin üzerinde tarım faaliyetlerinden dolayı fıstık ağaçları bulunmaktadır. Bu yüzden höyüğün tarım faaliyetleri nedeniyle yüzeyi tamamen tahrip olmasına neden olmaktadır. Ayrıca höyüğün tahrip olmasındaki diğer unsurda, höyüğün ortasından kuzey-güney yönünde geçen asfalt yolda tahrip etmektedir.²⁵⁰

4.13.2. Araştırma tarihçesi

2013 yılında Şanlıurfa Müzesi'ne getirilen Neolitik Döneme ait iki eserin nereden geldiğini teyit etmek amacıyla, “Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Çağ ve Öncesi Yüzey Araştırması” kapsamında yürütülen araştırmalar sonucunda tespit edilmiştir.²⁵¹

Toplam 6 tane tepesi bulunan höyüğün, güneyinde ve doğusunda köy yerleşimi bulunmaktadır.²⁵² Ayanlar Höyük'ün çevresinde yürütülen çalışmalar sonucunda, bu yerleşime bağlı olduğu tahmin edilen 7 küçük merkez daha belirlenmiştir. Tespit edilen bu yerleşimlerde, PPN dönem dışında, Çanak Çömlekli Neolitik döneme ait buluntularda tespit edilmiştir. Yerleşimlerin konumları göz önünde bulundurulduğunda,

²⁴⁸ Bahattin Çelik, "Neolitik Dönemde Dikilitaş Geleneği", *Rıfat Ergeç Armağanı*, ed. T. Demir vd., Gaziantep, 2019, 86.

²⁴⁹ Güler ve Çelik, *Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi, BELGÜ*, 78-79.

²⁵⁰ Güler ve Çelik, *Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi, BELGÜ*, 83; Bahattin Çelik, “A New Pre-Pottery Neolithic site in Southeastern Turkey: Ayanlar Höyük (Gre Hut)”, *Documenta Praehistorica XLIV*, Ljubljana University Press: Slovenya, 2017b, 360-361.

²⁵¹ Çelik, *32. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2*, 319.

²⁵² Çelik *Documenta Praehistorica XLIV*, 360.

Ayanlar Höyük ile olan yakınlıklarından dolayı bahedilen bu küçük merkezlerinin, büyük bir yerleşim yeri ve onun çevresinde küçük birer uydu yerleşim olacak şekilde konumlandığı düşünülmektedir.²⁵³

Bölgede yer alan Göbekli Tepe, Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Nevali Çori, vb. PPN dönem yerleşimlerinde olduğu gibi anakaya üzerinde kurulmuştur.²⁵⁴ Diğer PPN merkezlerin bu yerleşmeye olan uzaklığı yaklaşık olarak; Nevali Çori 25 km, Yeni Mahalle 30 km, Hamzan Tepe 35 km ve Göbekli Tepe 45 km mesafede olduğu görülmektedir (Harita 2). Bölgede bulunan Karahan Tepe, Göbekli Tepe yerleşimleri ile birlikte değerlendirildiğinde büyük ölçekli bir yerleşim olduğu görülmektedir. Karahan Tepe ile Ayanlar Höyük arasındaki kuşuçuğu uzaklığı yaklaşık 66 km'dir. Boyutları açısından değerlendirildiğinde birbirine yakın boyutlarda olan Göbekli Tepe, Karahan Tepe ve Ayanlar Höyük bölgede tespit edilen PPN merkezleri arasında dikkat çekmektedir. Harran Ovası'nın kuzey bölümünde bulunan Göbekli Tepe, batı bölümünde yer alan Ayanlar Höyük ve doğuda Karahan Tepe'nin birbirleri arasında yaklaşık 32 km ile 37 km mesafede olmaları, birbirlerine olan uzaklıklarının yaklaşık aynıdır.²⁵⁵

4.13.3. Tarihlendirme

Gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sonucunda, yerleşimde PPN dönemi ve Bizans dönemi olmak üzere iki ayrı dönem saptanmıştır. Yerleşimdeki çalışmalarda, Erken ve Orta Bizans Dönemi seramikler ile birlikte Neolitik Döneme ait çakmaktaşı ve az sayıda obsidyenden buluntular, havaneleri, ezgi taşları, taş kap ve taş tabak parçası ile taşa oyulmuş küpler ele geçmiştir.²⁵⁶

Bölgedeki yerleşmeler arasında, Nevali Çori kült yapısı ile Göbekli Tepe III. ve II. Tabakası ile birlikte Anadolu'daki diğer PPN merkezleri arasında ise Hasankeyf, Hallan Çemi, Körtik Tepe benzeri PPNA dönemi buluntularına benzer özellikler taşımamaktadır. Bu özelliklerden yola çıkılarak PPNA sonu ve PPNB başına tarihlendirilmiştir. Yalnız höyük üzerindeki çalışmalar esnasında yontmataş topluluklarında şimdiye kadar PPNA evresine ait herhangi bir eser ele geçmemiştir.

²⁵³ Güler ve Çelik, *Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi, BELGÜ*, 87;

²⁵⁴ Çelik, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TUBA-AR) sayı: 17/2014*, 22.

²⁵⁵ Çelik, *Documenta Praehistorica XLIV*, 362.

²⁵⁶ Çelik, *32. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 318; Güler ve Çelik, *Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi, BELGÜ*, 84;

Genellikle PPNB dönemine ait Byblos ve Nemrik tipi aletler ele geçmiş olup, Göbekli Tepe'nin II. Tabakasında ve Karahan Tepe'de ele geçen aletler ile benzetilmektedir. Ele geçen buluntular neticesinde EPPNB ve OPPNB dönemine tarihlendirilmiştir.²⁵⁷

4.13.4. Buluntular

Ayanlar Höyükte yapılan incelemeler sonucunda Neolitik Döneme tarihlenen çakmaktaşı ve obsidyenden aletler tespit edilmiştir.²⁵⁸ Ayanlar Höyükte bulunan küçük buluntuların çoğu çakmaktaşı çekirdekler, yongalar, bıçaklar ve kalıntılardan oluşmaktadır. PPN dönemine tarihlenen; çakmaktaşı Byblos ve Nemrik tipi ok uçları, kazıyıcı parçaları, iki kutuplu ve tek kutuplu çekirdekler, çekirdek yenileme parçaları, omuzlu dilgiler ve vurgaçlar tespit edilmiştir. Çok az sayıda obsidyen yonga ve dilgiler ele geçmiştir. Aletler tipolojik olarak PPN dönemine özgü aletlerdir, Göbekli Tepe, Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Hamzan Tepe ve Harbetsuvan Tepesi'nde bulunan aletlere benzetilmektedirler.²⁵⁹

4.14. Kocanizam Tepesi

4.14.1. Konumu

Şanlıurfa iline 60 km, Viranşehir ilçesine 27 km, Sefer Tepe'ye 3 km mesafede bulunan Kocanizam köyünün içindedir. PPN Dönemine ile Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen yerleşme, Kocanizam köyünün altında kalmıştır. Yerleşim alanı kalker bir kayalık tepe üzerinde, deniz seviyesinden yaklaşık 653 m yükseklikte olup, yaklaşık 10 dekarlık bir alanı kapsamaktadır.²⁶⁰

4.14.2. Araştırma tarihçesi

2011 yılında yürütülen çalışmalar sırasında keşfedilen²⁶¹ yerleşim yerindeki incelemelerde, Erken Bizans Dönemi'ne ait seramikler ve mimari kalıntılar dışında, PPN Dönem'e tarihlenen çakmaktaşıdan yapılmış dilgi, yonga ve üretim artıklarına, tek kutuplu çekirdek ve iki kutuplu çekirdekler ele geçmiştir. Çakmaktaşıları çoğunlukla açık ve koyu kahverengi, bej ve koyu gri renktedir. Yontmataş aletler arasında en

²⁵⁷ Çelik, *Documenta Praehistorica XLIV*, 364.

²⁵⁸ Çelik, *32. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 318.

²⁵⁹ Çelik, *Documenta Praehistorica XLIV*, 363.

²⁶⁰ Mustafa Güler, Bahattin Çelik ve Gül Güler, "Viranşehir ilçesinden Yeni Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yerleşimleri", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, *Anadolu/Anatolia 38*: Ankara, 2012, 160.

²⁶¹ Gül Güler, Bahattin Çelik ve Mustafa Güler, "New Pre-Pottery Neolithic sites and cult centres in the Urfa Region", Güler, Çelik ve Güler, *Anadolu/Anatolia 38*, Ljubljana University Press: Slovenya, 2013, 296.

önemlileri, *Nemrik* tipi ok uçları, kazıyıcılar, tepeli dilgiler ve silikalı orak-dilgilerden oluşmaktadır. Çakmaktaşın yanında obsidyenden yapılmış dilgi parçaları da ele geçmiştir. Ayrıca, ezgi taşları ve havanelleri de ele geçen diğer buluntulardır.²⁶²

4.14.3. Tarihlendirme

Yerleşim alanında gerçekleştirilne çalışmalarda, çakmaktaşından *Nemrik* uçları ve kireçaşından yapılmış "T" biçimli dikilitaş parçası olduğu tahmin edilen buluntulara göre PPNA döneminin sonu ile PPNB döneminin başlangıcına tarihlendirmektedir.²⁶³

4.14.4. Çakmaktaşı buluntular

PPN Dönemi'ne tarihlendirilen çakmaktaşından yapılmış dilgi, yonga ve üretim artıklarına, tek kutuplu çekirdek ve iki kutuplu çekirdekler ele geçmiştir. Çakmaktaşları genellikle açık ve koyu kahverengi, bej ve koyu gri renktedirler. Aletler; *Nemrik* tipi okuçları, kazıyıcılar, tepeli dilgiler ve silikalı orak-dilgi gibi buluntulardan oluşmaktadır. Ayrıca, obsidyenden yapılmış dilgi parçaları da ele geçmiştir.²⁶⁴ Söz konusu buluntular, yüzey araştırması sırasında ele geçen buluntular olduğu için çakmaktaşları ile ilgili bir genelleme yapabilmek için veriler yetersizdir. İlerleyen yıllarda alanda yapılacak çalışmalar ve kazılar daha sağlıklı bilgiler verebilir.

4.15. Başaran Höyük

4.15.1. Konumu

Viranşehir'in yaklaşık 30 km güneybatısında, Başaran köyünün içerisinde yer almaktadır. Daha önceden keşfedilmiş olan ve PPN Dönemi'ne tarihlenen Sefer Tepe yerleşiminin yaklaşık 5 km güneyinde bulunmaktadır. Deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık 652 m olan höyük, kalkerden bir tepenin üzerine kurulmuş olan yerleşme, yaklaşık 20 dekarlık bir alana sahiptir. En yakın su kaynağı yaklaşık 5,5 km kuzeyde, bazalt kaynağı yaklaşık 6 km kuzeydedir.²⁶⁵

4.15.2. Araştırma tarihçesi

İlk kez 2011 yılında yapılan çalışmalar sırasında keşfedilmiştir. Höyükte yapılan incelemelerde, PPN Dönemi buluntuları dışında, Tunç Çağı, Demir Çağı ve Bizans Dönemi'ne ait seramik buluntuları da ele geçmiştir. PPN Dönemi'ne tarihlendirilen

²⁶² Güler, Çelik ve Güler, *Anadolu/Anatolia* 38, 160.

²⁶³ Güler, Çelik ve Güler, *Anadolu/Anatolia* 38, 160; Güler, Çelik ve Güler, Güler, Çelik ve Güler, *Anadolu/Anatolia* 38, 296.

²⁶⁴ Güler, Çelik ve Güler, *Anadolu/Anatolia* 38, 160.

²⁶⁵ Güler, Çelik ve Güler, *Anadolu/Anatolia* 38, 158.

buluntular daha çok çakmaktaşıdan oluşmaktadır. Çakmaktaşı buluntuları genellikle açık ve koyu kahverengi, bej ve gri renktedirler. Aletler arasında okuçları, kazıyıcılar, deliciler ve tepeli dilgi parçalarından oluşmaktadır. Çakmaktaşı dışında çaz sayıda obsidyen dilgi parçalarıda ele geçmiştir. Özellikle, höyüğün çevresinde yer alan anakaya üzerinde, çapları yaklaşık 10-15 cm derinlikleri ise 10 cm olan gruplar halinde oyuklar görülmektedir. Anakayaya oyulan bu oyukların benzerleri, Göbekli Tepe, Karahan Tepe, Hamzan Tepe yerleşimlerinden bilinen ve havuz yapım tekniğinde kullanılan oyuklar ile aynı özellikler sergilemektedir.²⁶⁶

4.15.3. Tarihlendirme

Yerleşim yerinde bulunan okuçları, Karahan Tepe ve Sefer Tepe'den ele geçen uçlarla gerek boyut ve form açısından büyük oranda benzemektedir. Bu tür küçük boyutlu uçlar Nemrik ve Byblos uçları olarak bilinen uçlar olup PPN dönemin başlarına tarihlendirilmektedir. Höyüğün kenarlarında yer alan ana kayalara oyulmuş ve havuz yapım tekniğinde kullanılan oyuk grupları ile Nemrik ve Byblos uçlarının varlığı, muhtemelen yerleşimin PPNA döneminin sonu (LPPNA) ile PPNB döneminin başlarında (EPPNB) iskân edilmiş olabileceği düşünülmektedir.²⁶⁷

4.16. Başaran-Herzo Tepesi

4.16.1. Konumu

Viranşehir ilçesinin 28 km güneybatısında, Başaran köyünün 2 km kuzeyinde, Sefer Tepe'nin 3,5 km güneyindedir. Kireçtaşıdan bir tepenin üzerinde kurulmuş olan yerleşme, yaklaşık 5 dekarlık alandan oluşmaktadır. Yerleşim düşük ve yayvan bir görünümündedir. En yakın su kaynağı 4 km kuzeyde, bazalt kaynağı ise yaklaşık 4,5 km kuzeyde yer alır.²⁶⁸ Üzerinde gerçekleştirilen tarım faaliyetleri ve Erken Bizans Dönemi'ne ait kaya mezarı yapımı nedeniyle yerleşimin büyük bir bölümü tahrip olduğu görülmektedir.²⁶⁹

4.16.2. Araştırma tarihçesi

İlk kez 2011 yılında yapılan çalışmalar sırasında keşfedilmiştir. Yüzeyindeki incelemeler sonucunda Erken Bizans Dönemi seramikleri dışında el yapımı saman

²⁶⁶ Güler, Çelik ve Güler, *Anadolu/Anatolia* 38, 158-159.

²⁶⁷ Güler, Çelik ve Güler, *Anadolu/Anatolia* 38, 159.

²⁶⁸ Güler, Çelik ve Güler, *Anadolu/Anatolia* 38, 159.

²⁶⁹ Güler, Çelik ve Güler, *Anadolu/Anatolia* 38, 159-160.

katkılı seramik parçalarına ve PPN Dönemi'ne ait yontmataş buluntuları ele geçmiştir. Yontmataş buluntuları, daha çok çakmaktaşıdan dilgi, yonga, üretim artığı, tek kutuplu çekirdek ve iki kutuplu çekirdeklerden oluşmaktadır. Çakmaktaşı çoğunlukla açık ve koyu kahverengi, bej ve koyu gri renktedirler. Çakmaktaşı aletler; ok uçları, kazıyıcılar, deliciler ve silikalı orak-dilgiler olarak sınıflandırılmıştır. Çakmaktaşı dışında az sayıda obsidyenden yapılmış dilgi parçalarında ele geçmiştir. Ele geçen aletler incelendiğinde, bir adet Byblos tipi okucu, az sayıda Nemrik tipi okuçları tespit edilmiştir.²⁷⁰

Yerleşimin bir bölümünde çapı 5 m civarında olan yuvarlak planlı bir yapı kalıntısına rastlanmıştır. Burdaki yuvarlak planlı yapının benzeri bölgede bulunan PPN merkezi olan Hamzan Tepesi yerleşimde bilinmektedir. Aynı döneme ait, bölgede yer alan sivil mimari özellikteki diğer yuvarlak planlı yapılar, Hallan Çemi, Gusir Höyük, Çayönü ve Körtik Tepe yerleşimlerinde bilinmektedir.²⁷¹

4.16.3. Tarihlendirme

Herzo Tepesi'nde tespit edilen yuvarlak planlı yapı ve çakmaktaşıdan yapılmış Nemrik tipi okuçları ile birlikte, muhtemelen yerleşimin PPNA evresi sonu (LPPNA) ile PPBB evresi başlarına (EPPNB) tarihlendirilmektedir.²⁷²

²⁷⁰ Güler, Çelik ve Güler, *Anadolu/Anatolia* 38, 159-160.

²⁷¹ Güler, Çelik ve Güler, *Anadolu/Anatolia* 38, 160.

²⁷² Güler, Çelik ve Güler, *Anadolu/Anatolia* 38, 160.

5. ÇANAK ÇÖMLEKSİZ NEOLİTİK DÖNEME AİT HARBETSUVAN TEPEŚİ

5.1. Harbetsuvan Tepesi

5.1.1. Konumu

Harbetsuvan (Çakmak Harabesi) Tepesi, Şanlıurfa ilinin 53 km doğusundadır (Harita 1). Tek Tek Dağları platoları arasında yer alan yerleşme, yaklaşık 6 dekarlık bir alanı kaplamaktadır.²⁷³ Harbetsuvan Tepesi, deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık 714 m, 39° 15' 8,76" Doğu, 37° 2' 55,23" Kuzey koordinatları arasındadır.²⁷⁴ Karahan Tepe, Yeni Mahalle, Göbekli Tepe ve Hamzan Tepe'de olduğu gibi, bu yerleşimde Harran Ovası'nın doğu kesimindeki bir plato üzerindedir (Harita 2).²⁷⁵

Kayalık bir tepenin zirvesinde yer alan yerleşim, Karahan Tepe'nin yaklaşık 7 km kuzeydoğusunda ve Harran Ovası'nın yaklaşık 5 km doğusunda yer almaktadır.²⁷⁶ Harbetsuvan Tepesi diğer PPN yerleşimleri arasında, Kurt Tepesi (20 km kuzey), Sefer Tepe (26 km kuzeydoğu), Taşlı Tepe (35 km kuzey), Göbekli Tepe (40 km kuzeybatıda), Hamzan Tepe (40 km kuzeybatıda ve Yeni Mahalle (43 km batıda) yer almaktadır.²⁷⁷

En yakın çakmaktaşı yatakları, 8 km kuzeydoğusunda, Karahan Tepe yerleşim bölgesine yakın bölgede ve 10 km güneyinde, Recmelsuvan olarak bilinen bir alandır. Yerleşmeye en yakın bazalt kaynağı ise 15 km kuzeybatıdadır.²⁷⁸

5.1.2. Araştırma ve kazı tarihçesi

İlk kez 2014 yılında gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında Prof. Dr. Bahattin Çelik tarafından keşfedilmiştir.²⁷⁹ Araştırma sırasında, yüzeyinde ana kayaya oyulmuş havuzlar, çakmaktaşı ve obsidyenden yapılmış buluntular ele geçmiştir. Ele geçen buluntular sayesinde, yerleşimin PPNB evresinde küçük bir kült merkezi olarak kurulmuş olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra tepenin yüzeyinde pek çok sayıda,

²⁷³ Çelik, 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2.Cilt, 421; Çelik, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TUBA-AR) sayı: 17/2014*, 12.

²⁷⁴ Bahattin Çelik, "Neolitik Dönem Kült Merkezi: Harbetsuvan Tepesi", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Volume: 43*, 2019b, 26.

²⁷⁵ Bahattin Çelik, "A small-scale cult centre in Southeast Turkey Harbetsuvan Tepesi", *Documenta Praehistorica XLIII*, Ljubljana University Press: Slovenya, 2016b, 421.

²⁷⁶ Çelik, *Documenta Praehistorica XLIII*, 422.

²⁷⁷ Çelik, *Documenta Praehistorica XLIII*, 424-425.

²⁷⁸ Çelik, *Documenta Praehistorica XLIII*, 422.

²⁷⁹ Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Volume: 43*, 26.

Göbekli Tepe, Nevalı Çori, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe’den bilinen “T” şeklinde dikilitaşlarda tespit edilmiştir. Ayrıca, kaçak kazılar sonucu kazılmış bir alanda açıkta yer alan “T” biçimli bir dikilitaşın üzerinde parmak kabartmaları tespit edilmiştir.²⁸⁰

2015 yılında tekrardan ziyaret edilen yerleşimde, yapılan incelemeler sonucunda bu dikilitaş üzerindeki kabartmaların tahrip edildiği tespit edilmiştir.²⁸¹ Kaçak kazı sonucu ortaya çıkan tahribatın engellenmesi ve yerleşimde yapılacak kurtarma kazısı sonucu ele geçen bilgi ve bulguların değerlendirilmesi için, Şanlıurfa Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Yıldırım Beyazıt Üniversitesi’nden Prof. Dr. Bahattin Çelik’in bilimsel danışmanlığı ile 2017 yılında kazı ve temizlik çalışmalarına başlanmıştır.²⁸² Yapılan kurtarma kazısı maddi imkânlar ve zorlu arazi koşullarından dolayı 2017, 2018 ve 2019 yılları olmak üzere üç dönem olarak yapılmıştır.

2017 yılında üç adet 10mX10m’lik karelej sisteminde; K-11, K-7 ve K-4 olarak adlandırılan açmalarda çalışmaları yapılmıştır.²⁸³ 2018 yılında ise 7 adet 5mX5m’lik karelej sisteminde; K1, K3, K5, K13, K9, K10 ve K12 olarak adlandırılan açmalarda kazı çalışmaları yapılmıştır. Kaçak kazı tahribat alanlarındaki K-5 ve K-13 kaçak kazı alanlarının birbirine yakın olmasından dolayı her iki 5x5m boyutlarındaki açma sonrasında 10x5m’lik bir açma olacak şekilde birleştirilmiştir.²⁸⁴

2019 yılında 7 adet kaçak kazı tahribat çukurunun 2019 yılı kazı sezonunda yeni olarak 1 adet kaçak kazı alanda (K-8), önceki yıllarda kazıları kısmen yapılmış 3 adet kaçak kazı alanında (K-1, K-5 ve K-7) ve höyük alanın 3 farklı çevresinde yapılan 3 adet sondaj (Batı Yamacı Sondaj 1, Kuzey Yamacı Sondaj 2 ve Güneybatı Tepe Sondaj 3) çalışması yapılması uygun görülmüştür. 2019 yılı kazı sezonu için çalışılan alanlardan K-8 açması 5x5 boyutlarında karelej alanı belirlenirken, K-7 açması önceki yılda olduğu gibi aynı sınırlarda devam etmiştir. K-1 açmasında ise önceki yıl 5x5 ebatlarında bir açma olup 2019 yılı için batıda 1 m, kuzeyde 4 m ve doğuda 3 m’lik bir genişletme çalışması ile toplamda 9x9 m’lik bir alanda yürütülürken, K-5 açmasında ise

²⁸⁰ Çelik, *Documenta Praehistorica XLIII*, 421-424.

²⁸¹ Bahattin Çelik, “2015 Yılı Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Çağ ve Öncesi Yüzey Araştırması”, *34. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2.Cilt*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: Edirne, 2017a, 348.

²⁸² Bahattin Çelik ve Hatice Tosyagülü Çelik, "Harbetsuvan Tepesi 2019 Yılı Kazı Çalışması", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48*, Winter, 2020b, 306.

²⁸³ Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Volume: 43*, 24-38.

²⁸⁴ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48*, 306.

güneyde 1 m, kuzeyde ve batıda ise 2'lik bir genişletme ile birlikte toplamda 8x7 m'lik bir alanda çalışma yürütülmüştür.²⁸⁵

Sondaj çalışmalarında ise belirlenen alanlar 2x2 m'lik karelerdir olurken, Güneybatı Tepe Sondaj 3'de buluntu durumlarının yoğunluğu nedeniyle alan 5x5 m'lik bir alan olarak genişletilmiştir. Batı Yamacı Sondaj 1 ve Kuzey Yamacı Sondaj 2 alanlarında ise 2x2 m'lik alanlarda yürütülmüştür.²⁸⁶

5.1.3. Tarihlendirme

Ele geçen dikilitaşların boyutları ve açığa çıkan mekânların düzenlenişi, Nevalı Çori kült yapıları ile Göbeklitepe'nin II. Tabakasına benzer özellikler sergilemektedir. PPN dönemine özgü buluntular arasında, çakmaktaşıdan iki kutuplu çekirdekler, tepeli dilgiler ve silikalı orak-dilgiler, Byblos tipi uçlar ile obsidyenden dilgi parçaları ele geçmiştir. Yerleşimde, Geç Roma/Erken Bizans dönemine seramik parçaları az da olsa ele geçmiş olup, bahsedilen seramik parçalarının Geç Roma/Erken Bizans döneminde yapılmış Tümülüs mezarlar ile ilişkilendirilmektedir.²⁸⁷

Kazılar sonucunda, açığa çıkan yapıların kült yapıları olduğu ve bu yapıların da en az iki evreli olduğu görülmektedir. İlk evre mimarisinde kullanılan yekpare taşların yontu işçiliği ikinci evre mimarisindeki işçiliğe göre çok daha kalitelidirler. Bu yüzden en azından birinci evre mimarisinin Karahan Tepe'deki taş ustaları tarafından ya da onların kontrolünde yapılmış olduğu düşünülmektedir. Harbetsuvan Tepesi mimarisine bakıldığında, Göbekli Tepe II. tabaka mimarisi ile benzediği görülmektedir. Ancak, Göbekli Tepe' II. tabakada tespit edilmeyen mekân girişi Harbetsuvan Tepesi'nde karşımıza çıkmaktadır (Resim 3). Mekân girişi şimdiye kadar sadece Göbekli Tepe'nin III. tabakasında bir örnek ile temsil edilmektedir. Harbetsuvan'daki heykeltraşlık eserler genel olarak, Göbekli Tepe ve Karahan Tepe'de ele geçmiş olan eserlerle benzer özellikler taşımaktadırlar.²⁸⁸

Harbetsuvan Tepesi'nde gerçekleştirilen yüzey araştırması ve kazı çalışmalarında, yüzeyinde ana kayaya oyulmuş havuzlar, dikilitaşlar (Resim 4), mimari

²⁸⁵ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48*, 306-307.

²⁸⁶ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48*, 307.

²⁸⁷ Çelik, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TUBA-AR) sayı: 17/2014*, 14.

²⁸⁸ Bahattin Çelik ve Hatice Tosyagülü Çelik, "Harbetsuvan Tepesi 2018 Yılı Kazı Çalışması", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 47*, Autumn, 2020a, 52-53.

yapılar (Resim 1), fallus heykeli (Resim 5), çakmaktaşı ve obsidyenden yapılmış aletler gibi buluntular tespit edilmiştir. Ele geçen buluntulardan yola çıkarak, yerleşimin PPNB evresinde küçük bir kült merkezi olarak kurulduğu anlaşılmıştır. Harbetsuvan Tepesi'nde şu ana kadar yapılan yüzey araştırmaları ve kazı çalışmalarında GPPNB dönemine ait buluntuların ele geçmemiş olması, Nevali Çori kült yapıları ve Göbeklitepe II. Tabaka benzeri dikilitaş buluntuları ile birlikte bu yerleşme şimdilik EPPNB evresine yaklaşık M.Ö. 9100-8400 yıllarına tarihlendirilmiştir.²⁸⁹

5.1.4. Mimari

Mimari olarak orta boyutlu taşlar ile kuru duvar tekniğinde dikdörtgen ya da kare planlı yapılar saptanmıştır. Yapıların en dikkat çekici unsurları ise tıpkı Göbeklitepe gibi “T” biçimli dikilitaşlardır. Kireçtaşından yapılan bu dikilitaşların yüzleri düzleştirilmiş olup ayrıca birinin üzerinde el parmakları ve kemer tasviri bulunmaktadır. Harbetsuvan Tepesi'nde yapılan kazılarda ortaya çıkan dörtgen planlı taş yapıların ortasında ya da duvarları içinde bulunan dikilitaşların varlığı Göbeklitepe'nin II. tabaka yapılarına benzediği görülmektedir.²⁹⁰

Açığa çıkan bulgular Göbeklitepe'nin çağdaş dikdörtgen yapılarına göre bazı mimari yeniliklerle de karşımıza çıkmaktadır. Göbeklitepe II. tabakada görülmeyen mekân girişi Harbetsuvan Tepesi'nde karşımıza çıkmaktadır (Resim 3). Mekân girişine dair şimdiye kadar yalnızca Göbekli Tepe'nin III. tabakasında bir örnek vardır. Bahsedilen mekân girişleri şimdiye kadar iki yapı içinde bulunmuştur. Yapıların merkezinde tek ve karşılıklı duran iki dikilitaş bulunmaktadır. Bu iki yapıdan birincisinin, üzerine inşa edilen Geç Roma Dönemi tümülüsü dışında kaçak kazılar sonucu iki duvarı tamamen tahrip olurken, ikinci yapı ise bütünüyle açığa çıkarılmıştır. Her iki yapıda da açığa çıkan dikilitaşın üst kısmı kırıktır. Tahrip olan yapının dikilitaşı daha özenli ve pürüzsüz işlenmişken, tüm olarak açığa çıkarılan yapıda yer alanlar daha özensizdir. Tahrip olan yapıda kısmen sağlam olan iki duvar kalıntısı açığa çıkmış ve her iki duvarın birleşme noktası da saptanmış ve bu birleşme noktasında, yaklaşık 50 cm yüksekliğinde mekâna giriş bölümü yer almaktadır (Res. 3). Harbetsuvan

²⁸⁹ Çelik, *Documenta Praehistorica XLIII*, ss. 425; Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Volume: 43*, 24-38.

²⁹⁰ Bahattin Çelik, "Yeni Bir Kült Merkezi: Harbetsuvan Tepesi", *Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Sayı 164*, ed. M. Nezih Başgelen, İstanbul, 2020, 23.

Tepesi'nde görülen giriş bölümü, bölgedeki Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem B evresi kült yapıları için karşımıza çıkan yeni bir özelliktir.²⁹¹

Her iki yapının dikilitaşlarının yakınında sıvı kurban ritüeli için benzer örneğini Göbeklitepe'nin B Yapısı'nın merkez dikilitaşı yanında da gördüğümüz ortası yuvarlak oluklu bir taş yer almaktadır. Bütünüyle açığa çıkan yapının kuzey dikilitaşı önünde daha erken bir evreye ait olan "T" başlığına üçgen bir formda yapılmış üç adet yuvarlak oyuk ile hemen biraz altında ise dördüncü bir yuvarlak oyuk bulunan düzgün işlenmiş ve başın hemen altından kırılmış dikilitaş saptanmıştır (Resim 1).²⁹²

Yerleşim yerinde açığa çıkan bir diğer mimari bulgu ise ikinci evreye ait, içinden havaneli, taş kaplar ve işlenmek üzere getirilen yaklaşık 50 cm büyüklüğe sahip çakmaktaşı çekirdek buluntularının yoğun bir şekilde açığa çıktığı, 9 m² büyüklüğü sahip hücre şeklinde bölümlenmeleri olan, işlik alanı ya da depolama alanı olarak kullanım gören sivil yapıdır.²⁹³

5.1.5. Dikilitaş buluntuları

Harbetsuvan Tepesi'nde yürütülen çalışmalar sonucunda toplamda 36 adet dikilitaş gün yüzüne çıkarılmıştır. Yekpare dikilitaşlarının yükseklikleri 1.5 ile 2.05 m arasındadır.²⁹⁴ 20 cm ile 35 cm arasında kalınlıkları, 40 cm ile 75 cm arasında genişlikleri söz konusudur.²⁹⁵

İn situ olarak ele geçen dikilitaşlar, yapı merkezinde yer alan tek veya karşılıklı iki dikilitaş şeklinde tasarlanmışlardır (Resim 1). Az sayıda açığa çıkan duvar örgüsü içine yerleştirmiş örnekler de söz konusudur.²⁹⁶ Harbetsuvan Tepesi'nde K-5 açmasında açığa çıkan karşılıklı iki dikilitaşın merkezde yer aldığı büyük boyutlu bir yapı gün

²⁹¹ Çelik, *Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Sayı 164*, 24-25.

²⁹² Çelik, *Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Sayı 164*, 25.

²⁹³ Çelik, *Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Sayı 164*, 25.

²⁹⁴ Erhan Bingöl, "Güneydoğu Anadolu'da Neolitik Dönem Dikilitaş Geleneği: Bağlamsal Yaklaşımla Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", *Anadolu Araştırmaları-Anatolian Research*, 25, 2021, 27-59.

²⁹⁵ Erhan Bingöl, *Güneydoğu Anadolu Bölgesi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Dikilitaş Geleneğinin Gelişimi ve Simgeçiliği*, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik, 2018, 163.

²⁹⁶ Bingöl, *Güneydoğu Anadolu Bölgesi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Dikilitaş Geleneğinin Gelişimi ve Simgeçiliği*, 225.

yüzüne çıkarılmıştır.²⁹⁷ Ayrıca kazı çalışmaları ve yüzey araştırmalarında üzerinde kabartma tespit edilmiş tek dikilitaş K-11 Açmasındaki Dikilitaş D1 dikilitaşdır.

K-11 Açması Dikilitaş D1 olarak adlandırılan dikilitaş; kaçak kazı çukurunun doğusunda yan devrilmiş ve iki parça halinde kırık olarak tespit edilmiştir (Resim 4). Bu parçalar daha sonra birleştirilmiş olup, T başlığı 73 cm genişliğinde, 30 cm kalınlığında, alt gövde kısmının 48 cm genişliğinde, 26 cm kalınlığında olduğu görülmüştür. Toplam uzunluğu 2.05 m olan dikilitaşın yan tarafında yer alan kol kabartmaları önde eller ile birleşmektedir (Resim 4). Arka yüzünde kabartma olmayan dikilitaşın ön yüzünde tespit edilen el kabartmasının hemen üzerinden itibaren devam eden kravat motifi yer almaktadır.²⁹⁸ Benzeri kabartma bezeme örneklerine, Göbekli Tepe ve Nevalı Çori kült yapıları dikilitaşlarında da rahatlıkla gözlemlenmektedir.²⁹⁹

5.1.6. Açmalar

5.1.6.1. K-1 açması

Açmanın orta bölümünden başlayarak batı kesimine doğru yayılım gösteren tahribat, doğu-batı yönünde yaklaşık 2.20 m kuzey-güney yönünde ise 2.80 m'lik bir alandan oluşmaktadır. Dikmetaşın bulunduğu kesimde, kaçak kazı tahrip alanında yapılan seviye inme çalışmaları sırasında ana kayaya ulaşılmış, yapının taban döşemesinin ana kaya üzerinde toprak dolgu ve taş moloz ile tasfiye yapıldığı ve yaklaşık 15 cm'lik toprak bir dolgunun ardından ikinci bir taban döşemesi olarak büyük taş plaka döşemesi yapıldığı belirlenmiştir. Açma içerisinde ele geçen mimari buluntulardan, açmanın güneyinde doğu-batı yönünde uzanan duvarın kalınlığı 83 cm, açma içerisindeki açığa çıkan uzunluğu ise 4,23 m'dir. Açmanın batısında yer alan açığa çıkartılmış olan duvarın mevcut uzunluğu 3,93 m, kalınlığı 85 cm'lik kısmı açığa çıkartılmış bu duvarında uzantısının açma dışında devam etmektedir. Yapının ortasında yer alan ve yine kuzey güney uzantısındaki duvarın sonradan eklemlenmiş olduğu

²⁹⁷ Bahattin Çelik ve Celal Uludağ, "2017 ve 2018 Yılı Harbetsuvan Tepesi Kazı ve Temizlik Çalışması", **41. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2019, 343-344.

²⁹⁸ Çelik, "Differences and Similarities between the Settlements in Sanlıurfa Region where "T" Shaped Pillars are Discovered (Şanlıurfa Bölgesinde "T" Şeklinde Dikmetaş Bulunan Yerleşmelerin Farklılık ve Benzerlikleri)", 12.

²⁹⁹ Bingöl, *Güneydoğu Anadolu Bölgesi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Dikilitaş Geleneğinin Gelişimi ve Simgeciliği*, 164.

yapısal olarak gözlemlenmiş olan bu duvarın açığa çıkartılan mevcut uzunluğu 3,60 m, mevcut kalınlığı ise 53 cm'dir.³⁰⁰

2019 yılında genişletilen alan için K-1/19 olarak isimlendirilirken aynı zaman önceki yıla ait kazı alanlarında da K-1 açması olarak kısmen çalışmalar kaldığı yerden locuslar verilerek devam etmiştir.³⁰¹ Alınan duvar uzunlukları ölçülerine göre mekânın güney duvarının açığa çıkan kısmının 7.30 m, batı duvarının ise 8.80 m uzunluğa sahip olduğu görülmüştür. Güney duvarının ise doğu kesime doğru açmanın sınırlarının dışında da devam ettiği yüzeyde görülen kısmı ise tahmin etmekteyiz. Açığa çıkan duvarların düzeninden anlaşıldığı kadarı ile büyük boyutlu bir mekân olduğu yaklaşık 9 m²'lik bir alana sahip mekânın üst taşıyıcısı için de hücreler yaratıldığı aynı zamanda bu hücrelerin birer depolama alanları olarak kullanıldığı söylenilmektedir.³⁰²

5.1.6.2. K-3 açması

Kaçak kazı çukurunun tahribat alanı DB yönünde yaklaşık 2.87 m, KG yönünde ise 2.60 m'lik bir alandan oluşmaktadır. K-3 açmasında yürütülen kazı çalışmaları neticesinde büyük oranda açma içerisinde yer alan mekân ile ilişkili duvar kalıntıları taban döşemesi ve mekânın üzerine oturduğu ana kaya gün yüzüne çıkartılmıştır. Açma içerisinde bulunan kesimi açığa çıkartılan mekânın batı duvarı açmanın güneydoğusundan başlayarak kuzeybatı kesime doğru hafif bir oval hat çizdiği, açmanın kuzey kesitinden takip edildiği ve açığa çıkan duvar dizilerinden anlaşıldığı kadarıyla doğu tarafına doğru dönüş yaparak devam etmektedir. Bahsedilen mekânın güneyinde ise yine açmanın güneydoğusuna doğru devam eden hücre şeklinde bir eklentili mekân yer almaktadır. Söz konusu duvar eklentisinin yapının başlangıç evresinden sonraki başka bir evrede eklendiği, aynı zamanda söz konusu eklentinin kuzey tarafından itibaren açmanın kuzeyine doğru sert bir taş moloz toprak ile oluşturulan taban düzenlenmesinden de anlaşıldığı üzere yapının kendi içinde farklı yapı evrelerine sahip bir yapı olduğu tespit edilmiştir. Kaçak kazı çukurunun bulunduğu alanda devam eden çalışmalar sırasında bir adet üst kısmı tamamen kırılmış *in-situ* dikilitaş parçası açığa çıkmıştır. Dikilitaşın üst kısmındaki taş moloz toprak dolgu ile kapatılmadan hemen önceki bir yapı evresinde ana kaya üzerinde yaklaşık 5 cm'lik toprak dolgu, ardından taş

³⁰⁰ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 47*, 47-48.

³⁰¹ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48*, 311-312.

³⁰² Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48*, 312-313.

döşeme ile taban düzenlenmesi yapıldığı dikilitaşın da bu düzenlenme sırasında yerleştirildiğini kanaatine varılmıştır.³⁰³

5.1.6.3. K-4 açması

Tahribat alan, açmanın kuzeybatı ve güneybatı kesimindedir. K4 açması üzerinde yer alan bir duvar kalıntısı, yaklaşık 25 m çapında yuvarlak bir yapının bir parçası olarak yorumlanmıştır. Kazılara devam edildikçe bu duvar kalıntısının tek sıralı olduğu anlaşılmıştır. K4 açmasında bağımsız halde çok sayıda dikilitaş parçası ele geçmiştir. Bu dikilitaşlar genellikle çoğu dikilitaşın baş kısımlarıdır. Açmanın güney bölümünde yer alan bir duvarın üstünde bir heykel parçası ele geçmiştir. Heykel 70 cm yüksekliğinde korunmuş, falluslu oturan bir erkek heykeli olup (Resim 5), benzerlerine Göbekli Tepe Karahan Tepe'de rastlamak mümkündür. K4 açmasında, *in-situ* durumda yarısı duvara gömülü bir dikilitaş tespit edilmiştir. Göbekli Tepe II. tabakada çok sık karşılaşılan bu mimari özellik aynı zamanda Nevali Çori kült binasında da bilinmektedir. Açmanın güney batısında kaçak kazı çukurunun hemen doğusunda bir taş bank sağlam olarak ele geçmiştir. Bu taş bankın 1.65 m uzunluğunda, 1.16 m genişliğinde ve yaklaşık 20 cm kalınlığındadır. Benzer örneklerine, Göbekli Tepe ve Nevali Çori'den bilinmektedir. Ancak bugüne kadar sağlam olarak ele geçen tek taş bank K4 açmasında bulunan bu taş bank örneğidir.³⁰⁴

5.1.6.4. K-5 açması

Locus 2 olarak isimlendirerek bu alanda yürütülen kazı çalışmalarında merkezinde iki adet dikilitaşın *in situ* olarak bulunduğu ve açığa çıkartılan iki duvarında toplamda dört adet ante çıkıntısı bulunan büyük boyutlu bir mekân gün yüzüne çıkarılmıştır (Resim 1). Güney duvarının ante çıkıntıları arasında yer alan ve üst kesiminde yassı ve uzun kırık bir taşın hemen alt kısmında bulunan boşluktan, bu alanın bir giriş veya niş açıklığı olarak kullanılmış olduğu tahmin edilmektedir.³⁰⁵

Güneyde yer alan Dikme 14 numarası verilen dikilitaşın kaide kısmı ve hemen yakınında bulunan benzerini bir önceki yıl K-11 olarak adlandırdığımız açma içerisinde açığa çıkan mekân ortasındaki dikilitaşın hemen önünde yer alan ve yine bir dikilitaş parçası olan olasılıkla ritüel esnasında kullanılan ortasında oyuk bulunan *in-situ* bir taş

³⁰³ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 47, 48.*

³⁰⁴ Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Volume: 43, 28.*

³⁰⁵ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 47, 49.*

ele geçmiştir (Resim 1). Ortadaki dikilitaşlardan güneyde bulunan dikilitaşın kaide üzerindeki mevcut durumundan anlaşıldığı kadarı ile alt kısmının geniş yüzünün ön tarafında öncesinden kırıldığı ve kırık kısmının ayakta tutulması için ise taş dizileri ile desteklendiği görülmektedir. Bu da daha farklı bir evreye ait yapıdan devşirilmiş olduğunu, ikincil kullanımda ise yeniden düzenlenmiş olduğunu göstermektedir. Nitekim yapının en az iki evreye ait bir yapı olduğu mevcut duvar örgülerinin de yeniden düzenlendiğine dair bilgilerden de anlaşılmaktadır.³⁰⁶

2019 yılında yeniden çalışmaya devam edilen K-5 alanında önceki yıl kazı sezonunda açmanın batı kesiminde aynı zamanda açmaya adını veren büyük boyutlu merkezinde açığa çıkan 2 adet dikmetaşın yer aldığı ve açığa çıkan iki duvarında 2’şer adet *ante* çıkıntısının yer aldığı mekânın tüm duvar uzantılarının açığa çıkartılarak mekânın tümünün açılması hedefiyle başlamıştır. İlk olarak açmanın kuzey tarafında haritalanması önceden yapılan KG yönünde 2 m genişletilen alanda DB yönünde 3 metrelik ve açmanın güney kesiminde de KG yönünde 1 metrelik alanı kapsayacak şekilde kazı çalışmasına başlanmıştır. K-5/19 Locus 1 alanında yürütülen başlangıç çalışmalarında mekânın doğu duvarının kuzey uzantısında ilk olarak 40 cm’lik uzantısı ve 20 cm’lik iki sıra dizisi kısmen açığa çıkartılmış ve Locus 2 numarası verilmiştir.³⁰⁷

Locus 2 duvarı ile köşe yapan ve doğu-batı yönüne doğru hafif güneybatıya doğru eğimli bir görüntü sergileyen duvar ile birlikte bu duvara *ante* çıkıntısı açığa çıkartılmıştır. Açığa çıkan kuzey duvarına Locus 6 numarası verilirken mekânın doğu duvar ile köşe yaptığı ve ante benzeri çıkıntının da sağında kalan kesimde (Locus 5) yaklaşık 1 m2’lik alanda açığa çıkan iki duvarında alt seviyede örgülerinin açığa çıkartılarak belirgin hale getirilmesi ve önceki yıl açığa çıkan üzerinde 4 adet yuvarlak oyuk bulunan Locus 25 numaralı dikmetaş parçasının seviyesine inilerek taban seviyesinin tamamen açığa çıkartılmasına yönelik çalışmalar yürütülmüştür.³⁰⁸

Locus 5 numaralı alanda yürütülen seviye inme çalışmasında “T” başlığı kırık şekilde olasılıkla daha geç evrede devşirme taban döşemesi ya da ritüel esnasında kullanım görmek üzere kuzey de yer alan merkez dikmetaşın önüne sunu taşı olarak bırakıldığı tahmin edilen dikmetaş parçasının gövdesinde kırık kesime kadar olan

³⁰⁶ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 47*, 49.

³⁰⁷ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48*, 313.

³⁰⁸ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48*, 314.

bölümünün tamamı açığa çıkarılmıştır. Söz konusu dikmetaş parçasında bir adet daha yuvarlak oyuk tespit edilmiş ve toplamda 5 adet oyuk yer almaktadır. K-5 açmasının güneyinde bir önceki yılda bulunan güney duvarının takibi için KG yönünde 1 m, DB yönünde ise 7 metrelik bir alan belirlenmiş ve Locus 9 olarak adlandırılmıştır.³⁰⁹

Locus 9 numaralı alanda yoğun bir şekilde devam eden kazı çalışmasında açmanın kuzey duvarı ile kesişerek köşe yapıp ardından güneye doğru devam eden tüm uzantıları açığa çıkartılmıştır. Doğu duvarına ve diğer duvarlara benzer şekilde yine iki adet *ante* çıkıntısının da açığa çıktığı duvarın açmanın güneybatında köşe yaparak güney duvarı ile birleşen kesim de dâhil olmak üzere açığa çıkması ile içinde iki adet dikmetaşın yer aldığı yapı tamamen açığa çıkartılmıştır. Güney duvarında ise önceki yıl açığa çıkartılan duvarın batısında yer alan ve genişletilen alan içerisinde yürütülen kazı çalışmasında yine bir adet niş benzeri yapı açığa çıkartılmıştır.³¹⁰

K-5/19 olarak isimlendirilen 2019 yılı için genişletilen alanlarda yapılan kazı çalışmalarında K-5 açmasında açığa çıkan mekânın bütünü ile açığa çıkması ile birlikte Harbetsuvan Tepesi'nde şu ana kadar açığa çıkan mekânlar içerisinde şu ana kadar bütünüyle açığa çıkartılan tek mekân olup mekânın 19 m² 'lik bir alana sahip büyük boyutlu mekân örneğidir (Resim 1). Söz konusu mekânda yer alan karşılıklı iki adet dikmetaş yapısının merkezinde yer almadığı daha çok yapının doğu duvarı ile olan mesafesi batı duvarına olan mesafeden daha yakındır. Mekânın tüm mimari öğeleri değerlendirildiğinde bu mekânın ikincil bir yapı evresinde yeniden düzenlendiği, gerek dikmetaşların çok özensiz bir şekilde yeniden kullanım gördüğü alt kesimdeki kırık durumu ve özensiz işçiliği ile anlaşılmaktadır. Daha önceki evreye ait olduğu düşünülen üzerinde oyukların yer aldığı "T" başlı kırık dikilitaşın ise önceki evreye ait ve özenle işlenmiş olan dikilitaşın da devşirme malzeme olarak belki de sunu amaçlı buraya bırakılmış olduğu ve ikincil evrede yeniden düzenlenen taş taban seviyesi ile aynı konumda yer almasından dolayı böyle yorumlanmıştır.³¹¹

³⁰⁹ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48*, 314.

³¹⁰ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48*, 314-315.

³¹¹ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48*, 315.

5.1.6.5. K-7 açması

2017 yılı kazı sezonunda 10x9 karelaj sisteminde açılan K-7 açmasında açmanın doğu kesiminde ve kuzeybatı kesiminde içerisinde *in-situ* “T” başlı ve kırık başlı dikilitaşların yer aldığı mekânların kısmen duvar uzantıları ortaya çıkartılmıştır. Açmanın kuzeybatısında yer alan ve Locus 15 olarak adlandırılan mekânın kuzeydoğuya doğru uzanan doğu ve batı duvarı ve güneyde birleşen duvar dışında mekânın taban seviyesinin çıkartılması amacıyla bu alanda 2019 yılında yeniden çalışmaları yürütülmüştür. Mekânın doğu kesiminde açığa çıkan, dikmetaş ve *ante* benzeri çıkıntının arasında yer alan duvar örgüsünün güneye doğru çıkıntının hizasında alt seviyede devam ettiği ve ikincil bir evreye ait bir duvar örgüsü saptanmıştır. Diğer bir yandan mekânın söz konusu duvar dizisinin hemen batısında başlayarak tümüne yayılan taş döşeme izleri saptanmıştır. Açmanın kuzeyinde ve mekânın *ante* benzeri çıkıntının yer aldığı kesimden mekânı kuzeybatıya doğru ikiye bölen alt düzlemde izlerinin yer aldığı bir duvar örgüsü tespit edilmiştir.³¹²

Locus 15’in taban döşemesinin saptanmasına yönelik olarak yürütülen temizlik çalışması sonrası açığa çıkan taş döşemenin taban döşemesi olduğu K-5 açmasının önceki yıl yapılan çalışmalarda açığa çıkan açmanın kuzeydoğusunda yer alan oyuklu dikmetaşın taş döşemesi ile aynı seviyede yer almasından dolayı tıpkı K-5 de olduğu gibi ikincil bir evrede taban döşemesi olarak yeniden mevcut seviyede düzenlendiği düşünülmektedir.³¹³

5.1.6.6. K-8 açması

Bu alanda daha önceki çalışmalarımızda ve yayınlarımızda belirttiğimiz bölgede çok sayıda olduğu saptanan yabani hayvanları avlamak için yapılmış tuzak alanları gibi balık pulu gibi sırt sırta dizilmiş olan yaklaşık 25 m çapında yuvarlak bir yapının taş dizileri kaçak kazının tahrip ettiği alan üzerinde yer almaktadır. Bu alanda yapılacak olan çalışma ile tahribatın boyutların saptanması dışında aynı zamanda söz konusu yuvarlak yapının işlevi ve dönemi hakkında da bilgi edinilmesi amaçlanmıştır.³¹⁴

Locus 2.6 olarak devam edilen seviye inme çalışmasında kaçak kazı çukurunda bir seviyeden itibaren yoğun bir şekilde çoğunluğu taşlaşmış halde kemik parçalarına ve

³¹² Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48*, 315.

³¹³ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48*, 316.

³¹⁴ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48*, 316.

1 adet taş bilezik parçasına, 1 adet boncuk taslağına, 2 adet ok ucu, 5 adet boncuk yapımında kullanılan taş parçasına, 3 adet obsidyen parçası ve çok sayıda çakmaktaşı parçası ele geçmiştir. Locus 2.7 olarak devam edilen kazı çalışmalarında yine yoğun bir şekilde kemik parçaları, 1 adet boncuk parçası, 2 adet bilezik parçası, 1 adet ok ucu, 1 adet mızrak ucu, 3 adet obsidyen parçası ve orta düzeyde çakmaktaşı alet parçaları ele geçmiştir. Küçük buluntular ele geçmiş olsada herhangi bir mimari unsur tespit edilmemiştir. Yukarıda bahsedilen her iki seviyede de ele geçen yoğun kemik parçaları açmanın güneydoğusunda ve yakınında yer alan aynı zamanda geçen yıl kazılan K-9 açmasında olduğu gibi höyük alanın kuzeydoğu kesiminin çöplük ve atık alan olarak kullanıldığının daha belirgin bir göstergesi olarak karşılmıştır.³¹⁵

5.1.6.7. K-9 açması

Tahribat, açmanın orta bölümünde daha çok yayılım göstermektedir. Bahsedilen kaçak kazı çukurunun tahribat alanı DB yönünde yaklaşık 3.05 m, KG yönünde ise 2.55 m'lik bir alanı kapsamaktadır. Açma içerisinde şu ana kadar yapılan çalışmalarda yalnızca güneydoğu ve güneybatı kesiminde, açma kesitine doğru uzantıları devam eden ve küçük bir bölümü açma içerisinde kalan iki farklı mekâna ait olduğunu düşünülen taş duvar kalıntıları kısmen gün yüzüne çıkartılmıştır. Açmanın kuzeyinde geç dönem özelliği sergileyen bir mezar yapısı açığa çıkartılmıştır. Dağınık halde taş öbeklerini bu alanda yer aldığı açmanın kuzey yarısında kaçak kazı tahribatının mezara zarar verdiği burada ele geçen bir adet ters dönmüş kafatası parçası ile dağınık halde yer alan az sayıda kemik parçalarından anlaşılmaktadır. Açmanın güneybatısında yer alan mekânın yalnızca iki uzantısı kısmen açığa çıkartılırken her iki duvarın köşe yaptığı kısım yuvarlatılmıştır. Bu açmayı ilginç kılan ise her iki yapının kuzeyinde yoğun bir şekilde ele geçen hayvan kemikleri kalıntılarıdır. Açma içerisinde Harbetsuvan'da ele geçen kemik kalıntıları içerisinde en yoğun buluntu veren açma örneğidir. Ana kaya seviyesine kadar derinleşmiş olan açmada yüzey toprağından itibaren karşımıza açmanın mekân duvarları dışından kuzey kesimin tamamına yayılan çok sayıda yoğun hayvan kemikleri bu alanın olasılıkla atık alanı olarak kullanılmış olduğunu göstermektedir.³¹⁶

³¹⁵ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48*, 317.

³¹⁶ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 47*, 49.

5.1.6.8. K-10 açması

Tahribat, açmanın orta bölümünden, açmanın batısından güneydoğusuna doğru uzanmakta ve yüzeyde görüldüğü kadarı ile yaklaşık 1.5 m derinliğe sahip büyük boyutlu bir tahribat alanıdır. Yapılan temizlik çalışması sonrası tahribatın iş makinesi ile ana kaya seviyesine kadar yaşandığı, ana kaya üzerindeki izlerden anlaşılmaktadır.³¹⁷

Bir diğer kazı çalışması ise, bu alandan geçen yıl açma içerisinde yüzeyde bulunan dikilitaş parçasının devamının saptanmasına dönük olarak gerçekleştirilmiştir. Nitekim açma dışına kaçak kazı sonucu atılmış olarak bir adet dikilitaşa ait kalıntılar tespit edilmiştir. Muhtemelen kaçak kazının en yoğun bulunduğu ana kaya seviyesine kadar olan bölümden çıkartılarak sökülüp atılmış olabileceği düşünülmektedir. Nitekim bu doğrultuda yapının merkezine ait olduğu tahmin edilen dikilitaşı çevreleyen yapının saptanmasına dönük olarak çalışmalar açma genelinde yürütülürken ilk olarak açmanın kuzeyinde kesite yakın bir yerde birbiri ile kesişip köşe oluşturan, her iki duvarında ante çıkıntıların bulunduğu duvar kalıntıları gün yüzüne çıkarılmıştır. Kaçak kazı çukurunun kesitinde görebildiğimiz ve örneklerini K-12, K-3, K-5 ve bir önceki yıl kazılan K-11 açmasından bildiğimiz toprak dolgu üzerine taş döşeme ve taş plaka döşemeleri yapı tabanının kaçak kazı dışında kalan alanlarda saptanmasına dönük olarak yapılan çalışmalarda, Locus 12 numaralı duvarın ön kesiminde taban düzenlenmesine yönelik çalışmalarda taş döşeme izleri tespit edilmiştir.³¹⁸

5.1.6.9. K-11 açması

Tahribatın yoğun yaşandığı bir alan olup içerisinde kırılmış bir şekilde ve üzerinde kabartma izleri taşıyan dikilitaş parçaları yer alır. Define çukuru içerisinde, üzerinde el kabartmasının yer aldığı ‘‘T’’ biçimli olduğunu düşündüğümüz dikilitaşın iki parça halinde kırık bir şekilde çukurun doğusunda tespit edilmiştir (Resim 4). Yapılan toprak temizliği çalışmasının ardından devam eden kazı çalışmasında burada *in-situ* durumda iki adet dikilitaş saptanmıştır. Define çukurunun yer aldığı kesime bir bütün olarak bakıldığında, höyük geneline göre bir yükselti oluşturmaktadır. Tüm bu

³¹⁷ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 47*, 50.

³¹⁸ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 47*, 50-51.

bulgular birlikte değerlendirildiğinde bu alan bir Tümülüs veya Kurgan özelliklerini sergilemektedir.³¹⁹

Kazı çalışmaları devam ederken, ikinci *in-situ* durumdaki dikilitaş parçası açığa çıkmıştır. Açığa çıkan dikilitaşın üst kısmının kırık bir şekildedir. Dikilitaşın çevresinde yapılan çalışmalarda iki duvar kalıntısı açığa çıkmış ve her iki duvarın birleşme noktası da tespit edilmiştir (Resim 2). İlginç olan durum ise bu birleşme noktasında, mekâna giriş bölümünün bulunmuş olmasıdır (Resim 3). Göbekli Tepe’de de görülen giriş bölümü bölgedeki PPNB dönemi kült yapıları için karşımıza çıkan yeni bir özelliktir.³²⁰

5.1.6.10. K-12 açması

Tahribat alanında yürütülen çalışmalar sırasında yüzeyde “T” başının kırık olarak görüldüğü dikilitaş ek olarak bunun hemen önünde ön kısmına doğru devrilmiş olan ikinci bir dikilitaş parçası daha tespit edilmiştir. Bahsedilen bu dikilitaşın K-5 açmasında olduğu gibi bir kült yapısının iki merkezi dikilitaşdır. Locus 4 olarak adlandırılan doğu duvarının uzantısının saptanmasına dönük olarak devam ederken, açmanın güneybatısında köşe yapan söz konusu duvar ile ilişkili yeni bir duvar daha gün yüzüne çıkartılmıştır. Açığa çıkartılan yeni duvar uzantısının ön kesiminde ana kayaya ulaşılmıştır. Ana kaya üzerine hafif toprak dolgunun ardından doğrudan yerleştirilmiş söve taşı benzeri bir buluntu ele geçmiştir. Mekânın taban seviyesine kadar dolgu toprağının kaldırılması sırasında ise mekânın farklı yapı evrelerine ait dikilitaş parçasının devşirme malzeme olarak kullanıldığı görülmektedir. Mekânın doğu duvarında, en altta yer alan iki adet dikilitaş parçasının muhtemelen daha önceki bir evreye ait yapının dikilitaşlarına ait olduğu daha sonraki evrede ise devşirme olarak kullanıldığını ve mekân bu sonuçla kendi içinde iki farklı yapı evreli bir yerleşim olduğunun kanıtı olarak düşünülmektedir.³²¹

Ayrıca, kesit çalışmaları sırasında bir adet üzerinde geometrik motiflerin yer aldığı bir taş plaka bulunmuştur. Şimdilik bu taşın üzerinde yer alan bezeme motifinin benzerlerine Cafer Höyük ve Suriye’deki Cheikh Hassan’da rastlamak mümkündür.³²²

³¹⁹ Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Volume: 43, 27.*

³²⁰ Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Volume: 43, 28.*

³²¹ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 47, 51.*

³²² Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 47, 51.*

5.1.6.11. K-13 açması

Başlangıçta tahribatın yoğun olduğu kuzey kesimde kazılar devam ederken bu alanda Locus 14 olarak adlandırdığımız mekân açığa çıkartılmış ve mekânın güney duvarının bir kısmının kaçak kazı sonucu tahrip edildiği görülmüştür. Mekânın duvarlarının farklı evrelerde iki kez iç kısmında duvar eklentisi ile yeniden düzenlenerek küçültmeye gidildiği tespit edilmiştir. Söz konusu yapı içerisinde herhangi bir dikilitaş kalıntısı bulunmazken, mekânın güney duvarında ise taş döşemeler ile seki benzeri bir yapı oluşturmaktadır. Açma içerisinde K-13 kaçak kazı çukurunun tahribatının da yer aldığı açmanın güneydoğu kesiminde yapılan çalışmalar devam ederken söz konusu alanın batı kesiminde duvar izine rastlanmıştır. Bu alanda devam eden çalışmalar sırasında kuzey-güney doğrultusunda uzanan duvarın köşe yaparak doğu-batı doğrultusunda uzanan duvara sonradan eklendiği duvarın işleniş tarzından anlaşılan ve apsidal bir özellik sergileyen yeni duvar yapısı açığa çıkartılmıştır.³²³

5.1.7. Sondaj Çalışmaları

Harbetsuvan Tepesi'nde yapılan kazı çalışmaları sırasında açığa çıkan ve Göbeklitepe'nin II. tabakası ile çağdaş kült yapıların daha iyi anlaşılmasına dönük olarak söz konusu yapıları inşa eden toplulukların sivil yaşam alanlarının belirlenmesi için, önceki yıllarda yapılan yüzey araştırmaları sırasında ve kazı çalışmalarında yaptığımız yerleşimin çevresine dönük olarak çalışmalar sırasında höyük alanın kuzey, batı ve güneybatı tepe alanı olarak adlandırdığımız alanlarda çakmaktaşı aletlerin yansira her üç alanda bir takım mimari unsurların varlığı tespit edilmişti. Bu doğrultuda söz konusu alanlarda kült yapıları inşa eden toplulukların sivil yaşam alanları ya da daha geç bir evrede yine Neolitik Dönem de söz konusu yerleşim olup olmadığının saptanmasına dönük olarak 2x2 m²'lik alanlarda 3 adet sondaj çalışması yapılmıştır.³²⁴

5.1.7.1. Batı yamacı sondajı

Höyüğün batı yamacında büyük boyutlu dikdörtgen yapıların dolgu toprağı uygun olan aynı zamanda yüzeyde görülen mimari unsurun köşe yapan güney ve batı duvarının kesişme noktası olan bir yerde sondaj açılmıştır. Locus 1.4 seviyesinde 3 adet seramik parçası ele geçerken derinleşme sırasında başka seramik parçasına

³²³ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 47*, 48-49.

³²⁴ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48*, 307.

rastlanmamıştır. Yaklaşık 20 cm sonra bir dizi oluşturan güneydoğudan kuzeybatı yönüne doğru uzanan taş dizilerine rastlanmıştır. Söz konusu taş dizilerine batı uzantısından güneybatıya doğru uzanan 2 adet yan yana bir başka taş dizisi köşe yapmaktadır. Bahsedilen duvarın sondaj alanı dışına doğru devam ettiği görülmüştür. Duvar örgüsünün üst düzleminden itibaren tamamen çakmaktaşı aletler ve yumru büyüklüğünde çekirdekler ele geçmesi ile Neolitik Dönem mimari özelliği sergileyen söz konusu yapının Neolitik Döneme ait olacağına dair düşünce üretmemize neden olmaktadır.³²⁵

5.1.7.2. Kuzey yamacı sondajı

Höyüğün kuzey yamacında yer alan kesimdir. Bu alanda yüzeyde yuvarlak bir plan görüntüsü veren taş öbeklerin bulunduğu alanın aynı zamanda tabakalanmasının saptanmasına dönük olarak 2x2 metre karelağı olan bir alanda çalışma yürütülmüştür. Locus 1 olarak numaralandırılan dolgu toprağında az miktarda çakmaktaşı yontmataş alet parçası ele geçmiştir. Seviye inme çalışması sırasında kemik ve seramik parçalarının gelmesi ile birlikte çalışmalar devam etmiştir. Locus 1.1 numaralı seviyede yürütülen kazı çalışmaları sırasında 5 adet kemik parçası ve 5 adet geç dönem özellikleri sergileyen seramik parçaları ele geçmiştir. Ele geçen diğer buluntular ise 1 adet obsidyen parçası ve 1 adet kırık halde mızrak parçasıdır.³²⁶

Locus 1.2 seviyesi içerisinde ise herhangi bir mimari unsur ele geçmemiş olmakla birlikte yine 2 adet geç dönem seramiğı ve az sayıda çakmaktaşı alet geçmiştir. Üst düzlemde ele geçen seramik parçalarının yoğunluğu ve buluntu durumları başlangıçta bu alanın geç bir dönemde kullanım gördüğü şeklinde bir yoruma bizi götürmüştür. Devam eden kazı çalışmaları Locus 1.3 ve Locus 1.4 olarak devam ederken her iki locus seviyesinde de çakmaktaşı yontmataş alet parçaları ve üretim artıkları ele geçerken aynı zamanda seramik parçaların buluntularının da halen gelmeye devam ettiği görülmüştür. Locus 1.4 seviyesinde toprak yapısının taşçıklı ve sert dokusu devam ederken 1 adet kırık havaneli parçası yoğun bir şekilde çakmaktaşı parçası ve 2 adet obsidyen parçası ve 3 adet kemik parçası ele geçen buluntular arasındadır. Locus

³²⁵ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48*, 307-308.

³²⁶ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48*, 308.

1.6’da ele geçen buluntularda iki adet kemik parçası, çakmaktaşı parçası ve 4 adet amorf seramik parçası ele geçmiştir.³²⁷

Çalışma ana kaya seviyesine ulaşıldıktan sonlandırılarak belgeleme çalışmalarının ardından sondaj çukurunun tekrardan kapatma işlemine geçilmiştir. Sondaj alanında yürütülen çalışma sırasında her seviyede geç dönem seramik özellikleri sergileyen buluntuları ele geçmesi Neolitik Dönem ile ilişkili olabilecek mimari bir kültür dolgusunun açığa çıkmaması sebebiyle bu alanın geç dönemde kullanım gördüğü şeklinde yorumlanmıştır.³²⁸

5.1.7.3. Güneybatı tepesi sondajı

“Güneybatı Tepesi Sondajı” olarak isimlendirilerek bu alanda başlangıçta 2x2 metre karelik kesimi kapsayan sondaj çalışmasına başlanılırken açığa çıkan mimari unsurların takibi nedeniyle toplamda 5x5 m²’lik alanda çalışma yürütülmüştür. Locus 1 seviyesinde yaklaşık 10 cm’lik bir derinleşme sonrası birbiri ile ilişkili olabilecek büyük boyutlu yer yer plaka şeklinde taş öbeklerine rastlanmıştır. Locus 1.1 seviye inme çalışmaları ve taş plakaların etrafındaki toprak dolgunun temizliği sonrası buranın kısmen tahrip olmuş taban döşemesi olduğu netleştirilmiştir. Locus 4.2 seviyesinde ise alan genişletilerek anakaya seviyesine bu alandan ulaşma hedefi ile yürütülmüştür. Locus 5 numaralı duvarın açığa çıkan mevcut uzunluğu 1.04 m yüksekliği ise 1 m olarak ölçülürken, Locus 6 numaralı duvar örgüsünün ise açığa çıkan mevcut uzunluğu 1.67 m, yüksekliği 1.27 m olarak ölçülmüştür.³²⁹

Locus 7 numarası verilerek başlayan kazı çalışmasında ilk olarak 5 cm’lik bir seviye inilmiş ve alanın kuzeybatı kesimi ile kuzeydoğu kesiminde yer yer büyük boyutlu taş plakaların yanısıra düşünüldüğü gibi aralarına daha küçük boyutlu taşların yardımı ile bir taban döşemesi yapıldığı açığa çıkan kesimde görülmüştür.³³⁰

Sonuç olarak; Güneybatı Tepesi Sondaj alanında yürütülen kazı çalışmasında Locus 4 alanında açığa çıkan iki duvarın ve söz konusu alanda ele geçen Neolitik Dönem buluntularının daha alt evreye ait bir mekân olduğu hemen üstüne ise taş döşemeler ve plakalar yardımı ile yeni bir taban oluşturulan farklı bir evreye ait daha

³²⁷ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48*, 308-309.

³²⁸ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48*, 309.

³²⁹ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48*, 309-310.

³³⁰ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48*, 310.

büyük boyutlu yine Neolitik Dönem'e ait bir mekânın inşa edildiği düşünülmektedir. Söz konusu mekânın yakınlarında ele geçen 6 adet "T" başlığı ya da gövdesinden oluşan dikmetaş parçalarının da höyük alanında bulunan kült yapıların benzeri bir özellik sergilediğini göstermektedir.³³¹

5.2. Harbetsuvan Tepesi Çakmaktaşı Yontmataş Alet Endüstrisi

Bu çalışmada ele alınan çakmaktaşı buluntuları 2017, 2018 ve 2019 yıllarında Harbetsuvan Tepesi'nde yapılan kazı çalışmaları sırasında yüzeyde veya açmalar içerisinde ele geçen buluntulardan oluşmaktadır. Açmalarda yürütülen kazı çalışmalarının genişlikleri ve derinikleri aynı olmadığından çakmaktaşı buluntuları açmalara göre değil de buluntu topluluğuna göre değerlendirilmiştir. Katalog kısmında eserin ele geçtiği açma, Locus ve tarih gibi bilgilere yer verilmiştir. Ancak metin içerisinde bu bilgilere yer verilmeyecektir.

Harbetsuvan Tepesi'nde yontmataş aletlere baktığımızda, daha çok çakmaktaşıdan çok az sayıda da obsidyenden yapılmış aletlerle karşılaşmaktayız. Çakmaktaşı yontmataş aletlerin taşımaları sıralamasında en büyük oranı dilgi ve yongalar oluşturmaktadır. Dilgilerin bazıları tamamen korunmuş olup uzunlukları yaklaşık 4,9 cm ile 14,7 cm, genişlikleri 1,2 cm ile 2,9 cm ve kalınlıkları ise 0,3 ile 1.2 cm aralığında değişmektedir.

Yongalara baktığımızda ise genelde bunların çoğu artık parçalardır. Uzunlukları 1 ile 16.7 cm, genişlikleri 2 ile 11.7 cm ve kalınlıkları 0.3 ile 1.7 cm arasında değişmektedir.

5.2.1. Teknoloji

Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen yontmataş buluntu topluluğunun toplamı 33.815 adettir. Harbetsuvan Tepesi yontmataş buluntu topluluğu çakmaktaşı ile temsil edilmektedir. Çakmaktaşı buluntu topluluğu toplamda 32037 (% 94,74) adettir. Çakmaktaşı dışında ithal olarak ele geçen yontmataş buluntu grubundaki obsidyenin

³³¹ Çelik ve Tosyagülü Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48*, 310.

toplamı ise 1778 (% 5,26) adettir.³³² Yontmataş buluntu topluluğu içerisinde çakmaktaşı sayısı çok fazla iken obsidyen buluntu topluluğu çok az rastlanmıştır.

Göbekli Tepe yontmataş endüstrisinin %98'den fazlası iyi kaliteli çakmaktaşıdan, %1.9'u obsidyenden oluşmaktadır.³³³ Yeni Mahalle'den ele geçen yontmataş buluntu topluluğu (%99.6) çakmaktaşı ve (% 0.4) obsidiyene rastlanılmıştır.³³⁴ Gürcütepe II'de çakmaktaşının % 93.2, obsidyenin ise % 6.8 oranında kullanıldığı tespit edilmiştir.³³⁵

Hammade olarak çok kaliteli çakmaktaşları kullanılmıştır. Harbetsuvan Tepesi'ne en yakın çakmaktaşı yatakları; 8 km kuzeydoğusunda, Karahan Tepe yerleşim bölgesine yakın bölgede ve 10 km güneyinde, Recmelsuvan alanında bulunmaktadır.³³⁶ Muhtemellen bu çakmaktaşı yataklarından, çakmaktaşı hammade ihtiyaçlarını karşılamışlardır.

Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşlarına bakıldığında bunların ince dokulu ve genellikle homojen bir yapıda oldukları görülür. Çakmaktaşları içerisinde en fazla görülen renkler, koyu kahverengiden açık kahverengiye doğru giden renkler olup, bunları açık gri, krem, koyu gri, beyaz ve siyah renkler izlemektedir.

Ele geçen tüm çakmaktaşı buluntsunun renk dağılımına bakıldığında, 17595 adedi (% 54,92) koyu kahverengi, 8443 adedi (% 26,35) açık kahverengi, 1902 adedi (% 5,94) açık gri, 1604 adedi (% 5,01) krem, 1452 adedi (% 4,53) koyu gri, 589 adedi (% 1,84) beyaz ve 452 adedi (% 1,41) siyah renkte olduğu görülmektedir (Tablo 1a-b).

Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşı buluntu topluluğu toplamı 32037 adettir. Bunlardan 17844 adet (% 55,70) üretim artığı, 9940 adet (%31,03) dilgi, 1284 adet (% 4,01) yonga, 986 adet (% 3,08) çakmaktaşı alet parçaları, 876 adet (% 2,73) çekirdek ve çekirdek yenileme parçası, 780 adet (% 2,43) çakmaktaşı alet ve 327 adet (% 1,02) yanmış çakmaktaşıdan oluşmaktadır (Tablo 2a-b).

³³² Züleyha Şen, *Harbetsuvan Tepesi Obsidiyen Aletlerin Tipolojik ve Teknolojik Analizleri*, Yüksek Lisans Tezi, Iğdır Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Iğdır, 2022, 113.

³³³ Beile-Bohn vd., *Istanbuler Mitteilungen*, 48, 54.

³³⁴ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 69.

³³⁵ Beile-Bohn vd., *Istanbuler Mitteilungen*, 48, 39.

³³⁶ Çelik, *Documenta Praehistorica XLIII*, 422.

Üretim artıkları olarak adlandırdığımız buluntu topluluğu, çakmaktaşı buluntu topluluğunda 17844 adet (% 55,70), ile temsil edilmektedir (Tablo 2a-b). Bunlardan 11691 adet (% 65,52) ile tanımlanamayan parçalar ve 6153 adet (% 34,48) ile temsil edilen minik yongalama ürünleridir. Yontmataş buluntu topluluğu içindeki üretim artıkları, bu topluluğun yarısından fazlasını temsil etmektedir. Bu durum, en azından yontma işleminin yerleşimde yapıldığının bir kanıtı niteliğindedir. Ayrıca, Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşı çekirdeklerinin ve üretim artığının renklerine bakıldığında bunların aynı renklerde olması yontma işleminin yerleşimde yapıldığını dahada desteklemektedir.

Bunu takip eden diğer buluntu topluluğu ise, 1284 adet (% 4,01) yongalardan oluşmaktadır (Tablo 3a-b). 1284 adet yonga içerisinde; 113 adet (% 8,80) yonga (Resim 9), 230 adet (% 17,91) yonga parçası, 146 adet (% 11,37) yongacık, 171 adet (% 13,32) yongacık parçası, 250 adet (% 19,47) kabuklu yonga ve 374 adet (% 29,13) kabuklu yonga parçası bulunmaktadır (Tablo 3a-b). Söz konusu bu unsurları çakmaktaşı buluntu grubu (32037 adet) içerisinde değerlendirdiğimizde ise, çekirdek yapım evresinin ilk parçaları olarak kabul edilen kabuklu yonga % 0,78 ve kabuklu yonga parçası % 1,17 oranında karşımıza çıkmaktadır.

9940 adet dilgi içerisinde ise; 48 adet (% 0,48) dilgi (Kat: Levha 1a-d, Levha 2a-d), 4657 adet (% 46,85) dilgi parçası, 2847 adet (% 28,64) düzeltili dilgi parçası, 409 adet (% 4,11) dilgicik, 1129 adet (%11,36) dilgicik parçası, 11 adet (% 0,11) kabuklu dilgi ve 839 adet (% 8,44) kabuklu dilgi parçası bulunmaktadır (Tablo 4a-b). Dilgiler arasına 3 adet upsilon dilgi dahil edilmiştir (Levha 3a-c). Upsilon dilgilerin varlığı, Harbetsuvan Tepesi'nde çift vurma kutuplu çekirdeklerin kullanıldığını göstermektedir. Bunu ele geçen çift vurma kutuplu çekirdekler destekler mahiyettedir. Sağlam olarak ele geçen upsilon dilgilerde iki tanesi koyu kahverengi (Levha 3a-b), bir tanesi açık kahverengindedir (Levha 3c). Yaklaşık 6,8 ile 7,3 cm uzunluğunda, 1,4 ile 1,19 cm genişliğinde ve 0,3 ile 0,6 cm kalınlıklıdır. Bunların ikincil veya üçüncül çıkarım oldukları tahmin edilmektedir. Yongalarda olduğu gibi dilgileride çakmaktaşı buluntu grubu (32037 adet) içerisinde değerlendirdiğimizde, kabuklu dilgi % 0,03 ve kabuklu dilgi parçası ise % 2,62 oranındadır.

Sağlam ele geçen dilgiler arasında okucu taslağı olarak hazırlandığını düşündüğümüz bir örnek ele geçmiştir (Levha 2c). Düzelti yapılmayan bu sağlam dilgi 4,9 cm uzunluğunda, 1,5 cm genişliğinde ve 0,6 cm kalınlıktadır. Bu görünümü sebebiyle muhtemelen okucu taslağı olarak hazırlanmış olduğu düşünülmektedir.

İncelenen yongalama (debitaj) ürünlerine bakıldığında bunlardan % 78,54'ünün kabuksuz ve % 21,46 gibi yüksek bir oranın kabuklu olması çekirdek hazırlama safhasının yerleşimde yapıldığını düşündürmektedir. Buna karşın çekirdek ve çekirdek yenileme parçalarının % 2,73 gibi az bir oranda temsil edilmesi, çekirdek hazırlama safhasının yerleşimde yapılmadığını düşündürsede, incelenen çekirdeklerin neredeyse tümünün ya tüketilmiş yâda yarı tüketilmiş olması çekirdek hazırlama safhasının yerleşimde yapıldığını göstermektedir. Yalnız yapılan kazı çalışması; kaçak kazı çukurlarındaki tahribatı anlamaya yönelik olduğundan ve geniş bir alana yayılmamasından dolayı çekirdek hazırlama safhasının yerleşimde yapılıp yapılmadığı net olarak söylemek oldukça güçtür. Yerleşimin tümünde yapılacak olan kazı çalışmaları ile daha fazla çakmaktaşı ve işlik yeri bulunduğu bu konu netlik kazanabilir.

Tüm eserler arasında (32037); dilgi (% 0,15), dilgi parçası³³⁷ (% 14,54), dilgicik (% 1,28) ve dilgicik parçası (% 3,52) yüzdeliklerine bakıldığında, yonga (% 0,35) ve yonga parçasına (% 0,72) oranla daha fazla olduğu görülmektedir³³⁸. Bu durum genelde yerleşimde dilgi üretimine dayalı bir teknolojinin hakim olduğunu göstermektedir. Çakmaktaşı buluntu topluluğunda olduğu gibi obsidyen buluntu topluluğunda da dilgi endüstrisi hakim olduğu tespit edilmiştir.³³⁹

Dilgilerin yaklaşık % 65'i dorsal yüzden genellikle çift vurma düzlemlili ve trapez (yamuk) kesitli, % 25'i ise tek vurma düzlemlili ve üçgen kesitlidir. % 10'luk bir oranın ise, tek veya çift vurma düzlemlili olup olmadığı tespit edilememiştir. Dilgiciklerin ise, yaklaşık % 70'i tek vurma düzlemlili ve üçgen kesitli iken yaklaşık % 30'u çift vurma düzlemlili ve trapez (yamuk) kesitlidir. Dilgiler genellikle, çekirdekten baskılama tekniğiyle çıkartılmışlardır. Bunların büyük bir oranı taşımalık şeklinde olup aletler az sayıdadır.

³³⁷ Bu yüzdelere düzeltili dilgi parçaları dahil edilmemiştir.

³³⁸ Bu gruplara kabuklu yonga ve kabuklu dilgiler dahil edilmemiştir.

³³⁹ Şen, *Harbetsuvan Tepesi Obsidiyen Aletlerin Tipolojik ve Teknolojik Analizleri*, 138.

Sağlam olarak ele geçen tüm dilgilere baktığımızda, 47 (% 79,66) adet façetalı topuk, 8 (% 13,56) adet düz topuk ve 4 (% 6,78) adet nokta topuğa sahiptir. Çakmaktaşıdan yapılmış toplam dilgi sayısı 9940 (% 31,03) adettir (Tablo 2a-b). Toplam dilgi içerisinde düzeltili dilgi oranı % 28,64 ile temsil edilmektedir.

Harbetsuvan Tepesi'ndeki düzeltili aletler, tüm çakmaktaşı buluntu topluluğu içerisinde % 8,93 oranında temsil edilirken, Yeni Mahallede yaklaşık % 2,7³⁴⁰, Mezraa-Teleilat'da yaklaşık % 7,4 civarındadır³⁴¹. Göbeklitepe'nin 3 açmasından çıkan ve çakmaktaşıdan yapılan alet grubu içerisinde değerlendirilen düzeltili dilgilerin oranı yaklaşık % 18 iken³⁴², Harbetsuvan Tepesi'ndeki çakmaktaşı aletler arasında değerlendirilen sağlam düzeltili dilgilerin oranı ise sadece % 1,67 oranındadır.

Yine aynı şekilde, Harbetsuvan Tepesi'nde bulunmuş çakmaktaşı aletlere, Yeni Mahalle ve Göbeklitepe'de olduğu gibi düzeltili dilgileri dahil ederek diğer alet gruplarıyla karşılaştırsak; Yeni Mahalle'de bu oran okuçlarında % 25,7, delicilerde % 17,8, taşkalemlerde % 0,5, kazıyıcılarda % 6 ve silikalı orak-dilgiler de ise % 41 'dir³⁴³. Göbeklitepe'de okuçları % 20, deliciler % 10, taşkalem % 17, kazıyıcı % 11,2 ve silikalı orak-dilgi % 15 oranında temsil edilmektedir³⁴⁴.

Ele geçce çekirdeklere baktığımızda tek vurma düzlemli ve çift vurma düzlemli çekirdeklerden oluşmakta olup, genelde dilgi çıkarımları 1 cm'nin altındadır. İncelenen çekirdekler tamamen tüketilmiş olmakla beraber, bu tür çıkarım tekniği dilgi genişliğini küçük tutmak için değil, aksine bu tür ince çıkarımlar yapıldıktan sonra büyük çıkarımlar almak için uygulanan bir teknik olduğu düşünülmektedir. Bu sayede elde edilen ince ve yamuk kesitli dilgi çıkarımların, daha fazla ve daha kolay yapılmasını sağlamaktadır. Bu sayede daha kaliteli aletleri ortaya çıkarmak mümkün olabilmektedir³⁴⁵.

³⁴⁰ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 71.

³⁴¹ Güner Coşkunso, "Mezraa-Teleilat Yontmataş Endüstrisi", *Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları*, edt. Numan Tuna ve Jale Velibeyoğlu, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Tarihsel Çevre Araştırma ve Değerlendirme Merkezi (TAÇDAM), Ankara, 2002, 144-146.

³⁴² Schmidt, *Paléorient* 26/1, 51, Fig. 9)

³⁴³ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 71.

³⁴⁴ Beile-Bohn vd., *Istanbul Mitteilungen*, 48, 59; Schmidt, *Paléorient* 26/1, s. 51-52, Fig. 9)

³⁴⁵ Tez Danışman Hocam Prof. Dr. Bahattin Çelik ile kişisel görüşme.

Ayrıca, Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen dilgilerde ve taşımılığı dilgi olan aletlerde bu durum rahatlıkla gözlemlenmektedir. Dilgi çıkarımlarının yapıldığı çekirdeklerin vurma düzlemi, genellikle façetalı (yüzcüklü) bir görünüme sahiptirler. Bu tür vurma düzlemi, dilgi çıkarımlarının baskı tekniğiyle yapıldığını bir kez daha göstermesi açısından oldukça arzuetmektedir. Dolayısıyla Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen sağlam dilgilere bakıldığında büyük çoğunluğunun façetalı (yüzcüklü) topuğa sahip olduğu çekirdeklerin vurma düzleminden de anlaşılmaktadır. Çakmaktaşıdan yapılmış dilgiler dışında obsidyen dilgi ve dilgi parçalarında da baskılama tekniğinde yapılmış olması³⁴⁶ Harbetsuvan Tepesi yontmataş işçiliğinde en yaygın tekniğin baskılama tekniği olduğunu gözler önüne sermektedir.

Yongalara bakıldığında genellikle düz topukludurlar. Bunun nedeni ise yongaların büyük parçalar halinde koparılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Harbetsuvan Tepesi'nden ele geçen çakmaktaşıdan yapılmış toplam yonga sayısı, buluntu topluluğu içerisinde yer alan üretim artıkları ve dilgilerden sonra en fazla yoğunluğa sahip grubu oluşturmaktadır. Yongaların toplamı 1284 (% 4,01) adettir. Bunların çoğunluğunu kabuklu yonga ve kabuklu yonga parçası oluşturmaktadır (Tablo 3a-b). Kabuklu yongalar genellikle büyük boyutlarda olup düz topukludurlar. Kabuksuz yonga ve kabuksuz yonga parçalarının topuk tipleri ise genelde yüzcüklü (façetalı) topuğa sahiptir.

Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çekirdek ve çekirdek yenileme parçaları, yontmataş buluntu topluluğu içinde sayıda az olup, toplam 876 (%2,73) adettir (Tablo 5a-b). Bunlardan sadece 179 (%20,43) adetti çekirdektir. Bunun dışında, 290 (% 33,11) adet çekirdek yenileme parçaları ele geçmiştir (Tablo 5a-b). Bunlar; çekirdek tablası ve çekirdek düzleminden oluşmaktadır. Bu grup içerisinde değerlendirilen 13 (% 1,48) adet tepeli dilgi ve 394 (% 44,98) adet tepeli dilgi parçaları ele geçmiştir (Tablo 5a-b).

Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 179 adet çekirdek, genel olarak kahverengindedir. Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çekirdekler genel olarak kahverengindedir. Bu renk benzerliği Gürcütepe ve Yeni Mahalle'de ele geçen

³⁴⁶ Şen, *Harbetsuvan Tepesi Obsidiyen Aletlerin Tipolojik ve Teknolojik Analizleri*, 126.

³⁴⁶ Beile-Bohn vd., *Istanbuler Mitteilungen*, 48, 54.

çekirdekler genel olarak kahvrenge tonlarındadır.³⁴⁷ Ancak Göbekli Tepe³⁴⁸, Nevali Çori³⁴⁹ ve Karahan Tepe'de³⁵⁰ çakmaktaşlarında daha çok koyu gri ve yeşilimsi renk tonları hakimdir.

Çekirdekler renklerine göre ayrıldığında; 103 adet (%57,54) koyukahverengi, 50 adet (%27,93) açık kahverengi, 12 adet (%6,70) krem, 5 adet (%2,79) beyaz, 3 adet (%1,68) siyah, 3 adet (%1,68) açık gri ve 3 adet (%1,68) koyu gri renginde olduğu görülmektedir. Ele geçen çakmaktaşı ve çakmaktaşı parçalarında tespit edilen bütün renklerin, çekirdeklerde de karşımıza çıkması hemen hemen bütün renklerden yararlandıklarını göstermektedir.

Tek vurma kutuplu çekirdekler daha çok dilgi ve dilgicik çekirdekleri olarak karşımıza çıkmakla birlikte bunlar prizmatik ve pramidal formlardadır. Tek vurma kutuplu dilgi çekirdekleri neredeyse tüketilmiş olmakla birlikte prizmatik formludurlar (Levha 4a-b). Mikrodilgi ya da dilgicik çekirdekleride ele geçmiştir (Levha 6a). Tek vurma kutuplu dilgicik çekirdekleri daha çok pramidal (Levha 5a-b) azda olsa prizmatik formludurlar (Levha 6a ve c). Dilgi ve dilgicik çekirdeklerinde daha çok baskılama tekniği hakimdir.

Çift vurma kutuplu çekirdekler daha çok dilgi çekirdekleri olarak işlenmiş naviform çekirdeklerinden oluşmaktadır (Levha 7a-b). Çift vurma kutuplu naviform çekirdekler yaklaşık 7,1 ile 12,4 cm uzunluğunda, 3,3 ile 4,1 cm genişliğinde ve 2,5 ile 3,5 cm kalınlığındadırlar. Naviform çekirdeklerinin Harbetsuvan Tepesi'nde varlığı, çift vurma kutuplu dilgi ve aletlerin ele geçmiş olması oldukça önemlidir. Anadolu'da Cafer Höyük, Çayönü, Nevali Çori, Akarçay Tepe'de ve diğer bölgelerden Mureybet, Abu Hureyra, Ain Ghazal, Jericho gibi merkezlerde de naviform çekirdekleri ele geçmiştir.³⁵¹ Çift vurma kutuplu çekirdekler ise; 6,8 ile 18 cm uzunluğunda, 2,3 ile 4,8 cm genişliğinde ve 2,1 ile 3,6 cm kalınlığında oldukları görülmektedir. Çift vurma kutuplu çekirdeklerin büyük boyutlu olmaları, çekirdeklerin Harbetsuvan Tepesi'ne işlendiğini göstermesi açısından önemli bilgiler sunmaktadır.

³⁴⁷ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 72.

³⁴⁸ Beile-Bohn vd., *Istanbuler Mitteilungen*, 48, 541.

³⁴⁹ Schmidt, *Anatolica*, 15, 162.

³⁵⁰ Çelik, *Neo Lithics* 2-3/00: 8.

³⁵¹ Rémy Crassard, vd., "Bidirectional blade technology on naviform cores from northern Arabia: New evidence of Arabian-Levantine interactions in the Neolithic", *Arabian Archaeology and Epigraphy*, 31, 2020, Fig. 8.

Harbetsuvan Tepesi'nde iki adet büyük çekirdek örneği ele geçmiştir. Bunlar livirdibör olarak isimlendirilen hazırlık aşamasına getirilmiş tam çekirdeklerdir. İkiside krem rengindedir. Bunlardan büyük olan envanterlik (Levha 8a), küçük olan etüdlük (Levha 9a) eserdir. Büyük olan 44,6 cm uzunluğunda, 17,0 cm genişliğinde ve 8 cm kalınlığındadır (Levha 8a). Küçük olan ise 42 cm uzunluğunda, 20 cm genişliğinde ve 10 cm kalınlığındadır (Levha 9a). Büyük boyutlu çekirdelerin yerleşimde tespit edilmiş olması, muhtemelen çakmaktaşı blokların iri bloklar halinde yerleşime getirildikten sonra işlenmiş olduğu düşünülmektedir. Bu büyüklükteki çekirdek örnekleri çok nadir görülmektedir. Bölgedeki PPN merkezlerine bakıldığında benzeri Göbekli Tepe'de ele geçmiştir.³⁵²

Ayrıca Orta Paeolitik döneme ait 1 adet levallois çekirdeği tespit edilmiştir (Levha 10a). Muhtemelen Harbetsuvan Tepesi'ne, Orta Paleolitik döneme ait bir açık hava istasyonundan getirilmiş olabileceği düşünülmektedir.

Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çekirdek yenileme parçaları arasında değerlendirilen çekirdek tablası ve çekirdek yenileme düzlemi toplamı 290 adettir. Bunlardan; 162 adet (%55,86) koyukahverengi, 79 adet (%27,24) açık kahverengi, 23 adet (%7,93) krem, 10 adet (%3,45) açık gri, 8 adet (%2,76) beyaz, 7 adet (%2,41) koyu gri ve 1 adet (%0,34) siyah renkli çakmaktaşıdan olduğu tespit edilmiştir. Çekirdek yenileme parçaları arasında çekirdek vurma düzlemleri (Levha 10 b-c) ve çekirdek tablaları (Levha 11a-c) çok sayıda ele geçmiştir. Bu parçalar, çekirdeklerden tekrardan dilgi veya yonga çıkarmak amacıyla çıkarılan parçalar olduğundan ve çekirdeklerde olduğu gibi çekirdek yenileme parçalarının bütünü renklerde tespit edilmiş olması, çekirdek hazırlama safhasının yerleşimde yapıldığını işaret etmektedir. Ain Ghazal'da ele geçen naviform çekirdelere ve çekirdek yenileme parçaları Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçenlere çok benzemektedir.³⁵³

³⁵² Müze Araştırmacısı Fuat TÜRKER ile 11.01.2022 tarihinde kişisel görüşme sırasında envanterlik bir eserin olduğunu dile getirmiştir.

³⁵³ Philip J. Wilke and Leslie A. Quintero, "Naviform Core-and-Blade Technology: Assemblage Character as Determined by Replicative Experiments", *Neolithic chipped stone industries of the Fertile Crescent, and their contemporaries in adjacent region (Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Environment 3)*, ed. K. Kozłowski & H. G. Gebel, Berlin: ex oriente, 1996, Plate 2a-c ve 3b-c.

Çekirdek ve çekirdek yenileme parçalarına dahil edilen tepeli dilgi ve tepeli dilgi parçalarının toplamı 407 adet ile temsil edilmektedir. Bunlardan; 260 adet (%63,88) koyu kahverengi, 92 adet (%22,60) açık kahverengi, 28 adet (%6,88) açık gri, 17 adet (%4,18) koyu gri, 6 adet (%1,47) krem, 2 adet (%0,49) siyah ve 2 adet (%0,49) beyaz renginde olduğu tespit edilmiştir. 13 adet sağlam tepeli dilgi örneği ele geçmiştir (Levha 12a-c). Bunların ölçülerine bakıldığında; yaklaşık 6,1 ile 12,3 cm uzunluğunda, 1,1 ile 1,6 cm genişliğinde ve 0,6 ile 1,2 cm kalınlığındadırlar. Genellikle kırık parçalar halinde ele geçen tepeli dilgiler çift kutuplu çekirdeklerden çıkarılmışlardır. Tespit edilen bütün renk örnekleri ile ele geçen tepeli dilgi ve tepeli dilgi parçalarının renkleri uyduğundan dolayı çekirdeklerde ve upsilon dilgilerde olduğu gibi çekirdek hazırlama safhasının Harbetsuvan Tepesi'nde gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Harbetsuvan Tepesi'nde tüm çakmaktaşı arasında (32037) 327 adet (%1,02) yanmış çakmaktaşı tespit edilmiştir (Tablo 2 a-b). Bunlardan bazılarının çok aşırı yanmış olmasından dolayı tipleri ile ilgili bir yorum yapmak oldukça güçtür. Sadece bir tane çekirdek örneği yanmış olarak ele geçmiştir ve üzerinde balık pulu şeklinde bir görünüme sahiptir (Resim 6, Levha 6c). Yanlış renklerine göre; 150 adet (%45,87) koyukahverengi, 88 adet (%26,91) açık kahverengi, 28 adet (%8,56) açık gri, 24 adet (%7,34) koyu gri, 18 adet (%5,50) krem, 10 adet (%3,06) beyaz ve 9 adet (%2,75) siyah renkli çakmaktaşıdan olduğu tespit edilmiştir.

5.2.2. Tipoloji

Çakmaktaşı aletler bütün çakmaktaşı buluntu topluluğu içinde 780 adet (% 2,43) ile temsil edilmektedir (Tablo 2a-b). Çakmaktaşıdan yapılmış aletlerin tümüne baktığımızda tipoloji yönünden Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme ait alet tipleri ile karşılaşılmaktadır. Çakmaktaşı aletler sırasıyla; 191 adet okucu (%24,49), 178 adet silikalı orak-dilgi (% 22,82), 132 adet ön kazıyıcı (%16,92), 115 adet taş kalem (% 14,74), 53 adet mızrakucu (% 6,79), 48 adet vurgaç (% 6,15), 47 adet delici (% 6,03), 15 adet düzeltili dilgi (% 1,92) ve 1 adet üç yüzölçü kazma (% 0,13) olarak sınıflandırılabilir (Tablo 6a-b). Nitelikli buluntular içinde okuçları sayıca diğerlerine oranla fazladır. Bunlardan en önemlileri; Byblos ve Nemrik okuçlarıdır. Silikalı orak-dilgiler okuçlarından sonra sayıca diğerlerine oranla fazla olan alet grubudur. Bunun

dışında ele geçen aletlere baktığımızda; değişik formlarda kazıyıcılar, taşkalemler, mızrakuçları, vurgaçlar, deliciler, düzeltili dilgi ve üç yüzlü kazma olarak sayılabilir.

5.2.2.1. Okuçları

7 cm ve altında olan uçlar okucu olarak ele alınmıştır. Harbetsuvan Tepesi'nde 191 adet okucu ele geçmiştir. Bütün çakmaktaşı aletler içerisinde (780 adet) % 24,49 oranla birinci sırada yer almaktadır (Tablo 6a-b). Genel olarak büyük bir çoğunluğunu Byblos tipi oluşturmaktadır. Çok az bir oranla Nemrik tipi ile temsil edilmektedir. Okuçlarının uzunlukları 2,2 ile 7,0 cm, genişlikleri 0,7 ile 3,1 cm ve kalınlıkları ise 0,2 ile 1,7 cm arasında değişmektedir. Renk dağılımlarına bakıldığında; 129 adet (% 67,54) koyu kahverengi, 54 adet (% 28,27) açık kahverengi, 3 adet (% 1,57) krem, 3 adet (% 1,57) açık gri ve 2 adet (% 1,05) koyu gri renktedirler.

Okucu parçaları arasında en çok karşımıza çıkan; okucu uç parçası ve okucu sap parçasıdır. Toplamda 717 adet okucu parçası ele geçmiştir. Tüm alet parçaları (986 adet) arasında % 72,72 oranında temsil edilmektedir. Okucu parçaları renklerine göre; 422 adet (% 58,86) koyu kahverengi, 233 adet (% 32,50) açık kahverengi, 28 adet (% 3,91) açık gri, 19 adet (% 2,65) koyu gri, 8 adet (% 1,12) siyah, 5 adet (% 0,70) krem ve 2 adet (% 0,28) beyaz renkli çakmaktaşıdır.

Bunlar; 439 adet okucu sap parçası ve 278 adet okucu uç parçasından oluşmaktadır. Okucu sap parçaları düzeltilerine göre birbirinde ayrılmıştır. Okucu sap parçaları arasında; 305 adet (%42,54) ventral yüzden sap kısmı düzeltili, 73 adet (% 10,18) dorsal ve ventral yüzden sap kısmı düzeltili ve 61 adet (% 8,51) dorsal yüzden sap kısmı düzeltili parçalardır. Okucu uç parçaları arasında; 242 adet (% 33,75) ventral yüzden uç kısmı düzeltili, 18 adet (% 2,51) dorsal yüzden düzeltili ve 18 adet (% 2,51) her iki yüzden uç kısmı düzeltili parçalardır.

Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen okuçlarının sayıca fazla olması oldukça önemlidir. Özellikle Byblos ve Nemrik tipi okuçları kendi içerisinde düzeltilerden yola çıkarak farklı gruplara ayrılmıştır. Bunun dışında El- Kham ve tanımlanamayan okuçları tespit edilmiştir.

5.2.2.1.1. Byblos tipi okuçları

Byblos tipi ok uçları ilk kez, Beyrut'un (Lübnan) 30 km kuzeyinde yer alan Byblos kentinde bulunduğu için bu ismi almıştır. Bu uçlar daha sonra pek çok neolitik yerleşimlerde bulunmuşlardır. M.Ö. VIII. binden M.Ö. VII. bine kadar hemen hemen tüm Neolitik yerleşimlerde yaygın olarak görülürler.³⁵⁴ çanak ömleksiz Neolitik dönemin bitimine doğru bu tür uçların yerini yavaş yavaş Amuq ve Ugarit uçları almaya başlar.

Byblos uçları dilgi taşımaları üzerine, dip kısmında iç ve dış yüzde nadiren dik fakat sıkça yarı dik ya da baskılama tekniğiyle kaplayan düzelti sonucunda oluşturulan iki omuzlu uçlardır. Sap kısımları gövdeye oranla fazla dar olmayıp gövde kenarının devamı niteliğindedir. Sap kısmı bazı durumlarda sivri bir bitim gösterebilir. Sap kısmı oluşturan omuz formu her zaman simetrik olmayabilir. Değişik formlarda sap ve gövde varyasyonları olan Byblos uçlarının uzunlukları 3-9/10 cm arasında değişebilmektedir.³⁵⁵

Harbetsuvan Tepesi'nde Byblos tipinde toplamda 174 adet okucu ele geçmiştir. Tüm okuçları arasında % 91, 10 oranında temsil edilmektedir. Byblos tipi okuçları arasında 74 adet (% 42,53) sağlam ve 100 adet (% 57, 47) kırık olarak ele geçmiştir.

1. grupta yer alan uçlar toplamda 52 adettir. Byblos tipi okuçları arasında %29,89 oranındadır. Tüm okuçları arasında % 27,23 oranındadır. Sayıca en çok bu grup içerisinde değerlendirilen eserlerin genellikle dorsal (ön) yüzden düzelti yapılmamıştır. Ventral (arka) yüzden ise distal ve proximal bölümlerinin sağ ve sol lateral kenarları düzeltili uçlardır. Bu uçların benzerlerine Yeni Mahalle'de (elik 2003, Lev. 35a-b) ve Göbekli Tepe'de (Schmidt 2001, Fig. 10/5) rastlamak mümkündür.

Bu uçlardan 20 adedi sağlam (Levha 13a-c, Levha 14a-b), 32 adedi kırık olarak ele geçmiştir. Taşımaları dilgi olan okuçlarının topuk kısımları genellikle düzeltiyle alınmıştır. Birbirinden farklı boyutlarda oldukları görülen bu uçların uzunlukları yaklaşık 3,9 ile 7,0 cm, 1,5 ile 3,1 cm ve kalınlıkları 0,5 ile 0,9 cm'dir. Özellikle kahverengi tonlarındaki çakmaktaşı tercih edilmiştir. Renk dağılımlarına bakıldığında;

³⁵⁴ Andre Leroi-Gourhan, *Dictionnaire de la Prehistoire*, Presses Universitaires de France, Paris, 1988, 170.

³⁵⁵ Metin Kartal, *Taş ağlarında Yontmataş Uçlar*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2019, 8.

33 adet (% 63,46) koyu kahverengi, 16 adet (% 30,77) açık kahverengi ve 3 adet (% 5,77) krem renktedir.

Bu gruptaki okuçları yongalama tekniğinden dolayı sivri uçlu olarak çıkarıldığından dolayı bazılarının uç bitiminde düzelti yapılmamıştır (Levha 14a). Bazı okuçlarında ise alt bölümü (sap kısmı), sapa takılmak için düzelti yapılarak inceltiştir (Levha 13 a, Levha 14a). Bu grup içerisinde değerlendirilen 2 adet okucu ise ventral yüzden sap bölümünde düzelti görölmezken uç kısmı düzeltilenmiştir (Levha 13b).

2. grup içerisinde yer alan toplam 27 adet okucudur. Byblos tipi okuçları arasında % 15, 52 oranındadır. Tüm okuçları arasında % 14,14 oranındadır. Sayıca en çok ikinci grubu oluşturan bu okuçları içerisinde değerlendirilen eserlerin genellikle dorsal yüzünde düzelti yapılmamıştır. Ventral yüzden ise distal, mesial ve proximal bölümlerinin sağ ve sol lateral kenarları düzeltili uçlardır (Levha 15a-b, Levha 16a-c, Levha 17a-b ve Levha 18a-b). Bu uçlardan 14 adedi sağlam (Levha 15a-b, Levha 16a-c, Levha 17a ve Levha18b), 13 adedi kırık olarak ele geçmiştir. Taşımalığı dilgi olan okuçlarının topuk kısımları düzeltilerle alınmıştır. Hem trapez kesitli hem de üçgen kesitlidirler.

1. grup gibi bu gruptaki renklere bakıldığında kahverengi tonlarındaki çakmaktaşı tercih edilmiştir. Renk dağılımlarına bakıldığında; 19 adet (% 70,37) koyu kahverengi, 8 adet (% 29,63) açık kahverengindedir.

Birbirinden farklı boyutlarda oldukları görölün bu uçların uzunlukları yaklaşık 2,2 ile 7,0 cm, 1 ile 2 cm ve kalınlıkları 0,5 ile 1,7 cm'dir. En büyüğü 7,0 cm uzunluğunda, 2 cm genişliğinde ve 0,7 cm kalınlığındadır (Levha 15a). En küçüğü 2,2 uzunluğunda, 1 cm genişliğinde ve 0,5 cm kalınlığındadır (Levha 16c).

Bu grup içerisinde dorsal yüzünde düzelti olmayan ancak ventral yüzden distal, mesial ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarları düzeltili olan uçlar en çok olanıdır (Levha 15a-b, Levha 16a ve Levha 18a).

Sağlam olarak ele geçen uçlar arasında, dorsal yüzünde düzelti bulunmayan ancak ventral yüzden tümüyle düzeltili 2 adet okucu bu grup içerisinde ele alınmıştır. Bu uçlardan en büyüğü 4 cm uzunluğunda, 1,8 cm genişliğinde, 1,7 cm kalınlığındadır

(Levha 16b). Uzun bir sap kısmına sahip olan bu okucu Harbetsuvan Tepesi'nde tek örnek olarak karşımıza çıkan bir uç örneğidir. Küçük olan okucu ise 2,2 uzunluğunda, 1 cm genişliğinde ve 0,5 cm kalınlığındadır (Levha 16c).

Bazı okuçlarında alt bölümü (sap kısmı) vurma yumrusundan dolayı kalınlık gösterdiğinden, sapa takılmak için bu kalınlık düzelti yapılarak inceltirilmiştir (Levha 15a-b, Levha 16c).

3. grup içerisinde yer alan toplam 24 adet okucudur. Byblos tipi okuçları arasında % 13,79 oranındadır. Tüm okuçları arasında % 12,57 oranında temsil edilmektedir. Sayıca en çok üçüncü grubu oluşturan bu okuçları içerisinde değerlendirilen eserlerin genellikle dorsal yüzden proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarları düzeltilidir. Ventral yüzden ise distal ve proximal bölümlerinin sağ ve sol lateral kenarları düzeltili uçlardır (Levha 19a-b, Levha 20a-b, Levha 21a-b ve Levha 22a). Bu uçların benzerleri, Göbekli Tepe'de (Schmidt 2001, Fig. 10.6), Hamzan Tepe'de (Çelik 2005, Lev. 120a), Karahan Tepe'de (Çelik 2005, Lev. 64a), Yeni Mahalle'de (Çelik 2005, Lev. 14a) ele geçmiştir.

Bu uçlardan 11 adedi sağlam (Levha 19a-b, Levha 20a ve Levha 31a-21a-b), 13 adedi kırık olarak ele (Levha 20b) geçmiştir. Taşımılığı dilgi olan okuçlarının topuk kısımları düzeltilebilir alınmıştır. Hem trapez kesitli hem de üçgen kesitli olan okuçları tek kutuplu ve çift kutuplu çekirdeklerden çıkarılmıştır.

1. ve 2. grupta olduğu gibi bu gruptaki renklere bakıldığında kahverengi tonlarındaki çakmaktaşı tercih edilmiştir. Renk dağılımlarına bakıldığında; 16 adet (% 66,67) koyu kahverengi, 8 adet (% 33,33) açık kahverengindedir.

Birbirinden farklı boyutlarda oldukları görülen bu uçların uzunlukları yaklaşık 4,3 ile 7,0 cm, 1,7 ile 2,8 cm ve kalınlıkları 0,4 ile 0,8 cm'dir. En büyüğü 7,0 cm uzunluğunda, 2,2 cm genişliğinde ve 0,6 cm kalınlığındadır (Levha 19a). En küçüğü 4,3 uzunluğunda, 2,0 cm genişliğinde ve 0,6 cm kalınlığındadır.

Dorsal yüzden proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı, ventral yüzden distal ve proximal bölümünün düzeltili olduğu eserlere bakıldığında bu uçların büyük uçlar olduğu görülmektedir. Sağlam olarak ele geçen bu okuçlarının tümü koyu kahverengindedir.

Bu grup içerisinde değerlendirilen 2 adet okucu dorsal yüzden proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı, ventral yüzden distal, mesial ve proximal bölümünün sağ sol lateral kenarı düzeltili olan uçlarda ele geçmiştir (Levha 20a). Bu uçların benzeleri Adıyaman ilinde bulunan PPN dönemine ait Hayaz Höyük'te (Roodenberg 1989, Fig. 2:2) rastalamak mümkündür.

Ayrıca dorsal yüzden proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltili, ventral yüzden distal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı ile mesial bölümünün sağ lateral kenarının düzeltili olduğu 2 adet okucu tespit edilmiştir. İkiside kırık olarak ele geçen okuçlarının mevcut uzunlukları yaklaşık 5,6 cm, genişlikleri 1,6 ile 2,8 cm ve kalınlıkları 0,4 ile 0,8 cm aralığındadır. Kırık olmalarına rağmen büyük boyutlu oldukları görülmektedir (Levha 20b).

4. grup Byblos tipi okuçları arasında toplamda 14 adet ele geçmiştir. Byblos tipi okuçları arasında % 8,05 oranındadır. Tüm okuçları arasında % 7,33 oranında temsil edilmektedir. Dorsal yüzden distal, mesial ve proximal bölümlerinin sağ ve sol lateral kenarı düzeltili olan uçlardan oluşmaktadır. Ventral yüzden düzeltisizdirler. 6 adedi sağlam (Levha 22b ve Levha 22d), 8 adedi (Levha 22c) kırıktır.

Diğer Byblos tiplerinde olduğu gibi bu gruptaki renklere bakıldığında da kahverengi tonlarındaki çakmaktaşı tercih edilmiştir. Renk dağılımlarına bakıldığında; 8 adet (% 57,14) koyu kahverengi, 6 adet (% 42,86) açık kahverengindedir.

Birbirinden farklı boyutlarda oldukları görülen bu uçların uzunlukları yaklaşık 2,5 ile 5,9 cm, 1 ile 2,1 cm ve kalınlıkları 0,2 ile 0,8 cm'dir. En büyüğü kırık olup mevcut uzuluğu 5,9 cm, 2,1 cm genişliğinde ve 0,8 cm kalınlığındadır (Levha 22 c). En küçüğü 2,5 uzunluğunda, 1,1 cm genişliğinde ve 0,2 cm kalınlığındadır.

Ayrıca bu grup içerisinde değerlendirilen dorsal yüzden distal, mesial ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltili iken, ventral yüzden mesial bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltili olan 1 adet okucu tespit edilmiştir (Levha 23a). Uç kısmı kısmen kırık olan eserin uzunluğu 2,9 cm, genişliği 1,0 cm ve 0,3 cm kalınlıktadır.

5. grup Byblos tipi okuçları arasında toplamda 12 adet ele geçmiştir. Byblos tipi okuçları arasında % 6,90 oranındadır. Tüm okuçları arasında % 6,28 oranında temsil

edilmektedir. Dorsal yüzden proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltili iken ventral yüzden distal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltili uçlardan oluşmaktadır. 7 adedi sağlam (Levha 23b, Levha 24a-b ve Levha 25a), 5 adedi kırıktır. Bu uçların benzerlerine Göbekli Tepe'de (Schmidt 2001, Fig. 10.4), rastlanılmıştır.

Diğer Byblos tiplerinde olduğu gibi bu gruptaki renklere bakıldığında da kahverengi tonlarındaki çakmaktaşı tercih edilmiştir. Renk dağılımlarına bakıldığında; 9 adet (% 75) koyu kahverengi, 3 adet (% 25) açık kahverengindedir.

Birbirinden farklı boyutlarda oldukları görülen bu uçların uzunlukları yaklaşık 2,9 ile 6,8 cm, genişlikleri 0,9 ile 3,1 cm ve kalınlıkları 0,2 ile 0,8 cm arasında değişmektedir. Bunlardan en büyüğünün uzunluğu 6,8 cm, 2 cm genişliğinde ve 0,8 cm kalınlığındadır (Levha 24b). En küçüğü 2,9 cm uzunluğunda 0,9 cm genişliğinde ve 0,2 cm kalınlığındadır (Levha 23b). Bu uçlar arasında 6,4 cm uzunluğunda, 3,1 cm genişliğinde ve 0,8 cm kalınlığındaki okucunun (Levha 24a) Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen en geniş ölçülere sahip okucu olması açısından oldukça önemlidir. Sap bölümünün, vurma düzleminden dolayı oluşan şişkinlik ve genişliğini gidermek için düzelti yapılarak inceltildiği görülmektedir.

6. grup Byblos tipi okuçları arasında toplamda 10 adet ele geçmiştir. Byblos tipi okuçları arasında % 5,75 oranındadır. Tüm okuçları arasında % 5,24 oranında temsil edilmektedir. Dorsal yüzden distal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltili iken ventral yüzden proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltili uçlardan oluşmaktadır. Bu uçların benzerleri, Karahan Tepe'de (Çelik 2001c, Fig. 19) ve Yeni Mahalle'de (Çelik 2003, Lev. 36b) ele geçmiştir. 4 adedi sağlam (Levha 25b ve Levha 26a-b), 6 adedi kırık olarak ele geçmiştir. Renk dağılımlarına bakıldığında; 8 adet (% 80) koyu kahverengi, 2 adet (% 20) açık kahverengindedir.

Birbirinden farklı boyutlarda oldukları görülen bu uçlar arasında sağlam olanların uzunlukları yaklaşık 4,5 ile 7 cm, genişlikleri 1,6 ile 2,1 cm ve kalınlıkları 0,5 ile 0,7 cm arasında değişmektedir. Bunlardan en büyüğünün uzunluğu 7 cm, 1,9 cm genişliğinde ve 0,5 cm kalınlığındadır (Levha 26a). En küçüğü ise 4,5 cm uzunluğunda 2,1 cm genişliğinde ve 0,7 cm kalınlığındadır (Levha 25b). Bu gruptaki okuçları genellikle sivri uçlu oldukları görülmektedir.

7. grup Byblos tipi okuçları arasında toplamda 8 adet ele geçmiştir. Byblos tipi okuçları arasında % 4,60 oranındadır. Tüm okuçları arasında % 4,19 oranında temsil edilmektedir. Dorsal yüzden proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltili iken ventral yüzden düzeltisi yoktur. 3 adedi sağlam (Levha 27a), 5 adedi kırık (Levha 27b-c) olarak ele geçmiştir. Renk dağılımlarına bakıldığında; 6 adet (% 75) koyu kahverengi, 2 adet (% 25) açık kahverengindedir.

Birbirinden farklı boyutlarda oldukları görülen bu uçlar arasında sağlam olanların uzunlukları yaklaşık 2,7 ile 5,7 cm, genişlikleri 0,7 ile 1,5 cm ve kalınlıkları 0,2 ile 0,5 cm arasında değişmektedir. Bunlardan en büyüğünün uzuluğu 5,7 cm, 1,5 cm genişliğinde ve 0,3 cm kalınlığındadır (Levha 28a). En küçüğü ise 2,7 cm uzunluğunda 0,7 cm genişliğinde ve 0,2 cm kalınlığındadır (Levha 27b). Bu gruptaki okuçları genellikle sivri uçlu oldukları grlmektedir.

8. grup toplamda 8 adet ele geçmiştir. Byblos tipi okuçları arasında % 4,60 oranındadır. Tüm okuçları arasında % 4,19 oranında temsil edilmektedir. Dorsal ve ventral yüzden proximal bölümünün düzeltili olduğu okuçlarıdır. Bu uçların benzerlerine Karahan Tepe'de (elik 2005, Lev. 65a-b) ve Hayaz Höyük'te (Roodenberg 1989, Fig. 2:6) rastalamak mümkündür.

Bu okuçları arasında sağlam ele geçen örnek yoktur. Hepsi kırık olan okuçlarının (Levha 28b ve Levha 29a) renk dağılımlarına bakıldığında; 6 adet (% 75) koyu kahverengi, 2 adet (% 25) açık kahverengindedir.

Sağlam ele geçmeyen bu uçların ölçülerine bakıldığında yaklaşık uzunlukları 5,6 ile 6,7 cm, genişlikleri 1,8 ile 2,3 cm ve kalınlıkları 0,6 ile 0,9 cm arasında değişmektedir. Bu gruptaki okuçları genellikle büyük boyuta oldukları grlmektedir. Dzeltileri bakımında dorsal ve ventral yüzden düzeltili olan okuçlarının almaşık düzeltili oldukları grlmektedir (Levha 28b). Bu okucu düzeltisi ve görünümünden dolayı ncl Amuq tipi okularını anımsatmaktadır (Goring-Morris and Gopher 1983, Fig. 6. 4 ve 7; Bocquentin vd., 2014, Fig. 36.2). Hernekadar Amuq tipi okucunu anımsatsada Byblos tipi okucu kategorisinde değerlendirilmiştir.

Bu grup içerisinde değerlendirilen ve dorsal ve ventral yüzünde sap bölümünün sol lateral kenarı düzeltili olan okucu kırıktır (Levha 29a). Diğer okularına nazaran sap kısmı daha kısa ve uç kısmı oldukça sivri olduğu grlmektedir.

9. grup toplamda 7 adet ele geçmiştir. Byblos tipi okuçları arasında % 4,02 oranındadır. Tüm okuçları arasında % 3,66 oranında temsil edilmektedir. Dorsal yüzden distal ve mesial bölümünün sağ ve sol lateral kenarı, ventral yüzden proximal bölümünün sağ sol lateral kenarı düzeltili okuçlarıdır. Bu uçların benzerlerine Karahan Tepe'de (Çelik 2001c, Fig. 19) ele geçmiştir.

Bu okuçları arasında 2 adet sağlam (Levha 29b-c), 5 adet kırık olarak ele geçmiştir. Renk dağılımlarına bakıldığında; 6 adet (% 85,71) koyu kahverengi, 1 adet (% 14,29) açık kahverengindedir.

Sağlam olarak ele geçen uçların ölçülerine bakıldığında en büyüğünün uzunlukluğu 5,1 cm, genişliği 1,7 cm ve kalınlığı 0,6 cm'dir (Levha 29c). Uzun bir sap kısmına sahip olan bu okucu ender görülen okuçlarındandır. Küçük olanın ise 3,3 cm uzunluğunda, 1,6 cm genişliğinde ve 0,4 cm kalınlıktadır (Levha 29b). Bu okucunun sap bölümü vurma düzleminin şişkinliğinden dolayı düzelti yapılarak sap bölümü inceltilmiştir. Bu gruptaki okuçları genellikle normal boyutlarda oldukları görülmektedir.

10. grup toplamda 5 adet ele geçmiştir. Byblos tipi okuçları arasında % 2,87 oranındadır. Tüm okuçları arasında % 2,62 oranında temsil edilmektedir. Dorsal yüzden distal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı, ventral yüzden mesial ve proximal bölümü düzeltili okuçlarıdır. Bu okuçları arasında 3 adet sağlam (Levha 30a-b), 2 adet kırık olarak ele geçmiştir. Renk dağılımlarına bakıldığında; 2 adet (% 40) koyu kahverengi, 2 adet (% 40) açık gri ve 1 adet (% 20) açık kahverengindedir.

Küçük olanın 4,0 cm uzunluğunda, 1,6 cm genişliğinde ve 0,4 cm kalınlıktadır (Levha 30b). Bu okucunun sap bölümü daha uzun ve düzelti yapılarak inceltilmiştir. Bu grup içerisinde ele alınan okucunun dorsal yüzden distal ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı ile ventral yüzün proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir (Levha 30a) Sağlam olarak ele geçen ucun uzunluğu 6,1 cm, genişliği 1,9 cm ve kalınlığı 0,6 cm'dir. Bu okucunun sap bölümü düzeltiyle inceltildiği görülmektedir.

11. grup toplamda 4 adet ele geçmiştir. Byblos tipi okuçları arasında % 2,30 oranındadır. Tüm okuçları arasında % 2,09 oranında temsil edilmektedir. Dorsal ve ventral yüzden distal, mesial ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı, ventral

yüzden mesial bölümünün sol lateral kenarı ve sap kısmının düzeltili olduğu okuçlardır. Bu okuçları arasında 2 adet sağlam (Levha 30c), 2 adet kırık olarak ele geçmiştir. Renk dağılımlarına bakıldığında; 2 adet (% 50 koyu kahverengi, 1 adet (% 25) açık gri ve 1 adet (% 25) koyu gri rengindedir.

Bu grup içerisindeki okuçlarının uzunlukları 3,6 ile 4,0 cm, genişlikleri 1,4 ile 1,6 cm ve kalınlıkları 0,3 ile 0,5 cm'dir. Küçük boyutlu olan bu okuçları ince dilgiler üzerinde yapılmışlardır. Sağlam olanlar arasında ele aldığımız küçük okucu, 3,6 cm uzunluğunda, 1,4 cm genişliğinde ve 0,3 cm kalınlığındadır (Levha 30c). Bu okucunun sap ve uç bölümü düzelti yapılarak inceltiştir.

12. grup toplamda 2 adet ele geçmiştir. Byblos tipi okuçları arasında % 1,15 oranındadır. Tüm okuçları arasında % 1,05 oranında temsil edilmektedir. Dorsal ve ventral yüzden distal, mesial ve proximal bölümünün sol lateral kenarının düzeltili olduğu uçlardır. Bu okuçları sağlam olarak ele geçmiştir (Levha 31a). Renk dağılımlarına bakıldığında ikiside koyu kahverengindedir. Küçük boyutlu olan bu okuçlarının uzunlukları 3,4 ile 3,8 cm, genişlikleri 1,2 ile 1,4 cm, kalınlıkları ise 0,5 ile 0,6 cm arasındadır.

13. grup toplamda 1 adet ele geçmiştir. Byblos tipi okuçları arasında % 0,57 oranındadır. Tüm okuçları arasında % 0,52 oranında temsil edilmektedir. Dorsal yüzden distal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı, mesial bölümünün sağ lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzden distal ve mesial bölümünün sağ lateral kenarı ile proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarının düzeltili olduğu okucudur. Bu okucu sağlam olarak ele geçmiştir (Levha 31b). Koyu kahverenginde olan bu okucu, 6,1 cm uzunluğunda, 2 cm genişliğinde ve 0,6 cm kalınlıktadır. Büyük bir uç olan eserin sap ve uç kısmı düzeltilebilir inceltiştir. Tek bir örnek olarak tespit edilebilen bu eseri düzelti yönünden diğer gruplara dahil edilememiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen Byblos tipi okuçların kendi içerisinde 13 farklı grupta temsil edilmesi oldukça önemlidir. Bazı düzeltili Byblos tipi okuçlarının benzerlerine rastlanmamıştır. Byblos tipi okuçları düzeltilerine göre genel olarak değerlendirildiğinde ise, benzerleri bölgede yer alan PPN merkezleri arasında; Yeni Mahalle'de (Çelik 2003, Lev. 35a-b; Çelik 2005, Lev. 14a), Göbekli Tepe'de (Schmidt 2001, Fig. 1.4-6), Karahan Tepe'de (Çelik 2005, Lev. 64a ve

Lev. 65a-b) ve Hamzan Tepe'de (Çelik 2005, Lev. 120a) gibi merkezlerde ele geçmiştir. Ayrıca, Adıyaman'da Hayaz Höyük'te (Roodenberg 1989, Fig. 2.2 ve Fig. 2.6) ve Adana'da Tatarlı Höyük'te (Kayci 2019, Şek. 4.168) benzerleri ele geçmiştir. Suriye'de bulunan Tell Halula'da (Borrell and Molist 2007, Fig. 8 ve Fig. 13) rastlamak mümkündür.

5.2.2.1.2. Nemrik(Nemriq) tipi okuçları

Hartebsuvan Tepesi'nde ele geçen tüm okuçları arasında toplamda 13 adet ile temsil edilmektedir. Bütün okuçları arasında % 6,81 oranındadır. Bunlardan 7 âdeti sağlam (Levha 32a, Levha 32c, Levha 33a-b ve Levha 33d-e), 6 adedi kırık (Levha 32b, Levha 32d, Levha 33c) olarak ele geçmiştir. Sağlam olarak ele geçen okuçlarının küçük boyutlu uçlar olduğu görülmektedir. Sağlam olarak ele geçen uçlar; 2,7 ile 4,6 cm uzunluğunda, 0,4 ile 2,0 cm genişliğinde, 0,4 ile 0,8 cm arasında değişmektedir. Byblos tipi uçlarında olduğu gibi Nemrik tipi okuçlarında kendi içerisinde düzelti yönünden ayrılmıştır.

1. grup içerisinde değerlendirilen 8 adet okucu örneği tespit edilmiştir. Nemrik tipi okuçları arasında en çok ele geçen bu grup içerisindeki uçlardır. 3 adedi sağlam (Levha 32a, Levha 32c ve Levha 32e), 5 adedi kırıktır (Levha 32b ve Levha32d). Bu kırıklar daha çok uç veya sap kısmındaki kırıklardan oluşmaktadır. Dorsal yüzden düzelti bulunmayan ancak ventral yüzden distal, mesial ve proximal bölümlerinin sağ ve sol lateral kenarı düzeltili okuçlarıdır. Bu uçların benzerleri, Karahan Tepe'de (Çelik 2001c, Fig. 20.12/21.1-4) ve Göbekli Tepe'de (Schmidt 2001c, Fig. 11/7-8) ele geçmiştir. Ayrıca, Irak'ta bulunan Nemrik 9 yerleşiminde (Kozłowski 1996, Fig. 12-15) benzerleri tespit edilmiştir.

Renk dağılımlarına bakıldığında; 7 adet (%87,50) koyu kahverengi ve 1 adet (%12,50) açık kahverengindedir. Bu grup içerisinde sağlam olarak ele alınmış büyük okucu, 4,6 cm uzunluğunda, 2,0 cm genişliğinde ve 0,6 cm kalınlıktadır (Levha 32c). Koyu kahverengi olan bu ucun sap bölümü düzeltilemlerle inceltilmiştir. Sağlam ve küçük olan okucu ise 3,5 cm uzunluğunda, 1,3 cm genişliğinde ve 0,4 cm kalınlığındadır (Levha 32a). Açık kahverenginde olan bu uç diğer uçlara nazaran en küçük ve en ince olan okucudur.

Bu grup içerisinde değerlendirilen okucunun dorsal yüzünde düzelti bulunmazken, ventral yüzden distal ve proximal bölümlerinin sağ ve sol lateral kenarı düzeltili olan sağlam okucu örneği tespit edilmiştir (Levha 32e). Koyu kahverenginde olan bu eser küçük boyutlu bir okucudur. 2,7 cm uzunluğunda, 1,1 cm genişliğinde ve 0,4 cm kalınlıktadır.

2. grup içerisinde ele alınan 1 adet okucudur. Açık kahverengindeki bu eserin dorsal yüzden proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı ile ventral yüzden distal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir (Levha 33a) Sağlam olarak ele geçen bu eser 3,9 cm uzunluğunda, 1,4 cm genişliğinde ve 0,5 cm kalınlıktadır.

3. grup içerisinde ele alınan 1 adet okucudur. Koyu kahverengindeki bu eserin dorsal yüzden distal, mesial ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir (Levha 33b). Kırık olarak ele geçen bu eser 2,9 cm uzunluğunda, 1,5 cm genişliğinde ve 0,4 cm kalınlıktadır. Ventral yüzden düzelti bulunmayan bu okucu küçük boyutludur. Bu uçların benzerlerine Karahan Tepe'de (Çelik 2001c, Fig. 20.8-10) ele geçmiştir.

4. grup içerisinde ele alınan 1 adet okucudur. Açık kahverengindeki bu eserin dorsal yüzden distal ve mesial bölümünün sağ ve sol lateral kenarı ile ventral yüzden distal, mesial ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir (Levha 33c). Sap bölümü kırık olarak ele geçen bu eser 3,4 cm uzunluğunda, 1,4 cm genişliğinde ve 0,5 cm kalınlıktadır.

5. grup içerisinde ele alınan 1 adet okucudur. Koyu gri rengindeki bu eserin dorsal yüzden distal ve mesial bölümünün sağ ve sol lateral ile proximal bölümünün sol lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzden proximal bölümünün sol lateral kenarı düzeltilidir (Levha 33d). Sağlam olarak ele geçen bu eser 3,7 cm uzunluğunda, 1,1 cm genişliğinde ve 0,5 cm kalınlıktadır. Sap ve uç kısmı düzeltilerle inceltilmiştir.

6. grup içerisinde ele alınan 1 adet okucudur. Açık kahverengindeki bu eserin dorsal yüzden distal sağ ve sol lateral ile proximal bölümünün sol lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzden proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir (Levha 33e). Sağlam olarak ele geçen bu eser 3,8 cm uzunluğunda, 1,8 cm genişliğinde ve 0,8 cm kalınlıktadır. Uç kısmı düzeltilerle inceltilmiştir.

Nemrik tipi okuçları düzeltilerine göre genel olarak değerlendirildiğinde, bu uçların benzerlerine bakıldığında bölgede yer alan Karahan Tepe (elik 2001c, Fig. 20) ve Göbekli Tepe (Schmidt 2001c, Fig. 11/7-8) merkezlerinde ele geçmiştir. Bu merkezler dışında Irak Bölgesinde bulunan Nemrik 9 yerleşiminde (Kozłowski 1996, Fig. 12-15) benzerleri tespit edilmiştir. Bu okuların sayıca az geçmiş olmalarına karşın farklı düzeltilere sahip olması nedeniyle oldukça önemlidir.

5.2.2.1.3. El- Khiam tipi okucu

Bütün okuçları arasında bir örnek ile tespit edilebilen bu okucu kırık olarak ele gemişir. Eserin dosral yüzünde düzelti bulunmazken, ventral yüzden distal bölümü düzeltilidir. n yüzden iki çentik bulunan bu eser El-Khiam ucu olarak ele alınmıştır. Bütün okuçları arasında yaklaşık % 0,52 oranındadır. Benzerlerine bazı çanak mleksiz Neolitik dönem merkezlerinde karşımıza çıkmaktadır. Koyu kahverengindeki okucunun mevcut uzunluğu 3,7 cm, genişliği 1,6 cm ve kalınlığı 0,7 cm'dir (Levha 34a). Bu okucun benzerlerine bazı PPN merkezlerinde rastlamak mümkündür. Harbetsuvan Tepesi'ne çok yakın olan Yeni Mahalle'de (elik 2005, Lev. 23e) benzer bir eser ele geçmiştir. Irak bölgesinde yer alan Qermezz Dere'de benzerlerine rastlamak mümkündür (Betts 1996, Fig. 1).

5.2.2.1.4. Tanımlanamayan okuçları

Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen okuçları arasında tipoloji yönünden tanımlayamadığımız 2 adet sağlam, 1 adet kırık olan toplamda 3 adet okucu rneği ele geçmiştir. Bütün okuçları arasında yaklaşık % 1,57 oranındadır. Küçük boyutlu olan okuçları dikkat çekmektedir. Uzunlukları 2,7 ile 3,9 cm, genişlikleri 0,9 ile 1,5 cm, kalınlığı ise 0,5 ile 0,6 cm arasında değişmektedir. Bu grup içerisinde daha çok düzeltilere bakılarak kendi içinde ayrılmışlardır.

Bunlardan ilki olan eserin dorsal yüzünde bir adet çentik bulunan okucudur (Levha 34b). Koyu kahverengindeki bu eser, 3,3 cm uzunluğunda, 1,5 cm genişliğinde ve 0,6 cm kalınlıktadır. Dorsal yüzden düzelti bulunmayan bu okucunun ventral yüzden distal ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir.

İkincisi olan eser dorsal ve ventral yüzden tüm kenarları düzeltilidir (Levha 34c). Bu düzelti yönünden Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen okuçları arasında tek

örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Küçük boyutlu olan bu okucu uç kısmı kısmen kırıktır. Mevcut uzunluğu 2,7 cm, genişliği 1,5 cm, kalınlığı 0,6 cm'dir. Koyu kahverenginde olan eserin geniş bir dilgi üzerinde çıkarıldığı görülmektedir.

Üçüncüsü ve son olan eserin dorsal yüzden distal, mesial ve proximal bölümlerinin sağ ve sol lateral kenarı düzeltili iken ventral yüzden düzelti yapılmamıştır (Levha 34d). Okucu sağlam olarak ele geçmiş ve açık kahverengindedir. 3,9 cm uzunluğunda, 0,9 cm genişliğinde ve 0,5 cm kalınlıktadır. Harbetsuvan Tepesi'nde tek örnek ile tespit edilen bu uç oldukça önemlidir.

5.2.2.2. Silikalı Orak-Dilgiler

Harbetsuvan Tepesi'nde silikalı orak-dilgilerden toplamda 178 adet ele geçmiştir. Çakmaktaşı aletler arasında (780) % 22,82 yüzdesine sahipken (Tablo 6a-b), tüm çakmaktaşı arasında (32037) ise % 0,56 oranındadır.

Silikalı orak-dilgilerin uzunlukları 1,3 ile 8,3 cm, genişlikleri 0,6 ile 2,7 cm ve kalınlıkları ise 0,2 ile 0,7 cm arasında değiştiği görülmektedir. Genelde tümünün taşınalığı dilgidir. Silikalı orak-dilgilerin hemen hemen hiç biri bütün olmayıp, parçalar halinde ele geçmişlerdir. Silika parlaklığına baktığımızda, genelde bir kenarı her iki yüzden silika parlaklığı görülmektedir. Bazılarının iki kenarı her yüzden silikalı parlaklığı bulunmaktadır. Çok az bir oranda ise bir kenarı tek yüzden silika parlaklığı bulunan silikalı orak-dilgilerdir. Renklerine göre: 127 adet (% 71,35) koyu kahverengi, 49 adet (% 27,5) açık kahverengi ve 2 adet (% 1,12) siyah olarak sınıflandırılabilir.

Silikalı orak-dilgileri silika parlaklığına göre üç farklı gruba ayrılmaktadır. Birinci grupta bir kenarı her iki yüzden silikalı orak-dilgilerdir (Levha 35a-d ve Levha 36a). Bu grupta toplamda 157 adet tespit edilmiştir. 178 adet silikalı orak-dilgi arasında % 88,20 oranında temsil edilmektedir. Bir kenarı her iki yüzden silikalı orak-dilgiler; Yeni Mahalle'de (Çelik 2003, Lev. 53a-c), Karahan Tepe'de (Çelik 2005, Lev. 76a-f) ve Sefer Tepe'de (Çelik 2005, Lev. 94c-f) de ele geçmiştir. Levant bölgesinde yer alan Ain Ghazal'da (Olszewski 1996, Fig 1-3) bu silika parlaklığına sahip buluntular ele geçmiştir.

İkinci grupta iki kenarı her iki yüzden silikalı orak-dilgilerdir (Levha 36b-c ve Levha 36e). Bu grupta toplamda 19 adet tespit edilmiştir. 178 adet silikalı orak-dilgi

arasında % 10,67 oranında temsil edilmektedir. Üçüncü grupta ise bir kenarı tek yüzden silikalı orak-dilgilerdir (Levha36d). Bu grupta toplamda 2 adet tespit edilmiştir. 178 adet silikalı orak-dilgi arasında % 1,12 oranında temsil edilmektedir. Yeni Mahalle'de(Çelik 2005, Lev. 40a-e), Karahan Tepe'de (Çelik 2005, Lev. 77a-d), Sefer Tepe'de (Çelik 2005, Lev. 95a-f) ve Ain Ghazal'da (Olszewski 1996, Fig 4) da ele geçmiştir.

Bu kadar fazla oranda silikalı orak-dilginin varlığı Harbetsuvan Tepesi yerleşiminde tarımla ilgili aktivitelerin olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir. Şuana kadar yerleşim ile ilgili arkeobotanik çalışmanın yapılmaması silikalı orak-dilgilerin hangi tahıl ürününde kullanıldığını söylemek oldukça zordur. İleride yapılması planlanan arkeobotanik analizler ve silikalı orak-dilgiler üzerinde makroskopik analizler sonucunda bu durumu açıklar niteliktedir.

Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşı aletler içerisindeki silikalı orak-dilgiler % 22,82 oranında temsil edilirken, Yeni Mahalle'de ele geçen çakmaktaşı aletler içerisinde % 41 oranındadır³⁵⁶. Göbeklitepe'nin II. tabakasından ele geçen silikalı orak-dilgiler yaklaşık % 15³⁵⁷, Gürcütepe'de yaklaşık % 17,6³⁵⁸, ve Nevali Çori'de % 15,5³⁵⁹ oranında temsil edilmektedir.

Harbetsuvan Tepesi yerleşiminde silikalı orak-dilgilerin hangi türde bitkileri kesmede kullanıldıklarını ve bunların bitkinin kökünden mi yoksa dalından mı kestikleri ile ilgili verileri öğrenmek için makroskopik analiz gerektirmektedir. İleride yapılacak olan bu tür analizler sonucunda verileri öğrenmemizi sağlayacaktır. Ancak silika parlaklığına bakıldığında, silikalı-orak dilgilerin kendi içerisinde değiştiği, küçük ve büyük boyutlu olmaları Harbetsuvan Tepesi sakinlerinin kullanıma ve ihtiyaca yönelik aletleri bilinçli bir şekilde seçtiklerini tekrardan gözler önüne sermektedir.

5.2.2.3. Kazıyıcılar

Harbetsuvan Tepesi'nde kazıyıcılar 132 adet ile yüksek bir oranda temsil edilmektedir. Bütün çakmaktaşı aletler içerisinde (780 adet) % 16,92 oranındadır (Tablo

³⁵⁶ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 86.

³⁵⁷ Schmidt, *Paleorient* 26/1, Fig 9.

³⁵⁸ Beile-Bohn vd., *Istanbul Mitteilungen*, 48, 43.

³⁵⁹ Schmidt, *Anatolica*, 15, 169.

6a-b). Göbekli Tepe’de kazıyıcılar %9.2³⁶⁰, Yeni Mahalle’de %6.5³⁶¹ oranında temsil edilmektedir. Renk dağılımlarına bakıldığında, 99 adet ile (% 75,00) koyu kahverengi, 19 adet ile (% 14,39) açık kahverengi, 8 adet ile (% 6,06) krem, 3 adet ile (% 2,27) koyu gri, 2 adet (% 1,52) açık gri ve 1 adet ile (% 0,76) beyaz renkli çıkmaktaşından oluşmaktadır. Harbetsuvan Tepesi’ndeki ön kazıyıcıların taşımılığı % 83,58 yongalardan ve % 17,42 dilgilerden oluşmaktadır.

Ele geçen kazıyıcı parçalarına bakıldığında daha çok yonga üzerine yuvarlak kazıyıcı parçası 78 adet ve yonga üzerine ön kazıyıcı parçası 18 adet ile temsil edilmektedir. Renk dağılımlarına baktığımızda; yonga üzerine yuvarlak kazıyıcı parçalarında 13 adet (% 72,22) koyu kahverengi, 3 adet (% 16,67) krem ve 2 adet (% 11,11) koyu gridir. Yonga üzerine ön kazıyıcı parçalarında ise 48 adet (% 61,54) koyu kahverengi, 18 adet (% 23,08) açık kahverengi, 8 adet (% 10,26) krem, 3 adet (% 3,85) beyaz ve 1 adet koyu gri renktedir. Her iki tiptede koyu kahverengi tonları hakimdir. Bu parçalar tüm yada tüme yakın olmadığından dolayı alet parçaları kategorisinde değerlendirilmiştir.

Kazıyıcılar; yuvarlak kazıyıcı, kenar kazıyıcı, ön kazıyıcı ve dilgi üzerine ön kazıyıcı olarak farklı formlarda görülmektedir.

Kazıyıcılar arasında en çok ele geçmiş olan yuvarlak kazıyıcılardır. Yuvarlak kazıyıcılar toplamda 94 adet (% 71,21) ile temsil edilmektedir. Tümüünün taşımılığı yonga olan yuvarlak kazıyıcılar renklerine göre; 74 adet (% 78,72) koyu kahverengi, 13 adet (% 13,84) açık kahverengi, 6 adet (% 6,38) krem ve 1 adet (% 4,35) koyu gri olarak tespit edilmiştir. 9 adet yuvarlak kazıyıcı örneği sağlam ele geçmiştir (Levha 37a-b, Levha 38a-b, Levha 39a-b, 40a, Levha 41a-b).

Bunların uzunlukları 4,4 ile 9,5 cm, genişlikleri 4,5 ile 8,6 cm, kalınlıkları ise 1,2 ile 2,1 cm arasında değişmektedir. En büyük yuvarlak kazıyıcı 9,5 cm uzunluğunda, 7,6 cm genişliğinde ve 2,1 cm kalınlığındadır (Levha 37a). Yuvarlak kazıyıcı örneklerine bakıldığında neredeyse tümü dosral yüzden proximal bölümüne kadar düzeltilidir. Bazıları büyük yonga üzerine (Levha 37a, Levha 39a ve Levha 40a) işlenmiştir. Bazıları orta boyutlu yonga üzerine (Levha 37b ve 38a-b) işlenmişlerdir.

³⁶⁰ Beile-Bohn vd., *Istanbuler Mitteilungen*, 48, 59.

³⁶¹ Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 97.

Yuvarlak kazıyılar arasında hem yuvarlak kazıyıcı hemde taş kalem olarak kullanıldığını düşündüğümüz iki adet eser ele geçmiştir. İkiside dorsal yüzden düzeltili iken, sağda ve solda birer adet toplamda iki adet taş kalem çıkarımı yapılmıştır (Levha 41a-b). Bu sayede ikili alet olarak kazıyıcı ve taş kalem olarak kullanılmış olabilir.

Dilgi üzerine ön kazıyı toplamda 23 adet (% 17,42) ile temsil edilmektedir. Renklerine göre; 15 adet (% 65,22) koyu kahverengi, 3 adet (% 13,04) açık kahverengi, 2 adet (% 8,70) koyu gri, 1 adet (% 4,35) açık gri, 1 adet (% 4,35) beyaz ve 1 adet (% 4,35) krem olarak tespit edilmiştir. Taşımaliği dilgi olan ön kazıyıcılarda hemen hemen bütün renklerden yapıldığı görülmektedir. Dilgi üzerine ön kazıyıcılar kırık halde ele geçmiştir. Uzunlukları 3,0 ile 5,1 cm, genişlikleri 1,2 ile 2,5 cm ve kalınlıkları 0,6 ile 0,9 cm arasında değişmektedir.

Bu eserler arasında bir örnek uzun bir sap kısmına sahiptir. Sap bölümü ve uç bölümü düzeltili olan bu eser Harbetsuvan Tepesi'nde tespit edilmiş tek örnek olarak karşımıza çıkmaktadır (Levha 42d). Muhtemelen kırık dilgi üzerine sonradan ön kazıyıcıya dönüştürülmüş olmalıdır.

Bir diğör örnek ise hem dilgi üzerine ön kazıyıcı hem de tek çıkarımlı taş kalem örneğidir (Levha 42e). Bu eserin uç kısmı düzeltili iken dorsal yüzden sağ kenarından bir adet taş kalem çıkarımı yapılmıştır. Bu özelliği nedeniyle ikili alet olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Yonga üzerine ön kazıyılar toplamda 7 adet (% 5,30) ile temsil edilmektedir. Renklerine göre 5 adet (% 71,43) koyu kahverengi ve 2 adet (% 28,57) açık kahverengindedir. Uzunlukları 4,6 ile 6,2 cm, genişlikleri 2,7 ile 6,0 cm ve kalınlıkları 0,9 ile 1,7 cm arasında değişmektedir. Yonga üzerine ön kazıyıcılar genellikle dorsal yüzden distal bölümü düzeltilidir (Levha 42f).

Yonga üzerine kenar kazıyılar toplamda 8 adet (% 6,06) ile temsil edilmektedir. Renklerine göre 6 adet (% 75) koyu kahverengi, 1 adet (12,50) açık kahverengi ve 1 adet (12,50) açık gri renktedir. Uzunlukları 4,4 ile 13,9 cm, genişlikleri 2,6 ile 8,3 cm ve kalınlıkları 0,8 ile 3,2 cm arasında değişmektedir. Daha çok büyük boyutlarda yapılmışlardır (Levha 43a-b ve Levha44a). Nadirde olsa küçük boyutlu örneklerde karşımıza çıkmaktadır (Levha 44b).

Kazıyıcılar genel olarak farklı formlarda ve farklı boyutlarda oldukları görülmektedir. Ancak tipoloji açısından değerlendirildiğinde, yonga ve dilgi üzerine kazıyıcıların hepsinin dorsal yüzden düzeltili olması açısından aynı teknolojiyi göstermektedir. Farklı formlarda ve farklı boyutlarda olması kullanıma yönelik yapılmalarından dolayı olabileceği düşünülmektedir. Ele geçen okuçları ve fırlatma uçları avcılık faaliyetlerine yönelik iken kazıyıcılar daha çok kasapçılık faaliyetlerinde kullanılmış olmalıdır.

Aynı zamanda hem dilgi üzerine ön kazıyıcı ve taş kalem (Levha42e), hemde yuvarlak kazıyıcı ve taş kalem (Levha 41a-b) örneklerinde ele geçmiş olması bazı aletlerin ikili alet tasarlanıp kullanılmış olması, Harbetsuvan Tepesi sakinlerinin farklı aletler tasarladığını gözler önüne sermektedir.

Kazıyıcıların benzerlerine bakıldığında bölgede yer alan PPN merkezleri olan; Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Yeni Mahalle'de rastlamak mümkündür (Çelik 2005, Lev. 41, Lev. 43a-b, Lev. 44b-c, Lev. 79a-f, Lev. 8,a-g, Lev. 81a-c, Lev.96d). Anadolu'da ise, Aşıklı Höyük'te (Balkan-Atlı 1996, Fig. 4), Cafer Höyük'te (Cauvin 1989, Fig. 8.8) ve Hayaz Höyük'te (Roodenberg 1989, Fi 28 ve 30) benzerleri ele geçmiştir. Ayrıca, Kuzey Suriye'de yer alan Mureybet'e (Cauvi 1996, Fig. 5) ve Tell Halula'da da (Borrell and Molist 2007, Fig. 15: 6-7) benzerlerine rastlamak mümkündür.

5.2.2.4. Taşkalemler

Harbetsuvan Tepesi'nde taş kalemler büyük bir oranda temsil edilmektedir. Toplamda 115 adet ile temsil edilen taşkalemler bütün çakmaktaşı aletler içerisinde (780 adet) % 14,74 oranındadır (Tablo 6a-b). Tüm çakmaktaşı buluntuları arasında ise (32037) yaklaşık % 0,36 oranında temsil edilmektedir. Uzunlukları 3,2 ile 8,0 cm, genişlikleri 1,4 ile 2,5 cm, kalınlıkları ise 0,5 ile 1,0 cm arasında değişmektedir.

Harbetsuvan Tepesi'ndeki taş kalemlerin renk dağılımlarına bakıldığında, 81 adet ile (% 70,43) koyu kahverengi, 30 adet ile (% 26,09) açık kahverengi, 2 adet ile (% 1,74) koyu gri, 1 adet ile (% 0,87) açık gri ve 1 adet (% 0,87) beyaz renkli çakmaktaşıdan oluşmaktadır. Harbetsuvan Tepesi'nde taş kalemlerin neredeyse tümünün taşımılığı dilgidir. Çıkarımlarına göre çok çeşitli olan taş kalemler; dilgi üzerine (Levha 45a-c, okuucu üzerine (Levha 45d), mızrakucu üzerine (46c), yuvarlak

kazıyıcı üzerine (Levha 41a-b) ve ön kazıyıcı üzerine (Levha 42e) çıkarımlarına göre farklı tiplere ayrılmıştır.

Taşkalemler arasında en çok karşımıza çıkan 1. tip, dilgi üzerine tek çıkarımlı taş kalemlerdir. Bunlar 57 adet (% 49,57) ile temsil edilmektedir. Bu tipteki taş kalemler daha çok distal bölümünden çıkarılan tek çıkarımlı taşkalemlerdir (Levha 45b). 2. tipte dilgi üzerine iki çıkarımlı taş kalemler oluşturmaktadır (Levha 45a). Bunlar 28 adet (% 24,35) ile temsil edilmektedir.

3. tipte, okucu üzerine iki çıkarımlı taşkalemler oluşturmaktadır (Levha 45d). Bu grubu 11 adet (% 8,70) ile temsil edilmektedir. 4. tipte, okucu üzerine tek çıkarımlı taşkalemler oluşturmaktadır. Bu grubu 8 adet (% 6,96) ile temsil edilmektedir. Okuçları üzerine iki çıkarımlı taş kalemler muhtemelen önceleri okucu olarak kullanılmış olduğu ikincil bir kullanım olarak taş kaleme dönüştürüldüğü düşünülmektedir. Bu durum Harbetsuvan Tepesi yerleşimindeki aletlerin birincil kullanım sonrası ihtiyaca göre ikincil kullanım olarak farklı aletlere dönüştürüldüğünü söylemek mümkündür.

5. tipte, mızrakucu üzerine iki çıkarımlı taşkalemlerdir (Levha 46c). Bu grubu 3 adet (% 2,61) ile temsil edilmektedir. 6. tipte, mızrakucu üzerine tek çıkarımlı taşkalemlerdir. Bu grubu 2 adet (% 1,74) ile temsil edilmektedir. Mızrakucu üzerine tek veya iki çıkarımlı taşkalemlerin tümü kırık olan mızrakuçları üzerine yapıldığı görülmektedir. Bu durum ya mızrakuçları birincil kullanım sonrası ikincil kullanım olarak taşkaleme dönüştürülmüş olmalıdır. Ya da mızrakucu yapımı sırasında kırıldıktan sonra taşkaleme dönüştürülmüş olmalıdır.

7. tipte, yuvarlak kazıyıcı üzerine iki çıkarımlı taş kalemlerdir (Levha 41a-b). Bu grubu 2 adet (% 1,74) ile temsil edilmektedir. 8. tipte, dilgi üzerine üç çıkarımlı taşkalemdir (Levha 45c). 1 adet (% 0,87) ile temsil edilmektedir. 9. tipte, dilgi üzerine dört çıkarımlı taşkalemdir (Levha 46a-b). 2 adet (% 1,74) ile temsil edilmektedir. 10. tipte, ön kazıyıcı üzerine tek çıkarımlı taşkalemdir (Levha 42e). 1 adet (% 0,87) ile temsil edilmektedir.

Yuvarlak kazıyıcı ve ön kazıyıcı üzerine iki çıkarımlı taş kalem ikili alet olarak karşımıza çıkan aletler arasındadır. Hem kazıyıcı hemde taşkalem olarak kullanılmasından dolayı oldukça önem arz etmektedir. Sayıları çok az olsa bile söz

konusu ikili aletlerin varlığı Harbetsuvan Tepesi yontmataş endüstrisinin çok çeşitli olduğunu göstermektedir.

Harbetsuvan Tepesi'ndeki taş kalemlerin benzerlerine, bölgede yer alan Göbekli Tepe'de (Beile-Bohn vd. 1998, Abb. 24), Karahan Tepe'de (Çelik 2001c, Fig. 22/7-12), Nevali Çori'de (Schmidt 1988, Abb. 10.2) ve Hayaz Höyük'te (Roodenberg 1989, Fig. 3.24-25) rastlanılmıştır. Ayrıca, El Jafr Havzasında (Fuji 2006, Fig. 20-21), Kuzey Suriye'de bulunan Dja'de el Mughara'da (Coqueugnot 1996, Fig. 3) ve PPN yerleşimlerin çoğunda ele geçmiştir.

5.2.2.5. Mızrak uçları

7 cm ve üstündeki uçlar mızrakucu kategorisinde değerlendirilmiştir. Toplamda 53 adet ile temsil edilen mızrakuçları tüm çakmaktaşı aletler arasında (% 6,79) oranındadır (Tablo 6a-b). Bunlardan 28 adet sağlam, 25 adet kırık olarak ele geçmiştir. Renk dağılımlarına göre; 32 adet (% 60,38) koyu kahverengi, 16 adet (% 30,19) açık kahverengi, 3 adet (% 5,66) beyaz ve 2 adet (% 3,77) krem renkli çakmaktaşıdır. Mızrakuçları tiplerine baktığımızda Byblos tipi mızrak uçları ile karşılaşmaktayız. Uzunlukları 7,1 ile 11,3 cm, genişlikleri 1,5 ile 3,1 cm, kalınlıkları 0,4 ile 1,1 cm arasında değiştiği görülmektedir. Mızrak uçları kendi içinde düzelti tiplerine göre 5 farklı gruba ayrılmıştır.

Çakmaktaşı alet parçaları arasında toplamda 164 adet (% 16,63) mızrakucu parçası ele geçmiştir. Renklerine göre; 87 adet (% 53,05) koyu kahverengi, 61 adet (% 37,20) açık kahverengi, 7 adet (% 4,27) krem, 4 adet (% 2,44) koyu gri, 3 adet (% 1,83) açık gri, 1 adet (% 0,61) siyah ve 1 adet (% 0,61) beyaz renkli çakmaktaşıdır.

Mızrakucu parçaları arasında; 89 adet mızrakucu sap parçası ve 75 adet mızrakucu uç parçasından oluşmaktadır. Mızrakucu sap parçaları arasında; 71 adet (% 43,29) ventral yüzden sap kısmı düzeltili, 13 adet (% 7,93) dorsal ve ventral yüzden sap kısmı düzeltili ve 5 adet (% 3,05) dorsal yüzden sap kısmı düzeltili parçalardır. Mızrakucu uç parçaları arasında; 63 adet (% 38,41) ventral yüzden uç kısmı düzeltili, 7 adet (% 4,27) dorsal yüzden düzeltili ve 5 adet (% 3,05) her iki yüzden uç kısmı düzeltili parçalardır.

1. grup mızrakuçları toplamda 18 adet ele geçmiştir. Bunlardan 10 adedi sağlam ve 8 adedi kırık olarak tespit edilmiştir. Dorsal yüzden sap bölümü düzeltili iken, ventral yüzden uç ve sap bölümü düzeltili mızrakuçlarından oluşmaktadır (Levha 47a-d, Levha 48a-d ve Levha 49a-d). Renk dağılımlarına göre; 9 adet (% 50) koyu kahverengi, 8 adet (% 44,44) açık kahverengi ve 1 adet (% 5,56) beyaz renkli çakmaktaşıdır. Bu uçlara baktığımızda yaklaşık olarak 7,3 ile 9,5 cm uzunluğunda, 1,6 ile 3,1 cm genişliğinde ve 0,4 ile 0,9 cm kalınlıkta dırlar. Genel olarak ince ve uzun bir görünüme sahiptirler. Bu uçların benzerlerine Cafer Höyük'te (Cauvin vd. 2011, Fig. 22: 6-7) rastlamak mümkündür.

Bu mızrakuçları arasında yer alan bir eserin (Lev. 48c) düzelti ve görünümü itibariyle Amuq tipi uçların öncüleri olduğu görülmektedir Goring-Morris and Gopher 1983, Fig. 6. 4 ve 7; Bocquentin vd., 2014, Fig. 36.2). Bu eser muhtemelen uç kısmı kırıldıktan sonra ön kazıyıcıya dönüştürülmüş olmalıdır. Her ne kadar Amuq tipi okucunu anımsatmış olsada Byblos tipi okucu kategorisinde değerlendirilmiş olup, Amuq tipi uçların öncüsü olarak yorumlanmıştır.

Amuq uçlar; uzun ve ince dilgi/dilgicik taşımaları üzerine yapılmış yaprak biçimli uçlardan oluşmaktadır. Ucu gövde ile sap arasındaki temas açısı 160 dereceden fazla olduğu görülmektedir. Sap kısmının morfolojisi değişken olup uçlu, dar trapez formlu ya da dikdörtgen biçimlidirler. Sap kısımdaki düzelti her iki yüzeyden baskılama tekniği ile yapılan kapyalan düzelti şeklinde tasarlanmaktadır. Amuq uçların uzunlukları genellikle 4-10 cm arasında değişmektedir (Kartal 2019, 4).

Bu grup içinde en güzel örnek teşkil eden bir uç örneği vardır (Levha 49b). Dorsal yüzden proximal bölümü düzeltili iken, ventral yüzden distal ve proximal bölümü sağ ve sol lateral kenarı ile mesial bölümünün sağ lateral kenarı düzeltilidir. Sağlam olarak ele geçen bu mızrakucu; 7,3 cm uzunluğunda, 1,8 cm genişliğinde ve 0,6 cm kalınlığında olan bu uç koyu kahverengindedir.

Bu grup içerisinde değerlendirilen diğer uçlar arasında dorsal yüzden distal bölümünün sağ lateral kenarı ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarları ile ventral yüzden distal ve proximal bölümünün düzeltili olduğu uçlarda tespit edilmiştir (Levha 47a). Bu uçlardan 3 adet tespit edilmiştir. Bunlardan 2 adet sağlam, 1 adet kırık olarak ele geçmiştir. Sağlam olan uçlardan büyük olanı 7,7 cm uzunluğunda, 3,1 cm

genişliğinde ve 0,8 cm kalınlıktadır. Küçük olanı ise 7,3 cm uzunluğunda, 1,9 cm genişliğinde ve 0,8 cm kalınlıktadır. Bu uçların uç kısımları oldukça sivri ve sap bölümlerinin düzeltilemlerle inceltildiğı görölmektedir.

2. grup mızrakuçları toplamda 16 adet ele geçmiştir. Bunlardan 12 adedi sağlam ve 4 adedi kırık olarak tespit edilmiştir. Dorsal yüzden düzeltili olmaz iken, ventral yüzden uç ve sap bölümü düzeltili mızrakuçlarından oluşmaktadır (Levha 50a-d ve Levha 51a-d). Renk dağılımlarına göre; 9 adet (% 56,25) koyu kahverengi, 4 adet (% 25) açık kahverengi, 2 adet (% 12,50) krem ve 1 adet (% 6,25) beyaz renkli çakmaktaşındandır. Bu uçlara baktığımızda yaklaşık olarak 7,1 ile 10,1 cm uzunluğunda, 1,6 ile 2,4 cm genişliğinde ve 0,6 ile 1 cm kalınlıkta dırlar. Genel olarak ince ve uzun bir görünüme sahiptirler. Uç kısmı oldukça sivri olan bu eserlerin sap bölümü ise genellikle sapa takılmak için düzeltilemlerle inceltilmiştir.

Sağlam olan uçlardan büyük olanı 10,1 cm uzunluğunda, 2,1 cm genişliğinde ve 0,8 cm kalınlıktadır (Levha 50a). Küçük olanı ise 7,1 cm uzunluğunda, 2,2 cm genişliğinde ve 0,8 cm kalınlıktadır (Levha 50b-c). Bazı uçların sap bölümlerinin uzun olduğı tespit edilmiştir (Levha 51a). Çoğunlukla sap bölümlerinin kısa olduğı görölmektedir (Levha 50c-d ve Levha 51 51c-d).

3. grup mızrakuçları toplamda 9 adet ele geçmiştir. Bunlardan sağlam ele geçen örnek yoktur. Genellikle uç veya sap bölümü kırık olarak ele geçmiştir. Dorsal ve ventral yüzden sap bölümü düzeltili mızrakuçlarından oluşmaktadır (Levha 52a-c). Renk dağılımlarına göre; 6 adet (% 66,67) koyu kahverengi, 2 adet (% 22,22) açık kahverengi ve 1 adet (% 11,11) krem renkli çakmaktaşındandır. Bu uçlara baktığımızda genellikle uç kısımları sivri olduğı için daha çok uç kısımların kısmen kırık olduğı görölmektedir. Yaklaşık olarak 7,1 ile 10,4 cm uzunluğunda, 1,5 ile 2,9 cm genişliğinde ve 0,6 ile 0,9 cm kalınlığında oldukları görölmektedir. Genel olarak ince ve uzun bir görünüme sahiptirler (Levha 52a-b). Sap bölümü ise genellikle sapa takılmak için düzeltilemlerle inceltilmiştir (Levha 52a-c).

4. grup mızrakuçları toplamda 8 adet ele geçmiştir. Bunlardan 4 adet sağlam ve 4 adet kırık olarak ele geçmiştir. Genellikle uç veya sap bölümü kırık olarak ele geçmiştir. Dorsal yüzden düzelti olmazken, ventral yüzden sap bölümü düzeltili mızrakuçlarından oluşmaktadır (Levha 52d ve Levha 53a-b). Renk dağılımlarına göre; 6

adet (% 75) koyu kahverengi ve 2 adet (% 25) açık kahverengi çakmaktaşındandır. Yaklaşık olarak 7,8 ile 11,3 cm uzunluğunda, 1,7 ile 2,5 cm genişliğinde ve 0,5 ile 1,1 cm kalınlığında oldukları görülmektedir. Genel olarak sap bölümleri sapa takılmak için düzeltilebilirle inceltiştir. Sap bölümleri genellikle kısa oldukları görülmektedir (Levha 52d ve Levha 53a). Sağlam olan uçlardan büyük olanı 11,3 cm uzunluğunda, 1,6 cm genişliğinde ve 0,7 cm kalınlıktadır (Levha 53a). Bu mızrakucunun benzeri Çayönü'nde (Binder 2008, Fig. 2) ele geçmiştir.

5. grup mızrakuçları toplamda 2 adet ele geçmiştir. İkiside sağlam olarak ele geçmiştir. Dorsal yüzden distal ve proximal bölümü düzeltilebilir iken ventral yüzden düzeltisiz mızrakuçlarından oluşmaktadır (Levha 53c-d). Renk dağılımlarına göre; 2 adet (% 100) koyu kahverengi çakmaktaşındandır.

Bunlardan büyük olanı 10,5 cm uzunluğunda, 2,3 cm genişliğinde ve 0,8 cm kalınlığındadır (Levha 53d). İnce ve uzun bir dilgi üzerine yapılan bu eser küçük bir sapa sahiptir. Sap kısmında uca doğru incelen bir görünüme sahiptir.

Küçük olanı 7,5 cm uzunluğunda, 1,7 cm genişliğinde ve 0,7 cm kalınlıktadır (Levha 53c). Tek kanatlı bir Byblos tipinde olan bu mızrakucu Harbetsuvan Tepesi'nde tespit edilebilen tek mızrakucudur. Sapa yerleştirmek için uzun bir sap bölümüne sahip olan bu eser oldukça ilginçtir. Bu uçların benzerleri Cafer Höyük'te (Cauvin 1989, Fig. 8: 4-5; Cauvin vd. 2011, Fig. 10: 5-6) ve Aşıklı Höyük'te (Balkan-Atlı 1996, Fig. 2: 20-21) tespit edilmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde mızrakuçların düzelti yönünden uç sap kısmı düzeltilebilirler. Mızrak uçlarının benzerlerine bakıldığında, Cafer Höyük'te (Cauvin 1989, Fig. 8: 4-5; Cauvin vd. 2011, Fig. 10: 5-6 ve Fig. 22: 6-7) ve Aşıklı Höyük'te (Balkan-Atlı 1996, Fig. 2: 20-21) ve Çayönü'nde (Binder 2008, Fig. 2) tespit edilmiştir. Kuzey Suriye'de bulunan ve PPNB dönemine tarihlendirilen Dja'de el Mughara (Coqueugnot 1996, Fig. 3 ve 4) ve Tell Halula'da (Borrell and Molist 2007, Fig. 8) rastlamak mümkündür.

5.2.2.6. Vurgaçlar

Harbetsuvan Tepesi'nde vurgaçlar düşük bir oranda temsil edilmektedir. Toplamda 48 adet ile temsil edilen vurgaçlar bütün çakmaktaşı aletler içerisinde (780

adet) % 6,15 oranındadır (Tablo 6a-b). Tüm çakmaktaşı buluntuları arasında ise (32037) yaklaşık % 0,15 oranında temsil edilmektedir. Renklerine göre; 14 adet (% 29,17) krem, 13 adet (27,17) koyu kahverengi, 12 adet (% 25) açık kahverengi, 4 adet (% 8,33) beyaz, 4 adet (% 8,33) açık gri ve 1 adet (% 2,08) koyu gri olarak ayrılmıştır. Renk dağılımlarına bakıldığında diğer aletlerde kahverengi tonlar hakim iken vurgaçlarda daha çok krem renkli çakmaktaşı kullanımı göze çarpmaktadır.

Bazı vurgaçların büyük boyuta oldukları (Resim 7a-b ve Resim 8a-c), bazılarının küçük boyuta oldukları görülmektedir (Resim 7c-d). Tüm vurgaçlarda kullanımdan dolayı aşınma izleri mevcuttur. Uzunlukları 4,9 ile 13,4 cm, genişliği 4,9 ile 9,0 cm, kalınlığı ise 3,2 ile 7,3 cm arasında değişmektedir. Vurgaçlar daha çok küre veya küreye yakın formda, kübik formu veya silindirik formu örneklerden oluşmaktadır.

Vurgaçlardan en büyüğü 13,4 cm uzunluğunda, 5,8 cm genişliğinde ve 3,2 cm kalınlığındadır (Resim 7a). En küçüğü ise 4,9 cm uzunluğunda, 4,9 cm çapında ve 4,4 cm kalınlığındadır (Resim 7d).

Vurgaçların tümünde kullanımdan dolayı aşınma izlerinin olması, Harbetsuvan Tepesi sakinlerinin çakmaktaşı yontma işleminin yerleşimde yapıldığını ve vurgaçların yoğun bir şekilde kullanıldığını göstermesi açısından oldukça önemlidir.

5.2.2.7. Deliciler

Deliciler toplamda 47 adet olup tüm çakmaktaşı aletler arasında % 6,03 oranında temsil edilmektedir (Tablo 6a-b). Bu oran Yeni Mahalle'de % 19,5 iken³⁶², Göbekli Tepe'nin II. tabakasında ele geçen aletler içerisinde yaklaşık olarak % 10³⁶³ oranındadır. Göbekli Tepe'nin II. tabakasından ve Yeni Mahalle'den ele geçen delici örnekleri, Harbetsuvan Tepesi'ndeki delici örnekleri ile benzerlik göstermektedir. Biri hariç tümünün taşımaliği dilgi veya dilgicik olan deliciler, büyük deliciler ve küçük deliciler olarak ikiye ayrılmaktadır. Uzunlukları 2,0 ile 7,1 cm, genişlikleri 0,7 ile 2,9 cm, kalınlıkları ise 0,2 ile 0,8 cm arasındadır.

³⁶² Çelik, *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, 68.

³⁶³ Klaus Schmidt, "Göbekli Tepe, Southeastern Turkey. A preliminary report on the 1995-1999 excavations.", *Paleorient* 26/1, 2001, 51.

Delicilerin hammadde renklerine bakıldığında; bunlardan 35 adet (% 74,47) koyu kahverengi, 10 adet (% 21,289) açık kahverengi ve 2 adet (% 4,26) krem olduğu görülmektedir. 22 adedi sağlam (Levha 54b, Levha 54d, Levha 54e, Levha 55a-c ve Levha 55e), 25 adet kırık (Levha 54a, Levha 54c, Levha 54f ve Levha 55d) haldedir. Bazı delicilerin ikincil kullanım olarak okucu üzerine yapılmış olması oldukça önem arz etmektedir (Levha 54b). Bu durum birncil kullanım olarak kullanım gören aletin kullanımdan dolayı kırılma veya işlevini yitirdikten sonra ikincil kullanım olarak deliciye dönüştürülmüş olması Harbetsuvan Tepesi sakinlerinin yontmataş işleminde muhtemelen hammaddenin yerleşimin yakınlarında bulunmamasından dolayı bu tarz bir işleme gitmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Sağlam olarak ele geçen büyük delici örnekleri arasında yaklaşık 5,6 cm uzunluğunda, 1,4 cm genişliğinde ve 0,5 cm kalınlığındadır (Levha 54d). Büyük delici sınıfında yer alan delicilere baktığımızda sağlam veya kırık olan delici örneklerinin uzunlukları 4,1 ile 7,1 cm, genişlikleri 0,8 ile 2,9 cm ve kalınlıkları 0,4 ile 0,8 cm arasında değişmektedir.

Sağlam büyük deliciler arasında; taşımılığı yonga ve taşımılığı dilgi olan birer adet ile temsil edilen ikili delici örneği ele geçmiştir (Levha 55d-e). Taşımılığı yonga olan ikili delicinin krem renginde çakmaktaşıdan yapılmış olup, 4,2 cm uzunluğunda, 2,9 cm genişliğinde ve 0,8 cm kalınlığındadır (Levha 55e). Taşımılığı dilgi olan ikili delicinin koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olup, 5,1 cm uzunluğunda, 1,5 cm genişliğinde ve 0,5 cm kalınlığındadır (Levha 55d).

Büyük deliciler arasında bir adet burgu/delici örneği tespit edilmiştir. Kırık olan burgu/delici örneği 7,1 cm uzunluğunda, 1,6 cm genişliğinde ve 0,6 cm kalınlığındadır (Levha 54a). Kırık haliyle bile Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçmiş olan en büyük delici örneği olması açısından oldukça önemlidir.

Sağlam olan küçük delicilere baktığımızda taşımalıkları dilgi veya dilgiciklerden oluşmaktadır (Levha 55a-c). Küçük delicilerin uzunlukları 2,1 ile 3,8 cm, genişlikleri 0,7 ile 1,4 cm, kalınlıkları ise 0,2 ile 0,5 cm arasında değişmektedir. Bazılarının uç kısmı düzeltili iken (Levha 55a ve Levha 55c), bazılarının tüm kenarları düzeltilidir (Levha 55b).

Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen boncukların delik çapları ve boncukların çok sayıda ele geçmesi delicilerin işlevlerini gözler önüne sermektedir. Hem boncuk hemde boncuk taslaklarının merkezde ele geçmiş olması, işlenmiş boncukların çaplarına bakıldığında farklı boyutlara sahip olmaları, ele geçen delicilerin özenle seçildiğini göstermektedir. Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen örnekleri, Yeni Mahalle'den ele geçen delici örnekleriyle çok fazla benzerlik göstermektedir (Çelik 2003, Lev. 51a-b ve Lev. 52). Ayrıca, Adıyaman ilinde bulunan Hayaz Höyük'te (Roodenberg 1989, Fig. 3. 20,21,23) benzer örnekler ele geçmiştir. Bunun dışında, El Jafr Havzası'nda (Fuji 2006, Fig. 18-19) ve Kuzey Suriye'de bulunan Dja'de el Mughara'da (Coqueugnot 1996, Fig. 8) benzerlerine rastlamak mümkündür.

5.2.2.8. Düzeltili Dilgi

Toplamda sağlam olarak ele geçen 15 adet düzeltili dilgi ele geçmiştir (Levha 56a-d ve Levha 57a-b). Düzeltili dilgiler bütün çakmaktaşı aletler içerisinde (780 adet) % 1,92 oranındadır (Tablo 6a-b). Renk dağılımlarına bakıldığında; 12 adet (% 80) koyu kahverengi ve 3 adet (% 20) açık kahverengi çakmaktaşıdır. Uzunlukları 5,7 ile 11,7 cm, genişliği 1,6 ile 2,9 cm, kalınlığı ise 0,6 ile 1,5 cm arasında değişmektedir.

Sağlam düzeltili dilgiler arasında en büyük olanı 11,7 cm uzunluğunda, 1,8 cm genişliğinde ve 0,7 cm kalınlığındadır (Levha 57a). Dar ve uzun bir dilgi olarak çıkarılmıştır. En küçüğü 5,7 cm uzunluğunda, 1,6 cm genişliğinde ve 1,3 cm kalınlığındadır. Mızrakucu taslağı olarak hazırlandığını düşündüğümüz bir adet örnek sağlam ele geçmiştir (Levha 57b). Uç kısmı ventral yüzden düzeltili olan dilgi 7,6 cm uzunluğunda, 2,7 cm genişliğinde ve 1,0 cm kalınlıktadır. Bu ölçüler mızrakucu ölçüleriyle uyduğu için bir mızrakucu taslağı olarak hazırlanmış olabilir.

Sağlam dilgiler arasında kalın bir dilgi ele geçmiştir (Levha 56c). Dorsal yüzden tüm kenarları düzeltili olan eser 9,9 cm uzunluğunda, 2,4 cm genişliğinde ve 1,5 cm kalınlığındadır. Düzeltili dilgiler genellikle dorsal veya ventral yüzden uç kısımları düzeltili iken, bu eserin dorsal yüzden tüm kenarlarının düzeltili olduğu tek eser olarak karşımıza çıkar.

Harbetsuvan Tepesi'nde sağlam düzeltili dilgi örneği çok azdır. Ancak ele geçen sağlam örnekler bakıldığında bunların büyük boyutlarda olmaları ve çoğunun iki

kutuplu çekirdekten çıkarılmış olmaları teknoloji ve tipoloji açısında güzel bilgiler sunmaktadır.

5.2.2.9. Üç Yüzlü Kazma

Toplamda 1 adet sağlam 1 adet kırık olmak üzere toplamda 2 adet ile temsil edilen üç yüzlü kazma örneği bütün çakmaktaşı aletler içerisinde (780 adet) % 0,13 oranındadır (Tablo 6a-b). Sağlam olarak ele geçen üç yüzlü kazma, beyaz renkli çakmaktaşıdan olup, yaklaşık 9,0 cm uzunluğunda, 4,0 cm genişliğinde ve 2,6 cm kalınlığındadır (Levha 58a). Taşımılığı yonga olan eserin dorsal yüzü tümüyle düzeltilidir. Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen tek üç yüzlü kazma örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Üç yüzlü kazmanın benzerlerine Hamzan Tepe'de (Çelik 2005, Lev. 112a-b ve Lev. 113) ele geçmiştir. Kırık olan üç yüzlü kazma örneği krem renkli çakmaktaşıdan yapılmış olup sadece uç kısmı ele geçmiştir.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen yontmataş buluntu topluluğunun toplamı 33.815 adettir. 32037 (% 94,74) adet çakmaktaşı ve 1778 (% 5,26) obsidyendir. Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen yontmataş buluntu topluluğu çakmaktaşı ile temsil edilmektedir. Hammade olarak çok kaliteli çakmaktaşları kullanılmıştır. Yerleşime en yakın çakmaktaşı yatakları ise; 8 km kuzeydoğusunda, Karahan Tepe'ye yakın bir bölgede ve 10 km güneyinde bulunan Recmelsuvan olarak bilinen bir alanda tespit edilmiştir.

Çakmaktaşlarında, koyu kahverengiden açık kahverengiye doğru giden renkler olup bunları açık gri, krem, koyu gri, beyaz ve siyah renkler izlemektedir. Ele geçen tüm çakmaktaşı buluntusunun renk dağılımına bakıldığında, 17595 adedi koyu kahverengi, 8443 adedi açık kahverengi, 1902 adedi açık gri, 1604 adedi krem, 1452 adedi koyu gri, 589 adedi beyaz ve 452 adedi siyah renktedir. Ayrıca, Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşları çekirdeklerinin ve üretim artığının renklerine bakıldığında bunların aynı renklerde olması yontma işleminin yerleşimde yapıldığını işaret etmektedir.

Çakmaktaşı buluntu topluluğu; 17844 adet üretim artığı, 9940 adet dilgi, 1284 adet yonga, 986 adet çakmaktaşı alet parçaları, 876 adet çekirdek ve çekirdek yenileme parçası, 780 adet çakmaktaşı alet ve 327 adet yanmış çakmaktaşıdan oluşmaktadır. Yontmataş buluntu topluluğu içindeki üretim artıkları, bu topluluğun yarısından fazlasını temsil ettiğinden, yontma işleminin yerleşimde yapıldığına dair bir kanıt niteliğindedir. Ayrıca, ele geçen çekirdekler, çekirdek yenileme parçaları ve tepeli dilgiler göz önüne alındığında, yontma işleminin yerleşimde yapıldığını göstermektedir. Çekirdeklerin renklerine bakıldığında daha çok koyu kahverengi tonlarında olması, tüm çakmaktaşı buluntuları arasında en fazla tespit edilen rengin koyu kahverengi olması bunu desteklemektedir.

Tüm eserler arasında (32037); dilgi (% 0,15), dilgi parçası (% 14,54), dilgicik (% 1,28) ve dilgicik parçası (% 3,52) yüzdelerine bakıldığında, yonga (% 0,35) ve yonga parçasına (% 0,72) oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum genellikle yerleşimde dilgi üretimine dayalı bir teknolojinin hâkim olduğunu göstermektedir.

Göbekli Tepe, Yeni Mahalle ve Karahan Tepe'de dilgi üretimine dayalı teknolojinin hâkim olduğu görülmektedir. Dilgiler, genellikle baskılama tekniğinde az bir orantıda doğrudan vurma tekniğininde çıkarılmıştır. Bu tekniklerin yanında doğrudan vurma tekniğinde kullanılmıştır. Yongalarda ise daha çok doğrudan vurma tekniği kullanılmıştır.

Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çekirdek ve çekirdek yenileme parçaları 876 adettir. Bunlardan sadece 179 adedi çekirdektir. Bunun dışında, 290 adet çekirdek yenileme parçaları ele geçmiştir. Bunlar; çekirdek tablası ve çekirdek düzleminden oluşmaktadır. Bu grup içerisinde değerlendirilen 13 adet tepeli dilgi ve 394 adet tepeli dilgi parçaları ele geçmiştir.

Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen 179 adet çekirdek, genel olarak kahverengindedir. Bu renk benzerliği Gürcütepe ve Yeni Mahalle'de ele geçen çekirdekler genel olarak kahverengi tonlarındadır. Ancak Göbekli Tepe, Nevalı Çori ve Karahan Tepe'de çakmaktaşılarında daha çok koyu gri ve yeşilimsi renk tonları hâkimdir.

Tek vurma kutuplu çekirdekler ve çift vurma kutuplu çekirdekler ele geçmiştir. Daha çok dilgi veya dilgicik çekirdekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tek vurma kutuplu dilgi ve dilgicik çekirdekleri neredeyse tüketilmişlerdir. Dilgi ve dilgicik çekirdeklerinde daha çok baskılama tekniği hâkimdir.

Çift vurma kutuplu çekirdekler daha çok dilgi çekirdekleri olarak işlenmiş naviform çekirdeklerinden oluşmaktadır. Naviform çekirdeklerinin Harbetsuvan Tepesi'nde varlığı, çift kutuplu dilgi ve aletlerin ele geçmiş olması oldukça önemlidir. Benzerlerine birçok PPN merkezlerinde rastlamak mümkündür. Çift vurma kutuplu çekirdeklerin büyük boyutlarda ele geçmiş olmaları, çekirdeklerin Harbetsuvan Tepesi'nde işlendiğini göstermesi açısından da oldukça önemlidir.

Harbetsuvan Tepesi'nde 40 cm'den büyük olan iki adet büyük çekirdek örneği ele geçmiştir. Bu çekirdekler hazırlık aşamasına getirilmiş tam çekirdeklerdir. Bunlar daha çok Levant Bölgesinde karşımıza çıkan nadir örneklerdendir.

Çakmaktaşı aletler bütün çakmaktaşı buluntu topluluğu içinde 780 adet (% 2,43) ile temsil edilmektedir. Çakmaktaşıdan yapılmış aletlerin tümüne baktığımızda tipoloji

yönünden Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme ait alet tipleri tespit edilmiştir. Çakmaktaşı aletler; 191 adet okucu, 178 adet silikalı orak-dilgi, 132 adet ön kazıyıcı, 115 adet taş kalem, 53 adet mızrakucu, 48 adet vurgaç, 47 adet delici, 15 adet düzeltili dilgi ve 1 adet üç yüzlü kazmadır.

Sayıda en fazla okuçları tespit edilmiştir. Bu okuçları arasında 174 adet Byblos tipi okucu ele geçmiştir. Byblos tipi okuçları kendi içerisinde düzeltisine göre ayrıldığında 13 farklı grup ile karşılaşmıştır. Bu da bölgede veya diğer merkezlerde Byblos tipi okuçlarının farklı düzeltilere sahip olan, en fazla grubun ele geçtiği merkez olmasını sağlamaktadır. Benzerlerine bölgede bulunan; Göbekli Tepe, Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe, Hamzan Tepe, Başaran Höyük, Başaran Herzo ve Kocanizam Tepesi gibi merkezlerde rastlamak mümkündür. Ayrıca, Adıyaman'da Hayaz Höyük'te, Adana'da Tatarlı Höyük'te ve birçok PPN'ye ait merkezlerde rastlamak mümkündür. Suriye'de bulunan Tell Halula gibi PPNB dönemine ait bazı merkezlerde de benzerlerine rastlamak mümkündür.

Byblos okucu dışında 13 adet Nemrik tipi okucu ele geçmiştir. Bunlar küçük boyutlu ve farklı düzeltilere sahip okuçlardır. Kendi içerisinde düzeltilerine göre ayrılmışlardır. Benzerlerine Göbekli Tepe ve Karahan Tepe'de ele geçmiştir. Bu merkezler dışında Irak bölgesinde bulunan Nemrik 9 yerleşiminde çok sayıda benzerleri tespit edilmiştir.

Bir diğer okucu ise El-Khiam tipi okucudur. Tek bir örnek ile temsil edilen bu okucunun benzerlerine bölgede yer alan Göbekli Tepe ve Yeni Mahalle yerleşimlerinde tespit edilmiştir. Ayrıca, Irak bölgesinde bulunan Qermez Dere'de benzer uçlar tespit edilmiştir. Tanımlanamayan okuçlarının benzer örnekleri tespit edilememiştir. Çok az sayıda tanımlanamayan okuçları yer aldığı için farklı bir isimle adlandırılmamıştır.

Bunun dışında ele geçen aletlere baktığımızda; silikalı orak-dilgilerdir. Silikalı orak-dilgilerin silika parlaklığına göre 3 farklı tip ile karşılaşmıştır. Ama sayıda en fazla görülen silikalı orak-dilginin bir kenarının her iki yüzden düzeltili olduğu buluntulardır. Buda muhtemelen silikalı orak-dilgilerin bir kemik, boynuz veya ahşabın iç kısmına takılarak kullanılmış olabileceğinden kaynaklanmaktadır.

Nitelikli buluntular içinde okuçları ve silikalı orak-dilgilerin sayıda diğerlerine oranla fazla olması Harbetsuvan Tepesi yerleşiminde avcılık ve tarımla ilgili

aktivitelerin yoğun olduğunu göstermektedir. Akarçay Tepe’de PPNB’de fırlatma uçları, orak dilgiler, kazıyıcılar yoğunlukta olması Harbetsuvan Tepesi'yle benzerlik göstermektedir.

Kazıyıcıların taşımılığı dilgi ve yongalardan oluşmaktadır. Kazıyıcılar; yuvarlak kazıyıcı, kenar kazıyıcı, ön kazıyıcı ve dilgi üzerine ön kazıyıcı olarak farklı formlarda tespit edilmiştir. Bu çeşitlilik, yerleşimde kasapçılık faaliyetlerin yoğun olduğunu göstermektedir. Kazıyıcıların benzerlerine bölgede bulunan Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Göbekli Tepe, Sefer Tepe gibi merkezlerde ele geçmiştir. Diğer bölgeler arasında Aşıklı Höyük, Cafer Höyük ve Hayaz Höyük gibi birçok merkezde ele geçmiştir. Ayrıca Levant bölgesinde, Kuzey Suriye bölgesinde Mureybet'e, Tell Halula'da benzerleri tespit edilmiştir.

Harbetsuvan Tepesi'nde taş kalemler büyük bir oranda temsil edilmektedir. Toplamda 115 adet ile temsil edilen taşkalemlerin neredeyse tümünün taşımılığı dilgidir. Çıkarımlarına göre çok çeşitli tiplerde görülmektedir. Bu da muhtemelen taş kalemlerin kullanıma ve ihtiyaca göre yapılmış ve tasarlanmışlardır. Benzerlerine Göbekli Tepe, Nevali Çori, Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Hayaz Höyük gibi birçok merkezde rastlamak mümkündür. Ayrıca, El Jafr Havzasında, Kuzey Suriye'de bulunan Dja'de el Mughara'da ve PPN yerleşimlerin çoğunda ele geçmiştir.

Ele geçen mızrakuçlarının sayıca fazla olması ve boyutlarının büyük olması oldukça önemlidir. Krem ve beyaz renki mızrakuçlarının varlığından, diğer aletlerde olduğu gibi renk tercihinde bulunulmamıştır. Yalnız mızrakuçlarına bakıldığında ince ve uzun görünüme sahip olduklarını, sap kısmının küçük olduğu görülmektedir. Mızrak uçlarının benzerlerine bakıldığında, Cafer Höyük ve Aşıklı Höyük ve Çayönü gibi merkezlerde tespit edilmiştir. Kuzey Suriye'de bulunan Dja'de el Mughara ve Tell Halula'da da benzerlerine rastlamak mümkündür.

Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen deliciler boyutlarına göre büyük delici ve küçük delici olarak ayrılmıştır. Büyük deliciler dilgi üzerine iken, küçük deliciler dilgi ya da dilgicik üzerine işlenmişlerdir. Delicilerin farklı boyutlarda olması, delme işlevi aktivitesinin yoğun olduğunu ele geçen boncuk buluntularından da anlaşılmaktadır. Delicilerin kullanılacağı eşya, ürün veya buluntuya göre bilinçli bir şekilde yapıldıklarını göstermektedir. Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen delici örnekleri, Yeni

Mahalle'dekilerle çok benzerdir. Ayrıca, Adıyaman ilinde bulunan Hayaz Höyük'te benzer örnekler tespit edilmiştir. Bunun dışında, El Jafr Havzası'nda ve Kuzey Suriye'de bulunan Dja'de el Mughara'da benzerlerine rastlamak mümkündür.

Düzeltili dilgiler oldukça büyük boyutlarda olup genellikle dorsal yüzden düzeltilidirler. Büyük ve iri çekirdeklerden çıkartılan dilgilerin çıkarım yönlerine göre daha çok çift vurma düzlemlili çekirdeklerden çıkartılmış oldukları belirlenmiştir.

Harbetsuvan Tepesi'nde tek örnek teşkil eden üç yüzlü kazma örneği sağlam olarak ele geçmiştir. Krem renkli çakmataşından yapılmış olan eserin benzerlerine Hamzan Tepe'de rastlanılmıştır.

Sonuç olarak Harbetsuvan Tepesi çakmaktaşı yontmataş alet endüstrisinde, oldukça kaliteli çakmaktaşı kullanımı ile birlikte tek kutuplu ve çift kutuplu çekirdekler tespit edilmiştir. Alet endüstrisinde dilgi endüstrisi hâkimdir. Okuçlarının ve silikalı orak-dilgilerin sayıca çok fazla ele geçmiş olması Harbetsuvan Tepesi yerleşiminde avcılık ve toplayıcılık ile ilgili aktivitelerin yoğun olduğunu gösterirken, kazıyıcılarında kasapçılık faaliyetlerinin yoğun olduğunu göstermektedir. Kazıyıcıların çok çeşitli olması, taşımalarının dilgi ve yongalardan yapılmış olmasından yola çıkarak aletlerin kullanıma göre yapıldığı, tasarlandığı ve kullanıldığı söylenebilmektedir. Taşkalemlerin çıkarımlarına göre çok çeşitli olması, bazılarının ikincil kullanım olarak taşkaleme dönüştürülmüş olması ve ikili aletlerin varlığı Harbetsuvan Tepesi yerleşiminin alet çeşitliliğini gözler önüne sermektedir. Bütün aletler kendi içerisinde farklı düzelti ve tipte olması, kullanıma ve ihtiyaca göre aletlerin yapılması, yapılan bazı aletlerin birincil kullanımdan sonra ikincil kullanım olarak farklı bir alete dönüştürülmüş olması Harbetsuvan Tepesi yontmataş alet endüstrisinin oldukça gelişmiş olduğunu göstermektedir.

Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen tüm aletlere baktığımızda, aletlerin çok çeşitli oldukları görülmektedir. Aletlerin kendi içerisinde farklı form ve tiplerde tespit edilmiş olması yerleşimin alet repertuarının çok çeşitli olduğunu göstermektedir. Ele geçen aletlerin benzerlerine bakıldığında bölgede bulunan; Göbekli Tepe, Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Nevali Çori, Sefer Tepe, Hamzan Tepe, Başaran Höyük, Başaran Herzo ve Kocanizam Tepesi gibi merkezlerde rastlamak mümkündür.

Aletleri diğer bölgeler ile karşılaştırdığımızda aletlerin benzerlerine; Akdeniz bölgesinde Tatarlı Höyük'te, İç Anadolu bölgesinde Aşıklı Höyük'te, Doğu Anadolu bölgesinde Cafer Höyük'te, Güneydoğu Anadolu bölgesinde Çayönü ve Hayaz Höyük'te gibi birçok merkezde tespit edilmiştir.

Bu bölgeler dışındaki diğer bölgelere baktığımızda; Kuzey Suriye bölgesinde Mureybet, Dja'de el Mughara ve Tell Halula'da, Irak bölgesinde bulunan Nemrik 9 ve Qermez Dere'de, Levant bölgesinde benzerleri tespit edilmiştir. Ayrıca, El Jafr Havzasında ve birçok PPNB yerleşimlerin çoğunda benzer aletlere rastlamak mümkündür.

Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşı buluntuları ve aletler genel olarak değerlendirildiğinde, yerleşimdeki yontmataş işçiliğinin gelişmiş olduğu, aletlerin çok sayıda ve farklı formlarda tasarlandıkları görülmektedir. Harbetsuvan Tepesi'nin küçük ölçekli bir kült yeri olmasından, Karahan Tepe'ye olan yakınlığından, yakınlarında bulunan tuzak alanlarından, Harran Ovasını ve av gruplarını gözetleyebilecek bir yükseltide yer almasından dolayı; muhtemelen yontmataş endüstrisi, gezici gruplar tarafından veya yakınlarında bulunan büyük ölçekli merkezlerdeki ustalar tarafından öğretildiği düşünülmektedir. Bu görüşümüzü destekleyen olgu ise Karahan Tepe ve Göbekli Tepe gibi merkezlerdeki çakmaktaşı aletlerin form ve düzelti yönünden birbirine çok benzemesinden dolayı böyle bir tahminde bulunmak mümkündür.

Harbetsuvan Tepesi'nde günümüze kadar yapılan yüzey araştırmaları ve kazı çalışmalarında GPPNB'de iyi bilinen Palmyra uçları, Amuq uçları ve Ugarit uçları ya da Çayönü aletleri bulunmamıştır. Bununla birlikte yontmataş buluntularının teknolojisi ve tipolojisi, Karahan Tepe, Göbekli Tepe, Nevali Çori ve Yeni Mahalle merkezleri ile benzerlikler göstermektedir.

Harbetsuvan Tepesi'nde gün yüzüne çıkarılan mimari yapılar, dikilitaşlar, faalluslu heykel parçası ve diğer buluntuları EPPNB ve OPPNB'ye tarihlendirilmişlerdir. Harbetsuvan Tepesi çakmaktaşı yontmataş alet endüstrisinde içerisinde ele geçen; Byblos tipi okuçları, Nemrik tipi okuçları, El-Khiam tipi okucu, naviform çekirdeklerden yola çıkarak çakmaktaşı yontmataş alet endüstrisi; Erken PPNB ile Orta PPNB dönemi arasına tarihlendirmek mümkündür.

Yapılmış olan bu çalışma; kaçak kazı çukurlarından ele geçen veya yüzeyde tespit edilen çakmaktaşı buluntularının teknolojik ve tipolojik olarak incelenmesidir. Fakat yerleşimde ilerleyen zamanlarda yapılacak olan kazı çalışmalarında farklı tipte aletler ve çakmaktaşı buluntuların ele geçeceği muhakkaktır. Özellikle çakmaktaşıların ele geçmiş olduğu tabaka ve kontexler önemli bilgiler sunacaktır. Ayrıca, yerleşimde yapılacak olan C14 analizleri ışığında da tarihlendirmeye açıklık getirecektir.

Şanlıurfa bölgesinde "Taş Tepeler" projesi kapsamında il genelinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem merkezlerinde yürütülen kazı çalışmaları ile birlikte, bu merkezlerden ele geçen çakmaktaşı yontmataş alet endüstrisi ile ilgili çalışmaların yapılıp yayınlanmasından sonra, Harbetsuvan Tepesi'ndeki çakmaktaşı yontmataş aletlerin bölgedeki diğer merkezlere ne kadar benzediği veya benzemediği daha da netlik kazanacaktır.

KATALOG

Eser Adı: Sağlam Dilgi

Katalog No: 1

Lev. No: 1a

Buluntu Yeri ve No: K-5 Locus 1.3 07.09.2018

Boyutları: Uzunluk: 9.2 cm

Genişlik: 1.9 cm

Kalınlık: 0.8 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. İki kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Hafif içbükey olan dilginin topuğu façetalıdır. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Sağlam Dilgi

Katalog No: 2

Lev. No: 1b

Buluntu Yeri ve No: K-12 Locus 2.8 24.09.2018

Boyutları: Uzunluk: 12.2 cm

Genişlik: 2.2 cm

Kalınlık: 0.7 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Tek kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Hafif içbükey olan dilginin topuğu façetalıdır. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Sağlam Dilgi

Katalog No: 3

Lev. No: 1c

Buluntu Yeri ve No: K-5 Locus 15.3 21.09.2018

Boyutları: Uzunluk: 14.7 cm

Genişlik: 2.0 cm

Kalınlık: 1.1 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olup taşımaliğı dilgidir. Uç kısmı kısmen kırık olan iki kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Korteksli olan eserin topuk kısmı façetalıdır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Sağlam Dilgi

Katalog No: 4

Lev. No: 1d

Buluntu Yeri ve No: K-5 Locus 24.1 30.09.2018

Boyutları: Uzunluk: 13.4 cm

Genişlik: 2.0 cm

Kalınlık: 0.8 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olup taşımaliğı dilgidir. İki kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Sağlam olan dilgi hafif içbükeydir. Topuk kısmı façetalıdır. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Sağlam Dilgi

Katalog No: 5

Lev. No: 2a

Buluntu Yeri ve No: K-12 Locus 5.13 26.09.2018

Boyutları: Uzunluk: 10.2 cm

Genişlik: 1.9 cm

Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Tek kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Hafif içbükey olan dilginin topuğu façetalıdır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Sağlam Dilgi

Katalog No: 6

Lev. No: 2b

Buluntu Yeri ve No: K-10 Locus 11 21.09.2018

Boyutları: Uzunluk: 12.5 cm

Genişlik: 1.8 cm

Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. İki kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Topuk kısmı façetalıdır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Sağlam Dilgi

Katalog No: 7

Lev. No: 2c

Buluntu Yeri ve No: K-10 Locus 1.1 31.01.2018

Boyutları: Uzunluk: 4.9 cm

Genişlik: 1.5 cm

Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. İki kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Muhtemelen okucu yapmak için okucu taslağı olarak hazırlanmış olduğu düşünülmektedir. Topuk kısmı düz topukludur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Sağlam Dilgi

Katalog No: 8

Lev. No: 2d

Buluntu Yeri ve No: K-12 Locus 5.9 22.09.2018

Boyutları: Uzunluk: 9.3 cm

Genişlik: 2.9 cm

Kalınlık: 0.8 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olup taşımılığı dilgidir. İki kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Sağlam olan dilgi hafif içbükeydir. Sağlam olan dilginin proximal kısmı kısmen kortekslidir. Topuk kısmı façetalıdır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Upsilon Dilgi

Katalog No: 9

Lev. No: 3a

Buluntu Yeri ve No: K-7 Loc. 4.5 27.09.2017

Boyutları: Uzunluk: 7.3cm

Genişlik: 1.9 cm

Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eser iki kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Sağlam olan eserin topuğu düz topuktur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Upsilon Dilgi

Katalog No: 10

Lev. No: 3b

Buluntu Yeri ve No: K-5 Loc. 19 25.09.2018 (1)

Boyutları: Uzunluk: 6.8 cm

Genişlik: 1.4 cm

Kalınlık: 0.4 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eser iki kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Hafif içbükey olan dilginin topuğu façetalıdır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Upsilon Dilgi

Katalog No: 11

Lev. No: 3c

Buluntu Yeri ve No: K-5 Loc. 19 25.09.2018 (2)

Boyutları: Uzunluk: 6.8 cm

Genişlik: 1.5 cm

Kalınlık: 0.3 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eser iki kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Hafif içbükey olan dilginin topuğu façetalıdır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Çekirdek

Katalog No: 12

Lev. No: 4a

Buluntu Yeri ve No: K-12 Locus 5.13 (Elek) 26.09.2018

Alet Tipi: Tek Kutuplu Çekirdek

Boyutları: Uzunluk: 6,4 cm

Genişlik: 4,1 cm

Kalınlık: 3,3 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eser sağlam olarak ele geçmiştir. Vurma düzlemi yenilenmiş olup tek vurma düzlemli çekirdektir. Genel olarak dilgi ya da dilgicik çekirdeği olan bu eser prizmatik formlu bir çekirdektir.

Eser Adı: Çekirdek

Katalog No: 13

Lev. No: 4b

Buluntu Yeri ve No: K-9 Locus 13 (Batı Kesiti Elek) 01.10.2018

Alet Tipi: Tek Kutuplu Çekirdek

Boyutları: Uzunluk: 6,0 cm

Genişlik: 3,7 cm

Kalınlık: 2,5 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eser sağlam olarak ele geçmiştir. Vurma düzlemi yenilenmiş olup tek vurma düzlemli çekirdektir. Korteksli olan eserin üst bölümdeki vurma düzleminin kornişleri köreltilmiştir. Genel olarak dilgi ya da dilgicik çekirdeği olan bu eser prizmatik formlu bir çekirdektir.

Eser Adı: Çekirdek

Katalog No: 14

Lev. No: 5a

Buluntu Yeri ve No: K-4 Locus 3.5 28.09.2017

Alet Tipi: Tek Kutuplu Çekirdek

Boyutları: Uzunluk: 6,4 cm

Genişlik: 2,8 cm

Kalınlık: 1,9 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eser sağlam olarak ele geçmiştir. Vurma düzlemi yenilenmiş olup tek vurma düzlemli çekirdektir. Dilgicik çekirdeği olan eser, genel olarak görünümünden dolayı piramidal formlu bir çekirdektir.

Eser Adı: Çekirdek

Katalog No: 15

Lev. No: 5b

Buluntu Yeri ve No: K-12 Locus 2.2 14.09.2018

Alet Tipi: Tek Kutuplu Çekirdek

Boyutları: Uzunluk: 6,7 cm

Genişlik: 3 cm

Kalınlık: 2,2 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eser sağlam olarak ele geçmiştir. Vurma düzlemi yenilenmiş olup tek vurma düzlemli çekirdektir. Dilgicik çekirdeği olan eser, genel olarak görünümünden dolayı piramidal formlu bir çekirdektir.

Eser Adı: Çekirdek

Katalog No: 16

Lev. No: 6a

Buluntu Yeri ve No: K-4 Locus 14.1 25.09.2017 (2)

Alet Tipi: Tek Kutuplu Çekirdek

Boyutları: Uzunluk: 6,8 cm

Genişlik: 3,4 cm

Kalınlık: 2,6 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eser sağlam olarak ele geçmiştir. Vurma düzlemi yenilenmiş olup tek vurma düzlemli çekirdektir. Baskılama tekniğinin

kullanıldığı mikro dilgi ya da dilgicik çekirdeğidir. Genel olarak dilgi ya da dilgicik çekirdeği olan bu eser piramidal formuma yakın bir çekirdektir.

Eser Adı: Çekirdek

Katalog No: 17

Lev. No: 6b

Buluntu Yeri ve No: K-4 Locus 14.1 25.09.2017 (1)

Alet Tipi: Tek Kutuplu Çekirdek

Boyutları: Uzunluk: 4,6 cm

Genişlik: 3,3 cm

Kalınlık: 2,3 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eser sağlam olarak ele geçmiştir. Korteksli olan bu eserin vurma düzlemi yenilenmiş olup tek vurma düzlemli çekirdektir. Baskılama tekniğinin kullanıldığı mikro dilgi ya da dilgicik çekirdeğidir. Genel olarak dilgi ya da dilgicik çekirdeği olan bu eser prizmatik formu bir çekirdektir.

Eser Adı: Çekirdek

Katalog No: 18

Lev. No: 6c

Buluntu Yeri ve No: Yüzey Buluntusu 29.07.2018

Alet Tipi: Tek Kutuplu Çekirdek

Boyutları: Uzunluk: 4,4 cm

Genişlik: 1,3 cm

Kalınlık: 1,2 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eser alt bölümü kırık olarak ele geçmiştir. Vurma düzlemi yenilenmiş olup tek vurma düzlemli çekirdektir. Tüketilmiş olan bu eser baskılama tekniğinin kullanıldığı dilgicik çekirdeğidir. Yanmış olarak ele geçen eser, genel olarak görünümünden dolayı prizmatik formu bir çekirdektir.

Eser Adı: Çekirdek

Katalog No: 19

Lev. No: 7a

Buluntu Yeri ve No: K-12 Locus 5.10 23.09.2018

Alet Tipi: Çift Kutuplu Çekirdek

Boyutları: Uzunluk: 10 cm

Genişlik: 4,1 cm

Kalınlık: 2,5 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eser sağlam olarak ele geçmiştir. Vurma düzlemi yenilenmiş olup çift vurma düzlemli çekirdektir. Üst bölümdeki vurma düzleminin kornişleri köreltilmiştir. Korteksli olan bu eser dilgi çekirdeğidir. Genel olarak görünümünden dolayı naviform bir çekirdektir.

Eser Adı: Çekirdek

Katalog No: 20

Lev. No: 7b

Buluntu Yeri ve No: Yüzey Buluntusu 29.07.2018

Alet Tipi: Çift Kutuplu Çekirdek

Boyutları: Uzunluk: 12,4 cm

Genişlik: 3,3 cm

Kalınlık: 3,5 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eser sağlam olarak ele geçmiştir. Vurma düzlemi yenilenmiş olup çift vurma düzlemli çekirdektir. Tüketilmiş olan bu eser dilgi çekirdeğidir. Genel olarak görünümünden dolayı naviform bir çekirdektir.

Eser Adı: Büyük Çekirdek

Katalog No: 21

Lev. No: 8a

Buluntu Yeri ve No: K-1 Locus 2.2

Müze Env. No: 18.002 (24063)

Boyutları: Uzunluk: 44,6 cm

Genişlik: 17 cm

Kalınlık: 8 cm

Tanım: Krem renkli çakmaktaşıdan yapılmış olan eser sağlam olarak ele geçmiştir. Hazırlık aşamasına getirilmiş ama işlenmemiş büyük boyutlu bir çekirdektir. Korteksli olan eserin kenarlarından parçalar alınmıştır. Tipi hakkında yorum yapmak oldukça güçtür.

Eser Adı: Büyük Çekirdek

Katalog No: 22

Lev. No: 9a

Buluntu Yeri ve No: Yüzey Buluntusu 17.10.2018

Boyutları: Uzunluk: 42 cm

Genişlik: 20 cm

Kalınlık: 10 cm

Tanım: Krem renkli çakmaktaşıdan yapılmış olan eser sağlam olarak ele geçmiştir. Hazırlık aşamasına getirilmiş ama işlenmemiş büyük boyutlu bir çekirdektir. Korteksli olan eserin kenarlarından parçalar alınmıştır. Tipi hakkında yorum yapmak oldukça güçtür.

Eser Adı: Levallois Çekirdek

Katalog No: 23

Lev. No: 10a

Buluntu Yeri ve No: K-1 Locus 2 08.09.2019

Boyutları: Uzunluk: 8 cm

Genişlik: 6,1 cm

Kalınlık: 4,7 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eser sağlam olarak ele geçmiştir. Korteksli olan eser klasik Levallois çekirdektir. Lineal Levallois çekirdek denir.

Eser Adı: Çekirdek Vurma Düzlemi

Katalog No: 24

Lev. No: 10b

Buluntu Yeri ve No: K-3 Locus 1 (Elek) 07.09.2018

Boyutları: Uzunluk: 5,3 cm

Genişlik: 5 cm

Kalınlık: 4 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eser sağlam olarak ele geçmiştir. Korteksli olan bu eser, birincil çekirdek vurma düzlemi olabilir.

Eser Adı: Çekirdek Vurma Düzlemi

Katalog No: 25

Lev. No: 10c

Buluntu Yeri ve No: K-4 Locus 7.3 (Elek) 25.09.2017

Boyutları: Uzunluk: 2,2 cm

Genişlik: 4,3 cm

Kalınlık: 3,4 cm

Tanım: Krem renginde çakmaktaşıdan yapılmış olan eser sağlam olarak ele geçmiştir. Korteksli olan bu eser, ikincil veya üçüncül çekirdek vurma düzlemi olabilir.

Eser Adı: Çekirdek Tablası

Katalog No: 26

Lev. No: 11a

Buluntu Yeri ve No: K-7 Locus 8.3 01.10.2017 (2)

Boyutları: Uzunluk: 7,4 cm

Genişlik: 3,5 cm

Kalınlık: 2,4 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eser sağlam olarak ele geçmiştir. Korteksli olan çekirdek tablası, birincil veya ikincil tabla olabilir. Konkav iç bükeydir. Omurgalı kaba bir görünüme sahip olan eser dilgi çekirdeği tablasıdır.

Eser Adı: Çekirdek Tablası **Katalog No:** 27 **Lev. No:** 11b

Buluntu Yeri ve No: K-7 Locus 8.3 01.10.2017 (1)

Boyutları: Uzunluk: 9,6 cm Genişlik: 3,5 cm Kalınlık: 1,9 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eser sağlam olarak ele geçmiştir. Korteksli olan çekirdek tablası, birincil veya ikincil tabla olabilir. Konkav iç bükeydir. Uzun bir eser olan çekirdek tablası, dilgi çekirdeği tablasıdır.

Eser Adı: Çekirdek Tablası **Katalog No:** 28 **Lev. No:** 11c

Buluntu Yeri ve No: K-1 Locus 9 11.09.2019

Boyutları: Uzunluk: 7,9 cm Genişlik: 3 cm Kalınlık: 2,5 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eser sağlam olarak ele geçmiştir. İç bükey olan çekirdek tablası, ikincil veya üçüncül tabla olabilir. Omurgalı kaba bir görünüme sahip olan eser dilgi çekirdeği tablasıdır.

Eser Adı: Tepeli Dilgi **Katalog No:** 29 **Lev. No:** 12a

Buluntu Yeri ve No: K-7 Locus 8.4

Müze Env. No: H.s.T'17/007 (24003)

Boyutları: Uzunluk: 12.3 cm Genişlik: 1.5 cm Kalınlık: 1.1 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan tepeli dilgi dönümlü olarak çıkmış olan bir açılış dilgisidir. Korteksli ve sağlam olan eserin topuk kısmı düz topukludur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Tepeli Dilgi **Katalog No:** 30 **Lev. No:** 12b

Buluntu Yeri ve No: K-4 Loc 7.4 26.09.2017

Boyutları: Uzunluk: 6.1 cm Genişlik: 1.1 cm Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi renkte çakmaktaşıdan yapılmış olan eser hafif dönümlüdür. Çekirdek yenilemeye yönelik ikincil ve sonrasına ait yenileme dilgisidir. Sağlam olan eserin topuk kısmı façetalıdır. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Tepeli Dilgi **Katalog No:** 31 **Lev. No:** 12c

Buluntu Yeri ve No: K-12 Loc. 5.11 24.09.2018

Boyutları: Uzunluk: 9.3 cm Genişlik: 1.6 cm Kalınlık: 1.2 cm

Tanım: Açık kahverengi renkte çakmaktaşıdan yapılmış olan tepeli dilgi dönümlü olarak çıkmış olan bir açılış dilgisidir. Korteksli ve sağlam olan eserin topuk kısmı düz topukludur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 32

Lev. No: 13a

Buluntu Yeri ve No: Yüzey Buluntusu 21.09.2017(2)

Alet tipi: 1. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 5 cm

Genişlik: 1.6 cm

Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünde düzelti bulunmamaktadır. Ventral yüzün distal kısmında ve proximal kısmının sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 33

Lev. No: 13b

Buluntu Yeri ve No: K-11 Yüzey Buluntusu 14.09.2017 (1)

Alet tipi: 1. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 6.1 cm

Genişlik: 1.6 cm

Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Kısmen kırık olan eserin dorsal yüzünde düzelti yoktur. Ventral yüzün distal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 34

Lev. No: 13c

Buluntu Yeri ve No: K-12 Locus 2.7 22.09.2018

Alet tipi: 1. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 5.2 cm

Genişlik: 1.5 cm

Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünde düzelti yoktur. Ventral yüzünün uç ve sap bölümü düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgene yakın bir kesiti vardır.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 35

Lev. No: 14a

Buluntu Yeri ve No: K-12 Loc. 5.6 19.09.2018 (2)

Alet tipi: 1. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 7 cm

Genişlik: 2 cm

Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Krem rengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünde düzelti bulunmamaktadır. Ventral yüzünün distal kısmın sağ ve sol lateral kenarlarında ve sap kısmı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 36

Lev. No: 14b

Buluntu Yeri ve No: K-4 Yüzey Buluntusu 16.09.2017 (3)

Alet tipi: 1. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 4.1 cm Genişlik: 1.7 cm Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzden distal bölümünün sağ lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzün uç kısmı ile proximal bölümü tümüyle düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 37

Lev. No: 15a

Buluntu Yeri ve No: K-5 Locus 24 29.09.2018 (2)

Alet tipi: 2. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 7.0 cm Genişlik: 2.0 cm Kalınlık: 0.7 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünde düzelti yoktur. Ventral yüzden distal, mesial ve proximal bölümlerinin sağ ve sol lateral kenarları düzeltilidir. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 38

Lev. No: 15b

Buluntu Yeri ve No: 2017 yüzey buluntusu 12.09.2017

Alet tipi: 2. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 4.2 cm Genişlik: 1.7 cm Kalınlık: 0.6

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olarak ele geçmiş olan eserin dorsal yüzünde herhangi bir düzelti yoktur. Ventral yüzden distal, mesial ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarlarında düzeltileler vardır. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 39

Lev. No: 16a

Buluntu Yeri ve No: K-11 Loc.2 15.09.2017

Alet tipi: 2. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 6.9 cm Genişlik: 1.5 cm Kalınlık: 0.7 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünde düzelti bulunmamaktadır. Ventral yüzün distal, mesial ve proximal kısmın sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan çift kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 40

Lev. No: 16b

Buluntu Yeri ve No: K-9 Locus 4.2 18.09.2018

Alet tipi: 2. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 4.0 cm Genişlik: 1.8 cm Kalınlık: 1.7 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzden düzeltisi yoktur. Ventral yüzün distal, mesial ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilemlerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 41

Lev. No: 16c

Buluntu Yeri ve No: K-4 Yüzey Buluntusu 16.09.2017 (8)

Alet tipi: 2. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Mev. Uzunluk: 2.2 cm Genişlik: 1.0 cm Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Kırık olan eserin dorsal yüzünde düzelti yoktur. Ventral yüzden tümüyle düzeltilidir. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri aynı olduğundan tek kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 42

Lev. No: 17a

Buluntu Yeri ve No: K-9 Locus 2.12 01.10.2018

Alet tipi: 2. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 5.8 cm Genişlik: 1.6 cm Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünde düzelti yoktur. Ventral yüzün distal bölümü tümüyle, mesial bölümünün sol lateral kenarı ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilemlerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 43

Lev. No: 17b

Buluntu Yeri ve No: K-11 Yüzey Buluntusu 14.09.2017 (3)

Alet tipi: 2. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Mev. Uzunluk: 5.1 cm Genişlik: 2.0 cm Kalınlık: 0.7 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sap kısmı kırık olan eserin dorsal yüzünde düzelti yoktur. Ventral yüzünün distal ve mesial bölümlerinin sağ ve sol lateral kenarında düzeltilidir. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 44

Lev. No: 18a

Buluntu Yeri ve No: K-8 Locus 2.12

Müze Env. No: H.s.T '18/012 (24069)

Alet tipi: 2. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 6.2 cm Genişlik: 1.4 cm Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Açık kahverengi-koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzden sap kısmında düzelti bulunur. Ventral yüzden distal

ve proximal bölümü tümüyle düzeltili iken mesial bölümü kısmen düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 45

Lev. No: 18b

Buluntu Yeri ve No: Yüzey Buluntusu 29.09.2018 (2)

Alet tipi: 2. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 4.3 cm Genişlik: 2.0 cm Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünde düzelti yoktur. Ventral yüzden distal, mesial ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarları düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 46

Lev. No: 19a

Buluntu Yeri ve No: K-4 Loc. 14.3 03.10.2017

Alet tipi: 3. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 7.0 cm Genişlik: 2.2 cm Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzden proximal bölümü düzeltilidir. Ventral yüzün distal ve proximal kısmının sağ ve sol lateral kenarları düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 47

Lev. No: 19b

Buluntu Yeri ve No: K-7 Loc. 11.1 28.09.2017

Alet tipi: 3. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 7.0 cm Genişlik: 1.9 cm Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünün proximal kısmının sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzün distal ve proximal kısmın sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 48

Lev. No: 20a

Buluntu Yeri ve No: K-11 Loc. 1 15.09.2017

Alet tipi: 3. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 6.1 cm Genişlik: 1.8 cm Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünün proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Ventral Yüzden distal, mesial ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarında düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 49

Lev. No: 20b

Buluntu Yeri ve No: K-12 Loc. 5.1 12.09.2018

Alet tipi: 3. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Mev. Uzunluk: 5.6 cm

Genişlik: 2.8 cm

Kalınlık: 0.8 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Uç kısmı kısmen kırık olan eserin dorsal yüzünün proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarında düzelti bulunur. Ventral yüzün distal bölümünün sağ ve sol lateral kenarında ve kısmen sap kısmında düzeltiler bulunmaktadır. Topuk kısmı düzeltilerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 50

Lev. No: 21a

Buluntu Yeri ve No: K-12 Loc. 5.13 26.09.2018

Alet tipi: 3. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 6.6 cm

Genişlik: 2.1cm

Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünün proximal kısmının sağ ve sol lateral kenarında düzeltilidir. Ventral yüzün distal ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 51

Lev. No: 21b

Buluntu Yeri ve No: K-5 Locus 24 29.09.2018 (1)

Alet tipi: 3. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 6.8 cm

Genişlik: 2.0 cm

Kalınlık: 0.8 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünde sap kısmı düzeltilidir. Ventral yüzden uç ve sap kısmı tümüyle düzeltilidir. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 52

Lev. No: 22a

Buluntu Yeri ve No: K-10 Locus 1.4 06.09.2018

Alet tipi: 3. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Mev. Uzunluk: 4.9 cm

Genişlik: 1.5 cm

Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Sap kısmı kısmen kırık olan eser dorsal yüzden sap kısmı düzeltilidir. Ventral yüzün distal ve mesial bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 53

Lev. No: 22b

Buluntu Yeri ve No: Yüzey Buluntusu 29.09.2018 (3)

Alet tipi: 4. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 3.8 cm Genişlik: 1.8 cm Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzden distal, mesial ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzden düzeltisi yoktur. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 54

Lev. No: 22c

Buluntu Yeri ve No: K-11 Loc. 2.1 23.09.2017

Alet tipi: 4. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Mev. Uzunluk: 6.6 cm Genişlik: 1.8 cm Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzden distal, mesial ve proximal kısmının sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzden düzeltisi yoktur. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri aynı olduğundan tek kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 55

Lev. No: 22d

Buluntu Yeri ve No: K-4 Loc. 7.6 28.09.2017

Alet tipi: 4. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 5.3 cm Genişlik: 1.5 cm Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzden distal, mesial ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzden düzelti yoktur. Topuk kısmı düzeltilebilir. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 56

Lev. No: 23a

Buluntu Yeri ve No: K-11 Yüzey Buluntusu 17.09.2017

Alet tipi: 4. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 2.9 cm Genişlik: 1.0 cm Kalınlık: 0.3 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Uç kısmı kırık olan eserin dorsal yüzden distal, mesial ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzün mesial bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgene yakın kesiti vardır.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 57

Lev. No: 23b

Buluntu Yeri ve No: K-7 Loc. 3.1 (Elek) 29.09.2017

Alet tipi: 5. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 2.9 cm Genişlik: 0.9 cm Kalınlık: 0.2 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzden proximal bölümünün sağ ve sol kenarı düzeltilidir. Ventral yüzden uç kısmı düzeltilidir. Çıkarım yönleri aynı olduğundan tek kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir. Topuk kısmı noksanıdır.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 58

Lev. No: 24a

Buluntu Yeri ve No: K-10 Loc. 10.5 30.09.2018

Alet tipi: 5. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 6.4cm

Genişlik: 3.1cm

Kalınlık: 0.8 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünün proximal kısmının sağ ve sol lateral kenarında düzeltilidir. Ventral yüzün distal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 59

Lev. No: 24b

Buluntu Yeri ve No: K-11 Loc. 4 03.10.2017

Alet tipi: 5. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 6.8 cm

Genişlik: 2 cm

Kalınlık: 0.8 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzden proximal bölümü düzeltilidir. Ventral yüzün distal kısmın tümü düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri aynı olduğundan tek kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 60

Lev. No: 25a

Buluntu Yeri ve No: K-12 Loc. 2.4 16.09.2018

Alet tipi: 5. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 6.6 cm

Genişlik: 2.1 cm

Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzden proximal bölümü düzeltilidir. Ventral yüzden distal bölümü düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 61

Lev. No: 25b

Buluntu Yeri ve No: 2017 yüzey buluntusu 21.09.2017

Alet tipi: 6. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: mevcut uzunluk 4.5 cm

Genişlik: 2.1 cm

Kalınlık: 0.7 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Uç kısmı kısmen kırık olan eserin dorsal yüzünün distal bölümü düzeltilidir. Ventral yüzün proximal bölümü düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 62

Lev. No: 26a

Buluntu Yeri ve No: K-11 Loc. 3.5 01.10.2017

Alet tipi: 6. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 7.0 cm

Genişlik: 1.9 cm

Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünün distal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzden proximal kısmın sağ ve sol lateral kenarı ile mesial kısmın sağ lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 63

Lev. No: 26b

Buluntu Yeri ve No: Güney Tepe Sondajı 3 Locus 2 05.09.2019

Alet tipi: 6. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 6.1 cm

Genişlik: 1.6 cm

Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzden distal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı ile mesial bölümünün sol lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzün proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 64

Lev. No: 27a

Buluntu Yeri ve No: 2017 yüzey buluntusu 19.08.2017

Alet tipi: 7. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 4.7 cm

Genişlik: 1.4 cm

Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzden sap kısmı düzeltilidir. Ventral yüzden proximal kısmın sol lateral kenarı kısmen düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 65

Lev. No: 27b

Buluntu Yeri ve No: K-4 Yüzey Buluntusu 16.09.2017 (6)

Alet tipi: 7. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Mev. Uzunluk: 2.7 cm

Genişlik: 0.7 cm

Kalınlık: 0.2 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Sap kısmı kısmen kırık olan eserin dorsal yüzden sap kısmı düzeltilidir. Ventral yüzden düzelti yoktur. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 66

Lev. No: 27c

Buluntu Yeri ve No: K-12 Loc. 2.6 18.09.2018

Alet tipi: 7. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 6.0 cm Genişlik: 2.0 cm Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Uç kısmı kısmen kırık olan eserin dorsal yüzünün mesial kısmının sağ lateral kenarında çentik bulunur. Dorsal yüzden sap kısmı kısmen düzeltilidir. Ventral yüzünde düzelti bulunmamaktadır. Topuk kısmı düzeltilemlerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 67

Lev. No: 28a

Buluntu Yeri ve No: Yüzey Buluntusu 28.07.2018 (1)

Alet tipi: 7. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 5.7 cm Genişlik: 1.5 cm Kalınlık: 0.3 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eser dorsal yüzden proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzün düzeltisi yoktur. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 68

Lev. No: 28b

Buluntu Yeri ve No: K-4 Yüzey Buluntusu 16.09.2017 (1)

Alet tipi: 8. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Mev. Uzunluk: 6.2 cm Genişlik: 2.3 cm Kalınlık: 0.7 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Uç kısmı kırık olan eserin dorsal ve ventral yüzden proximal bölümü tümüyle düzeltilidir. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 69

Lev. No: 29a

Buluntu Yeri ve No: K-5 Locus 2.5 17.09.2018

Alet tipi: 8. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Mev. Uzunluk: 6.2 cm Genişlik: 2.0 cm Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Uç kısmı kırık olan eserin dorsal ve ventral yüzden sap kısmının sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 70

Lev. No: 29b

Buluntu Yeri ve No: K-4 Loc. 11.1 04.09.2017

Alet tipi: 9. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 3.3 cm Genişlik: 1.6 cm Kalınlık: 0.4 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünün distal ve mesial bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzden proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilemlerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 71

Lev. No: 29c

Buluntu Yeri ve No: K-4 Loc. 14.3 05.10.2017

Alet tipi: 9. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 5.1 cm

Genişlik: 1.7 cm

Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünün distal ve mesial bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzün proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilemlerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 72

Lev. No: 30a

Buluntu Yeri ve No: K-11 Locus 1 20.09.2017

Alet tipi: 10. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 6.1 cm

Genişlik: 1.9 cm

Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzden distal ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzün sap bölümü kısmen düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilemlerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 73

Lev. No: 30b

Buluntu Yeri ve No: 2017 Yüzey Buluntusu 27.09.2017

Alet tipi: 10. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 4.0 cm

Genişlik: 1.6 cm

Kalınlık: 0.4 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünün distal ve mesial bölümünün her iki lateral kenarında düzeltilidir. Ventral yüzün mesial bölümünün sol lateral kenarı ile proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarında düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilemlerle alınmıştır. Çıkarım yönleri aynı olduğundan tek kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 74

Lev. No: 30c

Buluntu Yeri ve No: K-5 Loc. 15.4 (Elek) 22.09.2018

Alet tipi: 11. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: mevcut uzunluk 3.6 cm

Genişlik: 1.4 cm

Kalınlık: 0.3 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzden distal, mesial ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir.

Ventral yüzün mesial bölümünün sağ lateral kenarı ile sap kısmı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilebilir alınmıştır. Çıkarım yönleri aynı olduğundan tek kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 75

Lev. No: 31a

Buluntu Yeri ve No: K-4 Yüzey Buluntusu 16.09.2017 (5)

Alet tipi: 12. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 3.4 cm

Genişlik: 1.4 cm

Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal ve ventral yüzden distal, mesial ve proximal bölümünün sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilebilir alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 76

Lev. No: 31b

Buluntu Yeri ve No: K-5 Loc. 14.1 17.09.2018

Alet tipi: 13. grup Byblos tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 6.1 cm

Genişlik: 2.0 cm

Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünün distal bölümü tümüyle, mesial bölümünün sağ lateral kenarı kısmen düzeltilidir. Ventral yüzün distal ve mesial bölümünün sağ lateral kenarı ile proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilebilir alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 77

Lev. No: 32a

Buluntu Yeri ve No: K-3 Locus 2.2 11.09.2018

Alet tipi: 1. grup Nemrik tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 3.5 cm

Genişlik: 1.3 cm

Kalınlık: 0.4 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünde düzelti yoktur. Ventral yüzün distal, mesial ve proximal bölümlerinin sağ ve sol lateral kenarları düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilebilir alınmıştır. Çıkarım yönleri aynı olduğundan tek kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 78

Lev. No: 32b

Buluntu Yeri ve No: K-3 Locus 8 (Elek) 13.09.2018

Alet tipi: 1. grup Nemrik tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 3.7 cm

Genişlik: 1.6 cm

Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Uç ve sap kısmı kısmen kırık olan eserin dorsal yüzünde düzelti yoktur. Ventral yüzden distal, mesial ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri aynı olduğundan tek kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 79

Lev. No: 32c

Buluntu Yeri ve No: K-11 Yüzey Buluntusu 14.09.2017 (4)

Alet tipi: 1. grup Nemrik tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 4.6 cm

Genişlik: 2.0 cm

Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzden düzeltisi yoktur. Ventral yüzden distal, mesial ve proximal bölümlerinin sağ ve sol lateral kenarları düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 80

Lev. No: 32d

Buluntu Yeri ve No: K-11 Yüzey Buluntusu 16.09.2017

Alet tipi: 1. grup Nemrik tipi okucu

Boyutları: Mevcut Uzunluk: 4.7 cm

Genişlik: 1.7 cm

Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Uç kısmı kısmen kırık olan eserin dorsal yüzden düzeltisi yoktur. Ventral yüzden distal, mesial ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 81

Lev. No: 32e

Buluntu Yeri ve No: Yüzey Buluntusu 29.09.2018 (8)

Alet tipi: 1. grup Nemrik tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 2.7 cm

Genişlik: 1.1 cm

Kalınlık: 0.4 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzden uç kısmı kısmen düzeltilidir. Ventral yüzden distal ve proximal kısmının sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri aynı olduğundan tek kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 82

Lev. No: 33a

Buluntu Yeri ve No: Yüzey Buluntusu 19.07.2017

Alet tipi: 2. grup Nemrik tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 3.9 cm

Genişlik: 1.4 cm

Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzden proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzden distal bölümünün sağ ve sol lateral kenarında düzeltilidir. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri aynı olduğundan tek kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 83

Lev. No: 33b

Buluntu Yeri ve No: K-5 Locus 9.1 14.09.2019

Alet tipi: 3. grup Nemrik tipi okucu

Boyutları: Mevcut Uzunluk: 2.9 cm Genişlik: 1.5 cm Kalınlık: 0.4 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Alt bölümü hafif kırıktır. Dorsal yüzden distal, mesial ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzden düzelti yoktur. Topuk kısmı noksanıdır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 84

Lev. No: 33c

Buluntu Yeri ve No: Yüzey Buluntusu 29.09.2018 (5)

Alet tipi: 4. grup Nemrik tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 3.4 cm

Genişlik: 1.4 cm

Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sap kısmı kırık olan eserin dorsal yüzünde distal bölümünün tümü düzeltilidir. Ventral yüzden distal, mesial ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarları düzeltilidir. Topuk kısmı noksanıdır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 85

Lev. No: 33d

Buluntu Yeri ve No: Yüzey Buluntusu 29.09.2018 (9)

Alet tipi: 5. grup Nemrik tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 3.7 cm

Genişlik: 1.1 cm

Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: Koyu gri çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünün distal, mesial ve proximal bölümlerinin sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzün sap kısmı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 86

Lev. No: 33e

Buluntu Yeri ve No: K-11 Yüzey Buluntusu 14.09.2017

Alet tipi: 6. grup Nemrik tipi okucu

Boyutları: Uzunluk: 3.8 cm

Genişlik: 1.8 cm

Kalınlık: 0.8 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzden distal ve proximal bölümü tümüyle düzeltilidir. Ventral yüzden proximal bölümü tümüyle düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 87

Lev. No: 34a

Buluntu Yeri ve No: K-10 Locus 2.2 (Elek) 07.09.2018

Alet tipi: El- Khiam okucu

Boyutları: Mevcut Uzunluk: 3.7 cm

Genişlik: 1.6 cm

Kalınlık: 0.7 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sap kısmı kırık olan eserin dorsal yüzünde sağda ve solda birer adet toplamda iki adet çentik vardır.

Ventral yüzün distal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri aynı olduğundan tek kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 88

Lev. No: 34b

Buluntu Yeri ve No: Yüzey Buluntusu 29.09.2018 (6)

Alet tipi: Tanımlanamayan okucu

Boyutları: Uzunluk: 3.3 cm Genişlik: 1.5 cm Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünde düzelti bulunmamaktadır. Ventral yüzün distal ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Dorsal yüzden sol lateral kenarında bir çentik yer alır. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 89

Lev. No: 34c

Buluntu Yeri ve No: Yüzey Buluntusu 29.09.2018 (7)

Alet tipi: Tanımlanamayan okucu

Boyutları: Mev. Uzunluk: 2.7 cm Genişlik: 1.5 cm Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Uç ve sap kısmı kısmen kırıktır. Korteksli olan eser dorsal yüzden tümüyle düzeltilidir. Ventral yüzden distal ve mesial bölümünün sağ ve sol lateral kenarı ile proximal bölümü tümüyle düzeltilidir. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Ok ucu

Katalog No: 90

Lev. No: 34d

Buluntu Yeri ve No: Yüzey Buluntusu 28.07.2018 (2)

Alet tipi: Tanımlanamayan okucu

Boyutları: Uzunluk: 3.9 cm Genişlik: 0.9 cm Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzden distal, mesial ve proximal bölümlerinin sağ ve sol lateral kenarında düzeltilidir. Ventral yüzün düzeltisi yoktur. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgene yakın kesiti vardır.

Eser Adı: Silikalı Orak-Dilgi

Katalog No: 91

Lev. No: 35a

Buluntu Yeri ve No: K-7 Loc. 15.2 05.10.2017

Boyutları: Uzunluk: 6.9 cm Genişlik: 1.3 cm Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan orak-dilginin taşımaliğı dilgidir. Bir kenarı her iki yüzden silikalıdır. Alt ve üst kısmı kırık olan eserin topuk kısmı noksandır. Trapez kesitlidir. İki kutuplu çekirdekten çıkarılmış olmalıdır.

Eser Adı: Silikalı Orak-Dilgi

Katalog No: 92

Lev. No: 35b

Buluntu Yeri ve No: K-11 Loc. 3.5 15.09.2018

Boyutları: Uzunluk: 5.9 cm

Genişlik: 1.1 cm

Kalınlık: 0.4 cm

Tanım: koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan orak-dilginin taşımaliğı dilgidir. Bir kenarı her iki yüzden silikalıdır. Alt ve üst kısmı kırık olan eserin topuk kısmı noksandır. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Silikalı Orak-Dilgi

Katalog No: 93

Lev. No: 35c

Buluntu Yeri ve No: K-11 Locus 2.2 21.09.2017

Boyutları: Uzunluk: 4.3 cm

Genişlik: 1.3 cm

Kalınlık: 0.2 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan orak-dilginin taşımaliğı dilgidir. Bir kenarı her iki yüzden silikalıdır. İki kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Üst kısmı kırık olan eserin topuk kısmı düz topukludur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Silikalı Orak-Dilgi

Katalog No: 94

Lev. No: 35d

Buluntu Yeri ve No: K-3 Loc. 2.5 15.09.2018

Boyutları: Uzunluk: 5.0 cm

Genişlik: 1.5 cm

Kalınlık: 0.3 cm

Tanım: koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan orak-dilginin taşımaliğı dilgidir. Bir kenarı her iki yüzden silikalıdır. Alt ve üst kısmı kırık olan eserin topuk kısmı noksandır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Silikalı Orak-Dilgi

Katalog No: 95

Lev. No: 36a

Müze Env. No: H.s.T'17/025 (24014)

Boyutları: Uzunluk: 5.9 cm

Genişlik: 1.3 cm

Kalınlık: 0.4 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan orak-dilginin taşımaliğı dilgidir. Korteksli olan eser bir kenarı her iki yüzden silikalıdır. Alt ve üst kısmı kırık olan eserin topuk kısmı noksandır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Silikalı Orak-Dilgi

Katalog No: 96

Lev. No: 36b

Buluntu Yeri ve No: K-5 Locus 3.4 (elek) 08.09.2018

Boyutları: Uzunluk: 4.5 cm

Genişlik: 1.2 cm

Kalınlık: 0.3 cm

Tanım: açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan orak-dilginin taşımaliğı dilgidir. Her iki kenarı her iki yüzden silikalıdır. İki kutuplu çekirdekten çıkarılmış olmalıdır. Alt ve üst kısmı kırık olan eserin topuk kısmı noksandır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Silikalı Orak-Dilgi

Katalog No: 97

Lev. No: 36c

Buluntu Yeri ve No: K-4 Locus 7.6 28.09.2017

Boyutları: Uzunluk: 4.7 cm

Genişlik: 1.7 cm

Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan orak-dilginin taşımaliğı dilgidir. Her iki kenarı her iki yüzden silikalıdır. Upsilon dilgi üzerine yapılmış olan silikalı orak-dilgi iki

kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Sağlam olan eserin topuk kısmı nokta topuktur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Silikalı Orak-Dilgi

Katalog No: 98

Lev. No: 36d

Buluntu Yeri ve No: Batı Yamacı Sondajı 1 Locus 1.2 03.09.2019

Boyutları: Uzunluk: 8.3 cm

Genişlik: 2.7 cm

Kalınlık: 0.7 cm

Tanım: açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan orak-dilginin taşımaliğı dilgidir. Bir kenarı tek yüzden silikalıdır. İki kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Alt ve üst kısmı kırık olan eserin topuk kısmı noksandır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Silikalı Orak-Dilgi

Katalog No: 99

Lev. No: 36e

Buluntu Yeri ve No: K-5 Loc. 19 25.09.2018 (5)

Boyutları: Uzunluk: 7.5 cm

Genişlik: 1.6 cm

Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan orak-dilginin taşımaliğı dilgidir. Bir kenarı her iki yüzden silikalıdır. Dorsal yüzün sağ lateral kenarında bir çentik vardır. Dorsal yüzün sol lateral kenarı düzeltilidir. Alt ve üst kısmı kırık olan eserin topuk kısmı noksandır. üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Kazıyıcı

Katalog No: 100

Lev. No: 37a

Buluntu Yeri ve No: K-1 Loc. 8.2 14.09.2018

Alet tipi: Yuvarlak Kazıyıcı

Boyutları: Uzunluk: 9.5 cm

Genişlik: 7.6 cm

Kalınlık: 2.1 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı yongadır. Dorsal yüzünün distal, mesial ve proximal bölümleri düzeltilidir. Kullanımdan kaynaklı dorsal ve ventral yüzünde aşınmalar vardır. Sağlam olan eserin topuk kısmı noksandır.

Eser Adı: Kazıyıcı

Katalog No: 101

Lev. No: 37b

Buluntu Yeri ve No: K-10 Loc. 2 30.08.2018

Alet tipi: Yuvarlak Kazıyıcı

Boyutları: Uzunluk: 6.2 cm

Genişlik: 5.3 cm

Kalınlık: 1.1 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı yongadır. Sağlam olan eserin dorsal yüzünün distal, mesial ve proximal bölümlerinin sağ ve sol lateral kenarları düzeltilidir. Ventral yüzünün proximal kısmında kırık olan eserin topuk kısmı noksandır.

Eser Adı: Kazıyıcı

Katalog No: 102

Lev. No: 38a

Buluntu Yeri ve No: K-10 Loc. 2 30.08.2018

Alet tipi: Yuvarlak Kazıyıcı

Boyutları: Uzunluk: 6.2 cm

Genişlik: 5.3 cm

Kalınlık: 1.1 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı yongadır. Yüzeyinde korteks bulunan eserin dorsal yüzünün distal ve mesial kısımları düzeltilidir. Ventral yüzünün proximal kısmında kırık olan eserin topuk kısmı noksanıdır.

Eser Adı: Kazıyıcı

Katalog No: 103

Lev. No: 38b

Buluntu Yeri ve No: K-10 Loc. 13 28.09.2018 (2)

Alet tipi: Yuvarlak Kazıyıcı

Boyutları: Uzunluk: 4.0 cm

Genişlik: 3.5 cm

Kalınlık: 1.2 cm

Tanım: Koyu kahverengi renkte çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı yongadır. Dorsal yüzün distal ve mesial kısmı düzeltilidir. Sağlam olarak ele geçmiş olan eserin topuk kısmı façetalıdır.

Eser Adı: Kazıyıcı

Katalog No: 104

Lev. No: 39a

Buluntu Yeri ve No: K-7 Locus 15.2

Müze Env. No: H.s.T' 17/003 (23999)

Alet tipi: Yuvarlak Kazıyıcı

Boyutları: Uzunluk: 5.5 cm

Genişlik: 5.3 cm

Kalınlık: 1.1 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı yongadır. Korteksli olan eser dorsal yüzden topuk kısmı hariç tümüyle düzeltilidir. Topuk kısmı façetalıdır.

Eser Adı: Kazıyıcı

Katalog No: 105

Lev. No: 39b

Buluntu Yeri ve No: K-1 Locus 5.2

Müze Env. No: H.s.T '18/022 (24072)

Alet tipi: Yuvarlak Kazıyıcı

Boyutları: Uzunluk: 6.9 cm

Genişlik: 8.6 cm

Kalınlık: 1.3 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı iri bir yongadır. Dorsal yüzden topuk kısmı hariç tümüyle düzeltilidir. Dorsal ve ventral yüzden kullanımdan kaynaklı aşınma vardır. Sağlam olan eser korteksli topuğa sahiptir.

Eser Adı: Kazıyıcı

Katalog No: 106

Lev. No: 40a

Buluntu Yeri ve No: K-11 Locus 3.5 01.10.2017

Alet tipi: Yuvarlak Kazıyıcı

Boyutları: Uzunluk: 6.8 cm

Genişlik: 7.2 cm

Kalınlık: 1.5 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı yongadır. Korteksli olan eser dorsal yüzden distal ve mesial bölümlerinin sağ ve sol lateral kenarları düzeltilidir. Sağlam olan eserin topuk kısmı düz topukludur.

Eser Adı: Kazıyıcı

Katalog No: 107

Lev. No: 41a

Buluntu Yeri ve No: K-12 Locus 5.6 19.09.2018

Alet tipi: Yuvarlak Kazıyıcı ve Taş Kalem

Boyutları: Uzunluk: 5.9 cm

Genişlik: 4.1 cm

Kalınlık: 1.0 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı yongadır. Sağlam olan eser dorsal yüzden distal ve mesial bölümlerinin sağ ve sol lateral kenarları düzeltilidir. Hem yuvarlak kazıyıcı hem de taş kalem olmak üzere ikili alet olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Proximal bölümünün sağ ve sol kenarında birer adet çıkarım yer alır. Eserin topuk kısmı düz topukludur.

Eser Adı: Kazıyıcı

Katalog No: 108

Lev. No: 41b

Buluntu Yeri ve No: K-11 Locus 3.5 01.10.2017

Alet tipi: Yuvarlak Kazıyıcı ve Taş Kalem

Boyutları: Uzunluk: 6.8 cm

Genişlik: 4.6 cm

Kalınlık: 1.2 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı yongadır. Eserin dorsal yüzden distal kısmı düzeltilidir. Hem kazıyıcı hem de taş kalem olmak üzere ikili alet olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Eser proximal bölümünden her bir kenarında birer adet çıkarım yapılarak taş kalem olarakta kullanılabilecek şekilde tasarlanmıştır. Topuk kısmı façetalıdır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Kazıyıcı

Katalog No: 109

Lev. No: 42a

Buluntu Yeri ve No: 2017 Yüzey Buluntusu 29.09.2017

Alet tipi: Dilgi Üzerine Ön Kazıyıcı

Boyutları: Uzunluk: 5.1 cm

Genişlik: 2.5 cm

Kalınlık: 0.9 cm

Tanım: Krem renkte çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Dorsal yüzden uç kısmı düzeltilidir. Sadece alt bölümü kırık olan eserin topuk kısmı noksandır. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Kazıyıcı

Katalog No: 110

Lev. No: 42b

Buluntu Yeri ve No: K-7 Loc. 15.2 05.10.2017

Alet tipi: Dilgi Üzerine Ön Kazıyıcı

Boyutları: Mev. Uzunluk: 3.7 cm

Genişlik: 2.3 cm

Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu gri renkte çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Dorsal yüzden uç kısmı düzeltilidir. Sadece alt bölümü kırık olan eserin topuk kısmı noksandır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Kazıyıcı

Katalog No: 111

Lev. No: 42c

Buluntu Yeri ve No: K-4 Locus 7.6 28.09.2017

Alet tipi: Dilgi Üzerine Ön Kazıyıcı

Boyutları: Mev. Uzunluk: 5.0 cm

Genişlik: 2.5 cm

Kalınlık: 0.8 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Dorsal yüzden eserin uç kısmı düzeltilidir. Alt kısmı kırık olan eserin topuk kısmı noksandır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Kazıyıcı

Katalog No: 112

Lev. No: 42d

Buluntu Yeri ve No: K-1 Locus 2 07.09.2018

Alet tipi: Dilgi Üzerine Ön Kazıyıcı

Boyutları: Uzunluk: 5.1 cm

Genişlik: 1.7 cm

Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Dorsal yüzden distal ve proximal bölümlerinin sağ ve sol lateral kenarları düzeltilidir. Sağlam olan eserin topuk kısmı noksandır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Kazıyıcı

Katalog No: 113

Lev. No: 42e

Buluntu Yeri ve No: K-10 Loc. 2 03.09.2018

Alet tipi: Ön Kazıyıcı ve Taş Kalem

Boyutları: Mev. Uzunluk: 4.6 cm

Genişlik: 2.7 cm

Kalınlık: 0.9 cm

Tanım: Açık kahverengi renkte çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Kırık olan eser dorsal yüzden distal kısmı düzeltilidir. İkili alet olarak kullanıldığı düşünülen eserin proximal bölümünün sağ kenarı tek çıkarımlı taş kalem olarak tasarlanmıştır. Alt bölümü kırık olan eserin topuk kısmı noksandır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Kazıyıcı

Katalog No: 114

Lev. No: 42f

Buluntu Yeri ve No: K-12 Locus 5.1 12.09.2018

Alet tipi: Yonga Üzerine Ön Kazıyıcı

Boyutları: Uzunluk: 5.3 cm

Genişlik: 4.0 cm

Kalınlık: 1.3 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı yongadır. Dorsal yüzden distal kısmı düzeltilidir. Sağlam olan eserin topuk kısmı noksandır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Kazıyıcı

Katalog No: 115

Lev. No: 43a

Buluntu Yeri ve No: 2018 Yüzey Buluntusu 28.07.2018

Alet tipi: Kenar Kazıyıcı

Boyutları: Uzunluk: 10.5 cm

Genişlik: 6.2 cm

Kalınlık: 1.7 cm

Tanım: Açık gri çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı yongadır. Dorsal yüzünde çok az korteksli olan eserin dorsal yüzü distal ve topuk kısmı dışında tümüyle düzeltilidir. Ventral yüzünün distal kısmında kırık bulunan eserin topuk kısmı düz topukludur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Kazıyıcı

Katalog No: 116

Lev. No: 43b

Buluntu Yeri ve No: K-7 Loc. 8.4 02.10.2017

Alet tipi: Kenar Kazıyıcı

Boyutları: Uzunluk: 13.9 cm Genişlik: 8.3 cm Kalınlık: 2.3 cm

Tanım: koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı yongadır. Dorsal yüzünde korteksli olan eserin distal ve mesial kısmın her iki kenarı düzeltilidir. Ventral yüzde sağ lateral kenarı düzeltili olan eserin proximal kısmı kırıktır. Eserin topuk kısmı noksandır.

Eser Adı: Kazıyıcı **Katalog No:** 117 **Lev. No:** 44a

Buluntu Yeri ve No: K-1 Locus 4.1 (Elek) 10.09.2019 (2)

Alet tipi: Kenar Kazıyıcı

Boyutları: Uzunluk: 7.0 cm Genişlik: 4.5 cm Kalınlık: 1.5 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı yongadır. Korteksli olan eserin dorsal yüzden distal ve mesial bölümlerinin sağ lateral kenarı düzeltilidir. Eserin topuk kısmı façetalıdır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Kazıyıcı **Katalog No:** 118 **Lev. No:** 44b

Buluntu Yeri ve No: K-7 Loc. 4 17.09.2017

Alet tipi: Kenar Kazıyıcı

Boyutları: Uzunluk: 4.5 cm Genişlik: 2.6 cm Kalınlık: 0.9 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı yongadır. Dorsal ve ventral yüzünde kortekslidir. Dorsal yüzü tümüyle düzeltilidir. Distal kısmında kırık bulunan eserin topuk kısmı façetalıdır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Taş Kalem **Katalog No:** 119 **Lev. No:** 45a

Buluntu Yeri ve No: K-4 Loc. 2.2 26.07.2017

Boyutları: Uzunluk: 4.0 cm Genişlik: 1.4 cm Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Kırık olan eserin her iki ucunda birer çıkarım bulunmaktadır. Topuk kısmı noksandır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Taş Kalem **Katalog No:** 120 **Lev. No:** 45b

Buluntu Yeri ve No: K-4 Locus 7.2 20.09.2017

Boyutları: Uzunluk: 3.2 cm Genişlik: 1.6 cm Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Kırık olan eserin dorsal yüzden distal kısmının sağ lateral kenarında bir adet çıkarım vardır. Topuk kısmı düzeltilerle alınmıştır. Üçgen kesitlidir. Dorsal yüzden düzeltili olduğu için ikincil kullanım olarak taş kaleme dönüştürülmüş olmalıdır.

Eser Adı: Taş Kalem **Katalog No:** 121 **Lev. No:** 45c

Buluntu Yeri ve No: K-4 Loc. 7 17.09.2017

Boyutları: Uzunluk: 4.1 cm Genişlik: 1.5 cm Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Aletin distal kısmının her iki ucunda birer adet ve proximal kısmın sol kenarında bir adet olmak üzere üç adet çıkarımı vardır. Topuk kısmı façetalıdır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Taş Kalem

Katalog No: 122

Lev. No: 45d

Buluntu Yeri ve No: K-4 Locus 10.2 02.10.2017

Boyutları: Uzunluk: 4.9 cm

Genişlik: 1.7 cm

Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Kırık ok ucu üzerine iki çıkarımlı taş kalemin her iki ucunda birer çıkarım yer alır. Önce ok ucu olarak kullanılmış olan eser ikincil kullanım olarak taş kaleme dönüştürülmüştür. Topuk kısmı noksandır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Taş Kalem

Katalog No: 123

Lev. No: 46a

Buluntu Yeri ve No: K-5 Locus 8.2 26.09.2018

Boyutları: Uzunluk: 7.5 cm

Genişlik: 2.2 cm

Kalınlık: 0.8 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Eserin distal bölümünün sağ ve sol kenarında ile proximal bölümünün sağ ve sol lenarında birer adet olmak üzere dört adet çıkarımı vardır. Topuk kısmı düzeltilebilir. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Taş Kalem

Katalog No: 124

Lev. No: 46b

Buluntu Yeri ve No: K-8 Locus 2.7 12.09.2019

Boyutları: Uzunluk: 7.8 cm

Genişlik: 2.5 cm

Kalınlık: 0.7 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Eserin uç ve sap kısmında 2 adet çıkarım olmak üzere toplamda dört adet çıkarımı vardır Topuk kısmı noksandır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Taş Kalem

Katalog No: 125

Lev. No: 46c

Buluntu Yeri ve No: K-10 Locus 2 03.09.2018

Boyutları: Uzunluk: 5.7 cm

Genişlik: 2.2 cm

Kalınlık: 0.7 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Önce mızrakucu olarak kullanılan eser kırıldıktan sonra taş kaleme dönüştürülmüş olmalıdır. Uç kısmının her iki yanında birer adet toplamda iki çıkarımı vardır. Topuk kısmı noksandır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 126

Lev. No: 47a

Buluntu Yeri ve No: K-7 Locus 15.2

Müze Env. No: H.s.T '17/009 (24005)

Alet tipi: 1. grup Mızrakucu

Boyutları: Uzunluk: 7.3 cm

Genişlik: 1.9 cm

Kalınlık: 0.8 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzden distal bölümünün sağ lateral kenarı ve proximal bölümü tümüyle düzeltilidir. Ventral yüzden distal ve proximal bölümü tümüyle düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 127

Lev. No: 47b

Buluntu Yeri ve No: K-11 Locus 3.4 30.09.2017

Alet tipi: 1. grup Mızrakucu

Boyutları: Uzunluk: 8.0 cm

Genişlik: 2.0 cm

Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzden sap bölümünün düzeltilidir. Ventral yüzünün distal bölümünün sağ ve sol lateral kenarları ve sap bölümü düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 128

Lev. No: 47c

Buluntu Yeri ve No: K-10 Locus 10.6 01.10.2018

Alet tipi: 1. grup Mızrakucu

Boyutları: Uzunluk: 9.5 cm

Genişlik: 2.4 cm

Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzden sap bölümü düzeltilidir. Ventral yüzden uç ve sap bölümü düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 129

Lev. No: 47d

Buluntu Yeri ve No: K-12 Locus 5.13 26.09.2018 (1)

Alet tipi: 1. grup Mızrakucu

Boyutları: Uzunluk: 8.9 cm

Genişlik: 2.1 cm

Kalınlık: 0.7 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzden sap bölümü düzeltilidir. Ventral yüzden uç ve sap bölümü düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 130

Lev. No: 48a

Buluntu Yeri ve No: K-5 Locus 19.1

Müze Env. No: H.s.T '18/009 (24068)

Alet tipi: 1. grup Mızrakucu

Boyutları: Mev. Uzunluk: 9.5 cm

Genişlik: 2.6 cm

Kalınlık: 0.8 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı iri bir dilgidir. Uç kısmı hafif kırık olan eserin dorsal yüzden sap kısmı düzeltilidir. Ventral yüzden uç ve sap

kısmı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilemlerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 131

Lev. No: 48b

Buluntu Yeri ve No: K-8 Locus 2.6 12.09.2019 (1)

Alet tipi: 1. grup Mızrakucu

Boyutları: Uzunluk: 7.8 cm

Genişlik: 2.2 cm

Kalınlık: 0.8 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşımdan yapılmış olan eserin taşımalığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünün proximal kısmı tümüyle düzeltilidir. Ventral yüzden distal bölümünün sağ ve sol lateral kenarları ile sap kısmı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilemlerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 132

Lev. No: 48c

Buluntu Yeri ve No: K-9 Locus 2.4 11.09.2018

Alet tipi: 1. grup Mızrakucu

Boyutları: Mev. Uzunluk: 9.1 cm

Genişlik: 2.3 cm

Kalınlık: 0.8 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşımdan yapılmış olan eserin taşımalığı dilgidir. Uç kısmı kırık olan eserin dorsal yüzden proximal bölümü tümüyle düzeltilidir. Ventral yüzden proximal bölümü tümüyle, distal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilemlerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 133

Lev. No: 48d

Buluntu Yeri ve No: K-10 Locus 15 29.09.2018

Alet tipi: 1. grup Mızrakucu

Boyutları: Uzunluk: 7.5 cm

Genişlik: 1.9 cm

Kalınlık: 0.9 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşımdan yapılmış olan eserin taşımalığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünün sap kısmı düzeltilidir. Ventral yüzden uç ve sap kısmı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilemlerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 134

Lev. No: 49a

Buluntu Yeri ve No: K-9 Locus 2.11 24.09.2018

Alet tipi: 1. grup Mızrakucu

Boyutları: Mevcut Uzunluk: 7.0 cm

Genişlik: 1.9 cm

Kalınlık: 0.9 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşımdan yapılmış olan eserin taşımalığı dilgidir. Uç kısmı kısmen kırık olan eserin dorsal yüzden sap kısmı düzeltilidir. Ventral yüzden uç ve sap kısmı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilemlerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 135

Lev. No: 49b

Buluntu Yeri ve No: K-7 Locus 4.6 elek 28.09.2017

Alet tipi: 1. grup Mızrakucu

Boyutları: Uzunluk: 7.3 cm Genişlik: 1.8 cm Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünün proximal bölümü tümüyle düzeltilidir. Ventral yüzden distal bölümünün sağ ve sol lateral kenarlarında, mesial bölümünün sağ lateral kenarında, proximal bölümünün tümüyle düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 136

Lev. No: 49c

Buluntu Yeri ve No: K-11 Locus 3.5 01.10.2017

Alet tipi: 1. grup Mızrakucu

Boyutları: Uzunluk: 7.7 cm Genişlik: 1.6 cm Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Dorsal yüzden distal ve proximal bölümünün sağ lateral kenarı, ventral yüzden uç kısmı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 137

Lev. No: 49d

Buluntu Yeri ve No: K-10 Locus 13 28.09.2018

Alet tipi: 1. grup Mızrakucu

Boyutları: Uzunluk: 8.0 cm Genişlik: 2.7 cm Kalınlık: 0.8 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünün proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzden distal bölümünün sağ sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 138

Lev. No: 50a

Buluntu Yeri ve No: K-7 Locus 8

Müze Env. No: H.s.T '17/008 (24004)

Alet tipi: 2. grup Mızrakucu

Boyutları: Uzunluk: 10.1 cm Genişlik: 2.1 cm Kalınlık: 0.8 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı iri bir dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünde düzelti bulunmamaktadır. Ventral yüzden uç ve sap bölümü düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 139

Lev. No: 50b

Buluntu Yeri ve No: K-7 Locus 18.2 03.10.2017

Alet tipi: 2. grup Mızrakucu

Boyutları: mevcut Uzunluk: 7.5 cm Genişlik:2.0 cm Kalınlık: 0.9 cm

Tanım: Krem renkli çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Uç kısmı kısmen kırık olan eserin dorsal yüzünde düzelti bulunmamaktadır. ventral yüzden uç ve sap bölümü düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilemlerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 140

Lev. No: 50c

Buluntu Yeri ve No: K-10 Locus 1.6 13.09.2018

Alet tipi: 2. grup Mızrakucu

Boyutları: Uzunluk: 7.1 cm

Genişlik: 2.2 cm

Kalınlık:0.8 cm

Tanım: Beyaz renkli çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünde düzelti bulunmamaktadır. Ventral yüzünün distal bölümü tümüyle ve sap kısmı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilemlerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 141

Lev. No: 50d

Buluntu Yeri ve No: K-10 Locus 10.5 30.09.2018

Alet tipi: 2. grup Mızrakucu

Boyutları: Uzunluk: 8.8 cm

Genişlik: 2.1 cm

Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünde düzelti bulunmamaktadır. Ventral yüzünün uç ve sap kısmı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilemlerle alınmıştır. Çıkarım yönleri aynı olduğundan tek kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 142

Lev. No: 51a

Buluntu Yeri ve No: K-8 Locus 2.6 12.09.2019 (2)

Alet tipi: 2. grup Mızrakucu

Boyutları: Uzunluk: 7.5 cm

Genişlik: 2.3 cm

Kalınlık: 0.7 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin ventral yüzden distal bölümü tümüyle, proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı noksanlıdır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

(ok ucu) Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 143

Lev. No: 51b

Buluntu Yeri ve No: K-12 Loc. 5.6 19.09.2018 (1)

Alet tipi: 2. grup Mızrakucu

Boyutları: Uzunluk: 7.4 cm

Genişlik: 2.3 cm

Kalınlık: 0.7 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünde düzelti bulunmamaktadır. Ventral yüzden distal ve proximal bölümleri

tümüyle düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri aynı olduğundan tek kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 144

Lev. No: 51c

Buluntu Yeri ve No: K-10 Locus 10.4 29.09.2018

Alet tipi: 2. grup Mızrakucu

Boyutları: Uzunluk: 9.3 cm

Genişlik: 2.3 cm

Kalınlık: 0.8 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin ventral yüzden uç ve sap kısmı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Korteksli olan eserin çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 145

Lev. No: 51d

Buluntu Yeri ve No: K-5 Locus 15.2 19.09.2018

Alet tipi: 2. grup Mızrakucu

Boyutları: Uzunluk: 7.6 cm

Genişlik: 2.3 cm

Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin ventral yüzden distal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 146

Lev. No: 52a

Buluntu Yeri ve No: K-4 Locus 7.1 21.09.2017

Alet tipi: 3. grup Mızrakucu

Boyutları: Mev. Uzunluk: 9.4 cm

Genişlik: 2.2 cm

Kalınlık: 0.7 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal ve ventral yüzden sap kısmı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 147

Lev. No: 52b

Buluntu Yeri ve No: K-12 Locus 5.13 26.09.2018 (3)

Alet tipi: 3. grup Mızrakucu

Boyutları: Uzunluk: 9.3 cm

Genişlik: 1.5 cm

Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Uç kısmı kısmen kırık olan eser dorsal yüzden proximal bölümünün sağ lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzden proximal bölümü tümüyle düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 148

Lev. No: 52c

Buluntu Yeri ve No: K-5 Locus 2.11 04.10.2018

Alet tipi: 3. grup Mızrakucu

Boyutları: Mev. Uzunluk: 7.7 cm

Genişlik: 2.0 cm

Kalınlık: 0.7 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Uç kısmı kısmen kırık olan eserin dorsal ve ventral yüzden sap kısmı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 149

Lev. No: 52d

Buluntu Yeri ve No: K-10 Locus 10.5 30.09.2018

Alet tipi: 4. grup Mızrakucu

Boyutları: Uzunluk: 7.8cm

Genişlik: 1.9 cm

Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Sağlam olan eserin ventral yüzden sap kısmı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 150

Lev. No: 53a

Buluntu Yeri ve No: K-5 Locus 11.1 24.09.2018 (1)

Alet tipi: 4. grup Mızrakucu

Boyutları: Uzunluk: 11.3 cm

Genişlik: 1.6 cm

Kalınlık: 0.7 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Sağlam olan eserin ventral yüzden sap kısmı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 151

Lev. No: 53b

Buluntu Yeri ve No: K-5 Locus 11.1 24.09.2018 (2)

Alet tipi: 4. grup Mızrakucu

Boyutları: Uzunluk: 7.9 cm

Genişlik: 2.2 cm

Kalınlık: 0.8 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Sağlam olan eserin ventral yüzünün sap kısmı düzeltilidir. Topuk kısmı noksandır. Çıkarım yönleri aynı olduğundan tek kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 152

Lev. No: 53c

Buluntu Yeri ve No: K-9 Locus 3 11.09.2018

Alet tipi: 5. grup Mızrakucu

Boyutları: Uzunluk: 7.5 cm

Genişlik: 1.7 cm

Kalınlık: 0.7 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Sağlam olan eser dorsal yüzden distal ve mesial bölümünün sağ lateral kenarı ile proximal bölümünün sağ ve

sol lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzden uç kısmı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilebilir. Çıkarım yönleri aynı olduğundan tek kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Mızrak ucu

Katalog No: 153

Lev. No: 53d

Buluntu Yeri ve No: K-8 Locus 2.7 12.09.2019

Alet tipi: 5. grup Mızrakucu

Boyutları: Uzunluk: 10.5 cm

Genişlik: 2.3 cm

Kalınlık: 0.8 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaları dilgidir. Sağlam olan eserin dorsal yüzünde distal bölümünün sol lateral kenarı ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzden düzelti yoktur. Topuk kısmı topuk kısmı noksanıdır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Vurguç

Katalog No: 154

Res. No: 7a

Buluntu Yeri ve No: Yüzey Buluntusu 03.08.2018

Boyutları: Uzunluk: 13.4 cm

Genişlik: 5.8 cm

Kalınlık: 3.2 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan olan vurguç kortekslidir. Silindiriğe yakın bir formdadır. Yüzeyinde kullanımdan dolayı oluşan aşınma izleri mevcuttur.

Eser Adı: Vurguç

Katalog No: 155

Res. No: 7b

Buluntu Yeri ve No: Yüzey Buluntusu 15.10.2018

Boyutları: Uzunluk: 9.7 cm

Çapı: 9.0 cm

Kalınlık: 7.3 cm

Tanım: Krem renkli çakmaktaşıdan olan vurguç kortekslidir. Yuvarlağa yakın bir formdadır. Yüzeyinde kullanımdan dolayı oluşan aşınma izleri mevcuttur.

Eser Adı: Vurguç

Katalog No: 156

Res. No: 7c

Buluntu Yeri ve No: K-5 Loc. 19.2 26.09.2018

Boyutları: Uzunluk: 6.4 cm

Çapı: 6.1 cm

Kalınlık: 5.7 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan olan vurguç kortekslidir. Yuvarlak bir formdadır. Yüzeyinde kullanımdan dolayı oluşan aşınma izleri mevcuttur.

Eser Adı: Vurguç

Katalog No: 157

Res. No: 7d

Buluntu Yeri ve No: K-5 Loc. 22.1 29.09.2018

Boyutları: Uzunluk: 4.9 cm

Çapı: 4.9 cm

Kalınlık: 4.4 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan olan vurguç kortekslidir. Yuvarlak bir formdadır. Yüzeyinde kullanımdan dolayı oluşan aşınma izleri mevcuttur.

Eser Adı: Vurgaç

Katalog No: 158

Res. No: 8a

Buluntu Yeri ve No: K-5 Loc. 9.1 30.09.2018

Boyutları: Uzunluk: 12.3 cm

Çapı: 8.8 cm

Kalınlık: 5.9 cm

Tanım: Açık gri rengi çakmaktaşıdan olan vurgaç kortekslidir. Ovalimsi forma yakın bir formdadır. Yüzeyinde kullanımdan dolayı oluşan aşınma izleri mevcuttur.

Eser Adı: Vurgaç

Katalog No: 159

Res. No: 8b

Buluntu Yeri ve No: K-5 Loc. 14.6 14.09.2018 (2)

Boyutları: Uzunluk: 7.3 cm

Çapı: 6.9 cm

Kalınlık: 5.2 cm

Tanım: Koyu gri renkli çakmaktaşıdan olan vurgaç kortekslidir. Kübik forma yakın bir formdadır. Yüzeyinde kullanımdan dolayı oluşan aşınma izleri mevcuttur.

Eser Adı: Vurgaç

Katalog No: 160

Res. No: 8c

Buluntu Yeri ve No: K-5 Loc. 14.6 14.09.2018 (1)

Boyutları: Uzunluk: 8.1cm

Çapı: 6.7 cm

Kalınlık: 6.2 cm

Tanım: Açık gri renkli çakmaktaşıdan olan vurgaç kortekslidir. Kübik forma yakın bir formdadır. Yüzeyinde kullanımdan dolayı oluşan aşınma izleri mevcuttur.

Eser Adı: Büyük Delici/Burgu/Delgi

Katalog No: 161

Lev. No: 54a

Buluntu Yeri ve No: K-3 Loc. 3.1 10.09.2018

Alet Tipi: Büyük Delici/Burgu/Delgi

Boyutları: Mev. Uzunluk: 7.1 cm

Genişlik: 1.6 cm

Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımılığı dilgidir. Proximal kısmı kırık olan eserin dorsal yüzünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Çıkarım yönleri farklı olduğu için iki kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Topuk kısmı kırıktır. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Delici

Katalog No: 162

Lev. No: 54b

Buluntu Yeri ve No: 2018 Yüzey Buluntusu 29.07.2018

Alet Tipi: Delici

Boyutları: Uzunluk: 5.0 cm

Genişlik: 2.1 cm

Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan delicinin taşımılığı dilgidir. Ok ucu üzerine ikincil kullanım olarak deliciye dönüştürülmüştür. Sağlam olan delicinin dorsal yüzden distal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı ile proximal bölümünün sol lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzden sağ lateral kenarı düzeltilidir. Çıkarım yönleri farklı olduğu için iki kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Topuk kısmı kırıktır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Delici

Katalog No: 163

Lev. No: 54c

Buluntu Yeri ve No: K-12 Locus 2.5 17.09.2018 (2)

Alet Tipi: Delici

Boyutları: Mev. Uzunluk: 4.5 cm

Genişlik: 1.2 cm

Kalınlık: 0.4 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan delicinin taşımılığı dilgidir. Delicinin dorsal yüzünün distal bölümünün sağ ve sol lateral kenarı düzeltilidir. Çıkarım yönleri farklı olduğu için iki kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Topuk kısmı noksandır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Delici

Katalog No: 164

Lev. No: 54d

Buluntu Yeri ve No: K-12 Locus 2.5 17.09.2018 (1)

Alet Tipi: Delici

Boyutları: Uzunluk: 5.6 cm

Genişlik: 1.4 cm

Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan delicinin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan delicinin dorsal yüzden uç kısmı düzeltilidir. Çıkarım yönleri farklı olduğu için iki kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Topuk kısmı noksandır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Delici

Katalog No: 165

Lev. No: 54e

Buluntu Yeri ve No: 2018 Yüzey Buluntusu 29.08.2018

Alet Tipi: Delici

Boyutları: Uzunluk: 4.1 cm

Genişlik: 0.8 cm

Kalınlık: 0.4 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan delicinin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan delicinin dorsal yüzden tüm kenarları düzeltilidir. Çıkarım yönleri farklı olduğu için iki kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Topuk kısmı noksandır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Delici

Katalog No: 166

Lev. No: 54f

Buluntu Yeri ve No: K-11 Loc. 3.3 28.09.2017

Alet Tipi: Delici

Boyutları: Mev. Uzunluk: 3.8 cm

Genişlik: 1.4 cm

Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan delicinin taşımılığı dilgidir. Delicinin ventral yüzden uç kısmı düzeltilidir. Çıkarım yönleri aynı olduğu için tek kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Topuk kısmı kırıktır. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Delici

Katalog No: 167

Lev. No: 55a

Buluntu Yeri ve No: K-4 Loc. 7.1 18.09.2017

Alet Tipi: Delici

Boyutları: Uzunluk: 3.7 cm

Genişlik: 1.2 cm

Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan delicinin taşımılığı dilgidir. Sağlam olan delicinin dorsal yüzden distal bölümünün sağ lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzden

distal bölümünün sağ lateral kenarı düzeltilidir. Çıkarım yönleri farklı olduğu için iki kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Topuk kısmı noksandır. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Delici

Katalog No: 168

Lev. No: 55b

Buluntu Yeri ve No: 2017 K-7 Yüzey Buluntusu

Alet Tipi: Delici

Boyutları: Uzunluk: 2.4 cm

Genişlik: 1.2 cm

Kalınlık: 0.4 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan delicinin taşımaliği dilgidir. Sağlam olan delicinin dorsal yüzden tüm kenarları düzeltilidir. Ventral yüzden düzelti yoktur. Çıkarım yönleri farklı olduğu için iki kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Topuk kısmı kırıktır. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Delici

Katalog No: 169

Lev. No: 55c

Buluntu Yeri ve No: K-8 Loc. 1.3 (elek) 08.09.2019

Alet Tipi: Delici

Boyutları: Uzunluk: 2.1 cm

Genişlik: 0.7 cm

Kalınlık: 0.2 cm

Tanım: Açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan delicinin taşımaliği dilgidir. Sağlam olan delicinin dorsal yüzden uç kısmı düzeltilidir. Çıkarım yönleri farklı olduğu için iki kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Topuk kısmı kırıktır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Delici

Katalog No: 170

Lev. No: 55d

Buluntu Yeri ve No: K-5 Locus 2.10 22.09.2018 (2)

Alet Tipi: İkili Delici

Boyutları: Mev. Uzunluk: 5.1 cm

Genişlik: 1.5 cm

Kalınlık: 0.5 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan delicinin taşımaliği dilgidir. Uç kısmı kırık olan eser, okucu üzerine ikincil kullanım olarak deliciye dönüştürülmüş olmalıdır. Delicinin dorsal yüzden distal kısmın sağ lateral kenarı ve sap kısmı düzeltilidir. Ventral yüzden uç ve sap kısmında kısmen düzeltilidir. Çıkarım yönleri farklı olduğu için iki kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Topuk kısmı noksandır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Delici

Katalog No: 171

Lev. No: 55e

Buluntu Yeri ve No: K-11 Loc. 2.1 16.09.2017

Alet Tipi: İkili Delici

Boyutları: Uzunluk: 4.2 cm

Genişlik: 2.9 cm

Kalınlık: 0.8 cm

Tanım: Krem renkli çakmaktaşıdan yapılmış olan delicinin taşımaliği yongadır. Eser ikili alet olarak tasarlanmıştır. Delicinin dorsal yüzden sağ lateral kenarı düzeltilidir. Ventral yüzden sağ lateral kenarı ile uç kısmı düzeltilidir. Çıkarım yönleri farklı olduğu için iki kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Topuk kısmı düz topuktur. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Sağlam Düzeltili Dilgi **Katalog No:** 172 **Lev. No:** 56a

Buluntu Yeri ve No: K-7 Locus 8.3

Müze Env. No: H.s.T '17/006 (24002)

Boyutları: Uzunluk: 10.8 cm Genişlik: 2.1 cm Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Sağlam olan eser iri bir çekirdekten çıkarılmış olmalıdır. Sağlam olan eserin dorsal yüzden distal bölümünün sağ ve sol lateral kenarları düzeltilidir. Ventral yüzden düzeltisi yoktur. Topuk kısmı façetalıdır. Çıkarım yönleri farklı olduğundan iki kutuplu çekirdekten çıkarılmıştır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Sağlam Düzeltili Dilgi **Katalog No:** 173 **Lev. No:** 56b

Buluntu Yeri ve No: K-12 Loc. 5.12 25.09.2018

Boyutları: Uzunluk: 11.2 cm Genişlik: 2.7 cm Kalınlık: 0.7 cm

Tanım: Koyu kahverengi renkte çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı iri bir dilgidir. Dorsal yüzden distal ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarlarında düzensiz düzeltiler yapılmıştır. Sağlam olan eserin çıkarım yönleri farklı yönde olduğu için iki kutuplu çekirdekten çıkartılmıştır. Topuk façetalıdır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Sağlam Düzeltili Dilgi **Katalog No:** 174 **Lev. No:** 56c

Buluntu Yeri ve No: K-7 Locus 4.5 27.09.2017

Boyutları: Uzunluk: 9.9 cm Genişlik: 2.4 cm Kalınlık: 1.5 cm

Tanım: Koyu kahverengi renkte çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı iri bir dilgidir. Sağlam olan eser dorsal yüzden distal, mesial ve proximal bölümlerinin sağ ve sol lateral kenarları düzeltilidir. Sağlam olan eserin çıkarım yönleri farklı yönde olduğu için iki kutuplu çekirdekten çıkartılmıştır. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Üçgene yakın bir kesiti vardır.

Eser Adı: Sağlam Düzeltili Dilgi **Katalog No:** 175 **Lev. No:** 56d

Buluntu Yeri ve No: K-5 Locus 8 11.09.2018

Boyutları: Uzunluk: 8.3 cm Genişlik: 1.7 cm Kalınlık: 0.6 cm

Tanım: Açık kahverengi renkte çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Dorsal ve ventral yüzden distal bölümü kısmen düzeltilidir. Çıkarım yönleri farklı yönde olduğu için iki kutuplu çekirdekten çıkartılmıştır. Topuk kısmı façetalıdır. Trapez kesitlidir.

Eser Adı: Sağlam Düzeltili Dilgi **Katalog No:** 176 **Lev. No:** 57a

Buluntu Yeri ve No: K-10 Locus 1.7 14.09.2018

Boyutları: Uzunluk: 11.7 cm Genişlik: 1.8 cm Kalınlık: 0.7 cm

Tanım: Koyu kahverengi renkte çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı iri bir dilgidir. Dorsal yüzden distal ve proximal bölümünün sağ ve sol lateral kenarları düzeltilidir. Sağlam olan çıkarım yönleri farklı yönde olduğu için iki kutuplu çekirdekten çıkartıldığı düşünülmektedir. Topuğu façetalıdır. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Sağlam Düzeltili Dilgi **Katalog No:**177 **Lev. No:** 57b

Buluntu Yeri ve No: K-10 Locus 1.2 02.09.2018

Boyutları: Uzunluk: 7.6 cm Genişlik: 2.7 cm Kalınlık: 1.0 cm

Tanım: Koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı dilgidir. Sağlam bir dilgi üzerine mızrak ucu taslağı olarak hazırlanmıştır. Sağlam olan eserin dorsal yüzden topuk kısmı düzeltilidir. Ventral yüzden uç kısmı düzeltilidir. Topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır. Çıkarım yönleri aynı olduğundan tek kutuplu çekirdekten çıkmış bir uçtur. Üçgen kesitlidir.

Eser Adı: Kazma

Katalog No: 178

Lev. No: 58a

Buluntu Yeri ve No: K-7 Loc. 3.1 18.09.2017

Alet Tipi: Üç Yüzlü Kazma

Boyutları: Uzunluk: 9.0 cm Genişlik: 4.0 cm Kalınlık: 2.6 cm

Tanım: Krem çakmaktaşıdan yapılmış olan eserin taşımaliğı yongadır. Eserin dorsal yüzü tümüyle düzeltili iken ventral yüzünde düzelti yoktur. Sağlam olarak ele geçen eserin topuk kısmı düzeltilelerle alınmıştır.

KAYNAKLAR

- Ağırsoy, Z.B., (2019), *Güneydoğu Anadolu’da Geç Çanak Çömleksiz Neolitik’ten Çanak Çömlekli Neolitik’e Geçişte Yontmataş Endüstriler*. Anadolu/Anatolia 45, 169-195.
- Algaze, G. vd., (1991), *The Tigris-Euprates archaeological reconnaissance project: a preliminary report of the 1989-1990 seasons*. Anatolica 17, 175-240.
- Algül, G.Ç., (2008), *Çanak Çömleksizden Çanak Çömlekli Neolitik Döneme Geçiş Sürecinde Obsidiyen Teknolojisi*. Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Prehistorya Bilim Dalı, İstanbul.
- Alison, B., (1996), *Qermez Dere: The Chipped Stone Assemblage*. Neolithic chipped stone industries of the Fertile Crescent, and their contemporaries in adjacent region (Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Enviroment 3), edt. K. Kozlowski & H. G. Gebel, Berlin: ex oriente, 189-204.
- Arimura, M. vd., (2001a), *Akarçay Tepe Kazısı, 1999*. 22. Kazı Sonuçları Toplantısı I, Ankara, 181–190.
- Arimura, M. vd., (2001b), *Akarçay Tepe Kazısı, 1999*. N. Tuna, J. Öztürk, & J. Velibeyoğlu (Eds.), Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları, ODTÜ Tarihsel Çevre Araştırma ve Değerlendirme Merkezi, Ankara, 309-337.
- Balkan Atlı, N., vd., (2002), *Akarçay Tepe 2000*. N. Tuna & J. Velibeyoğlu (Eds.), Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları, Ankara: ODTÜ Tarihsel Çevre Araştırma ve Değerlendirme Merkezi, 287-308.
- Balkan-Atlı, N., (1996), *The Typological Characteristics of the Aşıklı Höyük Chipped Stone Industry*. Neolithic chipped stone industries of the Fertile Crescent, and their contemporaries in adjacent region (Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Enviroment 3), edt. K. Kozlowski & H. G. Gebel, Berlin: ex oriente, s. 209-222.

- Balkan-Atlı, N., vd., (2003), *Akarçay Tepe 2001 Yılı Çalışmaları*. T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü 24. Kazı Sonuçları Toplantısı 2., 27-31 Mayıs 2002 Ankara, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 223-232.
- Beile-Bohn, M., vd., (1998), *Neolitische Forschungen in Obermesopotamien. Gürcütepe und Göbekli Tepe*. Istanbuler Mitteilungen, 48, 5-78.
- Beile, M., (1996), *The Glossed Blades from Nevalı Çori: Preliminary Results.*, Neolithic chipped stone industries of the Fertile Crescent, and their contemporaries in adjacent region (Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Environment 3), ed. S. K. Kozłowski & H. G. Gebel, Berlin: ex oriente, 331-340.
- Benedict, P., (1980), *Güneydoğu Anadolu Yüzey Araştırması*. Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları, İstanbul ve Chicago Üniversiteleri Karma Projesi, ed. H. Çambel ve R. J. Braidwood, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 107-191.
- Binder, D., (2008), *Technologie lithique et comportement social dans le PPN de Çayönü tepesi (Turquie). Un aperçu à travers l'analyse des matières premières*, Paléorient, 34-1, 5-21.
- Bingöl, E., (2018), *Güneydoğu Anadolu Bölgesi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Dikilitaş Geleneğinin Gelişimi ve Simgeciliği*. Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- Bocquentin, F., vd., (2014), *Renewed Excavations at Beisamoun: Investigating the 7th Millennium cal. BC of the Southern Levant*, Journal Of The Israel Prehistoric Society Mitekufat Haeven, Volume 44, ed. D. Nadel vd., Volume 44, 5-100.
- Borrell, B. and Molist, M., (2007), *Projectile Points, Sickle Blades and Glossed Points. Tools and Hafting Systems at Tell Halula (Syria) during the 8th millennium cal. BC*, Paléorient, 33-2, 59-77.
- Borrell, F., (2011), *Changes in Chipped Stone Industries in South-Eastern Anatolia: Akarçay Tepe (7,600- 6,800 cal. BC)*. Proceedings of the Sixth PPN Conference

on Chipped and Ground Stone Artefacts in the Near East, ed. E. Healey, S. Campbell and O. Maedas, Berlin, 213-226.

Bozbay, H., (2009), *Neolitik Dönem Akarçay Tepe Yerleşmesinde Küçük Buluntular Işığında Zanaat Ürünleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Cauvi, M.C., (1996), *Synthese sur les industries lithiques Neolithique Preceramique en Syrie (Synthesis contribution)*. Neolithic chipped stone industries of the Fertile Crescent, and their contemporaries in adjacent region (Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Environment 3), ed. K. Kozłowski & H. G. Gebel, Berlin: ex oriente, 279-298.

Cauvin, J., vd., (2011), *The Pre-Pottery Site of Cafer Höyük*. The Neolithic in Turkey, Vol.2 ed. M. Özdoğan vd., Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul, 1-40.

Cauvin, J., (1989), *La Stratigraphie de Cafer Höyük-Est (Turquie) et les origines du PPNB du Taurus*, Paléorient, 15-1, 75-86.

Clare, L., (2017), *Göbeklitepe*, Şanlıurfa Müzesi Arkeolojik Eser Kataloğu, ed. N. Karul ve G. Kozbe, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Şanlıurfa, 28-33.

Coqueugnot, E., (1996), *L'industrie lithique de Dja'de el Mughara et le debut du P.P.N.B. sur l'Euphrate Syrien (Sondages 1991 et 1992)*. Neolithic chipped stone industries of the Fertile Crescent, and their contemporaries in adjacent region (Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Environment 3), ed. K. Kozłowski & H. G. Gebel, Berlin: ex oriente, 313-330.

Coşkun, G., (2002), *Mezraa-Teleilat Yontmataş Endüstrisi*. Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları, ed. N. Tuna ve J. Velibeyoğlu, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Tarihî Çevre Araştırma ve Değerlendirme Merkezi (TAÇDAM), Ankara, 143-152.

Coşkun, G., (2007), *The End of the Pre-Pottery Neolithic in the Middle Euphrates Valley. The Lithic Assemblages of Mezraa Teleilat, Southeastern Turkey*. Doktora Tezi, Harvard University, Cambridge.

- Crassard, R. and Hilbert Y.H., (2020), *Bidirectional blade technology on naviform cores from northern Arabia: New evidence of Arabian-Levantine interactions in the Neolithic*, Arabian Archaeology and Epigraphy, 31, 93-104.
- Çelik B., Güler M. ve Güler G., (2011), *Türkiye'nin Güneydoğusunda Yeni Bir Çanak Çömleksiz Neolitik Yerleşim: Taşlı Tepe*. Anadolu/Anatolia (37), Ankara, 228-236.
- Çelik, B. (2011a). *Şanlıurfa-Yeni Mahalle*, The Neolithic in Turkey, Vol.2, edt. M. Özdoğan vd., Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul, 139-164.
- Çelik, B. ve Celal U., (2019), *2017 ve 2018 Yılı Harbetsuvan Tepesi Kazı ve Temizlik Çalışması*. 41. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2019, 337-356
- Çelik, B. ve Tosyagülü Çelik, H., (2020a), *Harbetsuvan Tepesi 2018 Yılı Kazı Çalışması*. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 47, Autumn, 44-58.
- Çelik, B. ve Tosyagülü Çelik, H., (2020b), *Harbetsuvan Tepesi 2019 Yılı Kazı Çalışması*, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 48, Winter, 303-326.
- Çelik, B., (2011b), *A New Statue From Karahan Tepe*. Işın Yalçinkaya'ya Armağan, edt. H. Taşkiran, vd., Bilgi Kültür Sanat Yayınları:Ankara, ss. 91- 96.
- Çelik, B., (2000a), *An Early Neolithic Settlement in the Center of Şanlıurfa-Turkey*. Neo-Lithics 2-3/00: Berlin, 4-6.
- Çelik, B., (2000b), *A New Early Neolithic Settlement: Karahan Tepe*. Neo Lithics 2-3/00: Berlin, 6-8.
- Çelik, B., (2003), *Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çelik, B., (2004), *A New Early Neolithic Settlement in Southeastern Turkey: Hamzan Tepe*, Neo-Lithics 2/04 The Newsletter of Southwest Asian Neolithic Research: Berlin, 3-5.
- Çelik, B., (2005), *Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimlerinin Işığı Altında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çanak*

Çömleksiz Neolitik Dönem, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çelik, B., (2006a), **Sefer Tepe: A New Pre-Pottery Neolithic Site in Southeastern Turkey**. Neo-Lithics: The Newsletter of Southwest Asian Neolithic Research (1): Berlin, 23-25.

Çelik, B., (2006b), **A New Lower Paleolithic Open Air Station and Early Neolithic Settlement: Hamzan Tepe**. Hayat Erkanal'a Armağan: Kùltürlerin Yansıması, Homer Kitabevi: İstanbul, 222-224.

Çelik, B., (2007), **Şanlıurfa Yeni Mahalle-Balıköl Höyüğü**, Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı, Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular, ed. M. Özdoğan ve N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul, 165-178.

Çelik, B., (2010), **Hamzan Tepe in the light of new finds**. Documenta Prehistorica XXXVII, Ljubljana University Press: Slovenya, ss. 257-268.

Çelik, B., (2011c), **Karahan Tepe: a new cultural centre in the Urfa area in Turkey**. Documenta Praehistorica XXXVIII, Ljubljana University Press: Slovenya, 241-253.

Çelik, B., (2014), **Şanlıurfa-Yeni Mahalle Höyüğü in the Light of Novel C14 Analysis**. Engin Özgen'e Armağan, ed. A. Engin, vd., Asitan Kitap: Ankara, 101-107.

Çelik, B., (2015a), **Differences and Similarities between the Settlements in Sanlıurfa Region where "T" Shaped Pillars are Discovered (Şanlıurfa Bölgesinde "T" Şeklinde Dikmetaş Bulunan Yerleşmelerin Farklılık ve Benzerlikleri)**. Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TUBA-AR) sayı: 17/2014, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları: Ankara, 9-24.

Çelik, B., (2015b), **Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Çağ ve Öncesi Yüzey Araştırması, 2013**. 32. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 311-328.

Çelik, B., (2015c), **Göbeklitepe Yalnız Değil**. Aktüel Arkeoloji Dergisi, Temmuz-Ağustos sayı 46: ss.90-97.

- Çelik, B., (2016a), *Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Çağ ve Öncesi Yüzey Araştırması*. 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2.Cilt, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 409-426.
- Çelik, B., (2016b), *A small-scale cult centre in Southeast Turkey Harbetsuvan Tepesi*. Documenta Praehistorica XLIII, Ljubljana University Press: Slovenya, 421-428.
- Çelik, B., (2017a), *2015 Yılı Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Çağ ve Öncesi Yüzey Araştırması*. 34. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2.Cilt, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: Edirne, 337-358.
- Çelik, B., (2017b), *A New Pre-Pottery Neolithic site in Southeastern Turkey: Ayanlar Höyük (Gre Hut)*. Documenta Praehistorica XLIV, Ljubljana University Press: Slovenya, 360-367.
- Çelik, B., (2017c), *Şanlıurfa İli Arkeolojik Yüzey Araştırması, 2017*. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, sayı 36, Sage Yayıncılık, Ankara, 52-66.
- Çelik, B., (2019a), *Neolitik Dönemde Dikilitaş Geleneği*, Rıfat Ergeç Armağanı, edt. T. Demir, vd., Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Gaziantep, 83-101.
- Çelik, B., (2019b), *Neolitik Dönem Kült Merkezi: Harbetsuvan Tepesi*. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Volume: 43, 24-38.
- Çelik, B., (2020), *Yeni Bir Kült Merkezi: Harbetsuvan Tepesi*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Sayı 164, edt. M. Nezir Başgelen, İstanbul, 21-26.
- Demirkent, I., (2002), *Ortaçağ'da Urfa*. Uygarlıklar Kapısı Urfa, edt. F. Özdem, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul, 47-67.
- Dietrich, O. vd., (2017), *Feasting, Social Complexity, and the Emergence of the Early Neolithic of Upper Mesopotamia: A View from Göbeklitepe*. Feast, Famine or Fighting? Multiple Pathways to Social Complexity, edt. R.J. Chacon ve R.G. Mendoza, Springer: New York, 91-132.**
- Dietrich, O. ve Schmidt, K., (2010), *A Radiocarbon Date from the Wall Plaster of Enclosure D of Göbeklitepe*. Neo-Lithics 2/10, ex oriente: Berlin, 82-83.
- Dietrich, O., (2011). *Radiocarbon dating the first temples of mankind. Comments on 14C-dates from Göbekli Tepe*. Zeitschrift für Orient-Archäologie, 4, 12-25.

- Dietrich, O., vd., (2013a), *Establishing a Radiocarbon Sequence for Göbeklitepe. State of Research and New Data*. Neo- Lithics 1/13, ex oriente: Berlin, 36-41.
- Dietrich, O., vd., (2014), *Göbeklitepe. Preliminary Report on the 2012 and 2013 Excavation Seasons*. Neo-Lithics 1/14, ex oriente: Berlin, 11-17.
- Dietrich, O., vd., (2015), *Göbeklitepe-Ein exzeptioneller Fundplatz des frühesten Neolithikums auf dem Weg zum Weltkulturerbe/Göbeklitepe-Dünya Kültür Mirasına Girme Yolunda Olağandışı Bir Erken Neolitik Buluntu Yeri*. Anatolien-Brücke der Kulturen, KùltürlerinKöprüsü Anadolu, Türk-Alman Eskiçağ Bilimlerinde Güncel Bilimsel Araştırmalar ve Yeni Bakış Açıları, Tagungsband des Internationalen Symposiums Anatolien – Brücke der Kulturen”, (in) Bonn vom 7. bis 9. Juli 2014, edt. Ü. Yalçın ve H.D. Bienert, Museum Bochum: Bonn, 91-109.
- Dietrich, O., vd., (2016), *Göbeklitepe, Anlage H. Ein Vorbericht beim Ausgrabungsstand von 2014*. Anatolien und seine Nachbarn vor 10.000 Jahren Anatolia and neighbours 10.000 years ago, Anatolian Metal VII, edt. Ü. Yalçın, Deutschen Bergbau-Museum, Bochum: 53-69.
- Erhan B., (2021), *Güneydoğu Anadolu’da Neolitik Dönem Dikilitaş Geleneği: Bağlamsal Yaklaşımla Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme*. Anadolu Araştırmaları-Anatolian Research, 25, 2021, 27-59.
- Fuji, S., (2006), *A PPNB Agro-pastoral Outpost at Wadi Abu Tulayha, al-Jafr Basin*. Neo-Lithics, 2/06, 4-14.
- Gebel, H. G., (1984), *Das Akeramische Neolithikum Vorderasiens. Subsistenzformen und Siedlungsweisen*, Tabellarische Material-und Befundpräsentation zu Fundorten des Protoneolithikums und des Akeramischen Neolithikums, Beihefte des Tübinger Atlas des Vorderen Orients B, Nr.52., Wiesbaden: Ludwig Reichert.
- Goring-Morris, A. N. and Gopher, A., (1983), *Naḥal Issaron: A Neolithic Settlement in the Southern Negev: Preliminary Report*, Israel Exploration Journal 33:149-162.

- Güler, G., Çelik, B., ve Güler, M., (2013), *New Pre-Pottery Neolithic sites and cult centres in the Urfa Region*. Documenta Praehistorica XL, Ljubljana University Press: Slovenya, 291-303.
- Güler, M. ve Çelik, B., (2015), *Şanlıurfa Bölgesi Neolitik Dönem Araştırmaları*. Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi, BELGÜ, Yıl:1 / Sayı:1 / BAHAR 2015: Ankara, 75-102.
- Güler, M., Çelik, B. ve Güler, G., (2012), *Viranşehir ilçesinden Yeni Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yerleşimleri*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, *Anadolu / Anatolia* 38: Ankara, 157-180.
- Günay, D., (2018), *Güneydoğu Anadolu Akeramik Neolitik Dönem Ölü Gömme Gelenekleri ve Sosyokültürel Yapı*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gündoğan, E., (2021), *Sefertepe*. Şanlıurfa Müzesi Arkeolojik Eser Kataloğu, ed. N. Karul vd., Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 40-41.
- Hauptmann, H., (1993), *Ein Kultgebäude in Nevali Çori*. Between the Rivers and over the Mountains. Archaeologica Anatolica e Mesopotamica, Alba Palmieri Dedicata, ed. M. Frangipane, vd., Rome, 37-69.
- Hauptmann, H., (1984), *Nevali Çori*. Anatolian Studies 34, British Institute at Ankara: Ankara, 228.
- Hauptmann, H., (1999), *Yukarı Mezopotamya'da Erken Neolitik Dönem*. 1998 yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları, T.C Kültür Bakanlığı Anadolu Medeniyetleri Müzesi: Ankara, 117-154.
- Hauptmann, H., (2007), *Nevali Çori*. 12000 Yıl Önce “Uygarlığın Anadolu’dan Avrupa’ya Yolculuğun Başlangıcı” Neolitik Dönem, ed. N. Başgelen, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 97-98.
- Hauptmann, H., (2007a), *Nevali Çori ve Urfa Bölgesinde Neolitik Dönem: Genel Bir Bakış*. Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı: Türkiye’de Neolitik Dönem; Yeni Kazılar- Yeni Bulgular, ed. M. Özdoğan ve N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul, 131-165.

- Hauptmann, H., (2007b), *Nevalı Çori*. 12.000 Yıl Önce Anadolu, İnsanlığın En Eski Anıtları, Badisches Landesmuseum: Karlsruhe, 442.
- Hauptmann, H., (2011), *The Urfa Region*. The Neolithic in Turkey, Vol.2 ed. M. Özdoğan vd., Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul, 85-138.
- Hauptmann, H., (2012a), *Nevalı Çori*. Aktüel Arkeoloji, Mayıs- Haziran:27: İstanbul, 96-106.
- İlaslan, A. ve Yıldırım İlaslan, Z.N., (2019), *Geçmişin İzinde Şanlıurfa Paleolitik Çağ'dan Roma Dönemi'ne Arkeolojik Yerleşimler*, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara.
- Kartal, M., (1992), *Paleolitikte Çekirdekler ve Güneydoğu Anadolu Bölgesine Ait Örnekleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kartal, M., (2019), *Taş Çağlarında Yontmataş Uçlar*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.
- Karul, N., (2021), *Karahantepe*. Şanlıurfa Müzesi Arkeolojik Eser Kataloğu ed. N. Karul vd., Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 32.
- Karul, N., vd., (2002), *Mezraa-Teleilat 2000*. Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Var/ıkların Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları, ODTÜ (TAÇDAM), ed. N. Tuna ve J. Velibeyoğlu, Ankara, 101-141.
- Kaya, Ö.F. ve Ertekin, A.S., (2009), *Flora of the protected area at the Tektek Dağları (Şanlıurfa-Turkey)*. OT Sistemantik Botanik Dergisi, Vol. 16, No. 2, 79-96.
- Kayci, O. H., (2019), *Neolitik Dönem'de Çukurova ve Orta Toroslar: Yeni Araştırmalar ve Çevre Bölgelerle İlişkiler*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Kinzel, M. ve Clare, L., (2020), *Monumental - compared to what? A perspective from Göbekli Tepe*. Monumental Life in the Neolithic: Narratives of Change and Continuity, Edt: Anne Birgitte Gebaer vd., Oxbow Books, 29-48.
- Kozłowski, S. K., (1996), *Chipped Neolithic Industries at the Eastern Wing of the Fertile Crescent (Synthesis Contribution)*, Neolithic chipped stone industries of

- the Fertile Crescent, and their contemporaries in adjacent region (Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Enviroment 3), edt. K. Kozlowski & H. G. Gebel, Berlin: ex oriente, 143-172
- Kromer, B. and Schmidt, K., (1998), *Two Radiocarbon Dates from Göbeklitepe, South Eastern Turkey*. Neo-Lithics 3/98, 8-9.
- Leroi-Gourhan, A., (1988), *Dictionnaire de la Prehistoire*, Presses Universitaires de France, Paris.
- Notroff, J., vd., (2015), *Uygarlığın Doğuşunda Göbeklitepe*. Aktüel Arkeoloji Dergisi, Temmuz-Ağustos 2015 sayı 46: İstanbul, 52-69.
- Olszewski, D.I., (1996), *The PPN Glossed Blades from 'Ain Ghazal, Jordan (1982-85 and 467 1988-89 seasons)*. Neolithic chipped stone industries of the Fertile Crescent, and their contemporaries in adjacent region (Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Enviroment 3), edt. K. Kozlowski & H. G. Gebel, Berlin: ex oriente, 467-478.
- Özbaşaran, M. ve Molist, M., (2007), *Akarçay Tepe: Orta Fırat'ta Neolitik Döneme Ait Yeni Bir Yerleşme içinde:*. Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu Avrupaya Yayılımı Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular, edt. M. Özdoğan ve N. Başgelen, İstanbul, 179-187.
- Özbaşaran, M., (2007), *Akarçay Tepe*. 12000 Yıl Önce “Uygarlığın Anadolu'dan Avrupa'ya Yolculuğun Başlangıcı” Neolitik Dönem, ed. N. Başgelen, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 101-102
- Özdoğan M., vd., (1999), *Mezraa-Teleilat: Fırat Havzasında Bir Neolitik Çağ Yerleşmesinin Tanımı*. Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlık/arını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları. Numan Tuna, Jean Öztürk ve Jale Velibeyoğlu (Ed.), Orta Doğu Teknik Üniversitesi Tarihsel Çevre Araştırma ve Değerlendirme Merkezi (TAÇDAM), Ankara, 1-7.
- Özdoğan, E., (2021), *Sayburç*. Şanlıurfa Müzesi Arkeolojik Eser Kataloğu, edt. N. Karul, vd., Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 36-37.

- Özdoğan, M., (2000), **Mezraa- Teleilat Kazısı**. Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999), edt. O. Belli, İstanbul Üniversitesi, Ankara, 29-32.
- Özdoğan, M., (2007a), **Mezraa Teleilat**, Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı: Türkiye'de Neolitik Dönem; Yeni Kazılar- Yeni Bulgular, edt. M. Özdoğan ve N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 189-203.
- Özdoğan, M., (2007b), **Mezraa-Teleilat**. 12000 Yıl Önce “Uygarlığın Anadolu’dan Avrupa’ya Yolculuğun Başlangıcı” Neolitik Dönem, edt. N. Başgelen, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 99-100.
- Özdoğan, M., (2007c), **Neolitik Dönem Günümüz Uygarlığının Temel Taşları**. 12000 Yıl Önce “Uygarlığın Anadolu’dan Avrupa’ya Yolculuğunun Başlangıcı” Neolitik Dönem, edt. N. Başgelen, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 9-20.
- Özdoğan, M., (2007d), **Bazı Genellemeler-Öngörüler**. Anadolu’da Uygarlığın Doğusu ve Avrupa’ya Yayılımı-Türkiye’de Neolitik Dönem-Yeni Kazılar, Yeni Bulgular, edt. M. Özdoğan ve N. Başgelen Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 441-455.
- Özdoğan, M., (2011), **Çanak Çömleksiz Neolitik**. Arkeoatlas Tarihöncesinden Demir Çağı’na Anadolu’nun Arkeoloji Atlası, ed. N. Karul, Doğan Burada Dergi Yayıncılık, İstanbul, 56-61.
- Özdoğan, M., (2019), **Hammaddeden Ustalara Tarihöncesi Arkeolojisinde Malzeme**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Peters, J. ve Schmidt, K., (2004), **Animals in the symbolic world of Pre-Pottery Neolithic Göbekli Tepe. south-eastern Turkey: a preliminary assessment**. Anthropozoologica Sayı 39/1, 179-218.
- Philip J.W. and Leslie A. Q., (1996), **Naviform Core-and-Blade Technology: Assemblage Character as Determined by Replicative Experiments**. Neolithic chipped stone industries of the Fertile Crescent, and their contemporaries in adjacent region (Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Enviroment 3), edt. K. Kozlowski & H. G. Gebel, Berlin: ex oriente, 33-60.

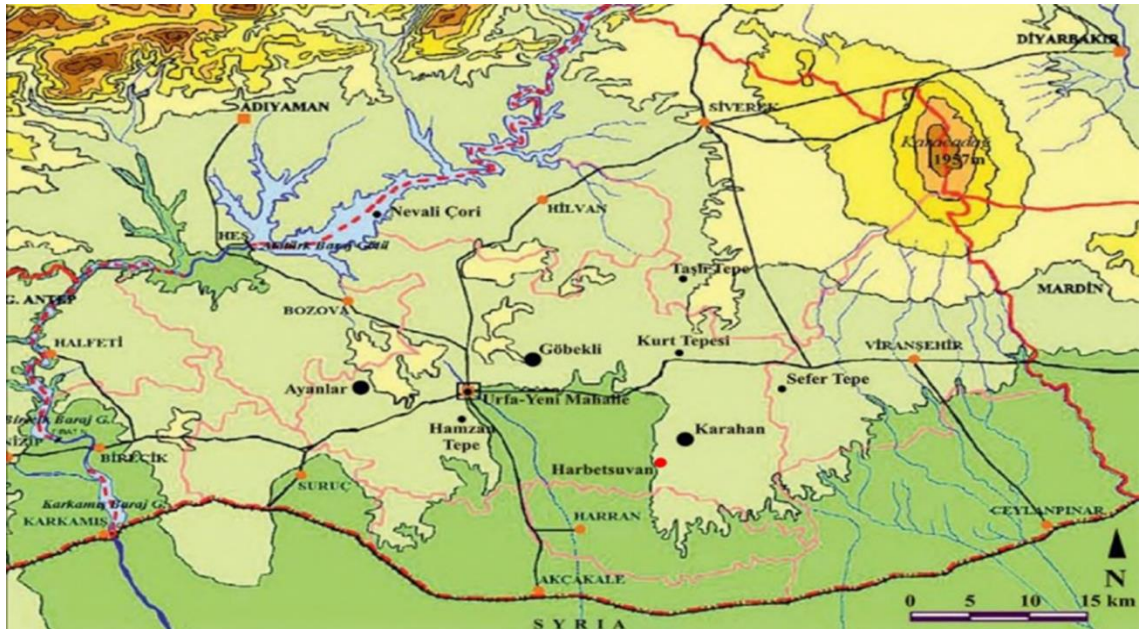
- Pustovoytov, K., (2006), *Soils and soil sediments at Göbeklitepe, southeastern Turkey: A preliminary report*. Geoarchaeology 21.7: 699-719.
- Roodenberg, J., (1989), *Hayaz Höyük and the final PPNB in the Taurus foothills*, Paléorient, 15-1, 91-101.
- Schmidt, K. ve Beile-Bohn, M., (1996), *A LPPNB-variant of Byblos Points from Gürcütepe II: "Palmyra Points"*. Neo-Lithics, 2(96), 9-11.
- Schmidt, K., (1988), *Nevalı Çori: Zum Typenspektrum der Silexindustrie und der übrigen Kleinfunde*, Anatolica, 15, 161-201.
- Schmidt, K., (1994), *The Nevalı Çori Industry. Status of Research*. Neolithic Chipped Stone Industries of the Fertile Crescent (Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Environment 1), ed. S. K. Kozlowski & H. G. Gebel, Berlin: ex oriente, 239-252.
- Schmidt, K., (1995), *Investigations in the Upper Mesopotamian Early Neolithic: Göbeklitepe and Gürcütepe*. Neo-Lithics 2/95, ex oriente: Berlin, 9-10.
- Schmidt, K., (1996a), *The Urfa-Project 1996*. Neo-Lithics 2/96, ex oriente: Berlin, 2-3.
- Schmidt, K., (1996b), *Nevalı Çori: Chronology and Intrasite Distribution of Lithic Tool classes: Preliminary Results*. Neolithic chipped stone industries of the Fertile Crescent, and their contemporaries in adjacent region (Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Environment 3), ed. S. K. Kozlowski & H. G. Gebel, Berlin: ex oriente, 363-376.
- Schmidt, K., (2000a), *Göbekli Tepe, Southeastern Turkey: A Preliminary Report On The 1995-1999 Excavations*. Paléorient, 45-54.
- Schmidt, K., (2000b), *Zuerst kam der Tempel, dann die Stadt-Vorläufiger Bericht zu den Grabungen am Göbekli Tepe und am Gürcütepe 1995-1999*. Istanbulur Mitteilungen, 50, 5-41.
- Schmidt, K., (2001), *Göbeklitepe, Southeastern Turkey. A preliminary report on the 1995-1999 excavations*. Paléorient 26/1, 45-54.
- Schmidt, K., (2007a), *Taş Çağı Gizemli Kutsal Alanı Göbekli Tepe En Eski Tapınağı Yapanlar*, Çev. Rüstem Aslan, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

- Schmidt, K., (2007b), **Göbeklitepe**. Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu Ve Avrupa'ya Yayılımı; Türkiye'de Neolitik Dönem/Yeni Kazılar- Yeni Bulgular, edt. M. Özdoğan ve N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul, 115-131.
- Schmidt, K., (2012), **Göbeklitepe Kazısı 2010 Yılı Raporu**. 33. Kazı Sonuçları Toplantısı 3. cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: Ankara, 319-340.
- Schmidt, K., (2013), **Göbeklitepe Kazısı 2011 Yılı Raporu**. 34. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: Çorum, 79-90.
- Segal, J. B. (1970), **The Blessed City of Edessa**, The Clarendon Press: London.
- Shea, John J., 2019, **Paleolitik ve Neolitik Yakın Doğu'da Taş Aletler: Bir Rehber**, Çev. Murat Karakoç, Doruk Yayıncılık, İstanbul.
- Şen, Z., (2022), **Harbetsuvan Tepesi Obsidiyen Aletlerin Tipolojik ve Teknolojik Analizleri**, Yüksek Lisans Tezi, Iğdır Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Iğdır.
- Taşkıran, H., (2017). **Şanlıurfa'da Paleolitik Çağ**. Şanlıurfa Müzesi Arkeolojik Eser Kataloğu, edt. N. Karul ve G. Kozbe, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Şanlıurfa, 16-21.
- Tosyagülü Çelik, H. ve Çelik, B., (2020). **Şanlıurfa Tek Tek Dağları Neolitik Dönem Fauna ve Florasına Genel Bir Bakış**, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Volume: 47, Autumn, 159-168.
- Türkcan, A. U., (2006). **Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yukarı Mezopotamya Anıtsal Kült Binaları ve Gelişimi**, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yalçınkaya, I., (1989). **Alt ve Orta Paleolitik Yontmataş Endüstrileri Biçimsel Tipolojisi ve Karain Mağarası**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VI. Dizi, Sayı : 29, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Yıldırım, S., 1999, **Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemde Ok ve Mızrak Uçlarının Gelişimi Aşıklı Höyük Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

HARİTALAR

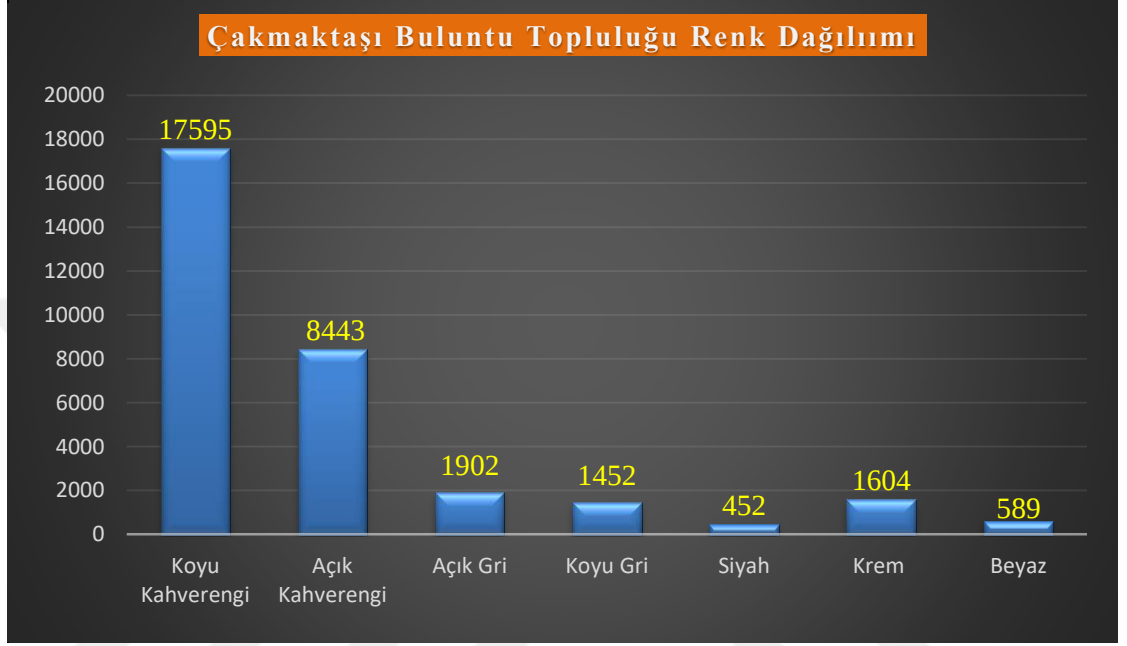
Harita 1. Yukarı Mezopotamya'daki Urfa Bölgesinin Bölgesel Haritası ve Harbetsuvan Tepe'si'nin Konumu (Kinzel ve Clare, *Monumental Life in the Neolithic: Narratives of Change and Continuity*, Fig 3.1)

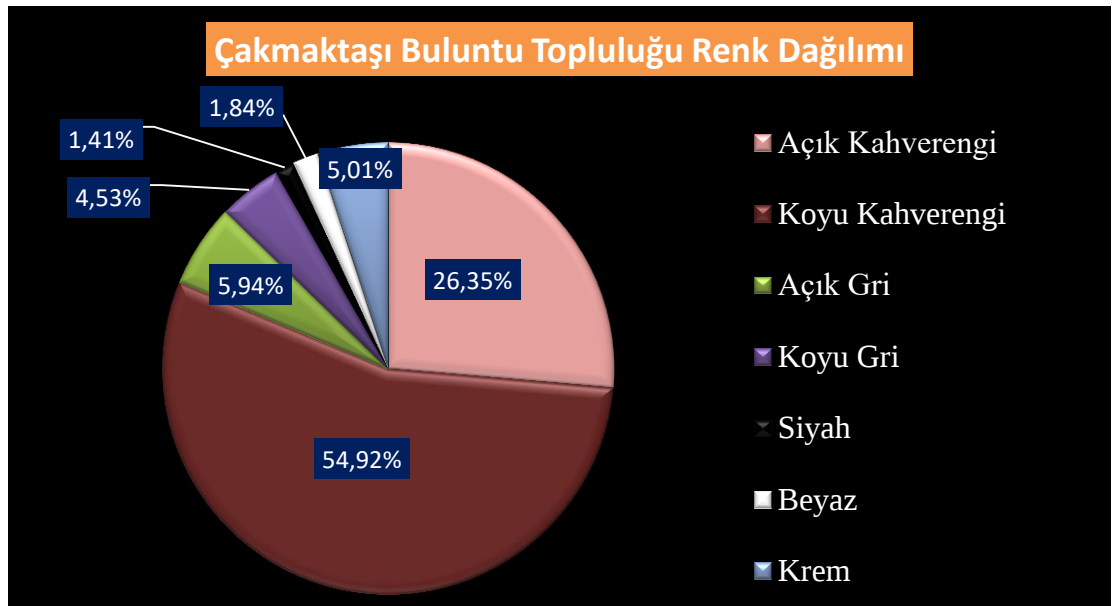
Harita 2. Şanlıurfa bölgesinde bulunan Neolitik merkezlerin yerleri (Çelik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Volume 43, Harita 1)

TABLolar

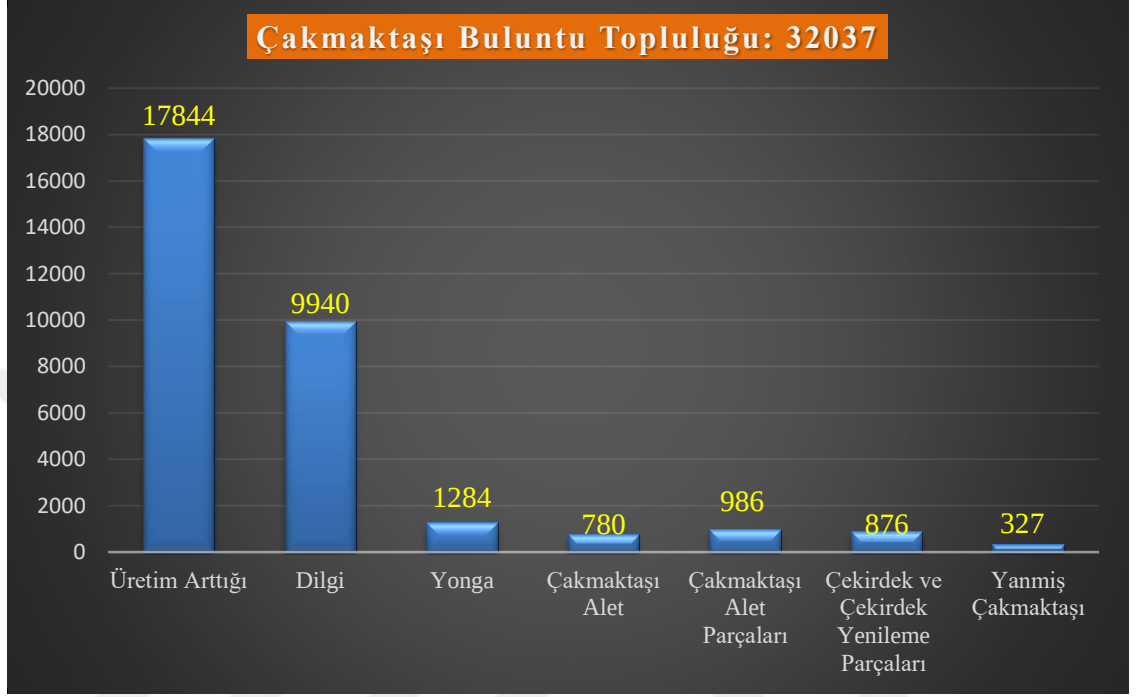
Tablo 1a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşı buluntu topluluğunda renk dağılımının sayısal dağılımı

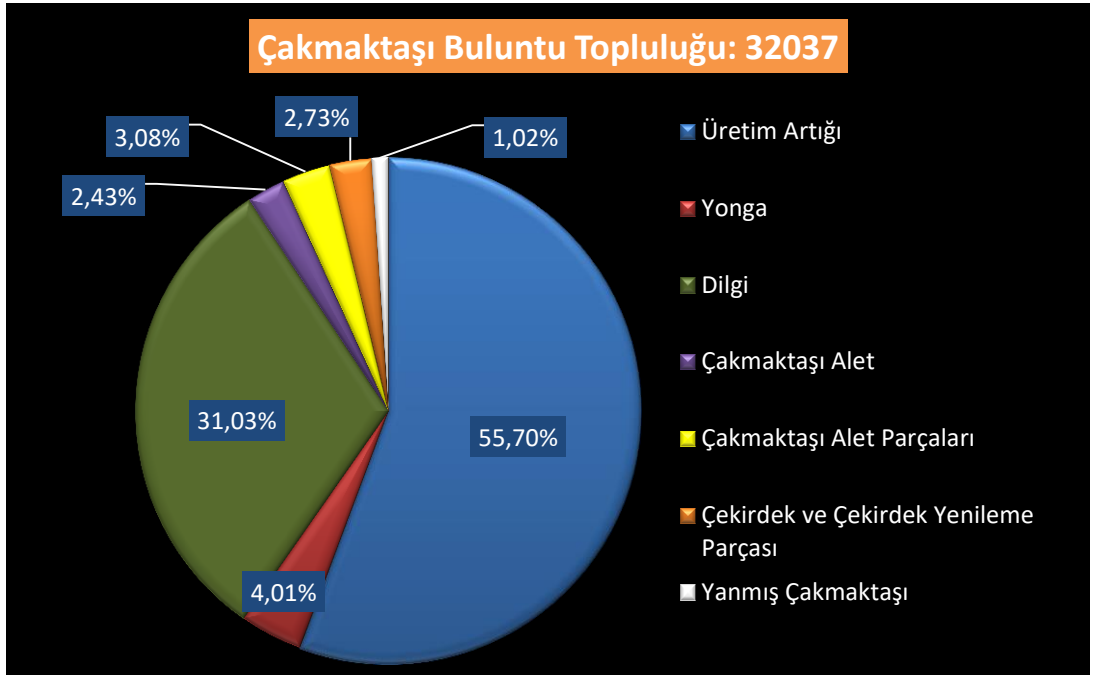
Tablo 1.b. Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşı buluntu topluluğunda renk dağılımının yüzdesel dağılımı

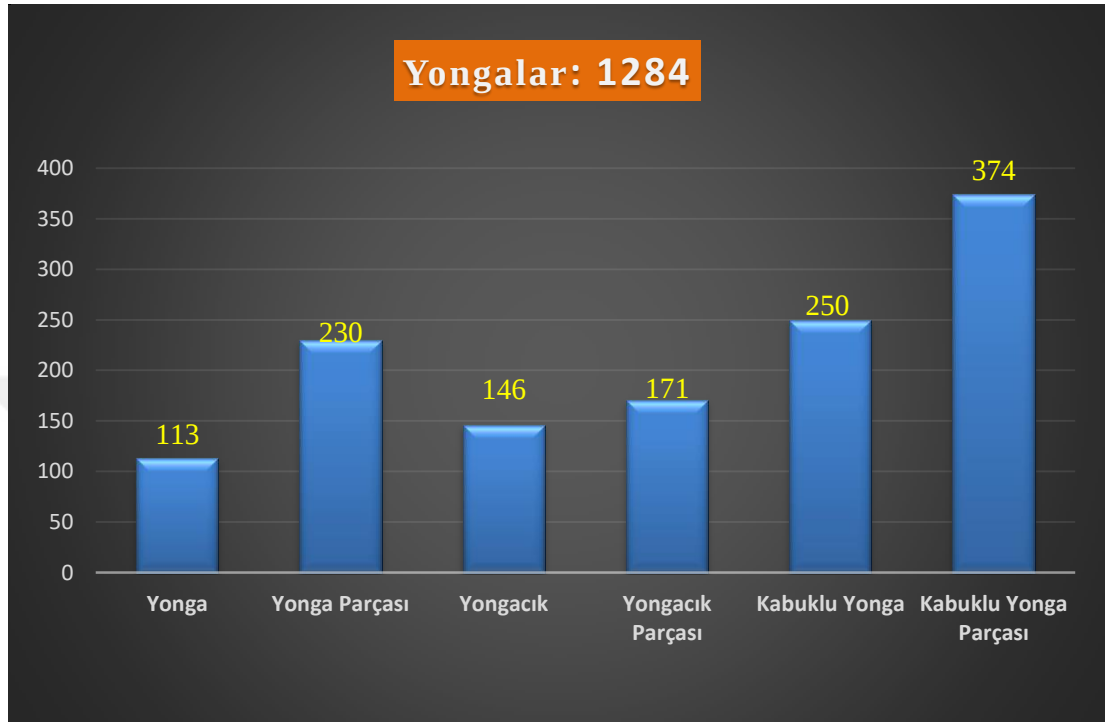
Tablo 2a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşı buluntu topluluğunun sayısal dağılımı

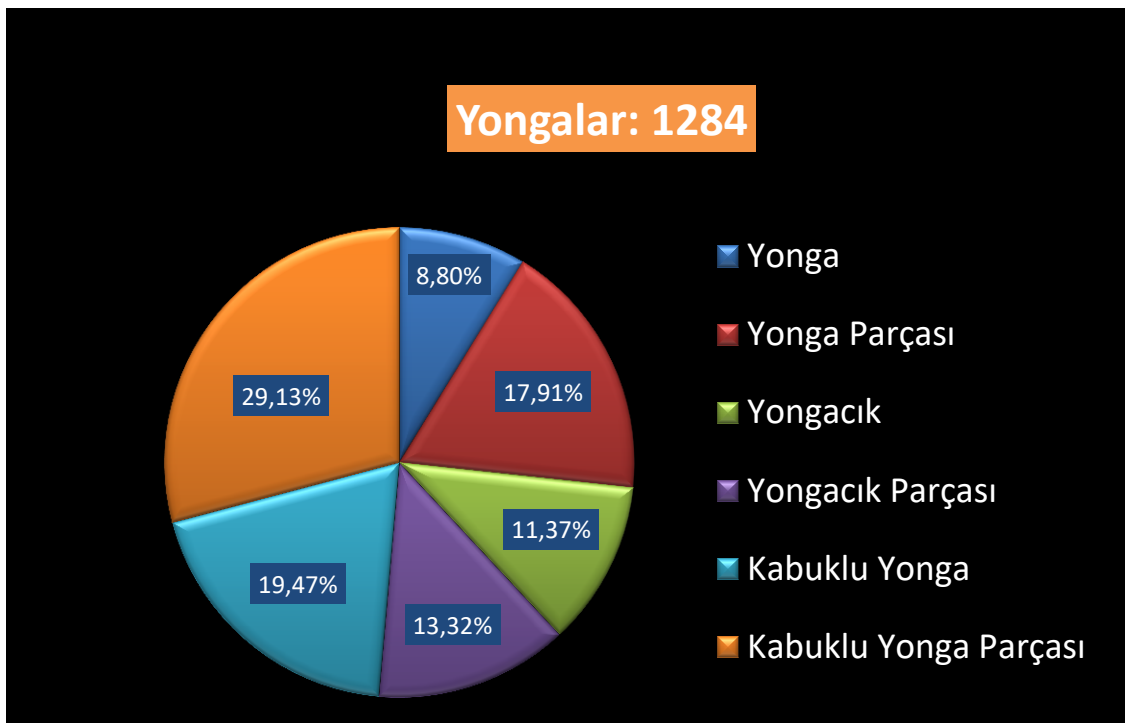
Tablo 2b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşı buluntu topluluğunun yüzdesel dağılımı

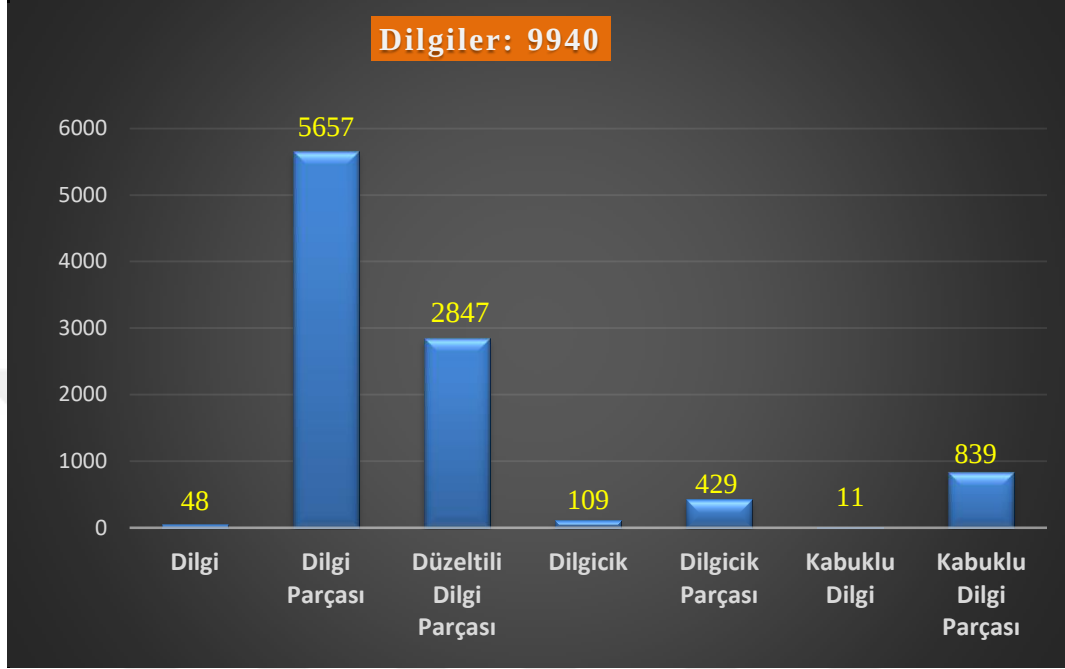
Tablo 3a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşıdan yapılmış yongaların sayısal dağılımı

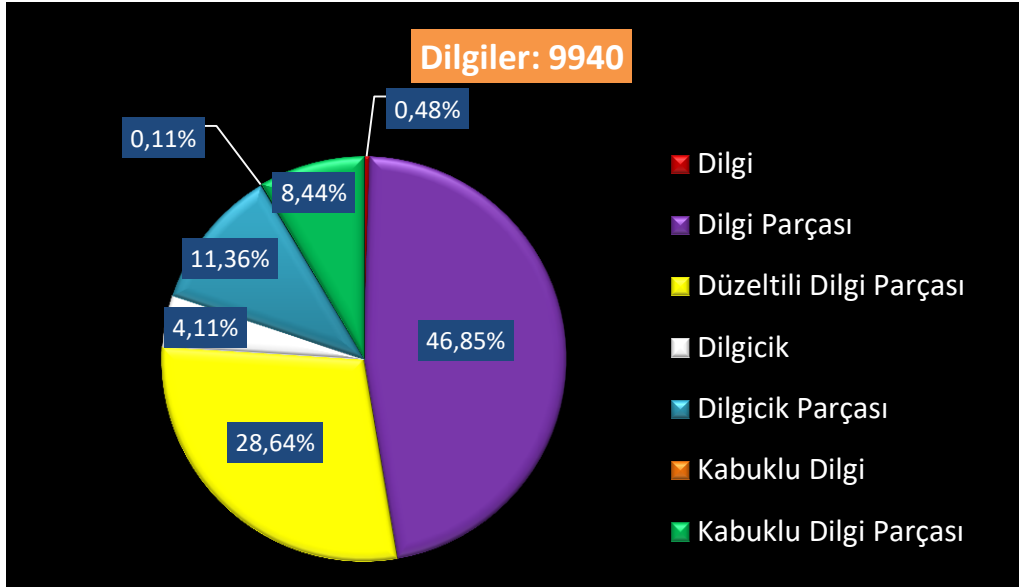
Tablo 3b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşıdan yapılmış yongaların yüzdesel dağılımı

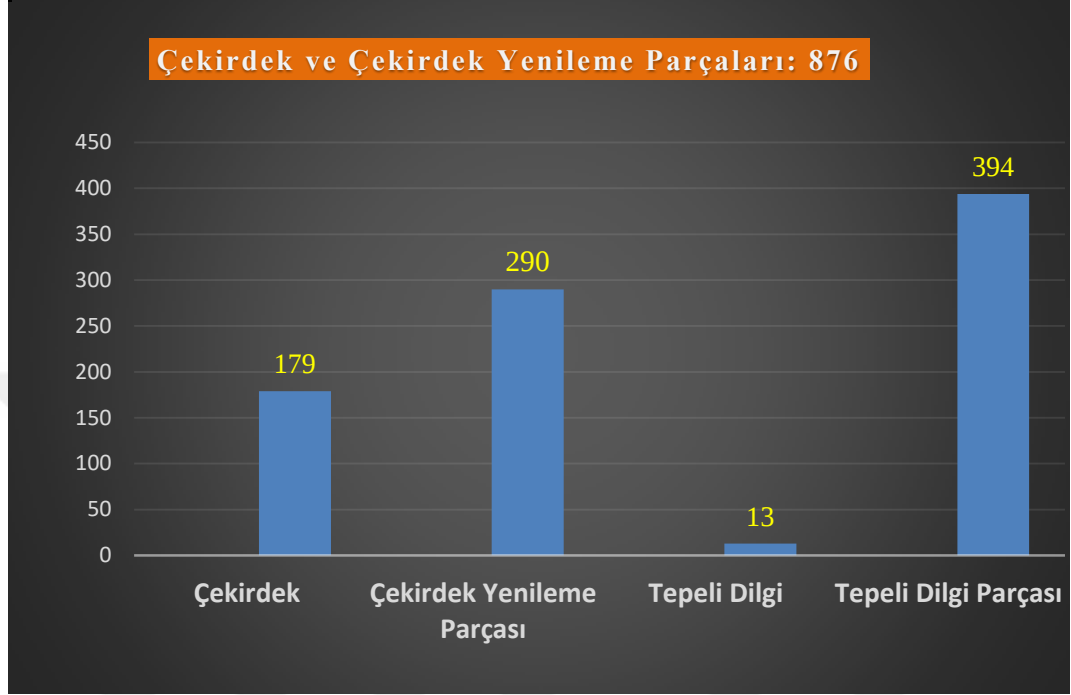
Tablo 4a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşıdan yapılmış dilgilerin sayısal dağılımı

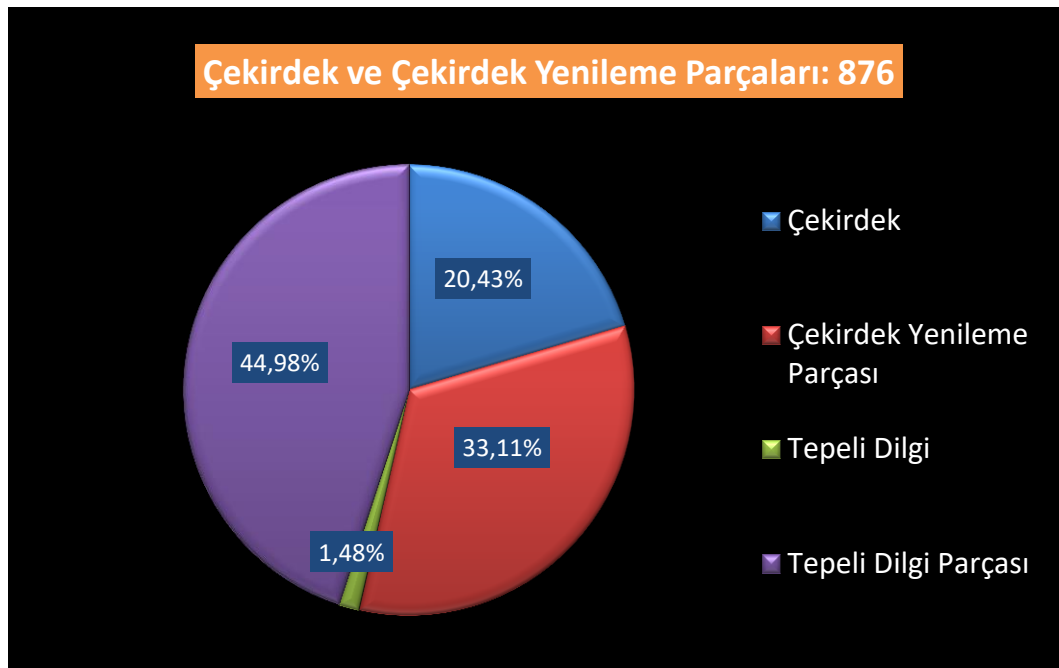
Tablo 4b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşıdan yapılmış dilgilerin yüzdesel dağılımı

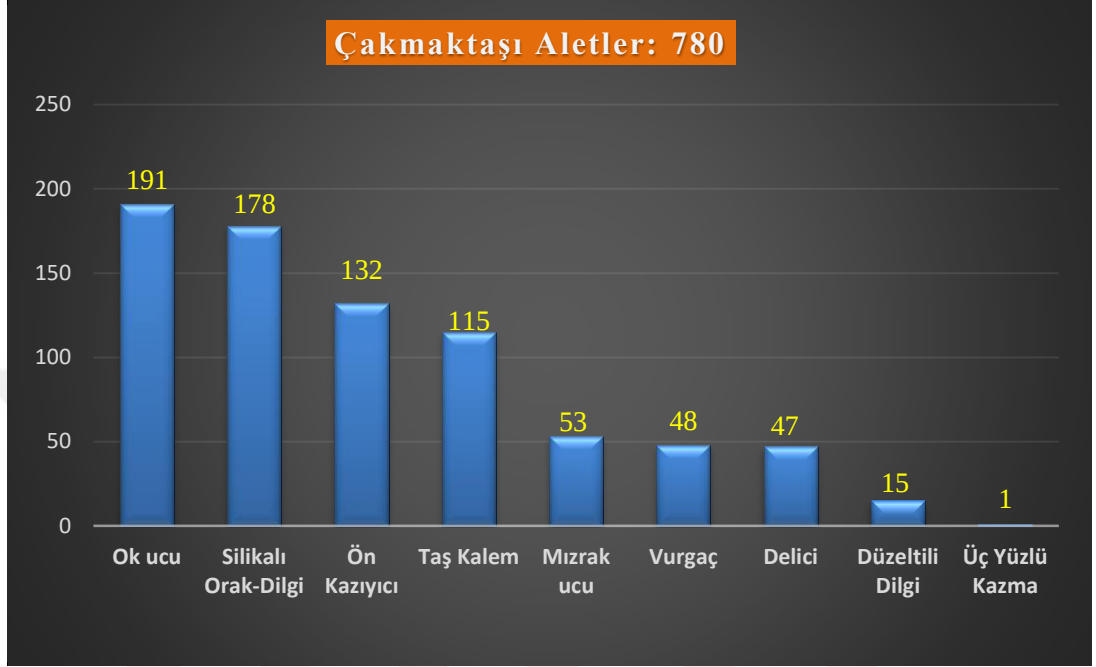
Tablo 5a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşıdan yapılmış çekirdek ve çekirdek yenileme parçalarının dilgilerin sayısal dağılımı

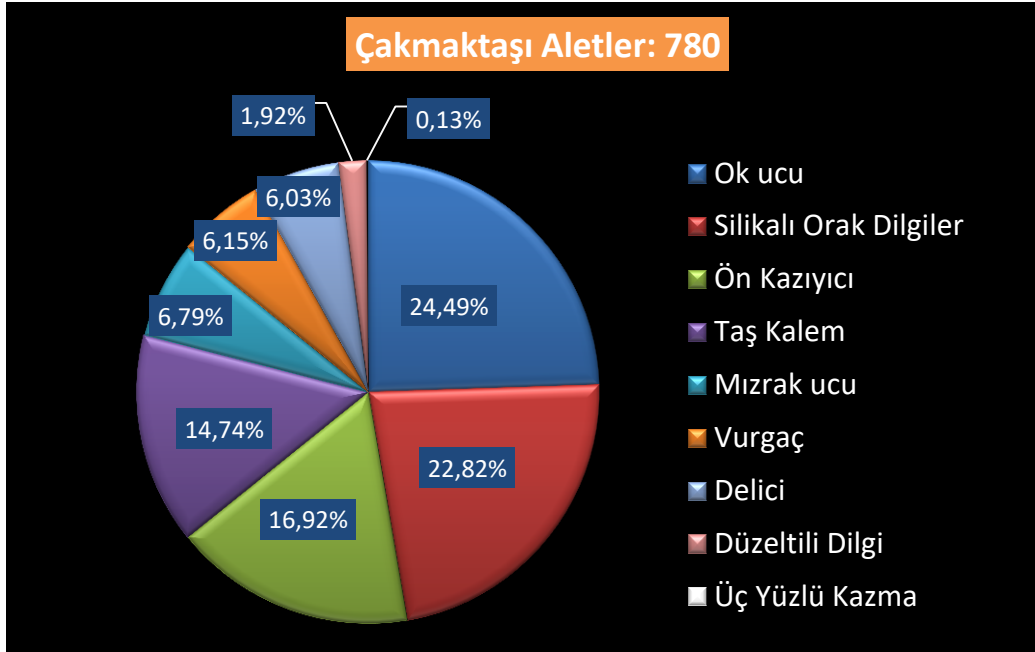
Tablo 5b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşıdan yapılmış çekirdek ve çekirdek yenileme parçalarının dilgilerin yüzdesel dağılımı

Tablo 6a: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşıdan yapılmış aletlerin sayısal dağılımı

Tablo 6b: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşıdan yapılmış aletlerin yüzdesel dağılımı

RESİMLER

Resim 1: Harbetsuvan Tepesi'nde bütünüyle açığa çıkarılmış ante duvarlı bir kült binası, K-5 açması (Çelik, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Sayı 164, Resim 5)

Resim 2: Harbetsuvan Tepesi K-11 Açması ve Giriş Bölümü (Çelik ve Uludağ, 41. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt, Resim 3)

Resim 3: Harbetsuvan Tepesi K-11 açmasında tespit edilen mekânın giriş bölümü (Çelik, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Volume: 43, Resim 6)

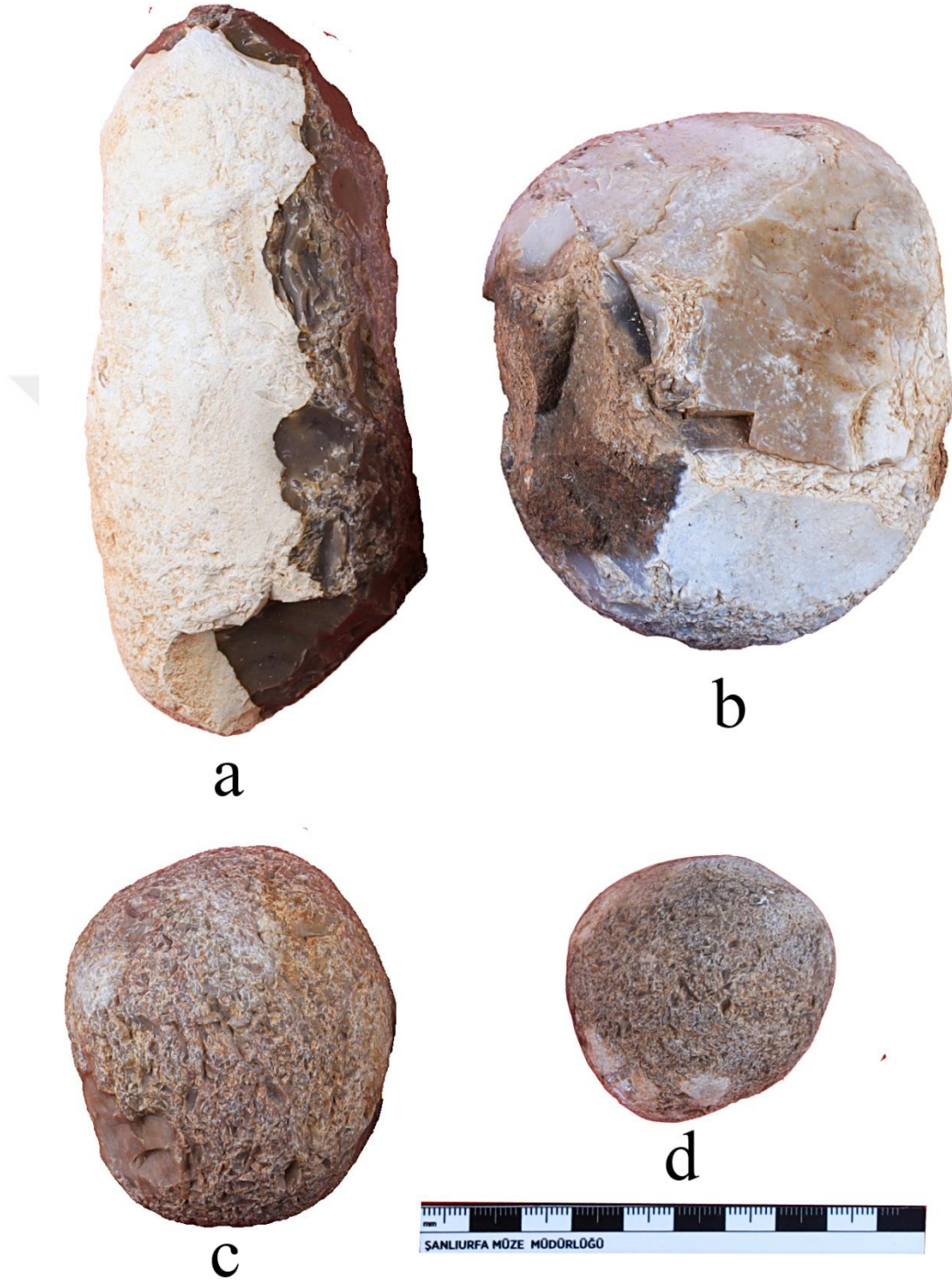
Resim 4: Harbetsuvan Tepesi K-11 Açmasından Ele Geçen Kol ve Parmak Kabartmalı Dikilitaş (Çelik, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Volume: 43, Resim 3).

Resim 5: Harbetsuvan Tepesi K-4 Açmasından Falluslu Heykel Parçası (Çelik, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Volume: 43, Resim 12)

Resim 6: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen yanmış bir çekirdek (Fot. B. İrim)

Resim 7: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen vurgaç örnekleri

a

b

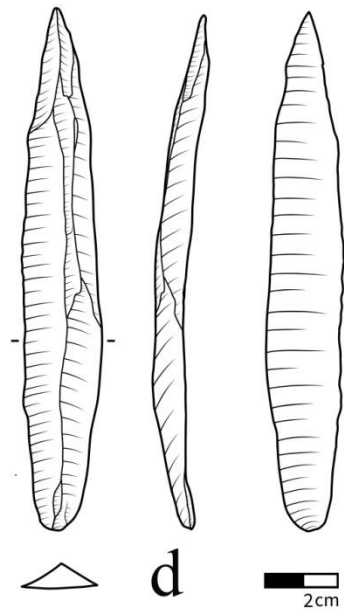
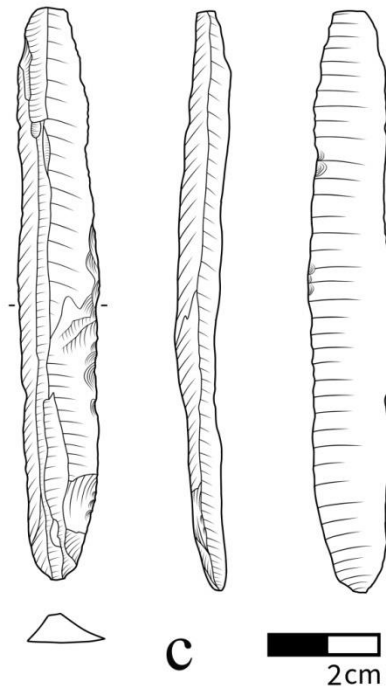
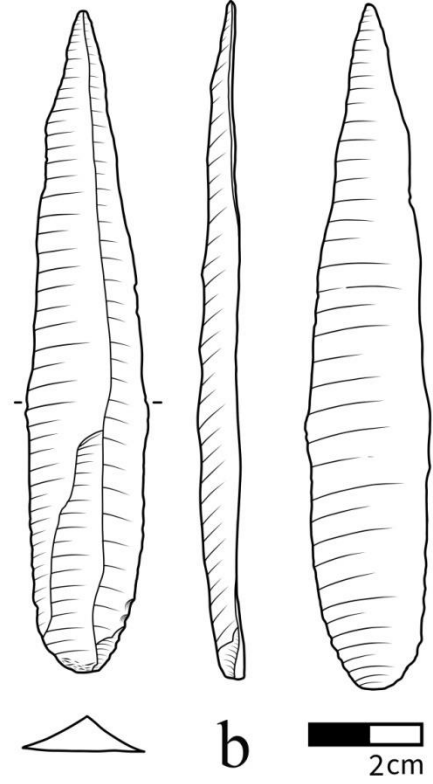
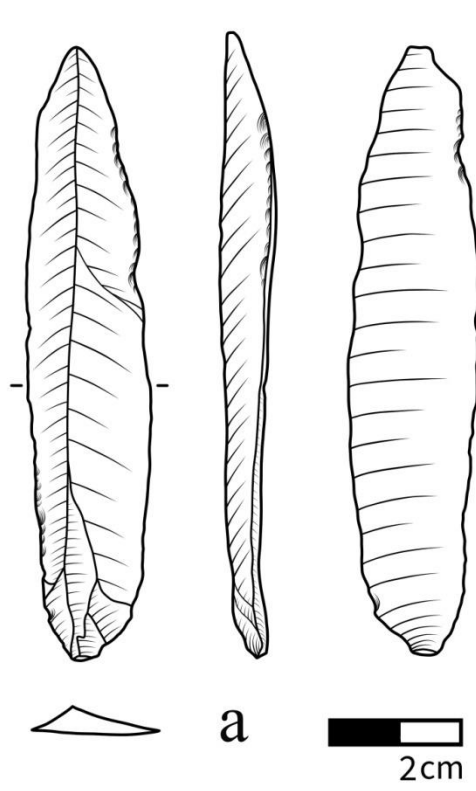
c

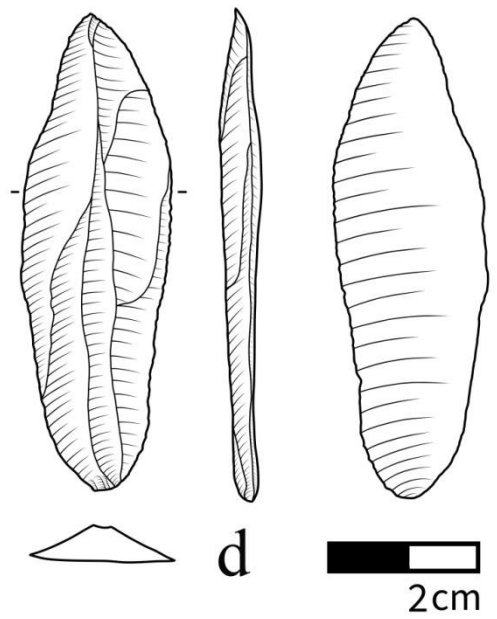
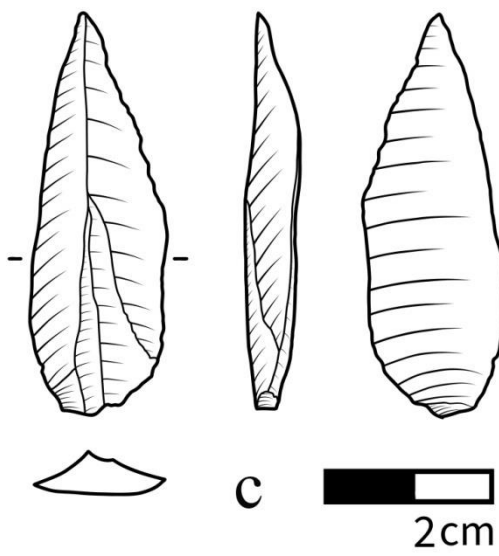
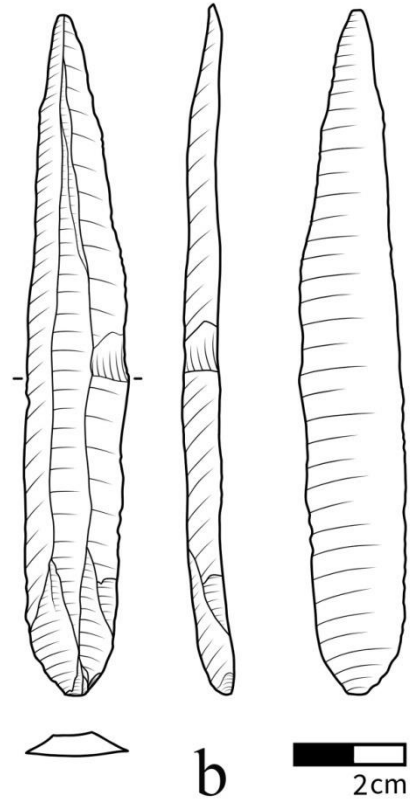
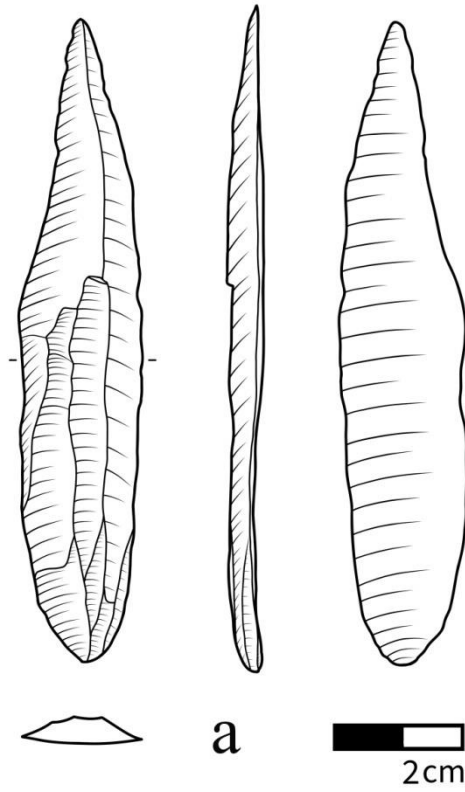

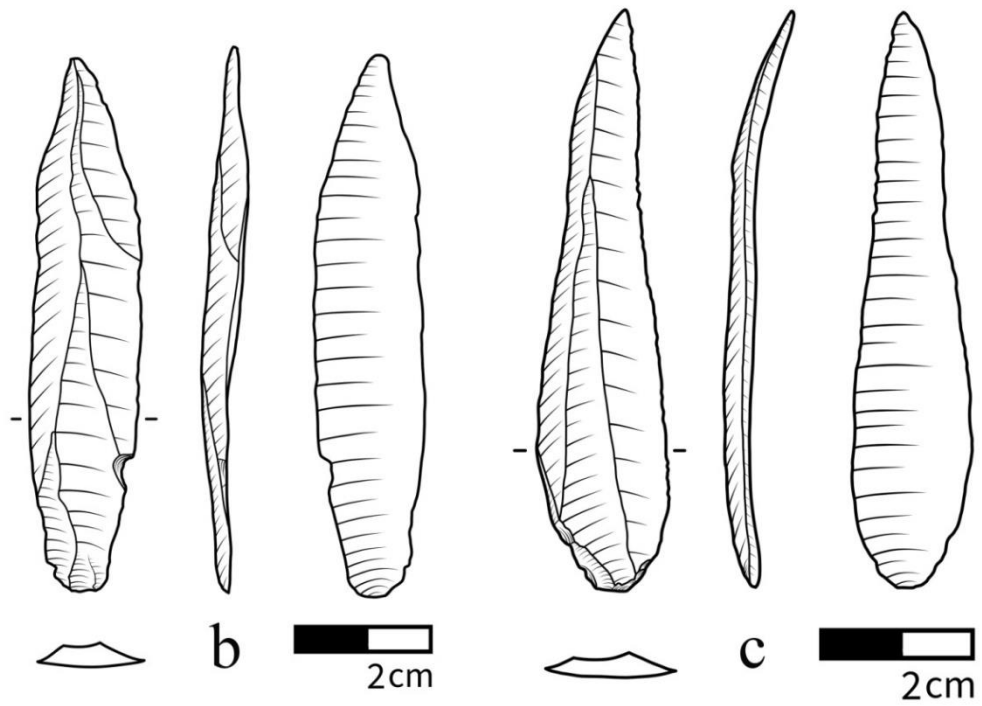
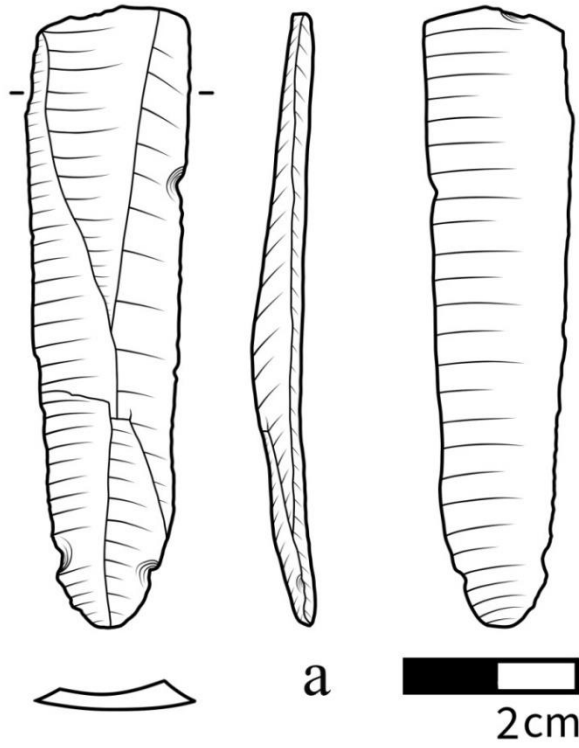
Resim 8: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen vurgaç örnekleri

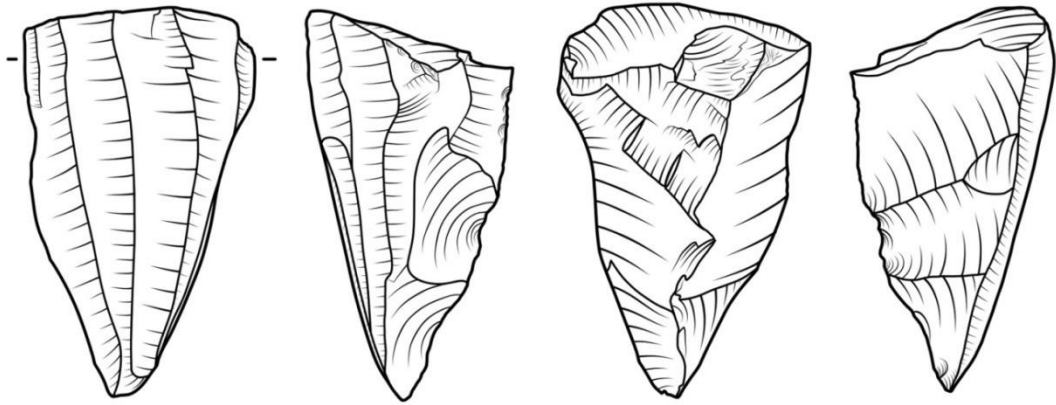

Resim 9: Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen büyük yonga

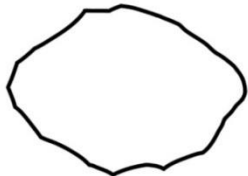
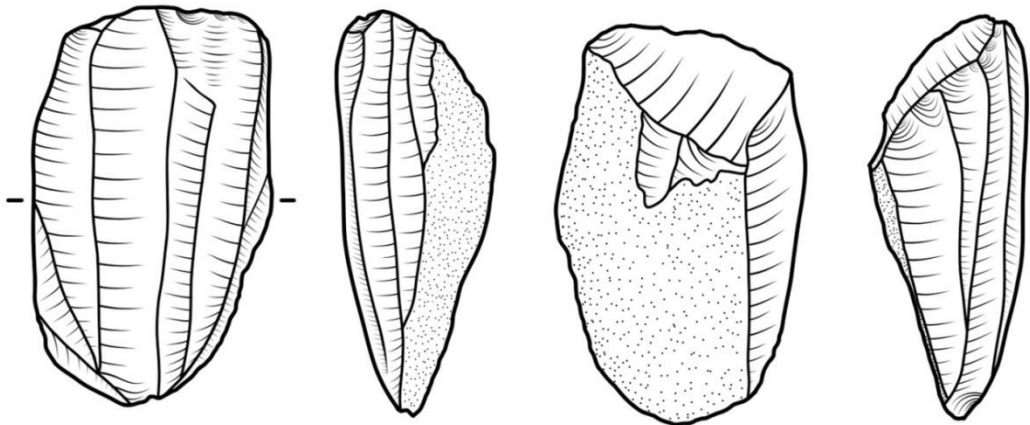

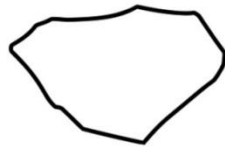
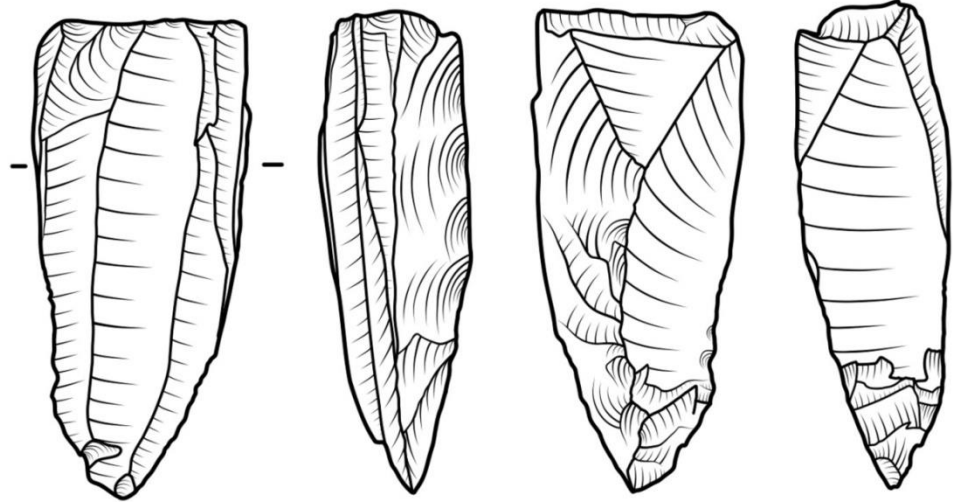

a

b

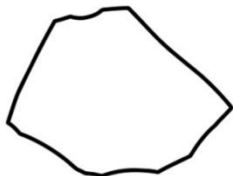
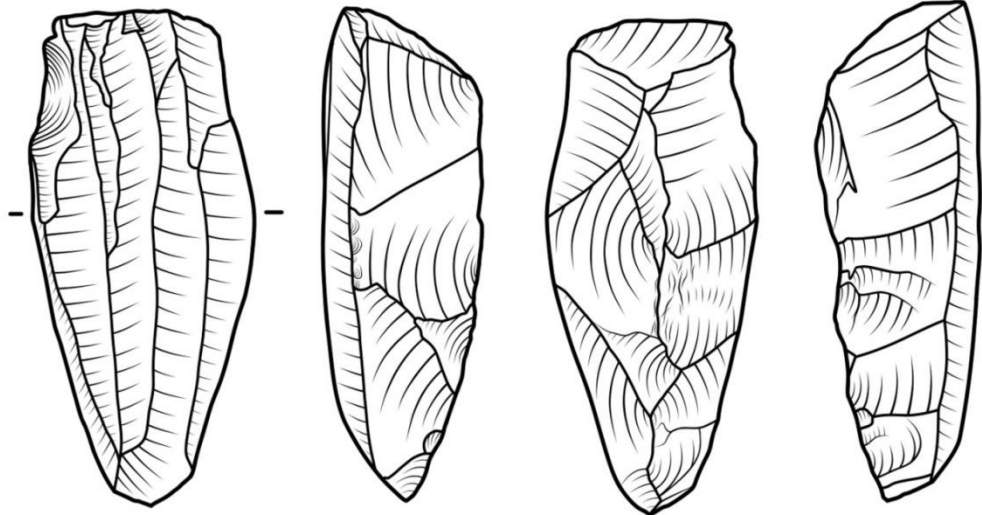

a

5 cm

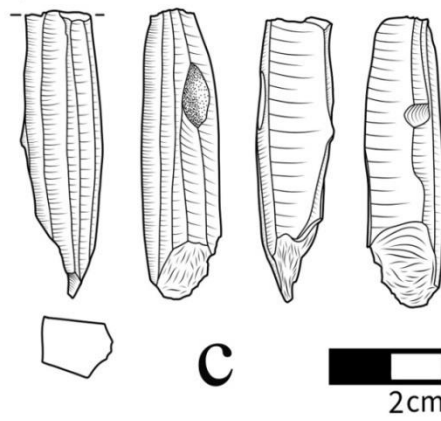
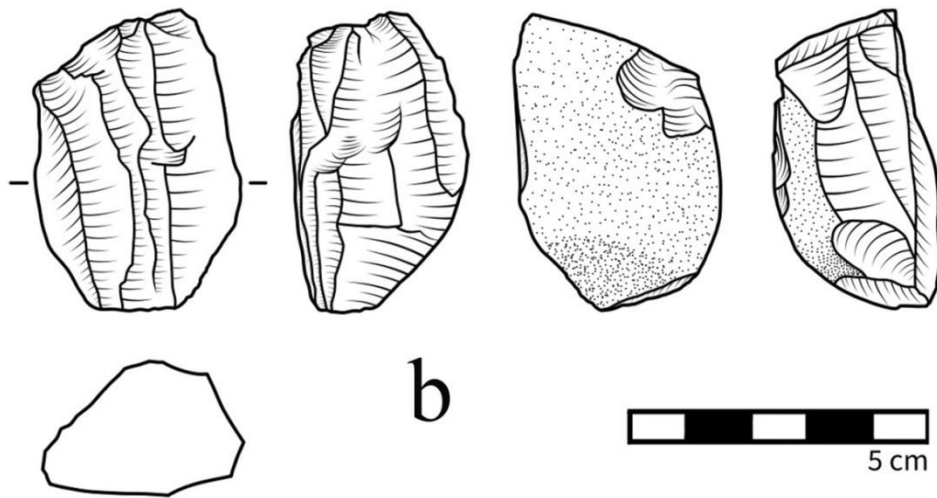
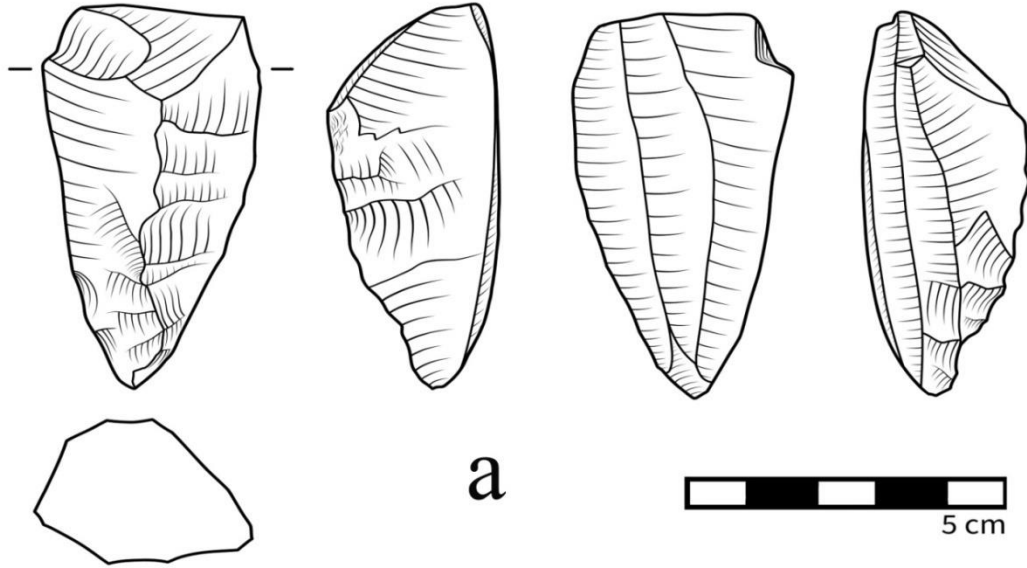

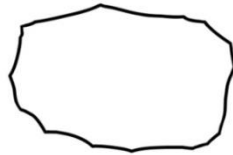
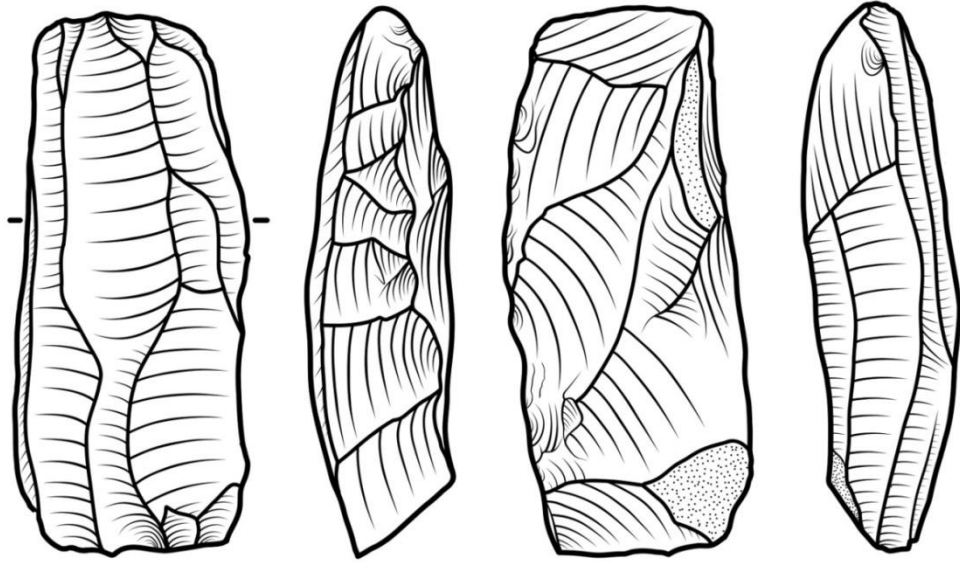
b

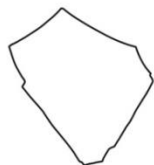
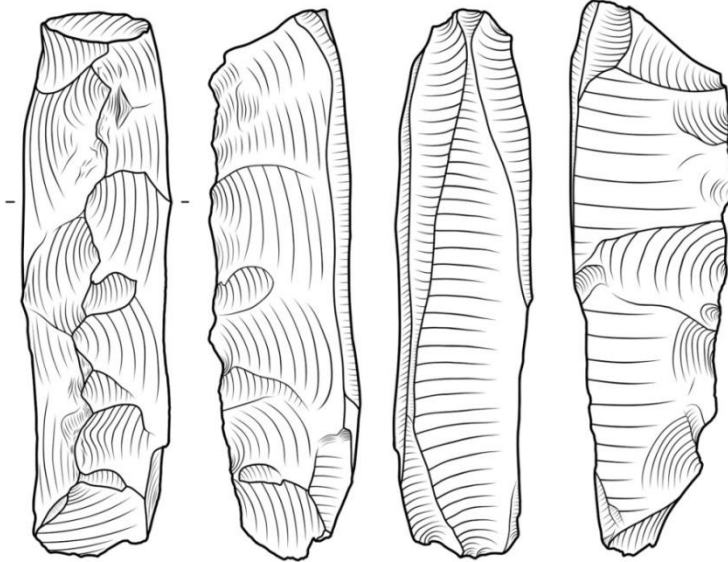
5 cm

LEVHA 6

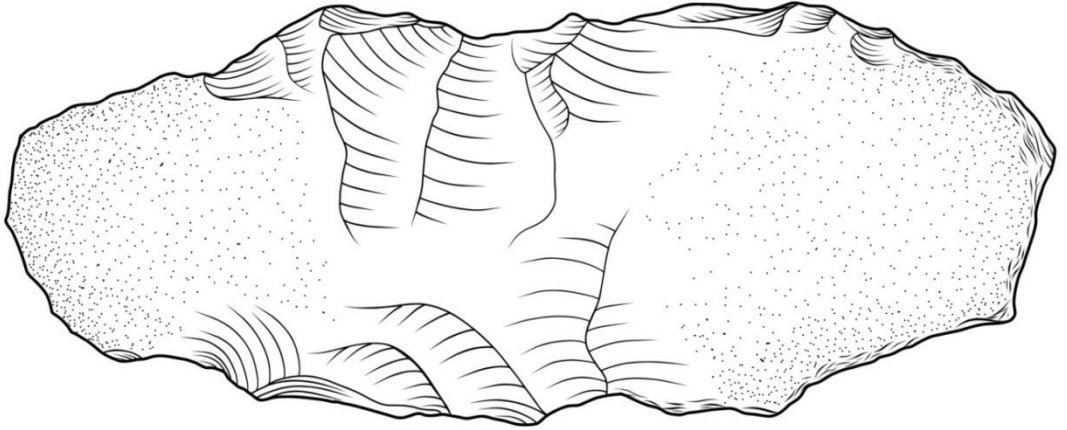

a

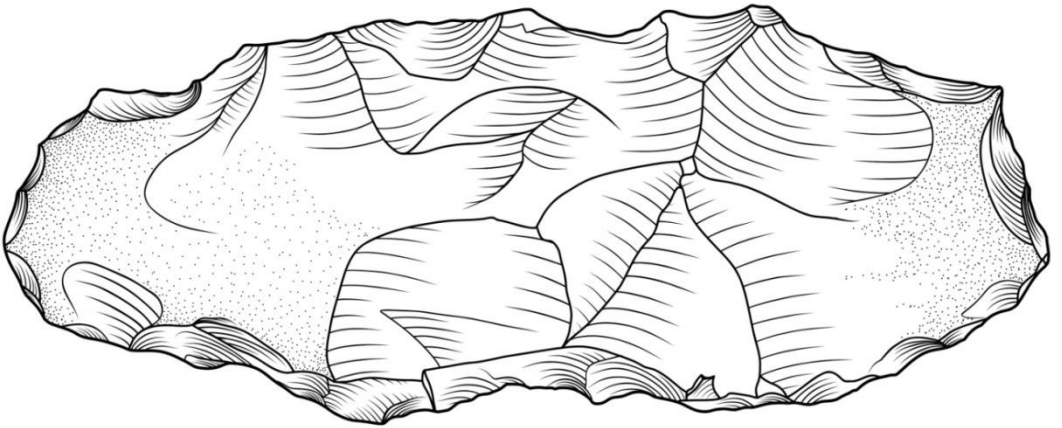
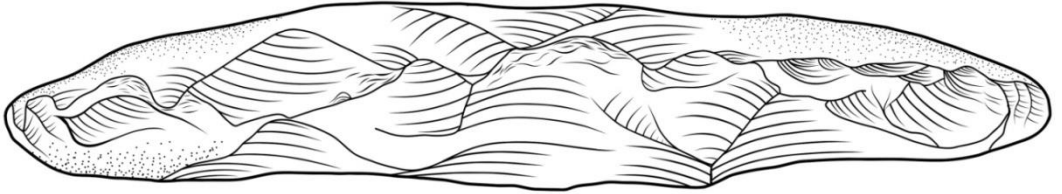

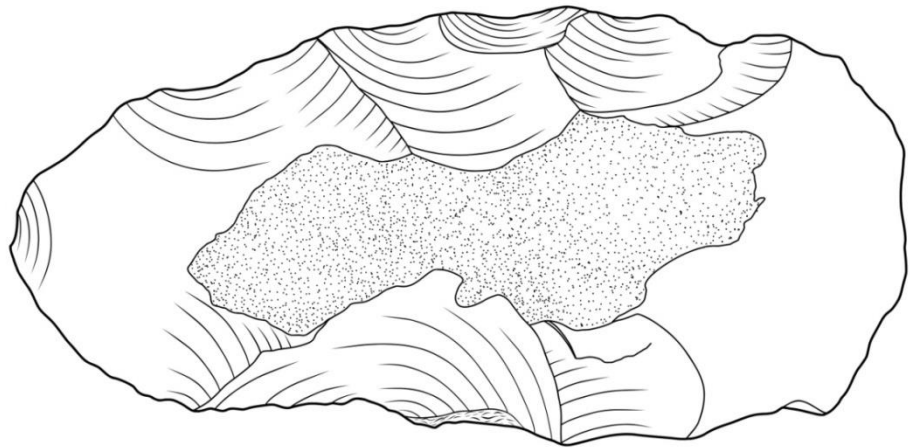
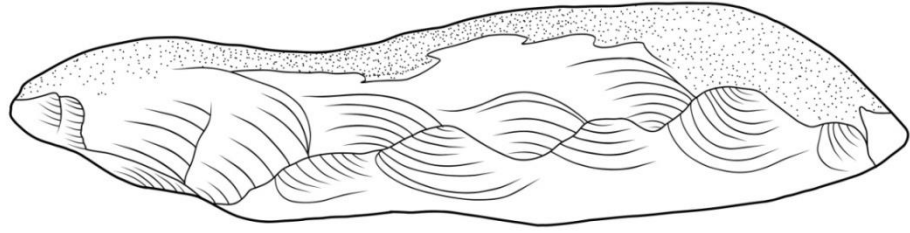
b

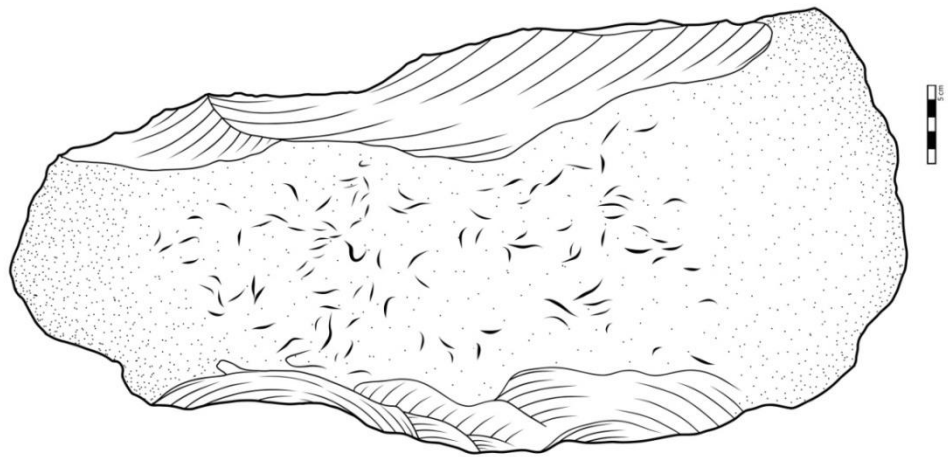
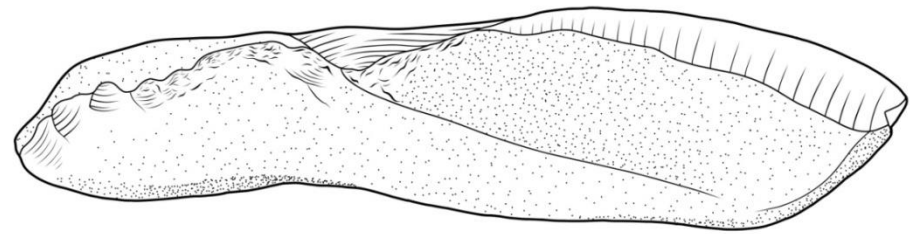

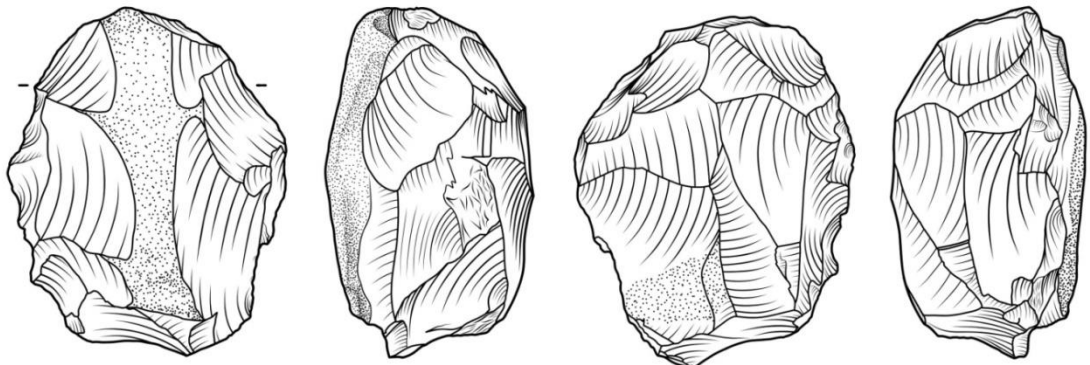
a

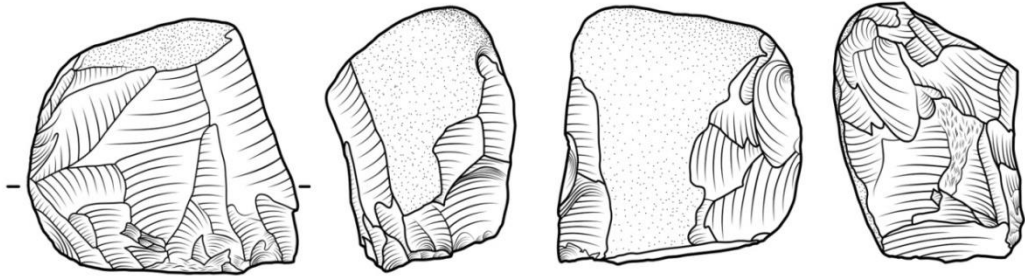
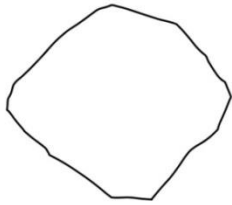

a

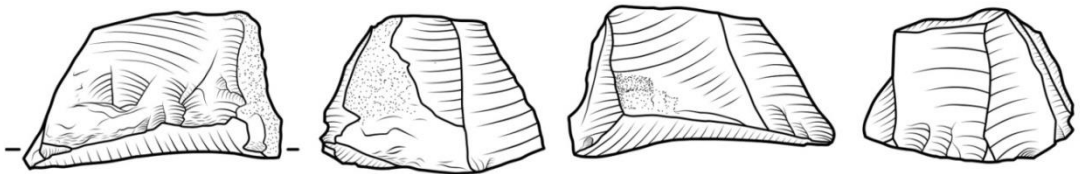
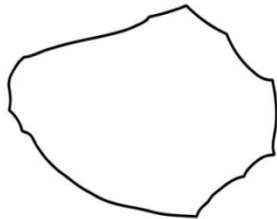

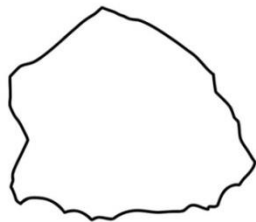
a

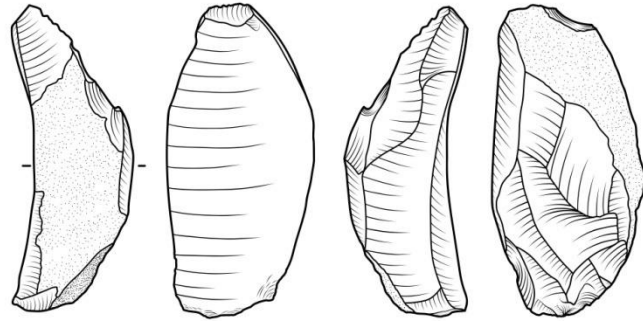

b

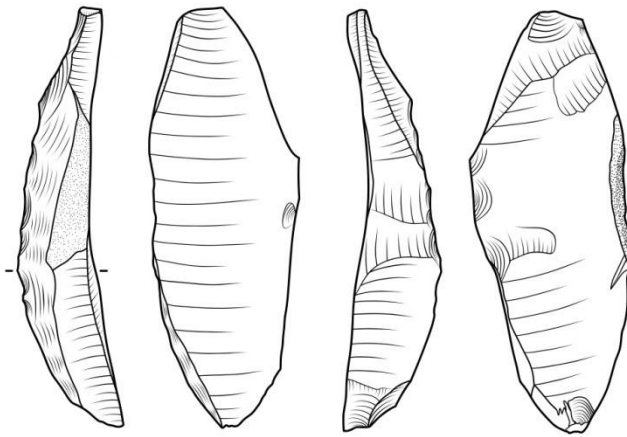

c

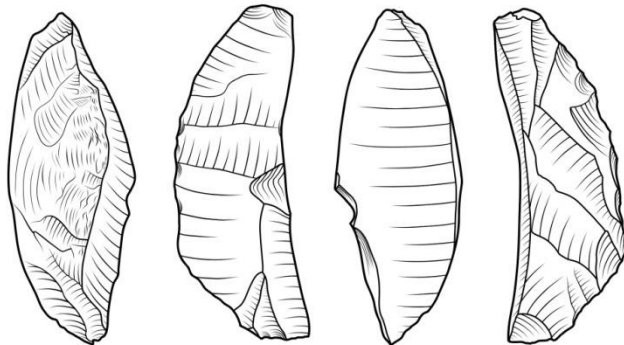

a

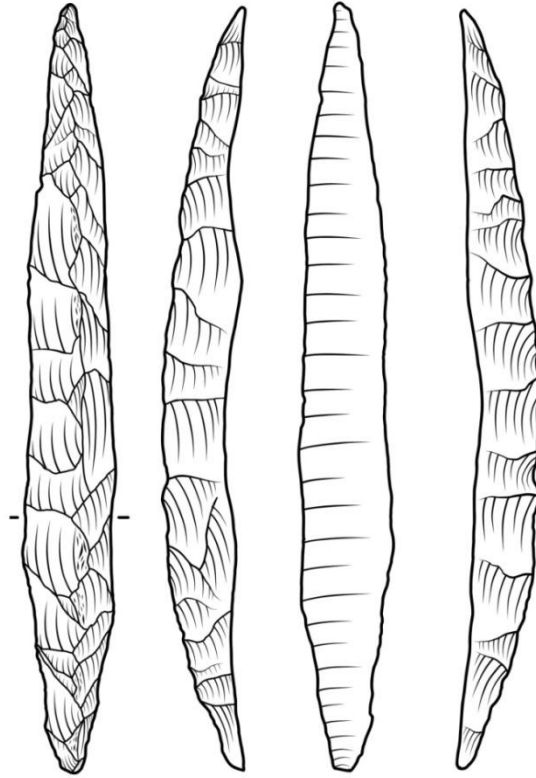

b

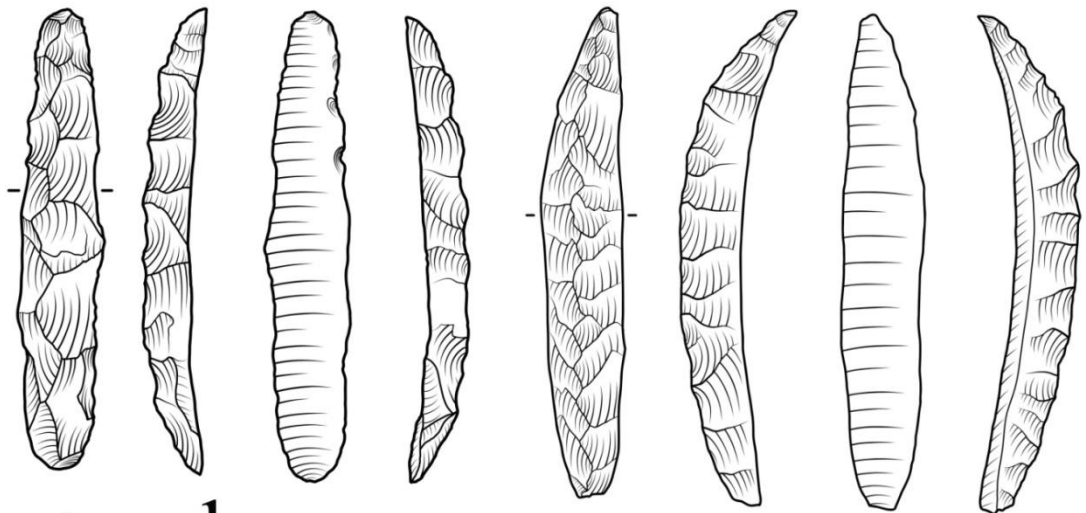
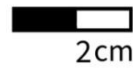

c

a

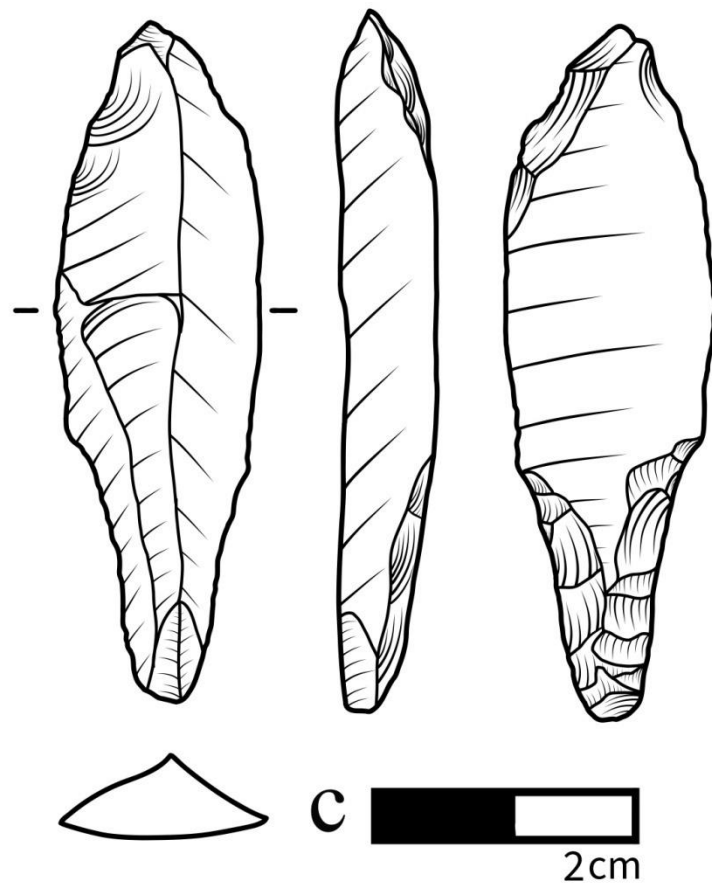
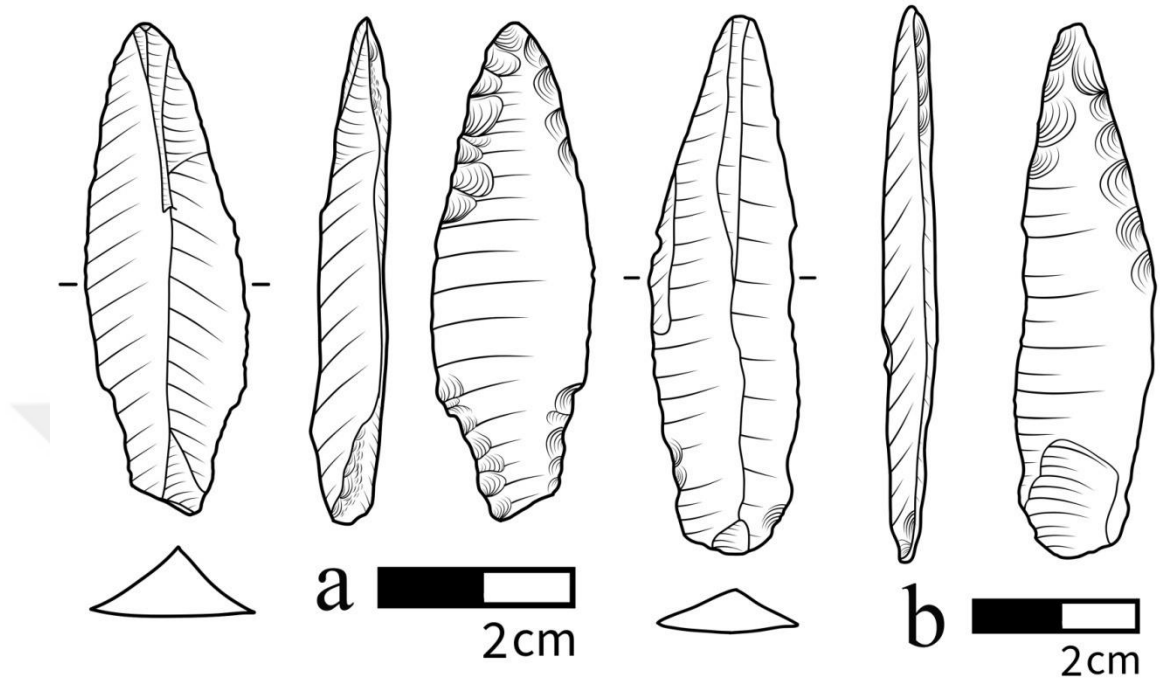

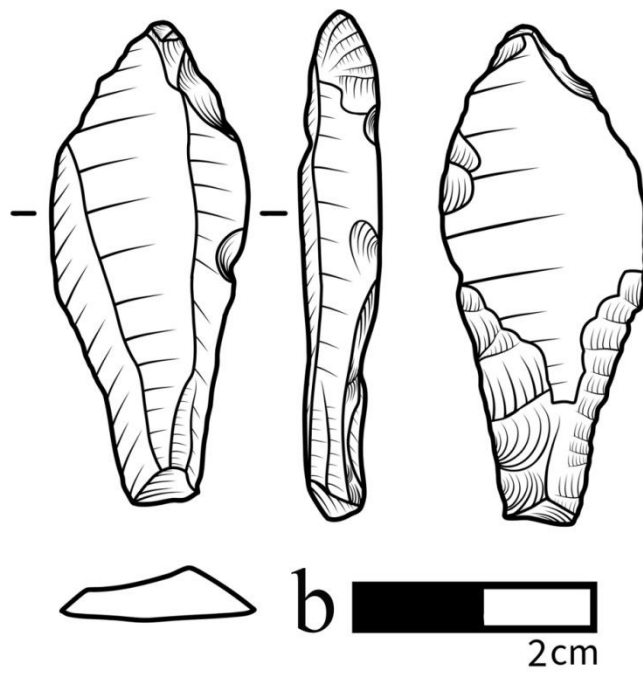
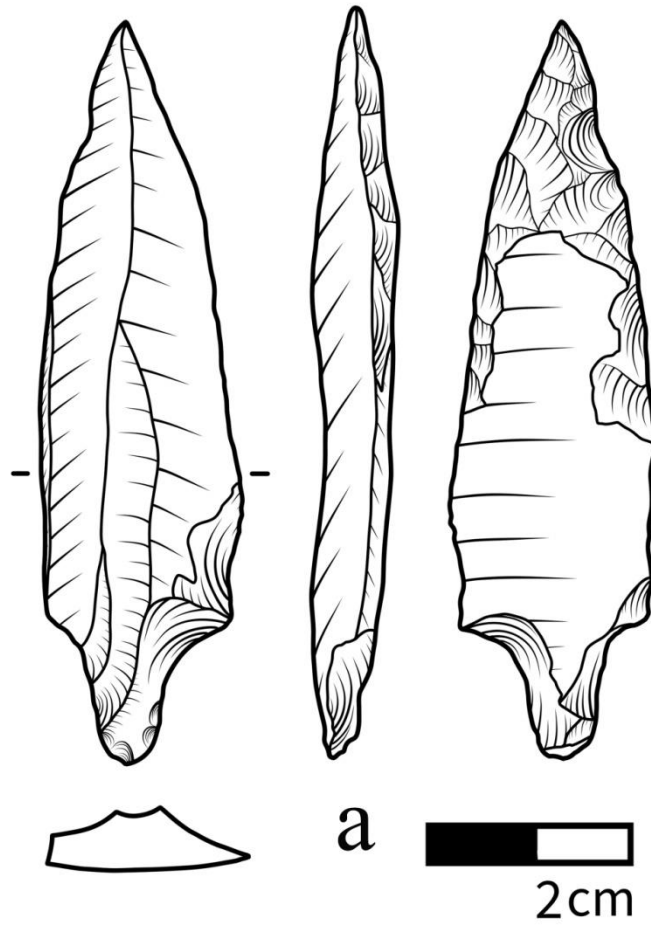
b

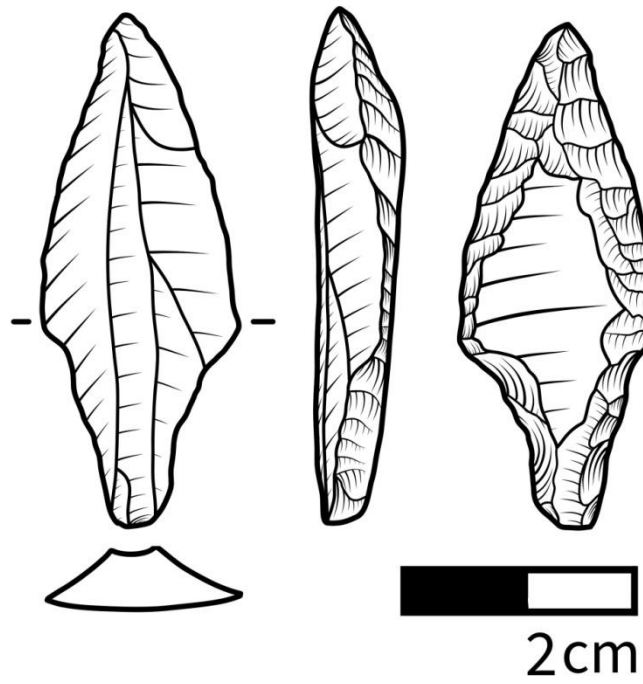
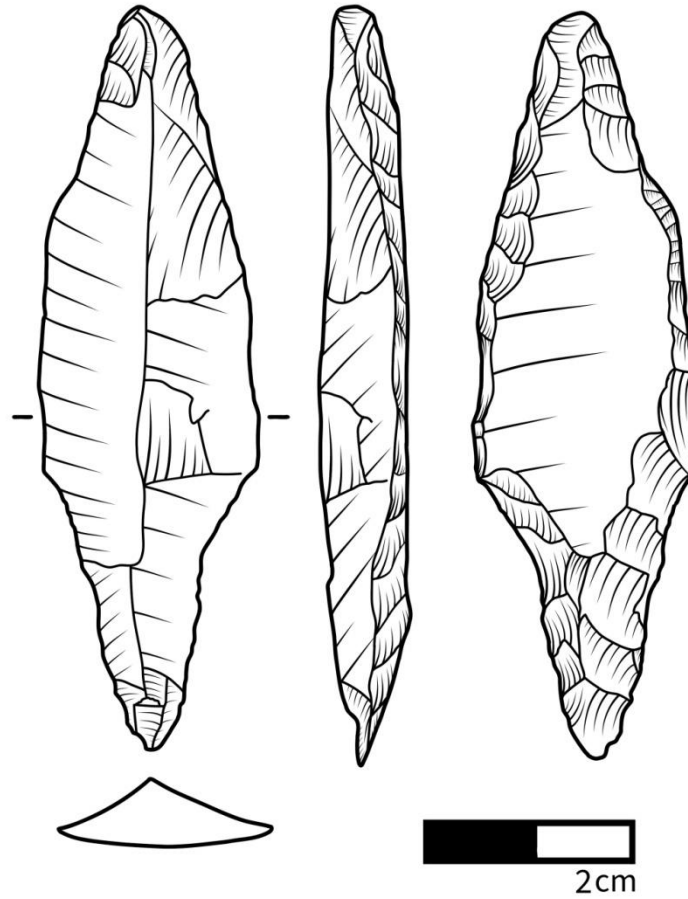

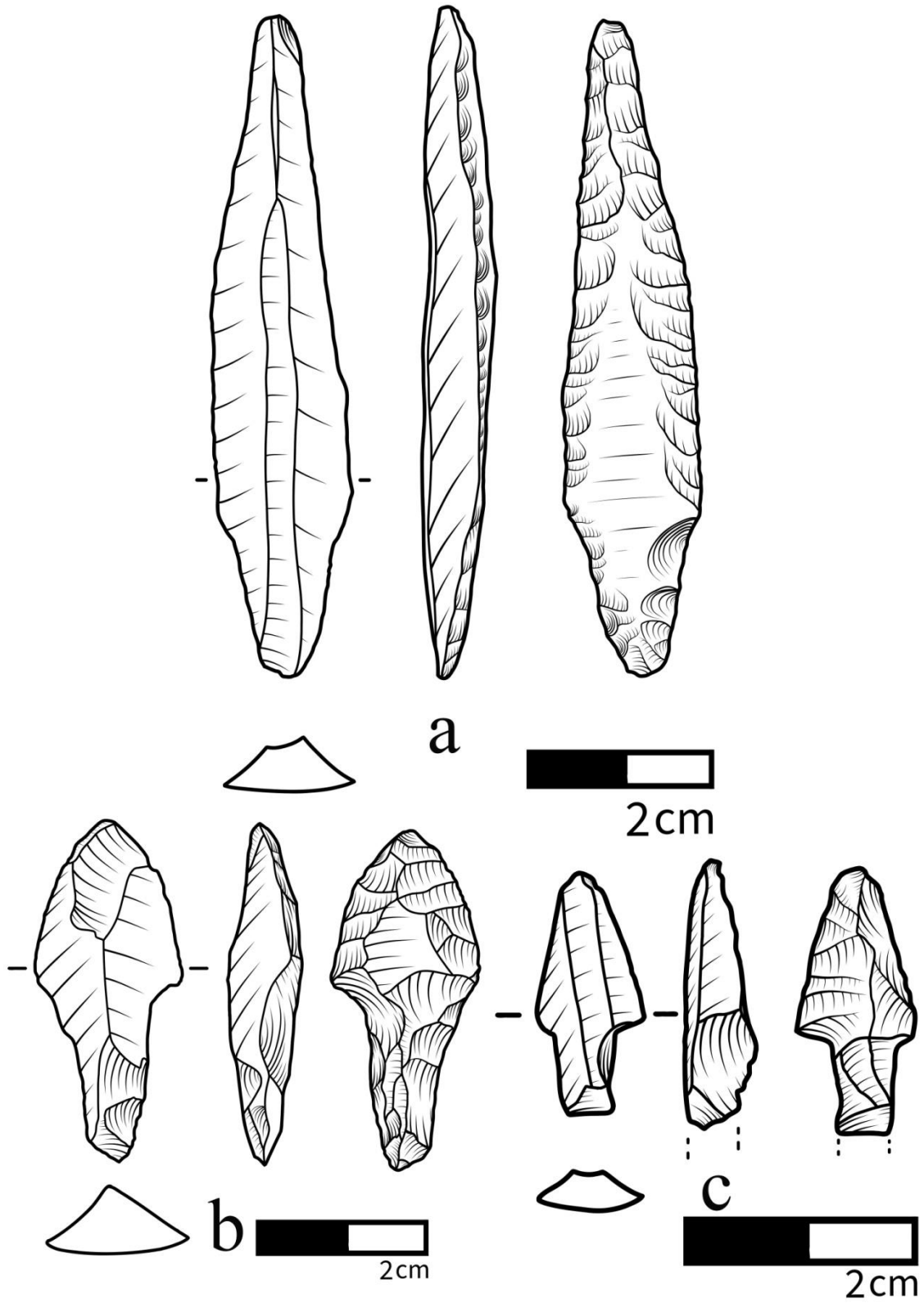
c

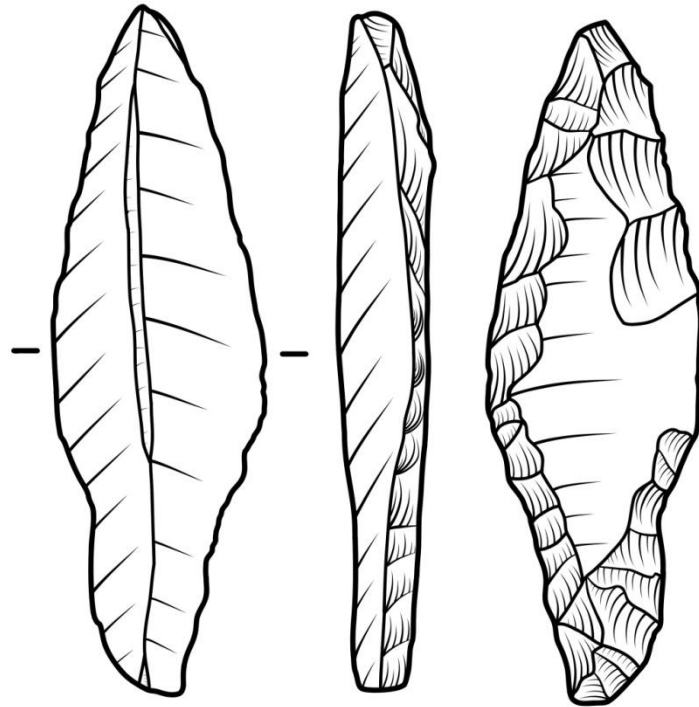

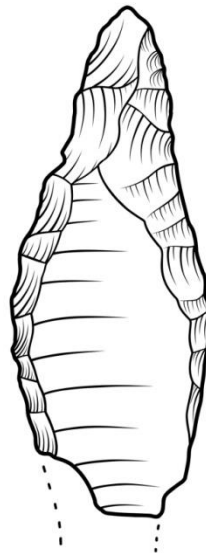
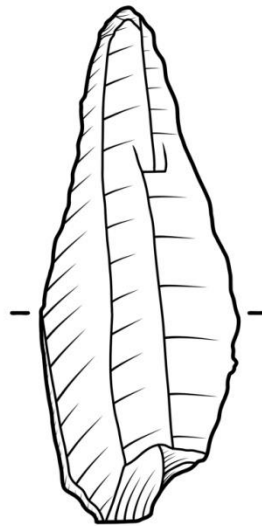

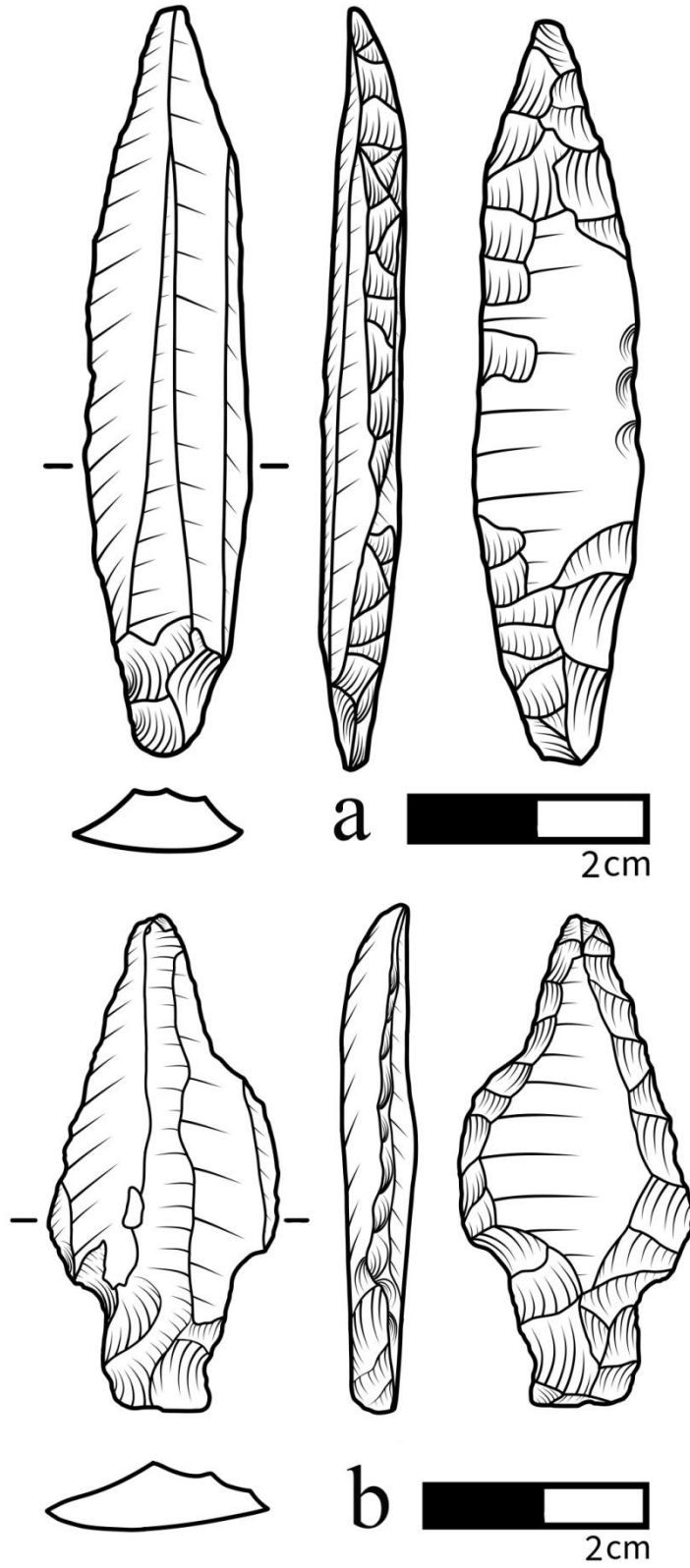

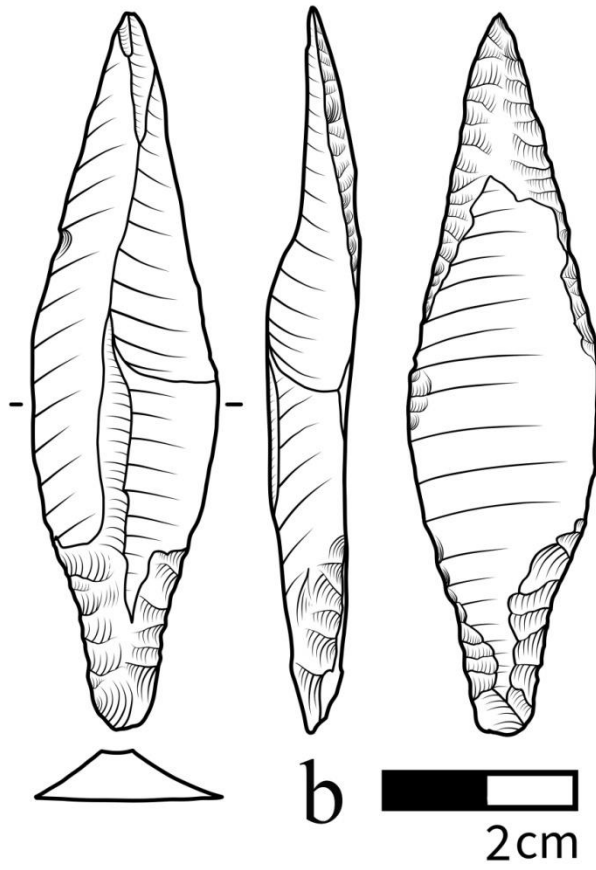
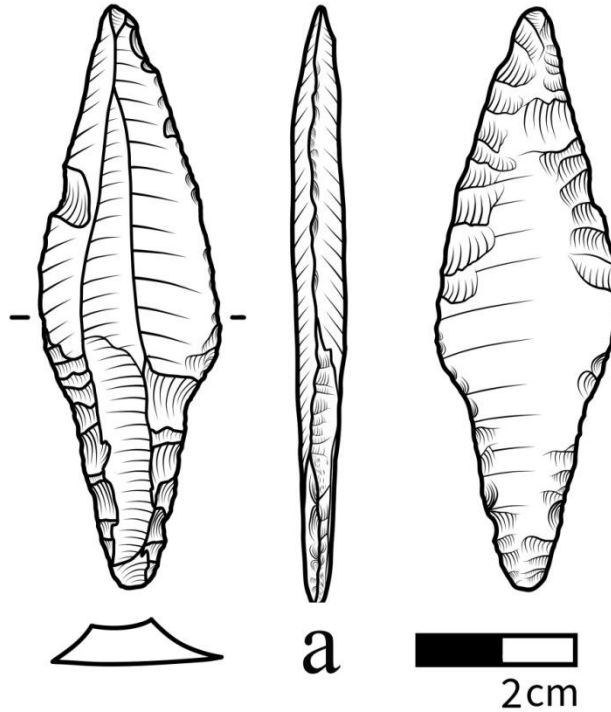
a

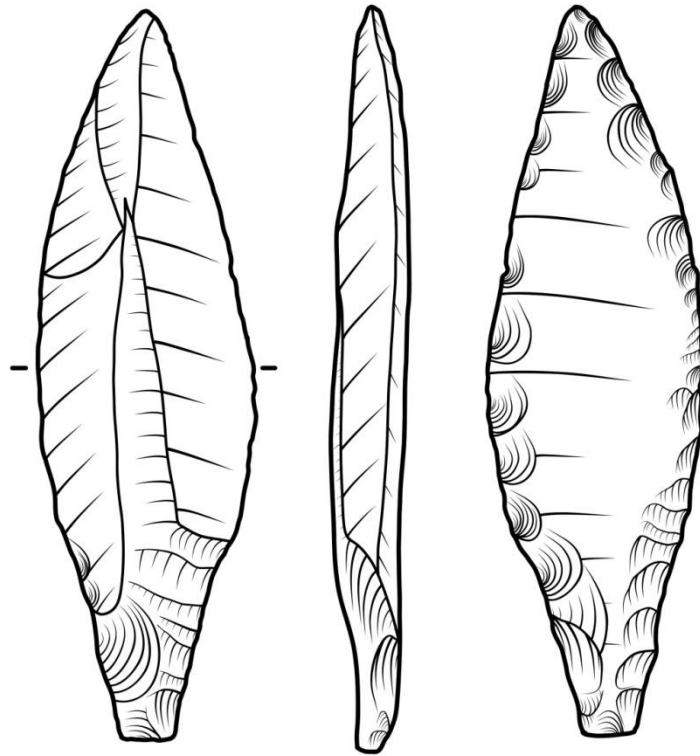

b

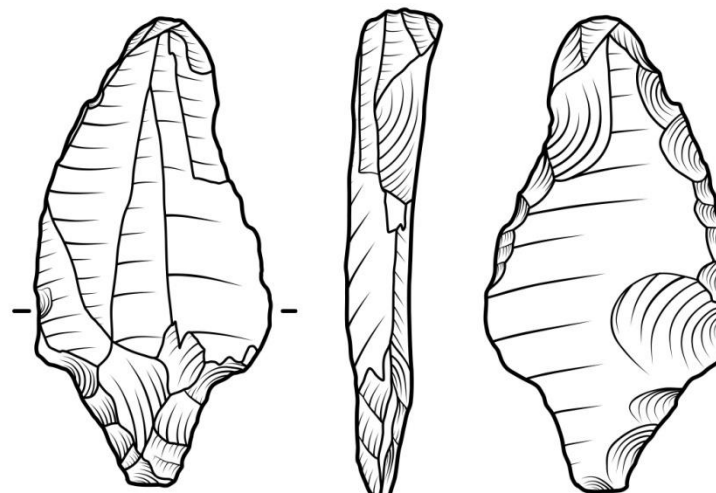

a

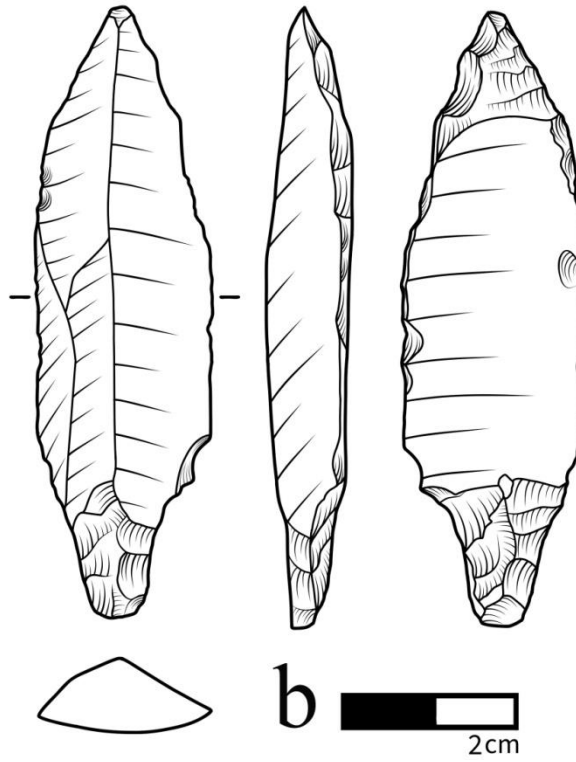
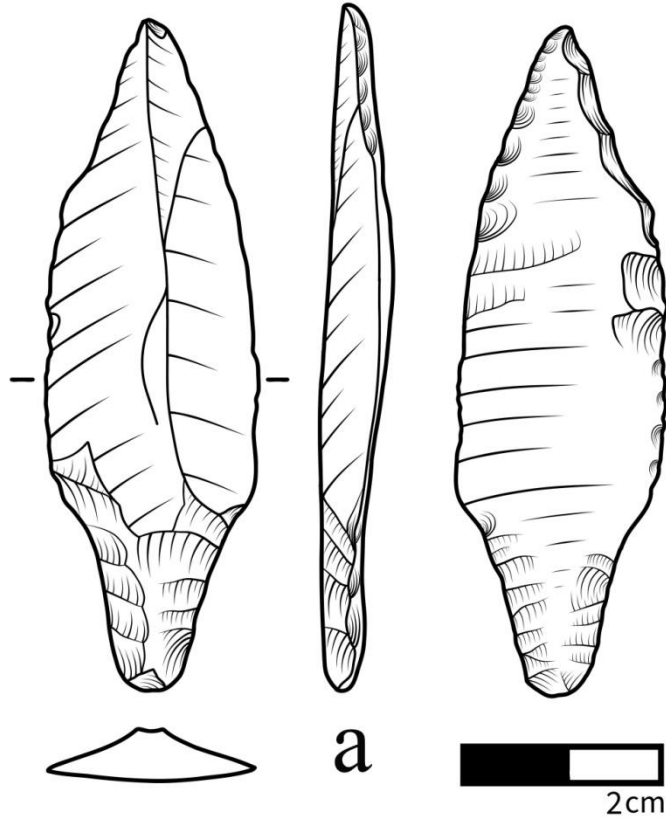
2cm

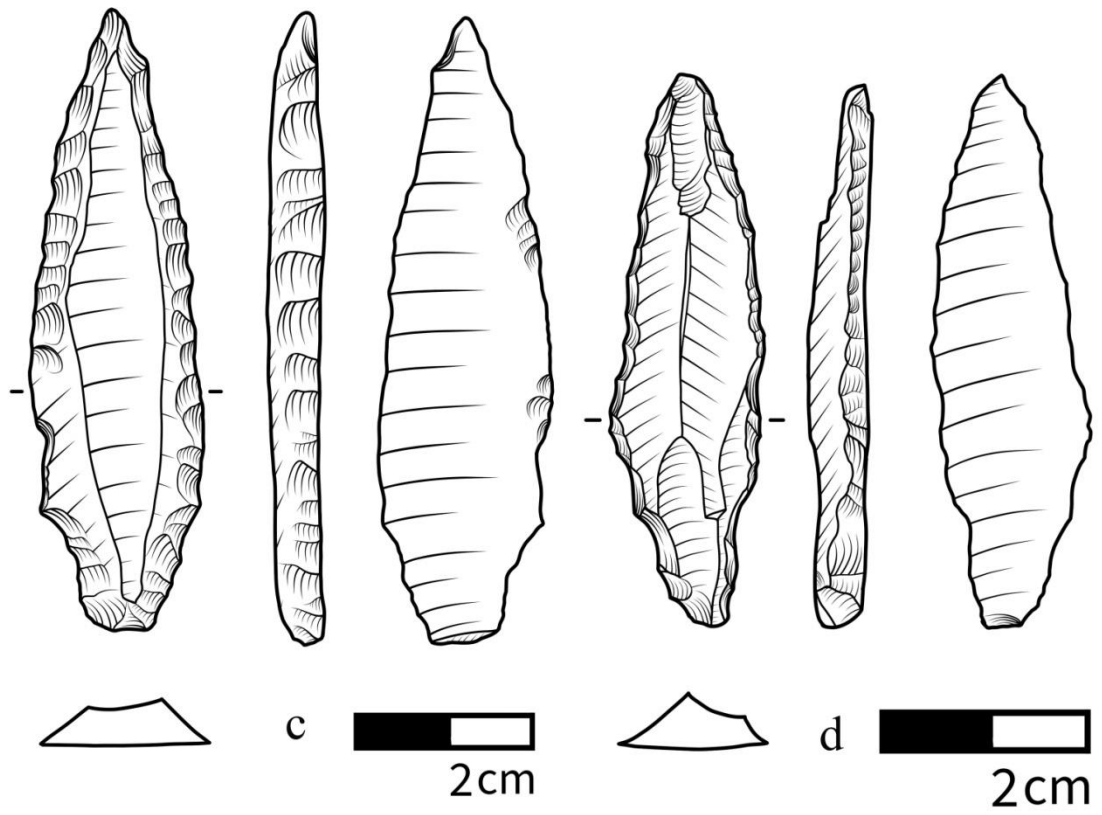
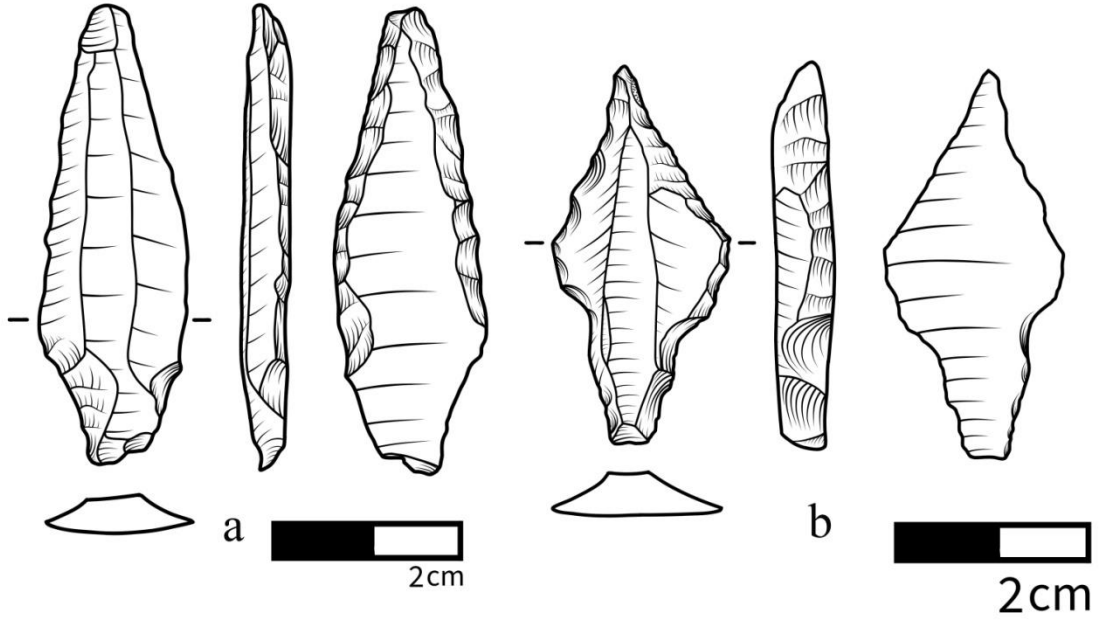

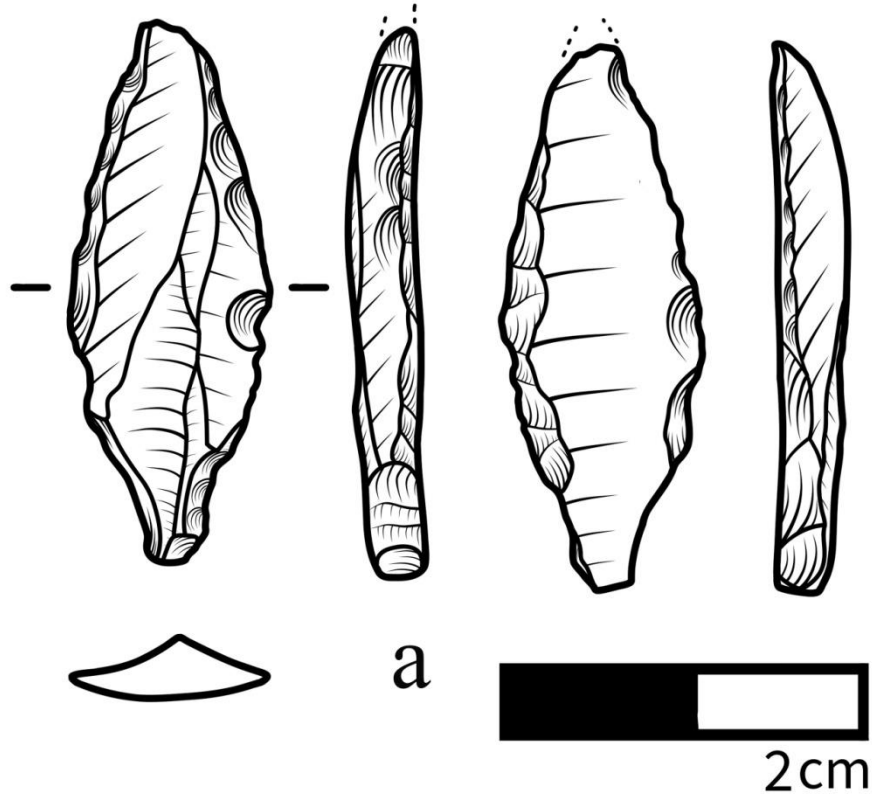
b

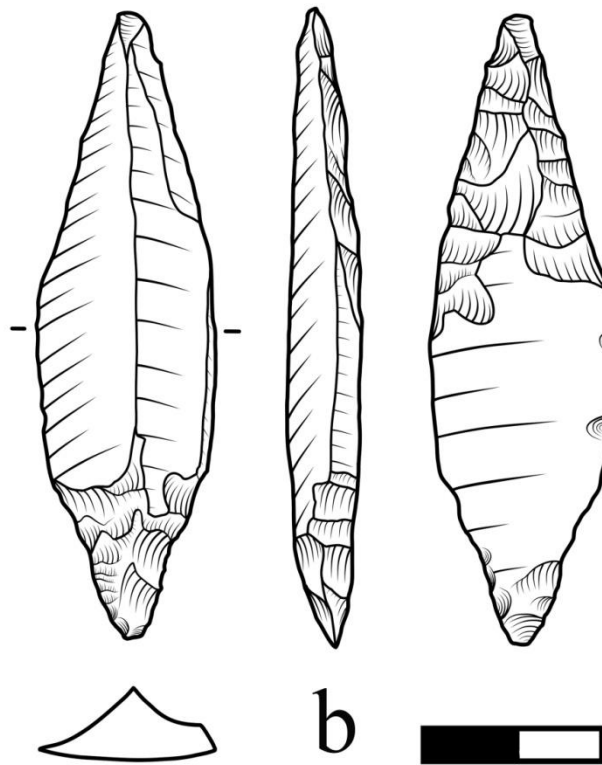
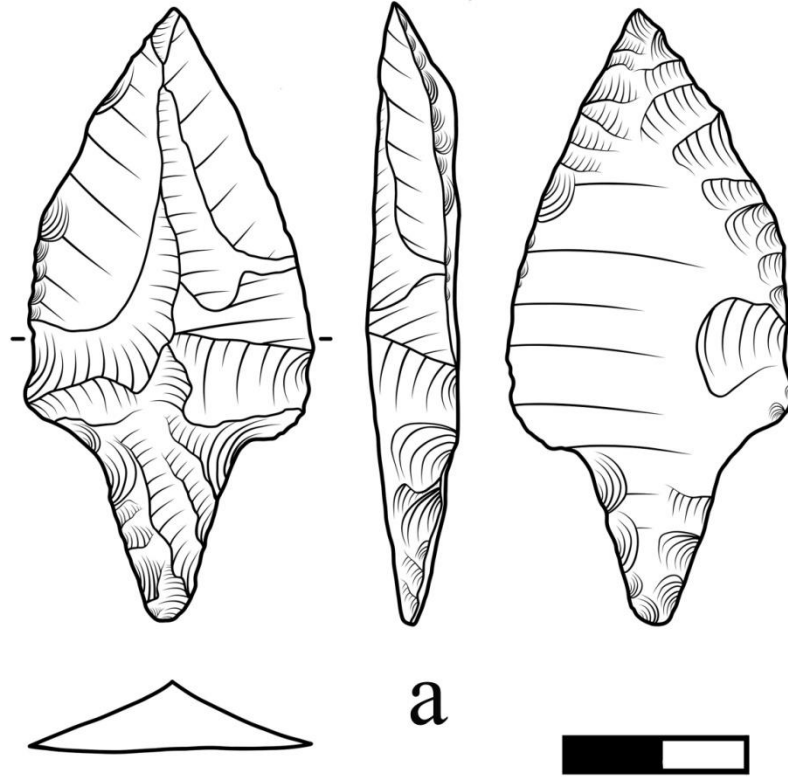

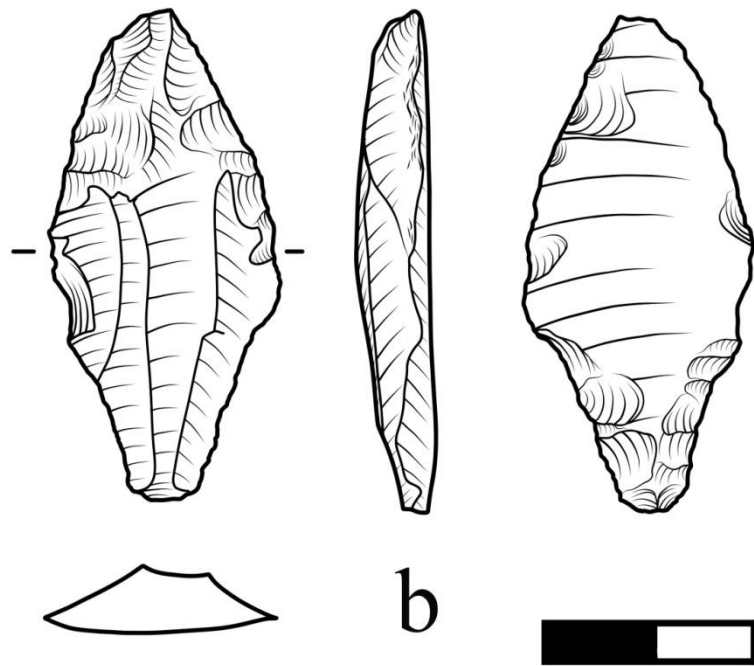
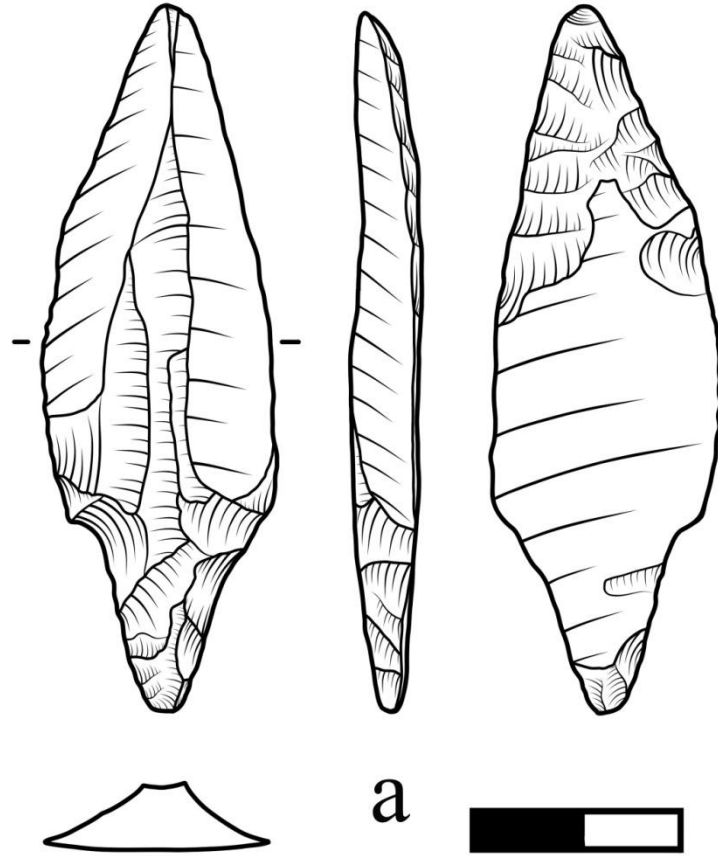
2cm

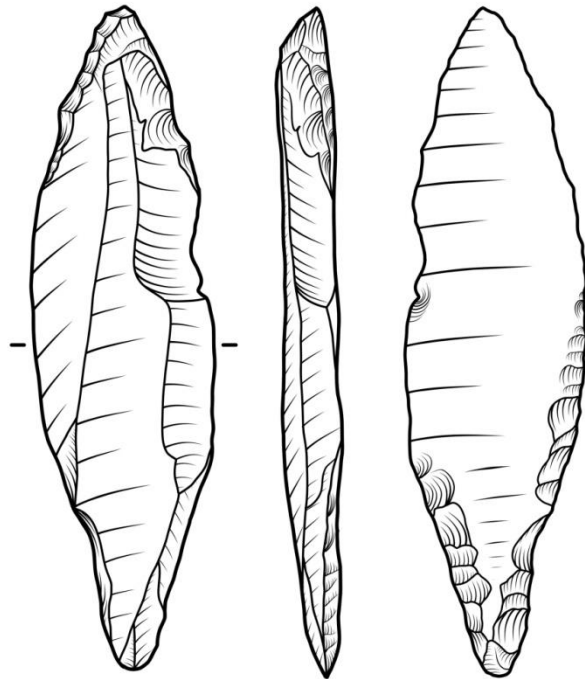

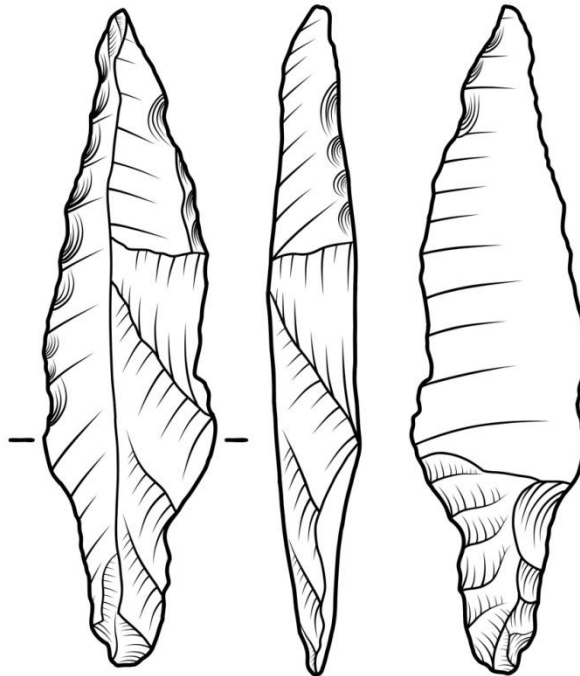

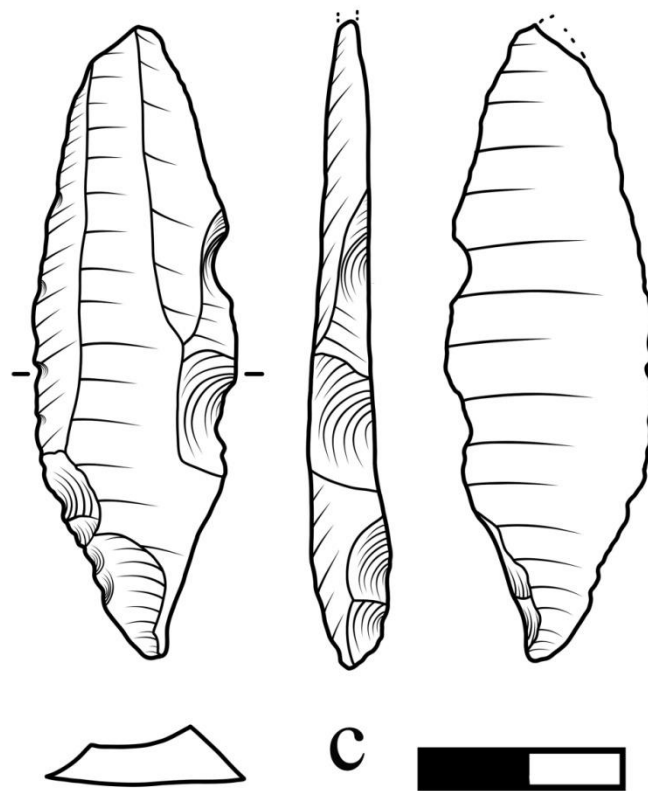
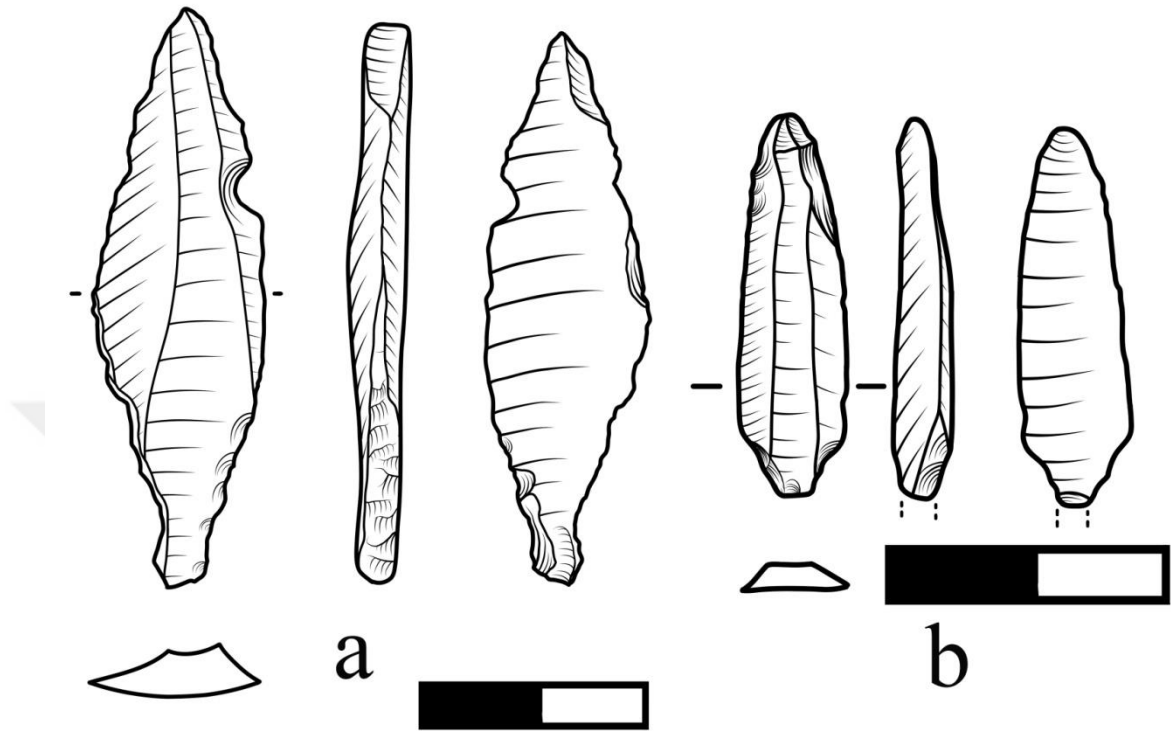
a

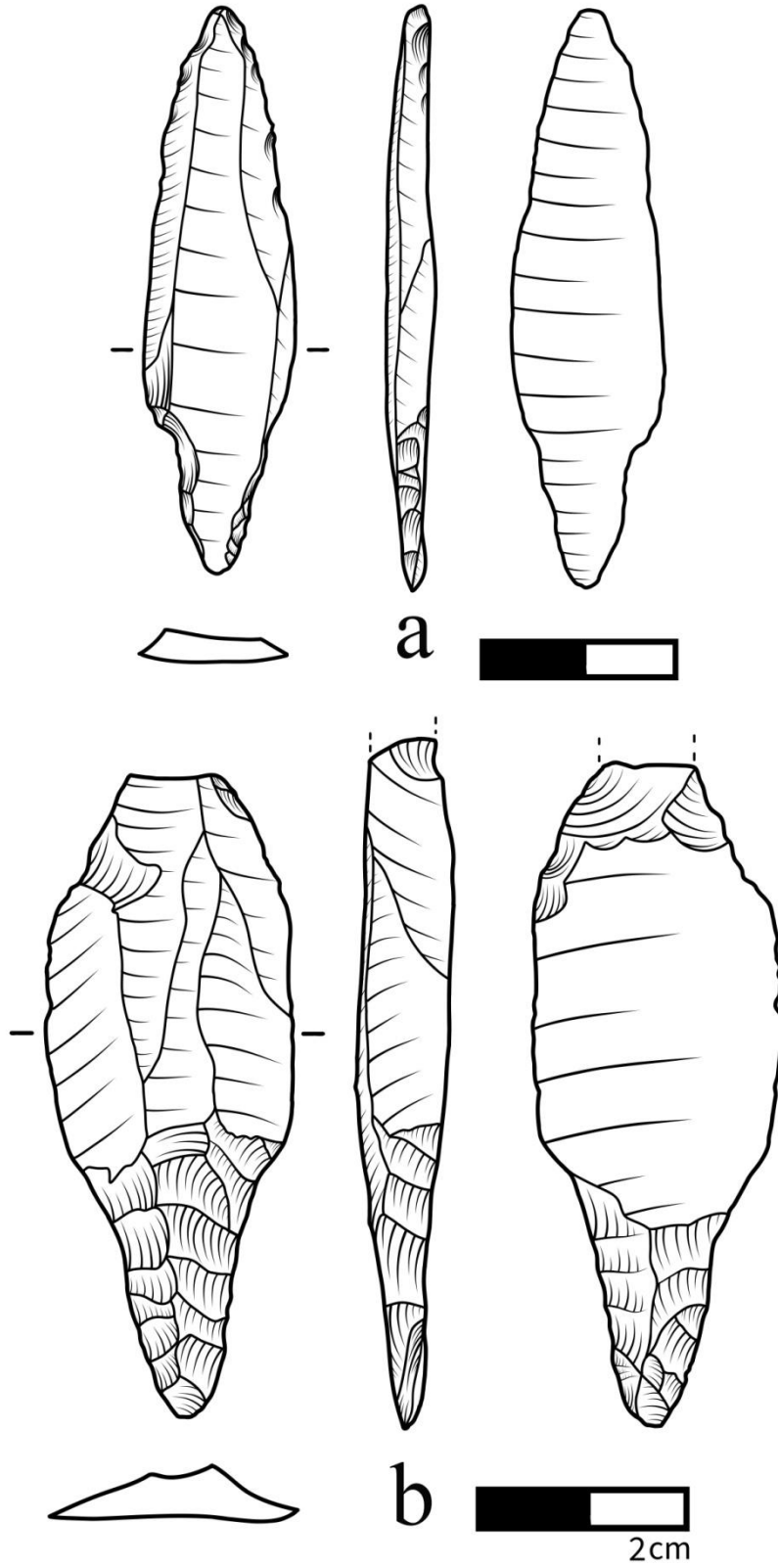

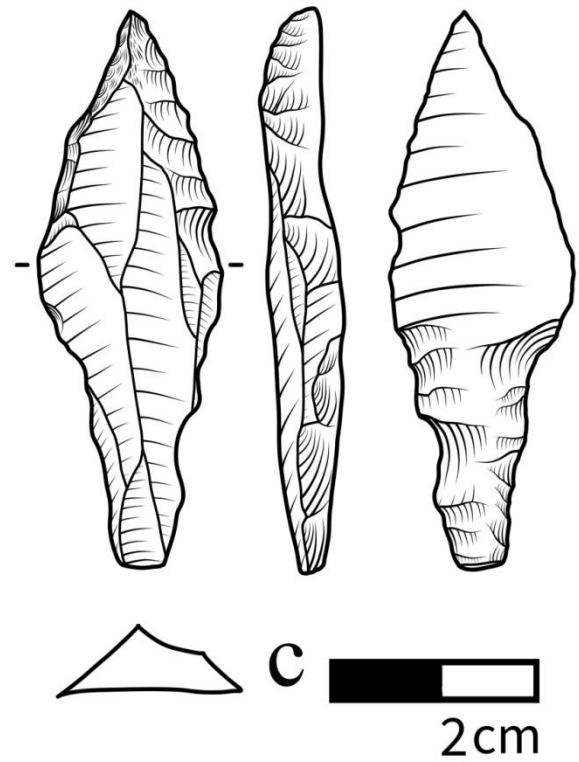
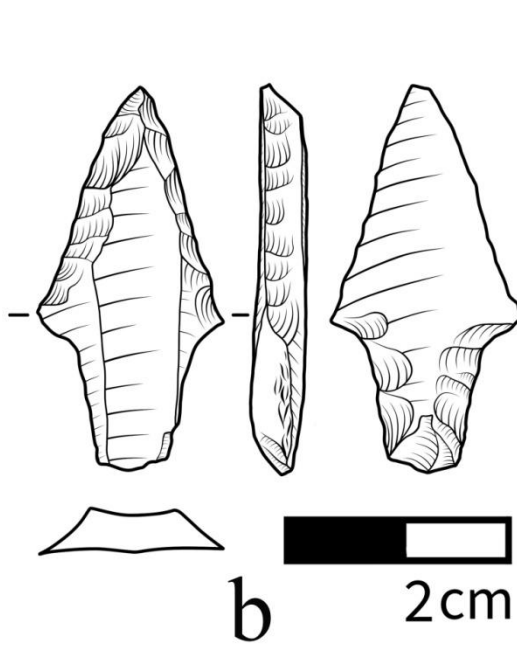
b

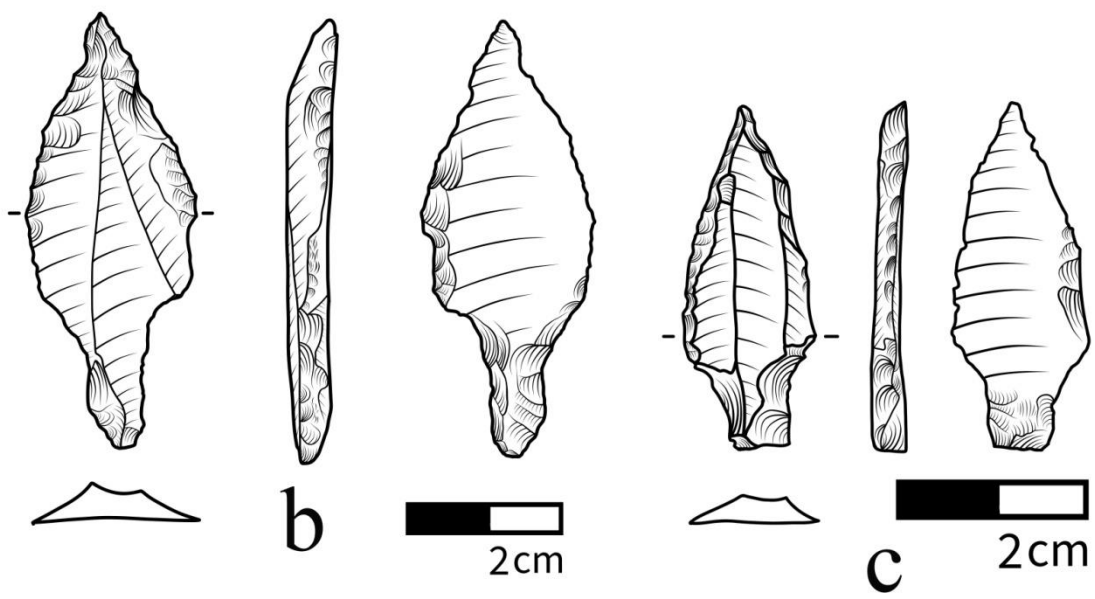
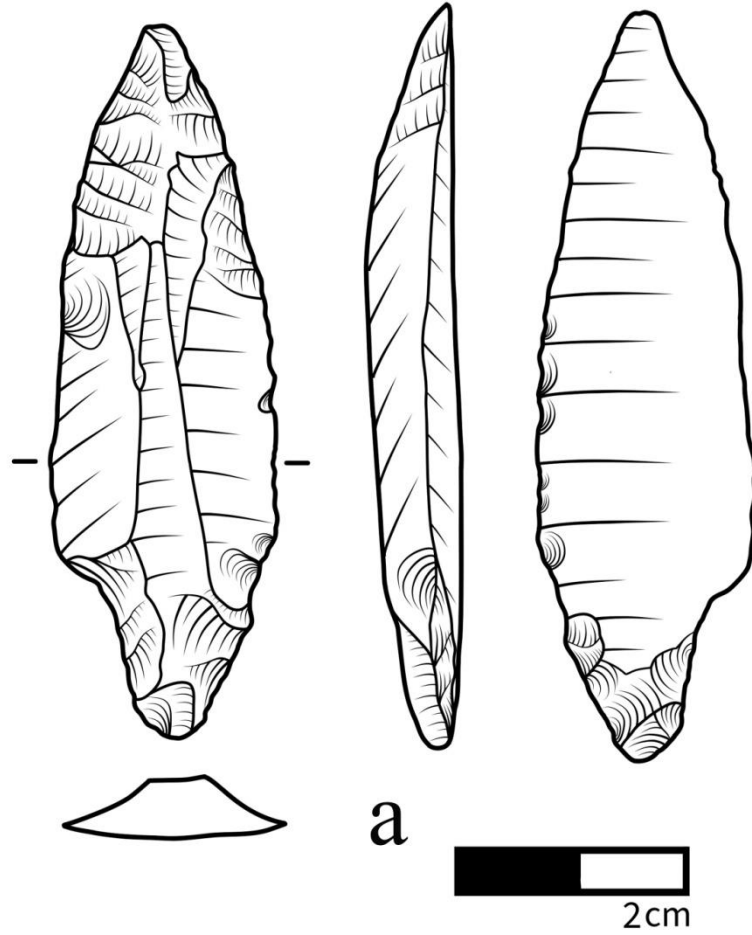

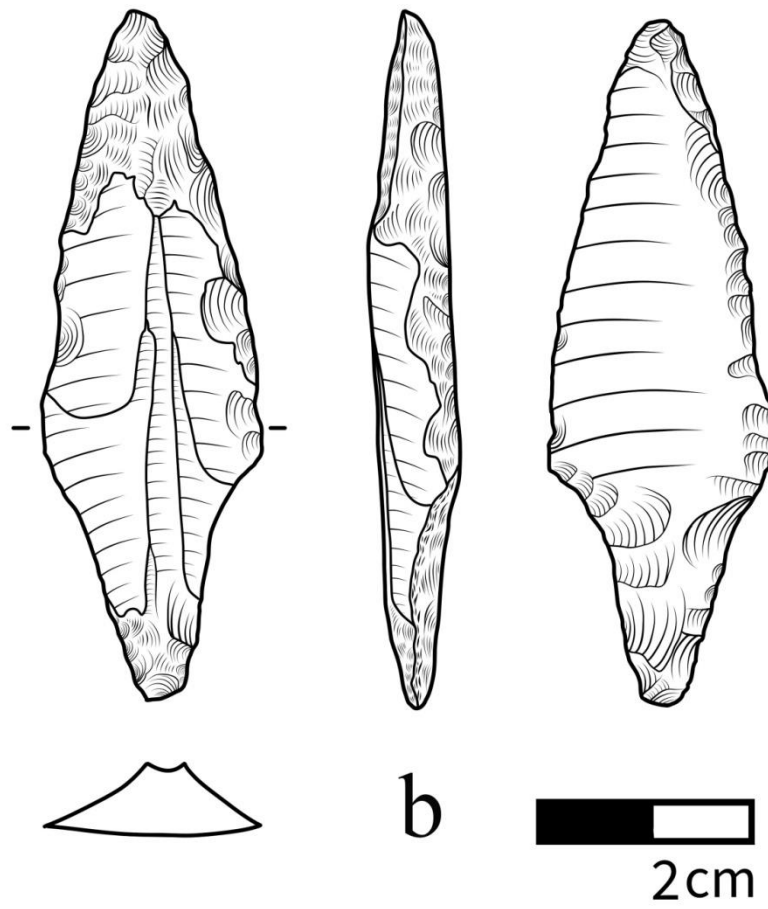
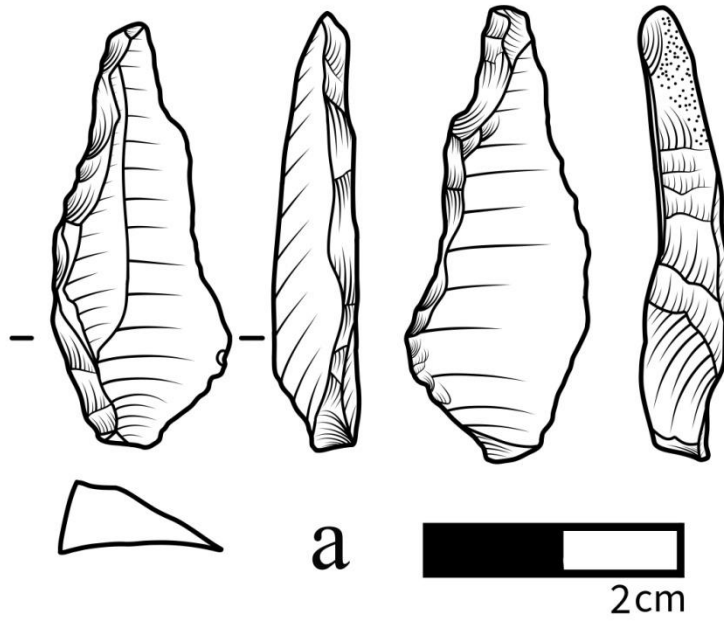
2cm

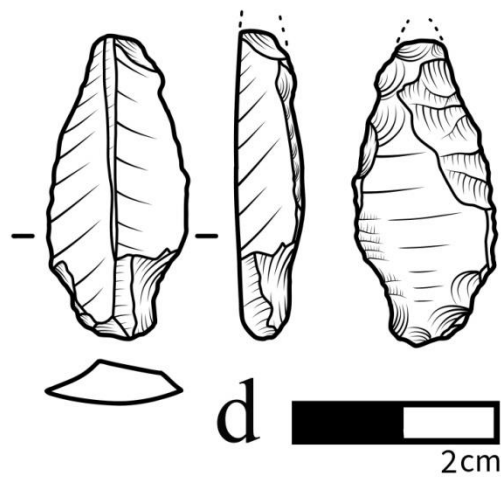
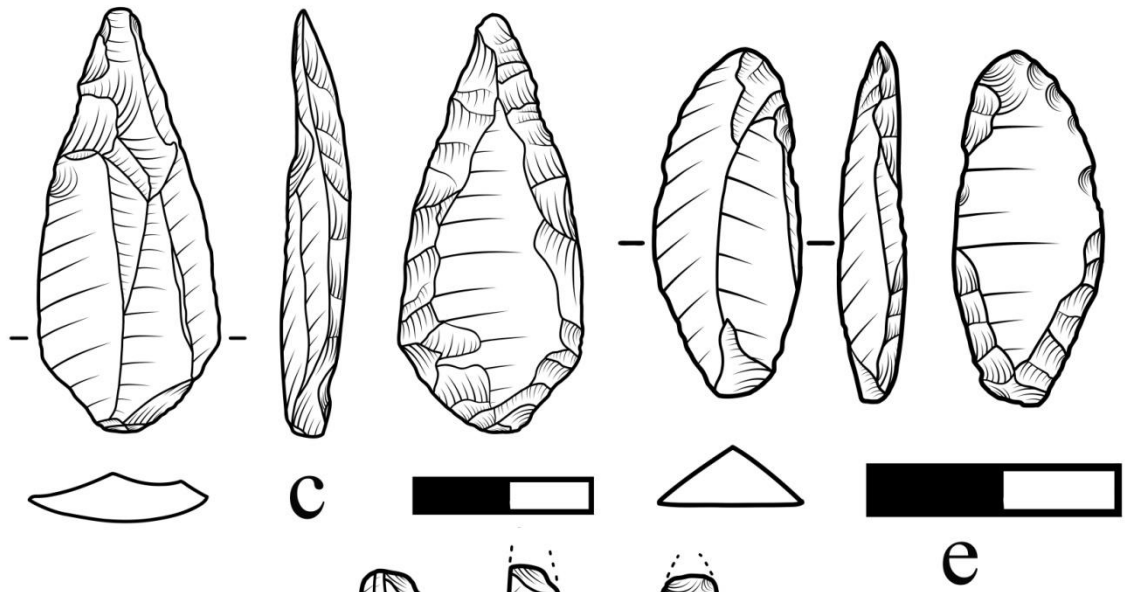
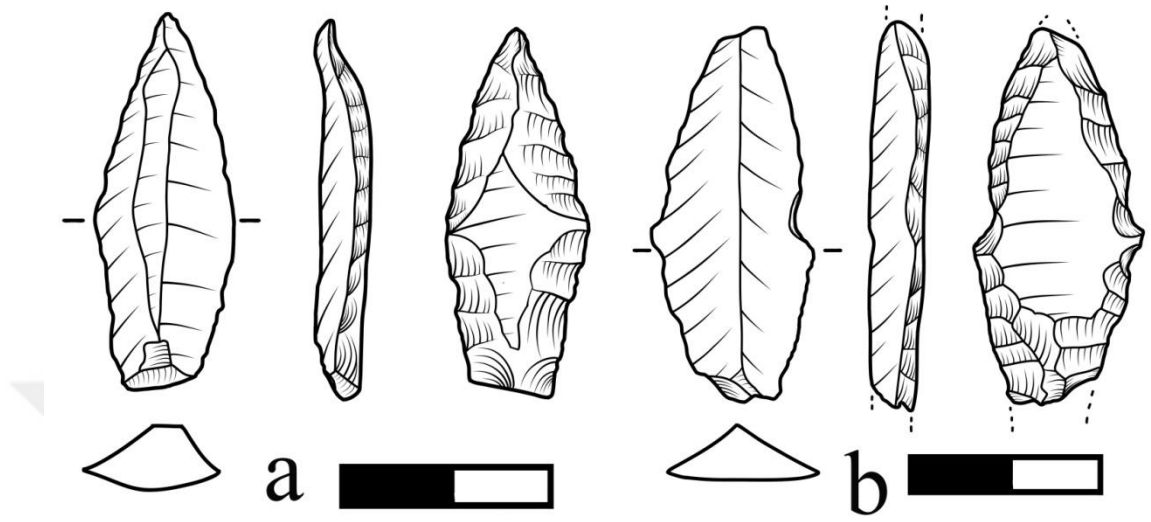

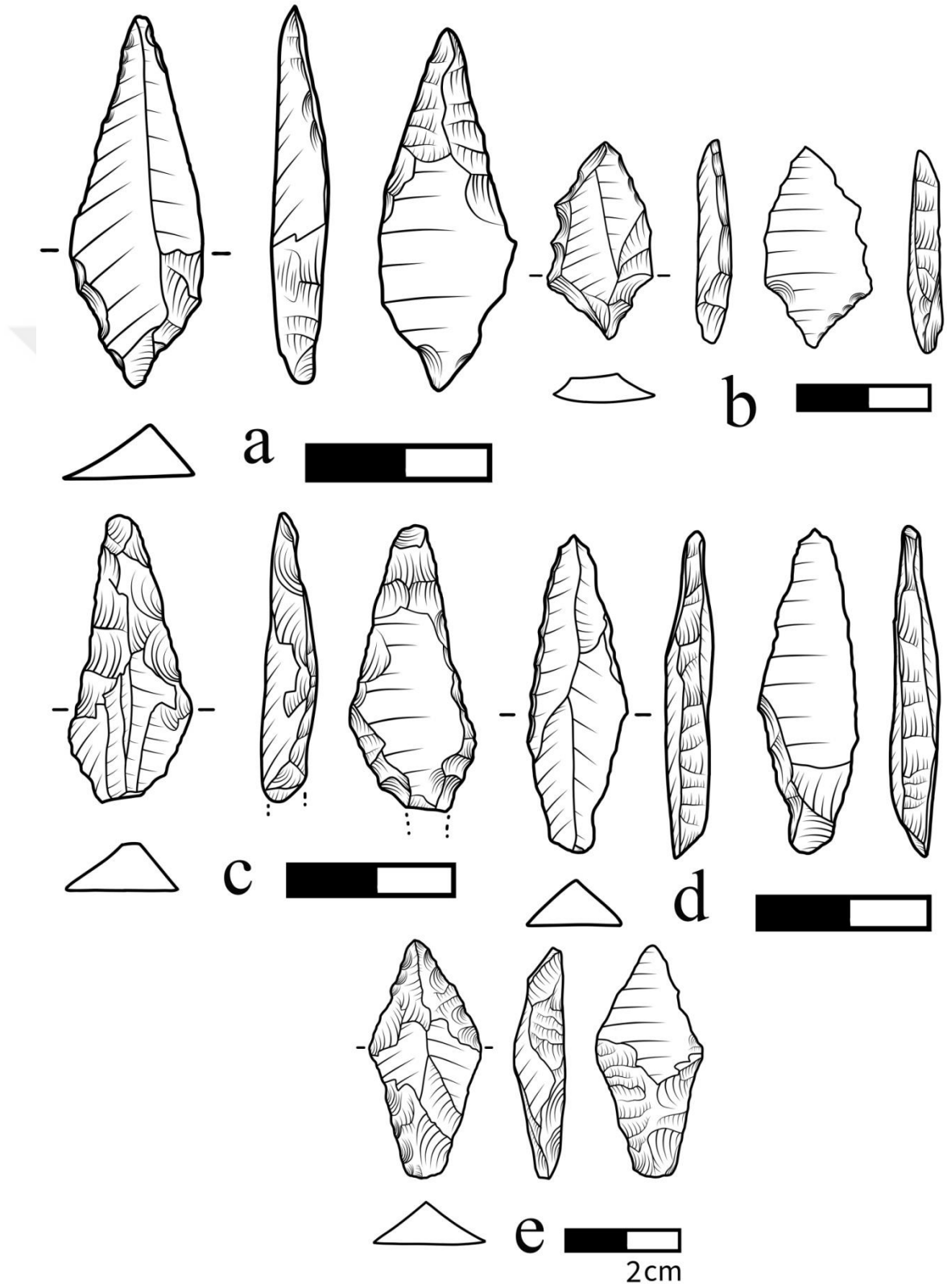

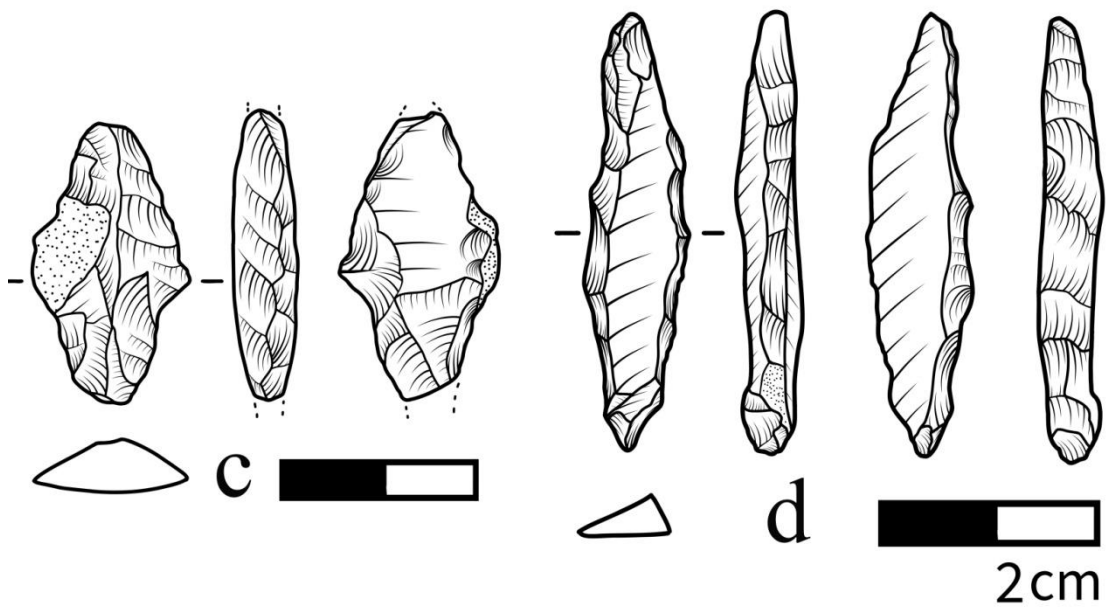
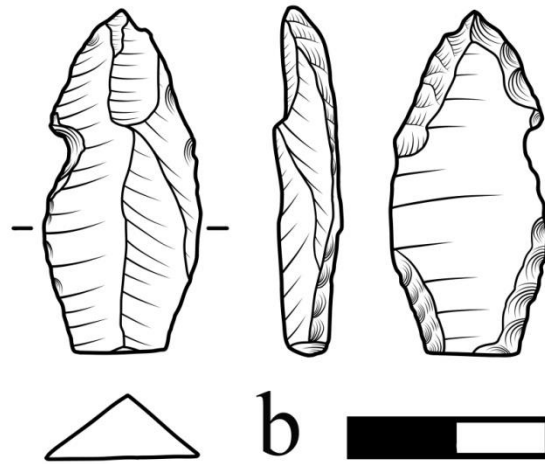
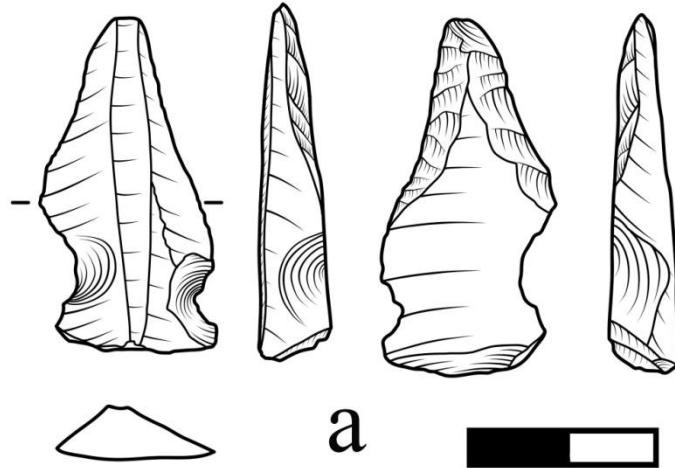

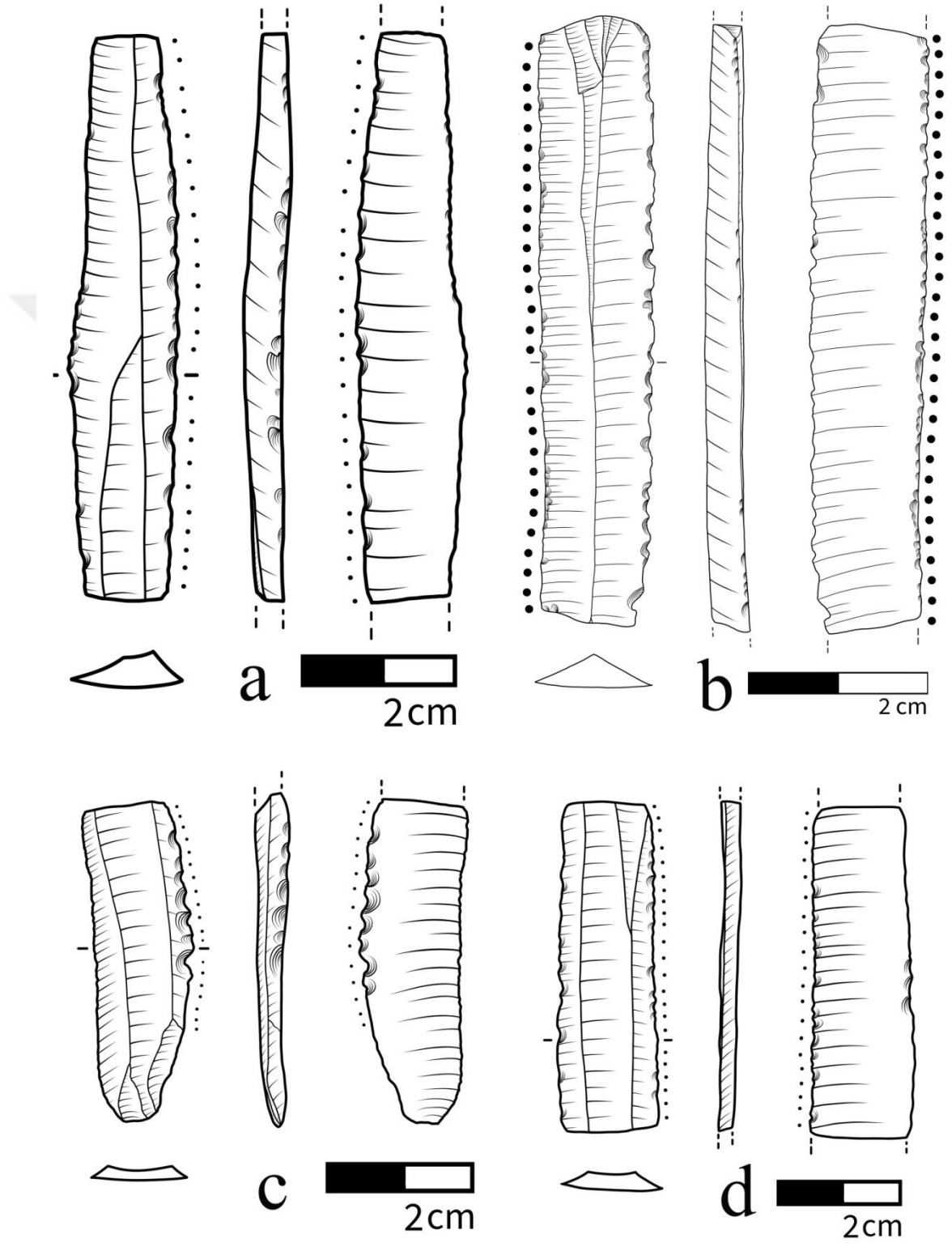

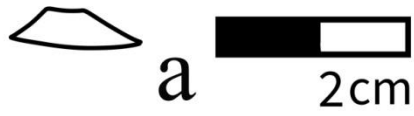
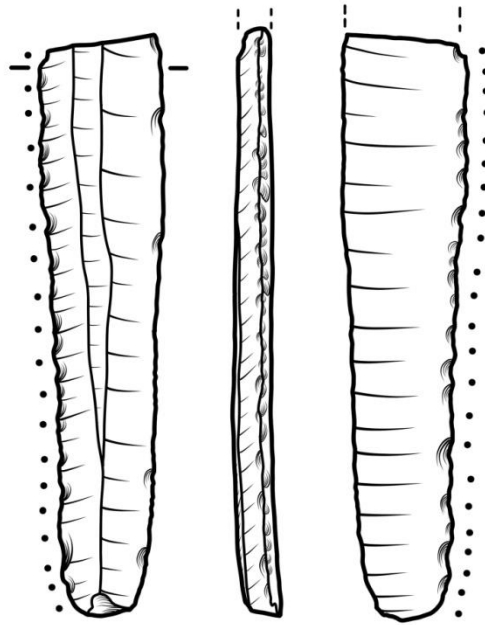

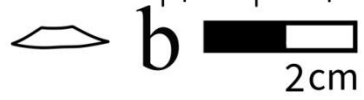
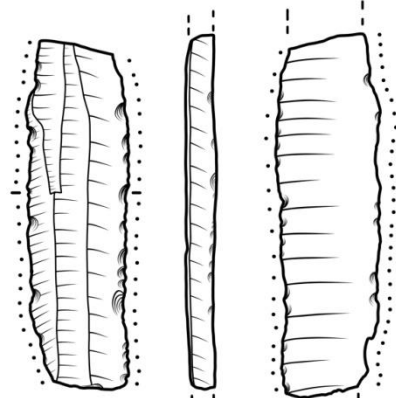

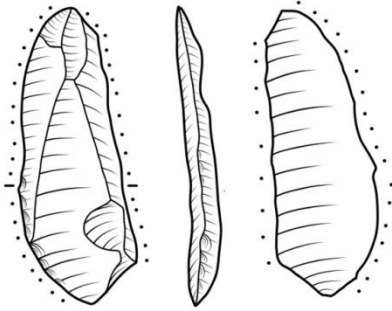
a

2cm

b

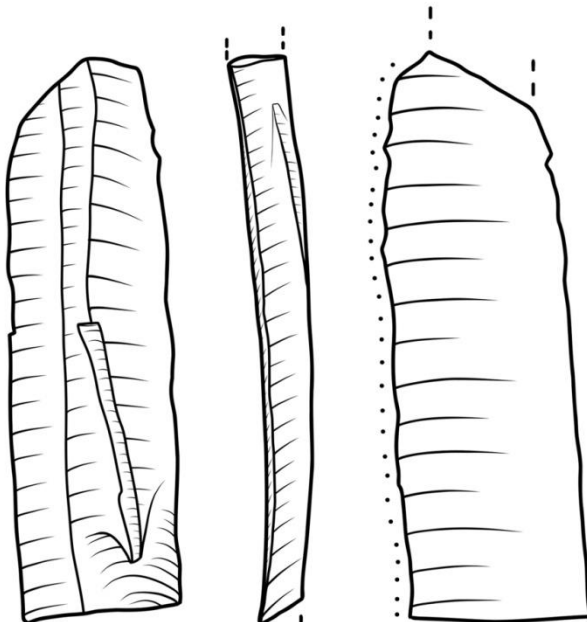
2cm

c

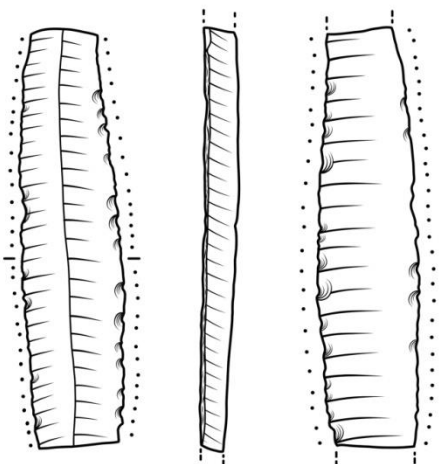
5 cm

d

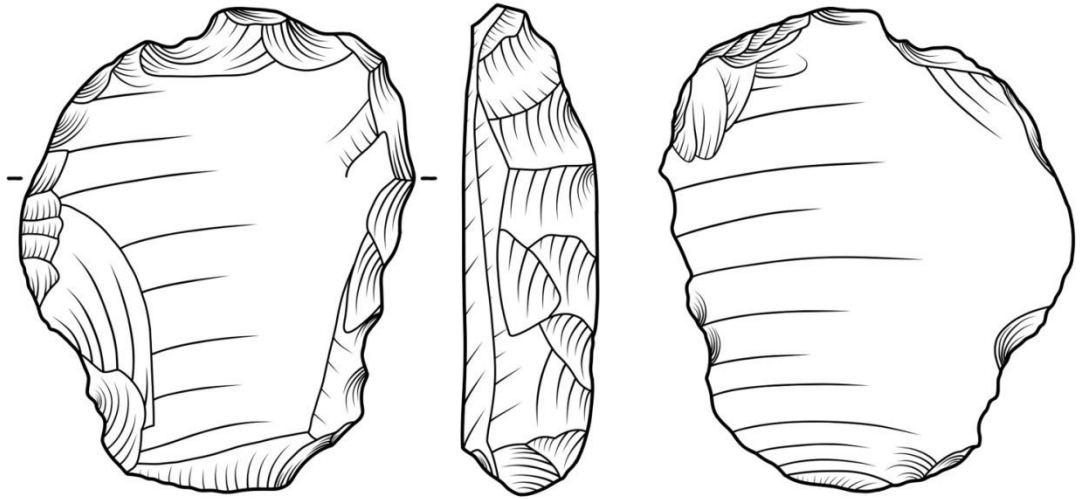
2cm

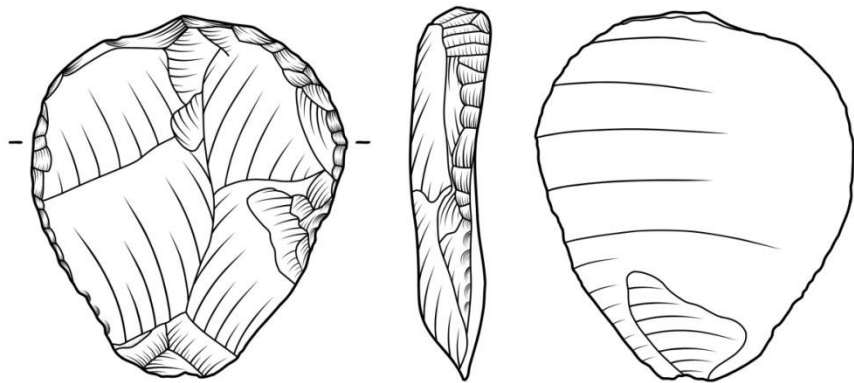
e

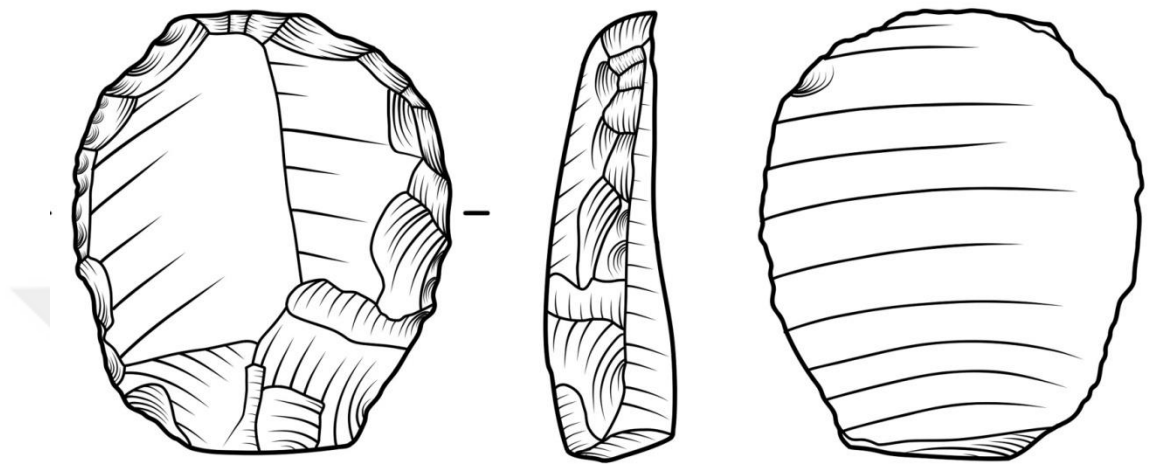
5 cm

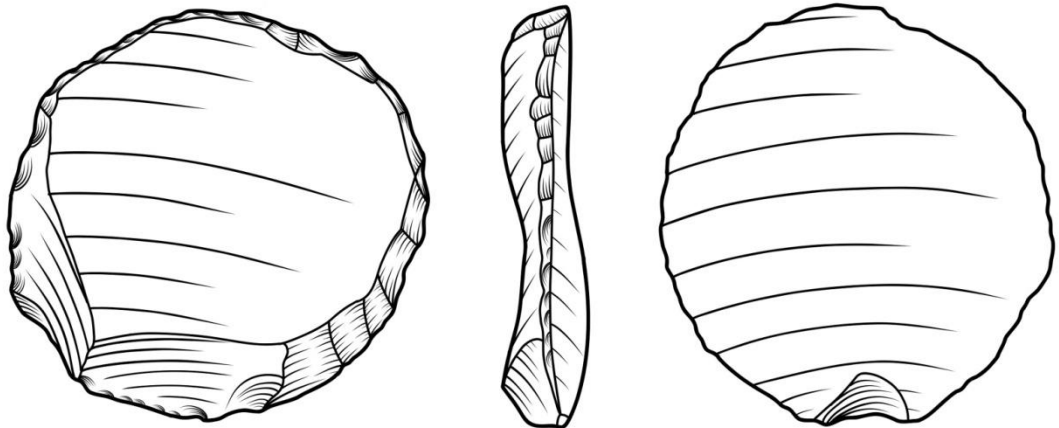
a

b

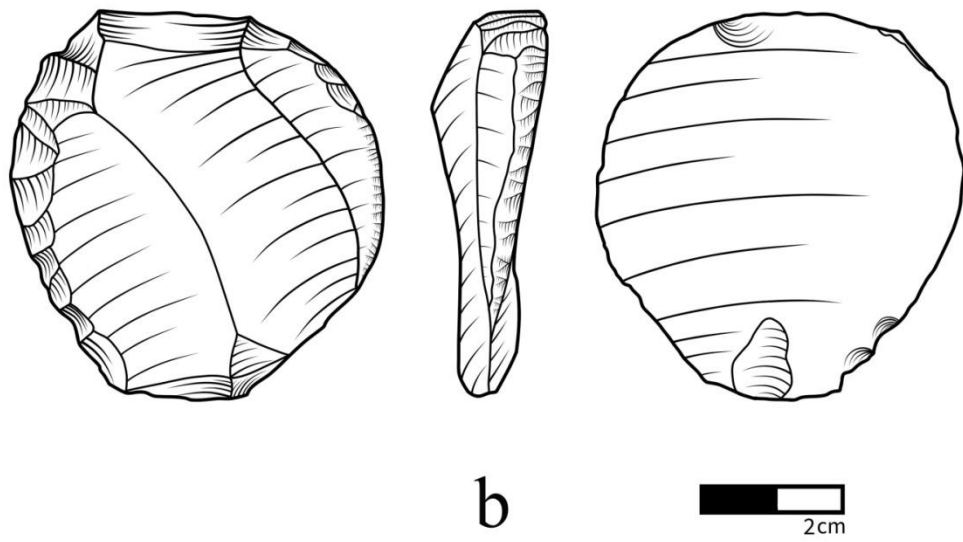
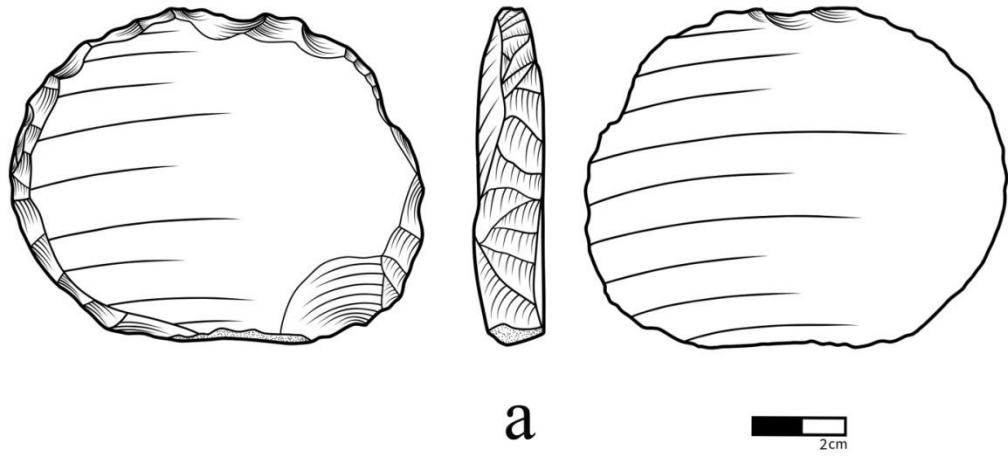

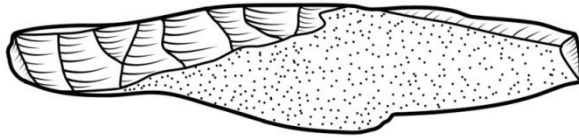
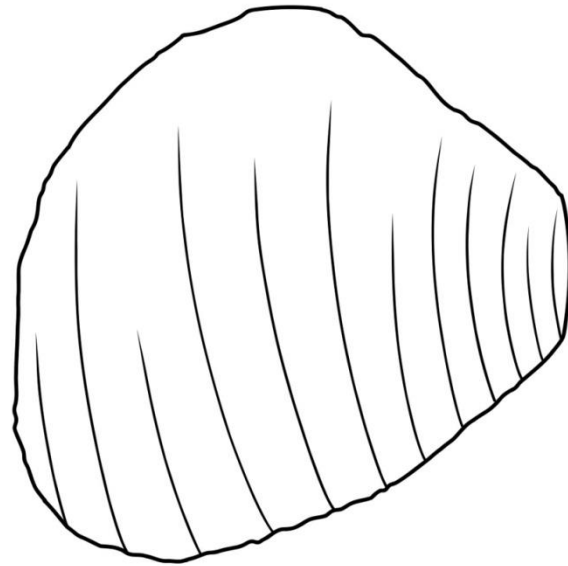
a

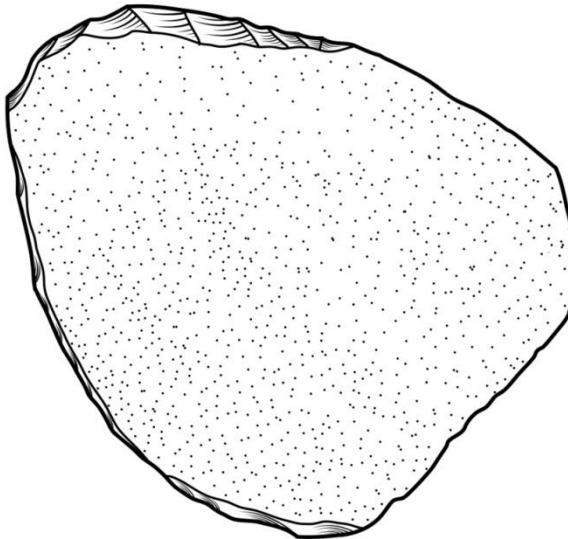
b

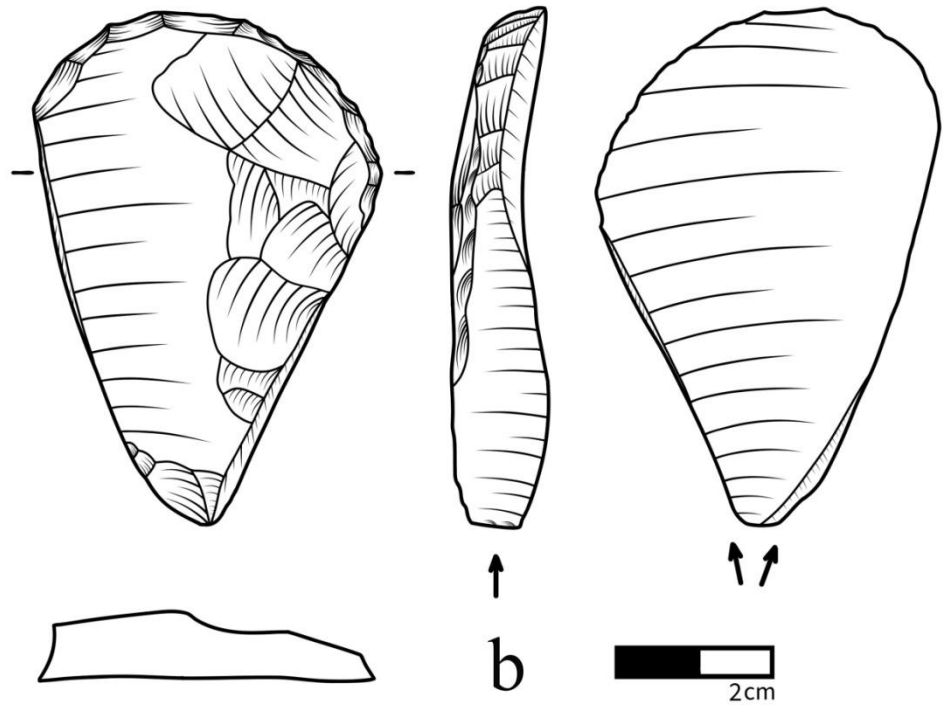
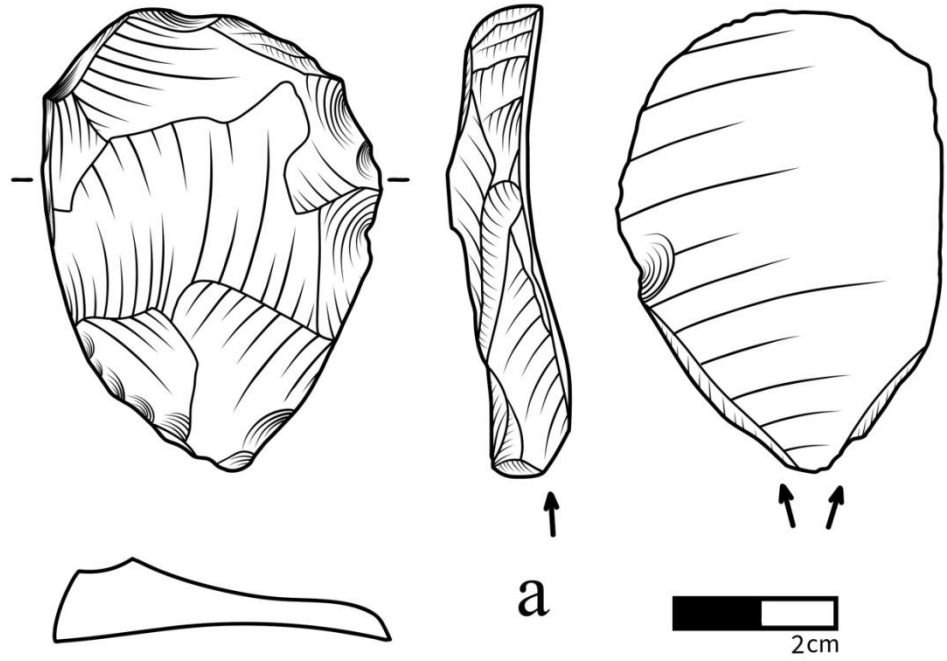

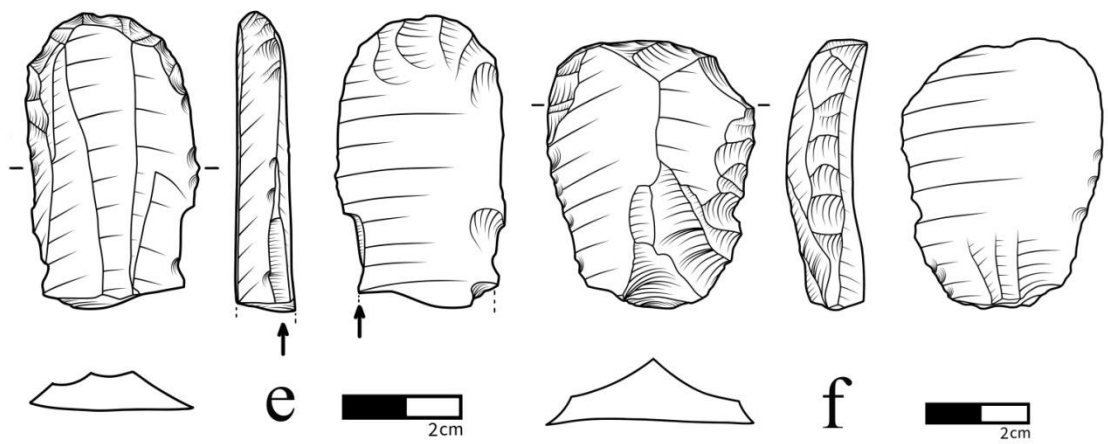
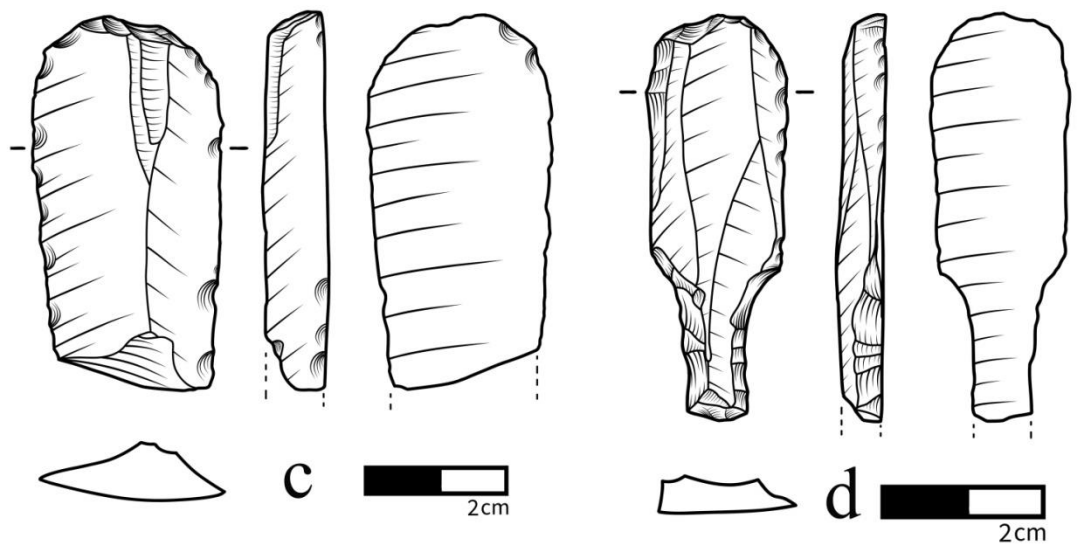
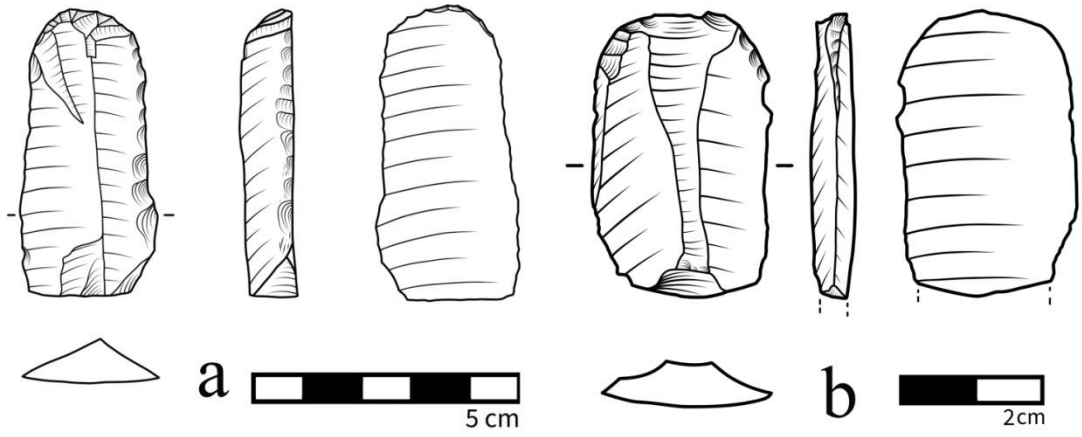

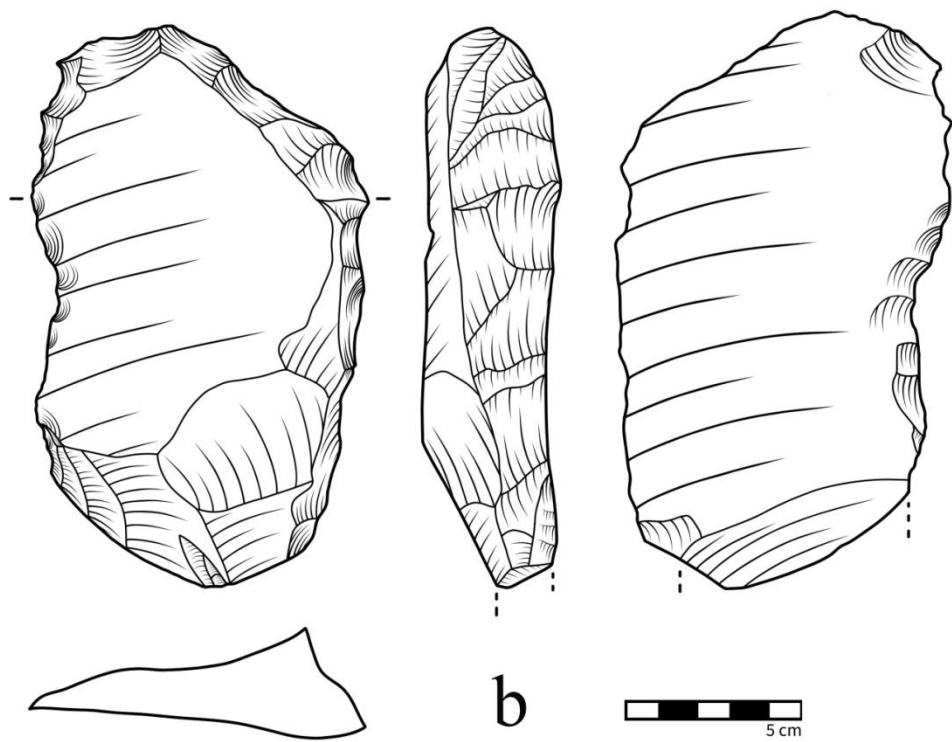
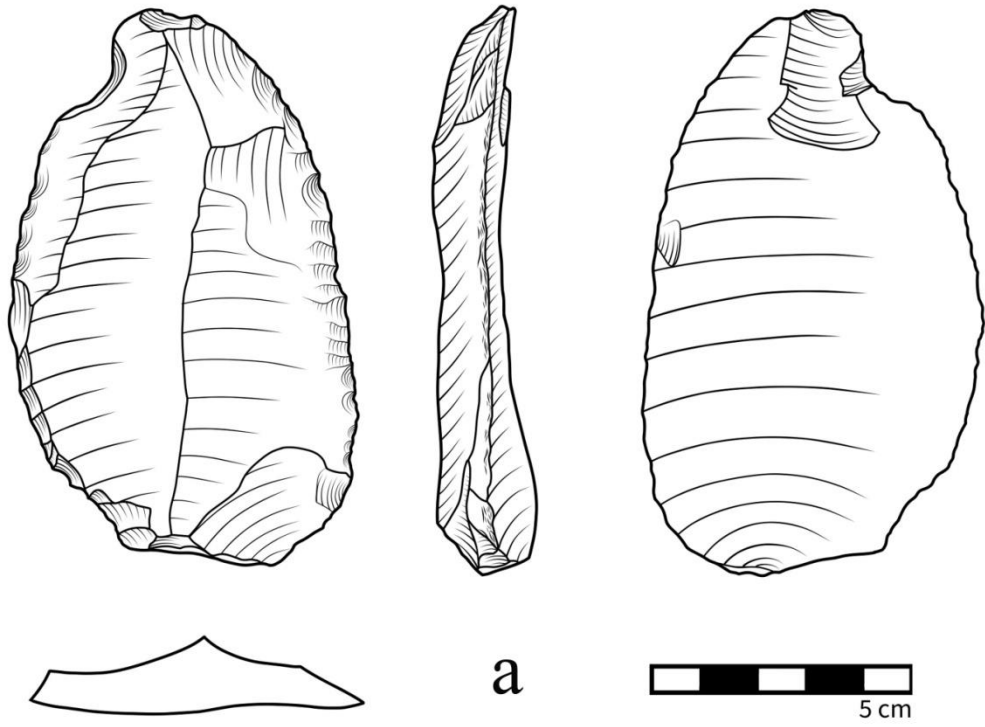

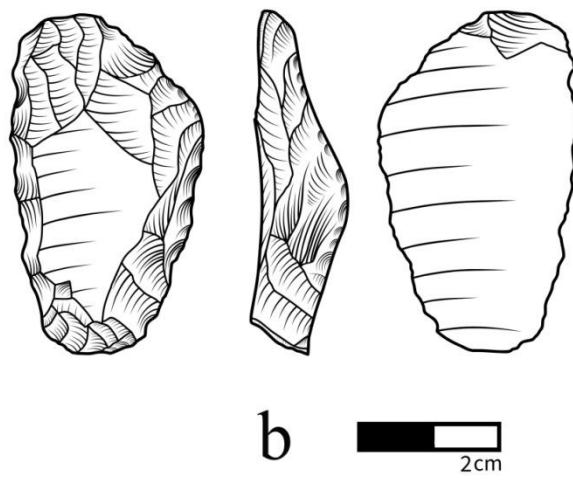
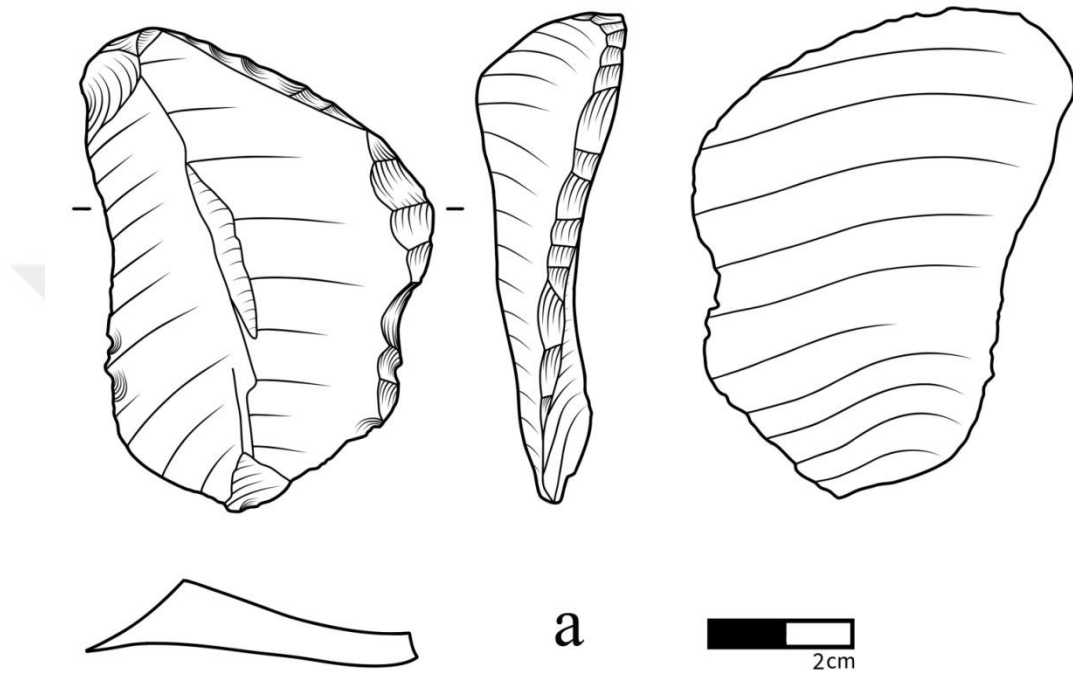
a

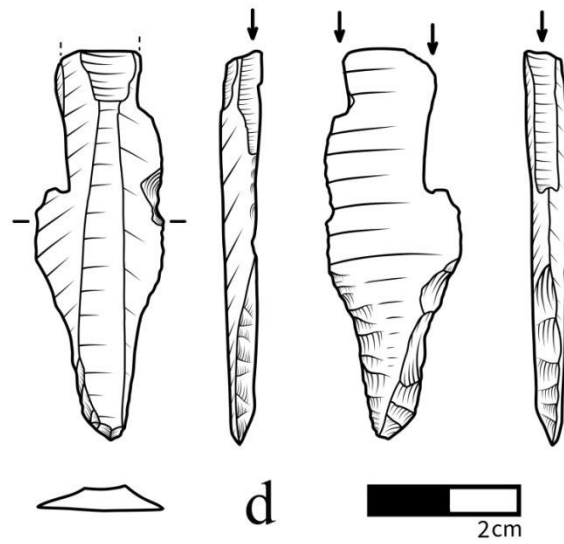
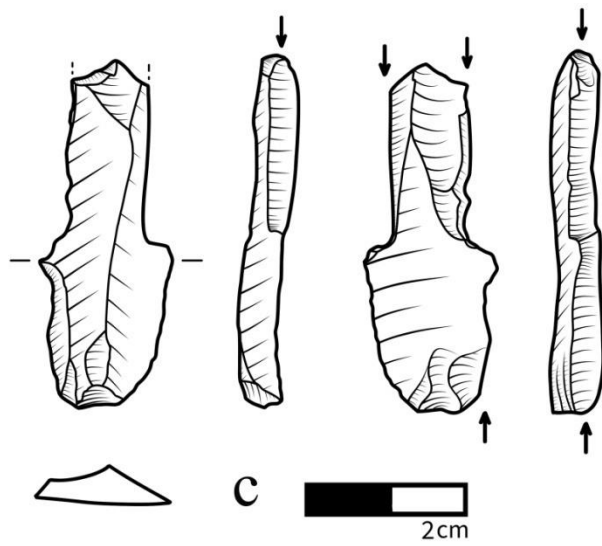
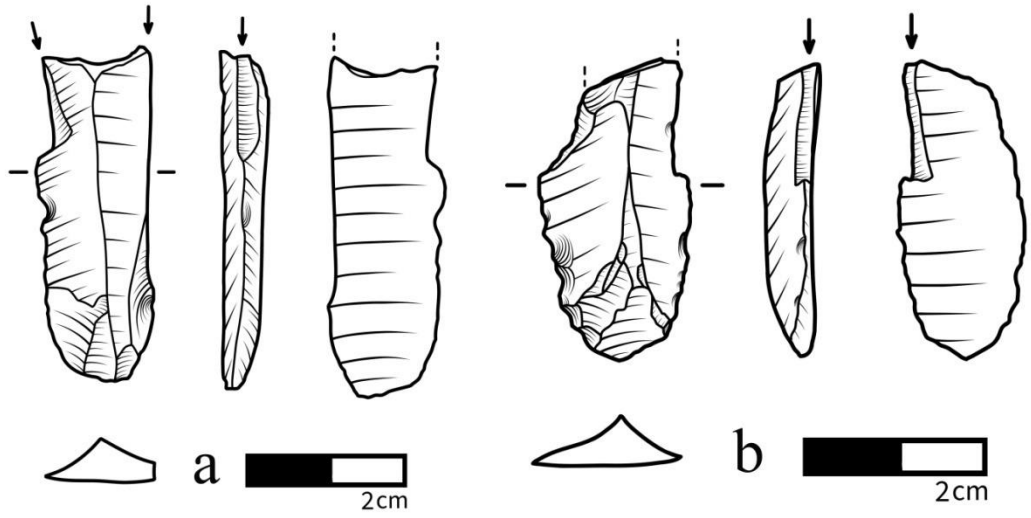

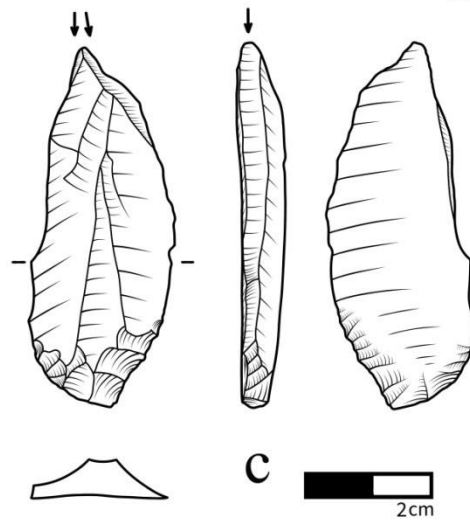
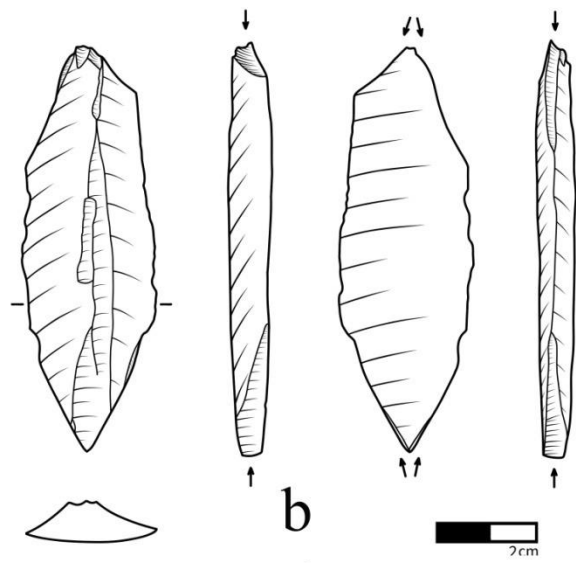
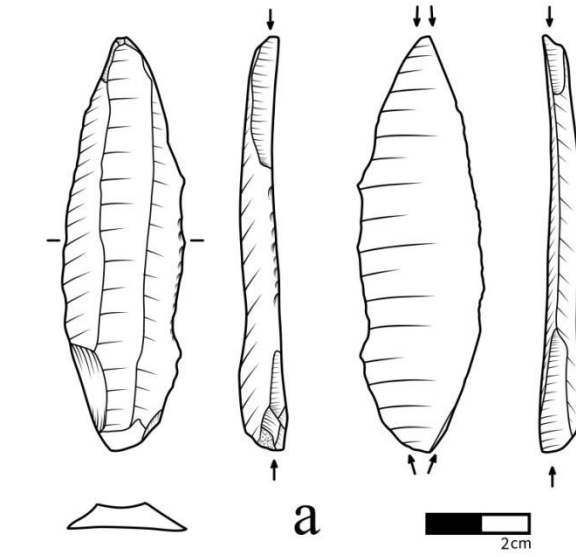

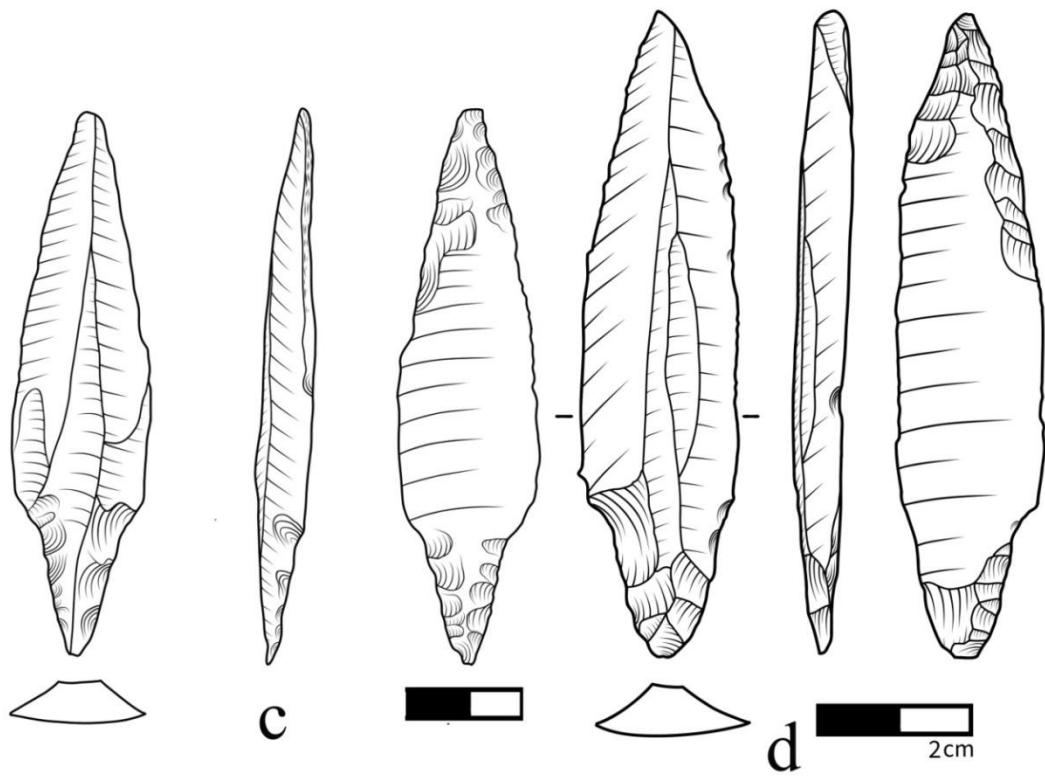
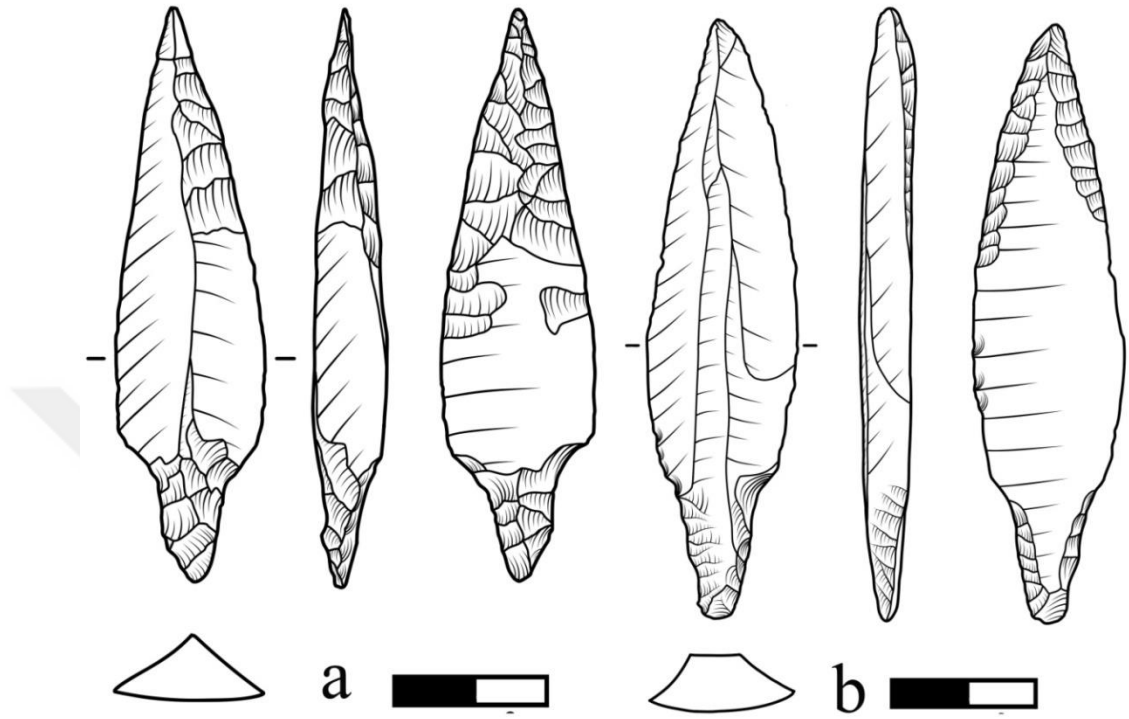

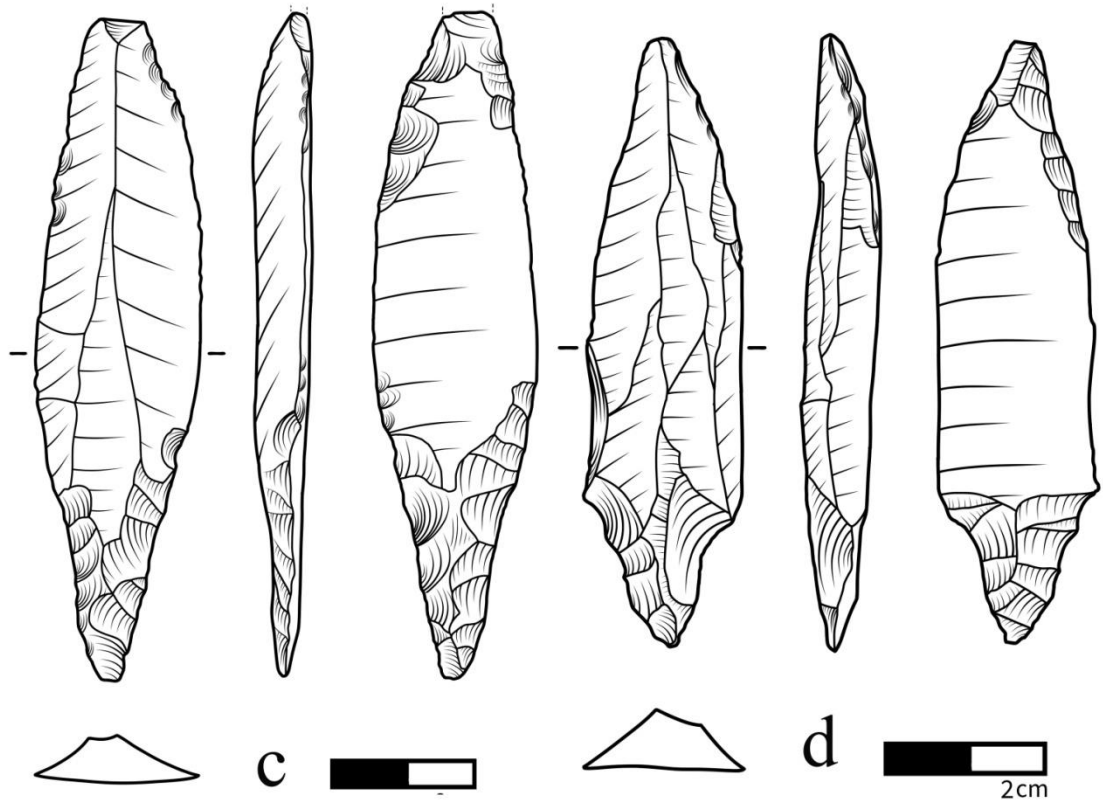
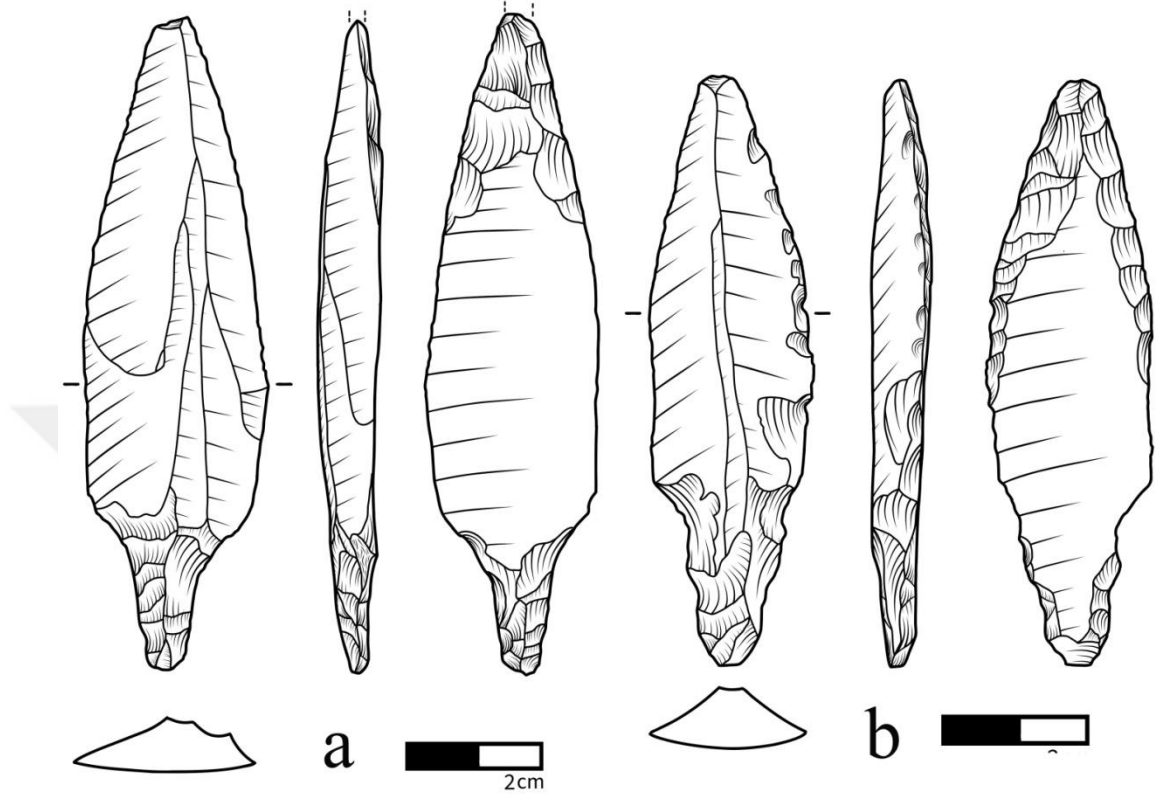

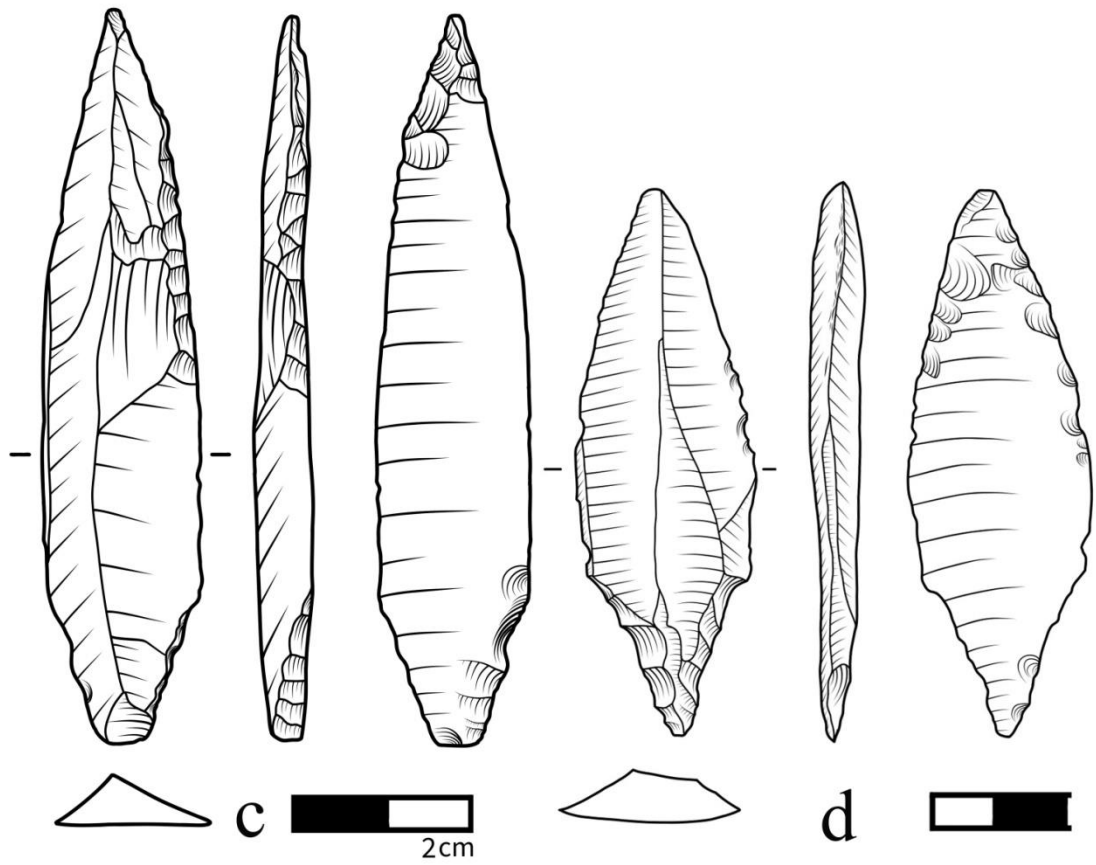
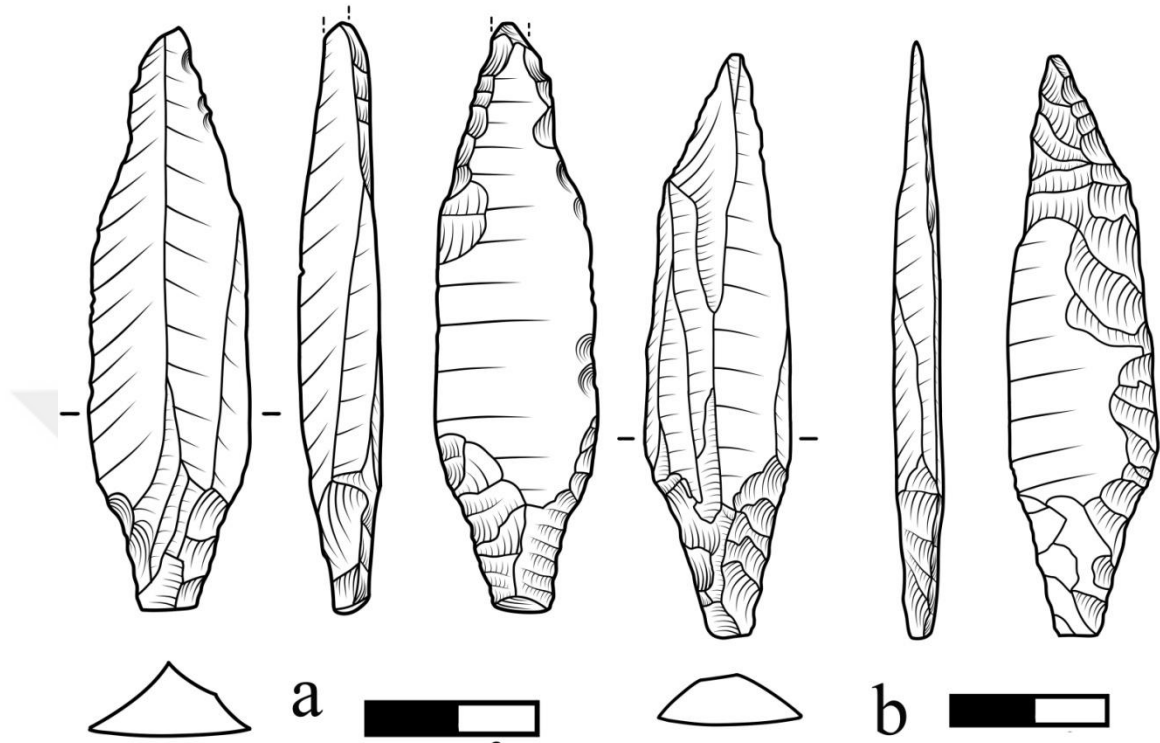

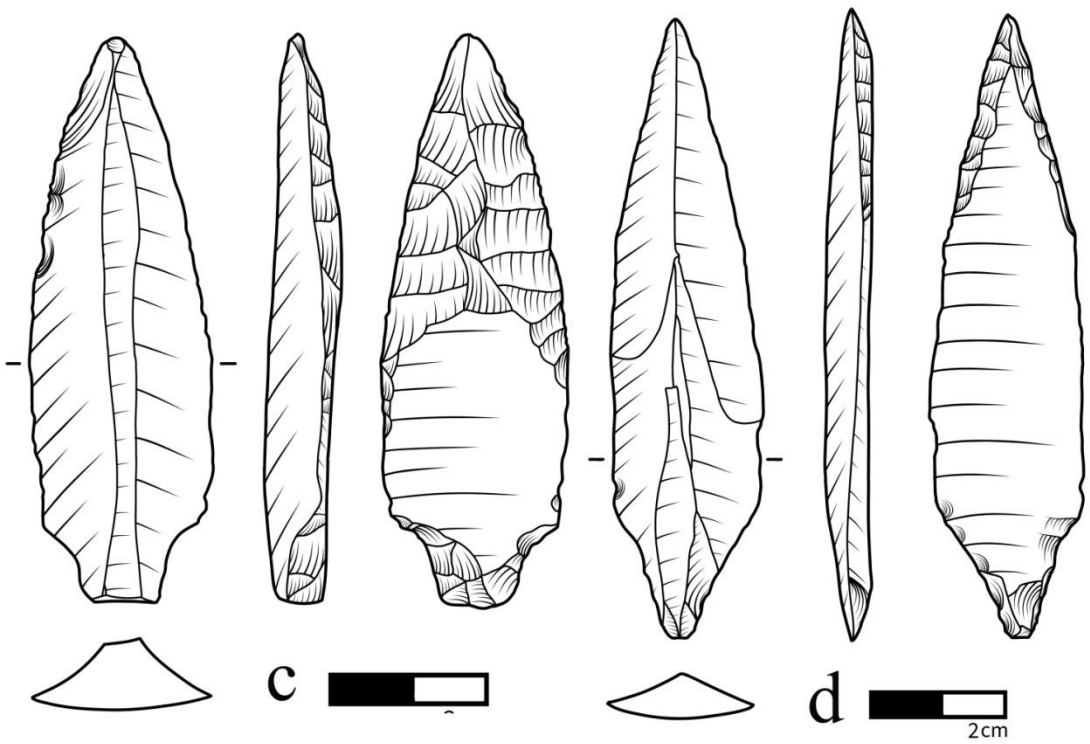
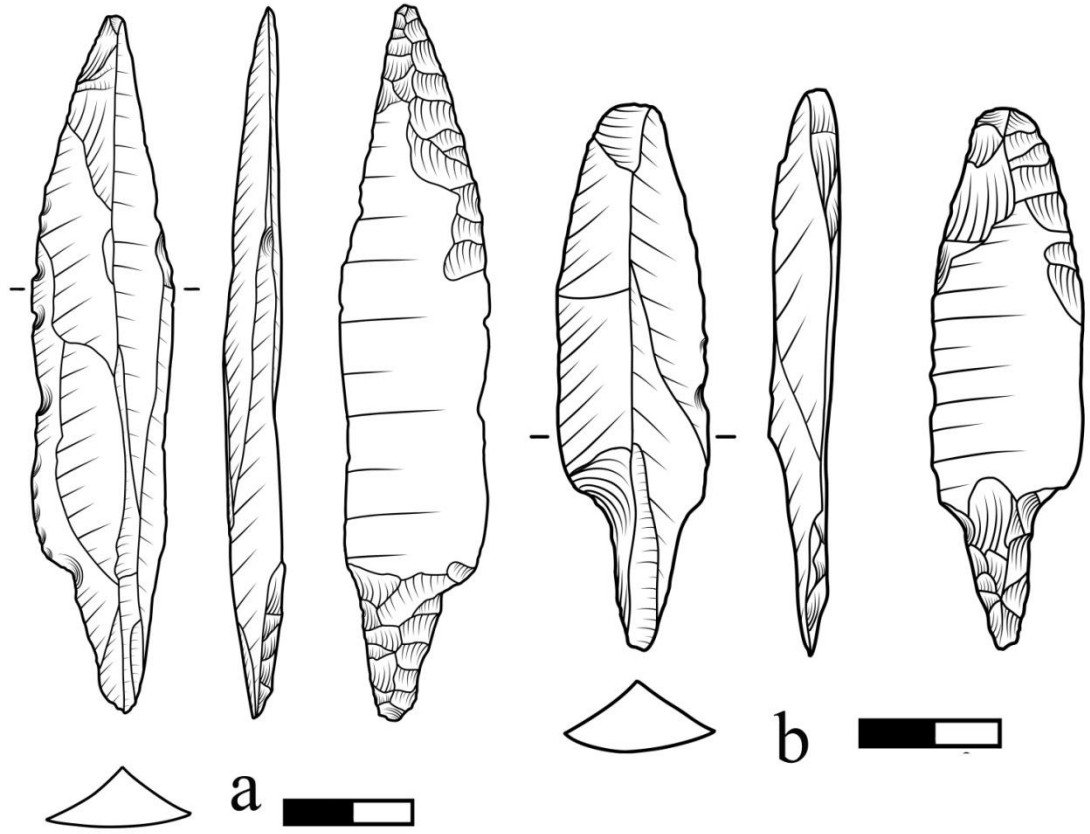

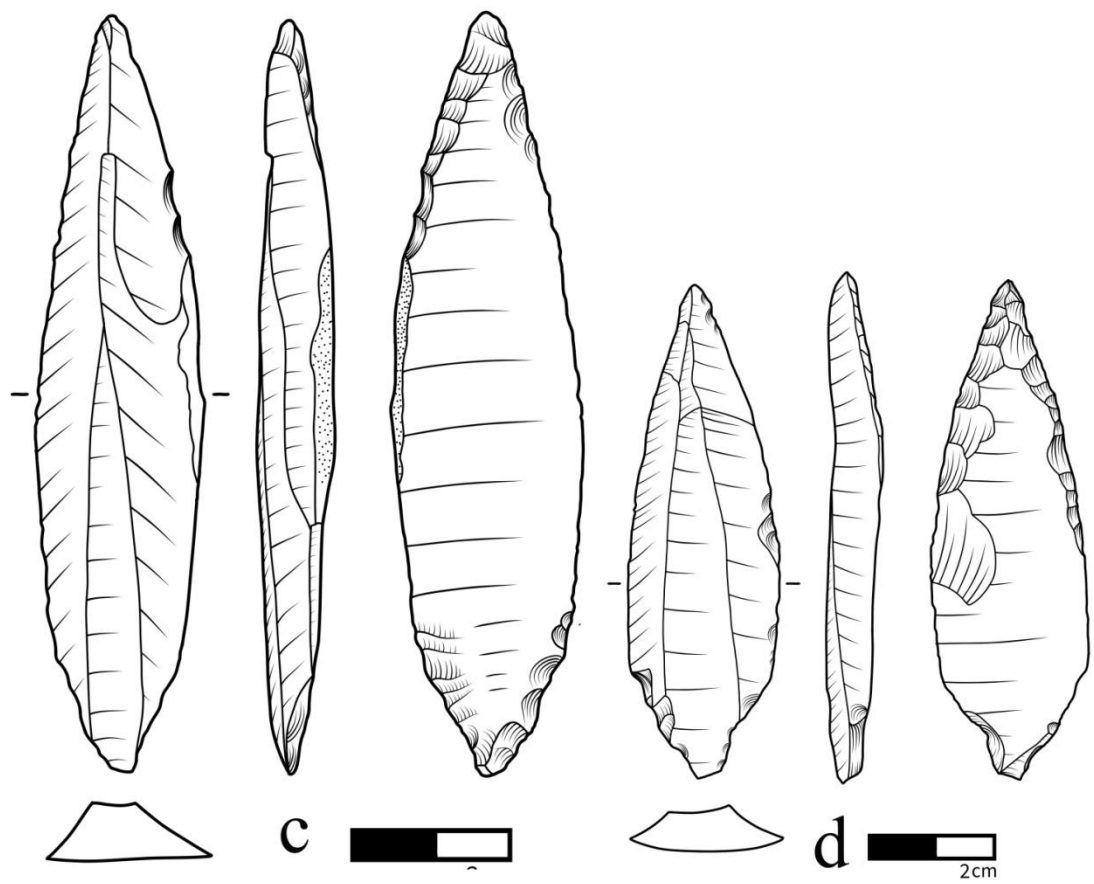
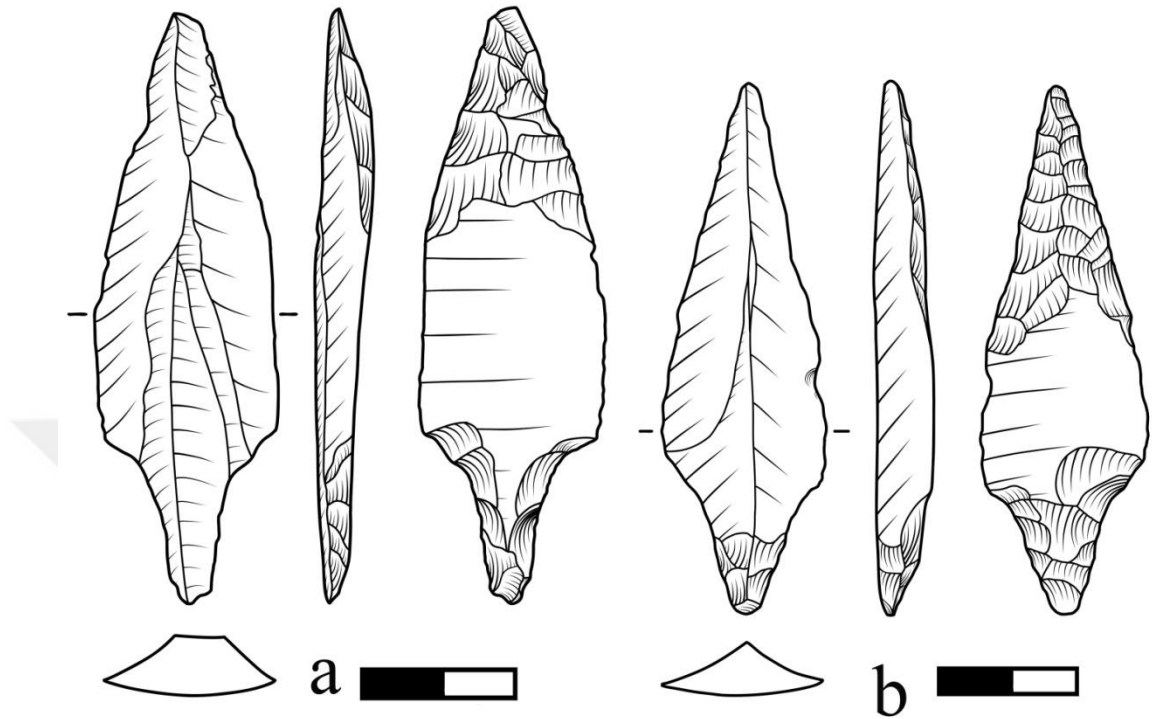

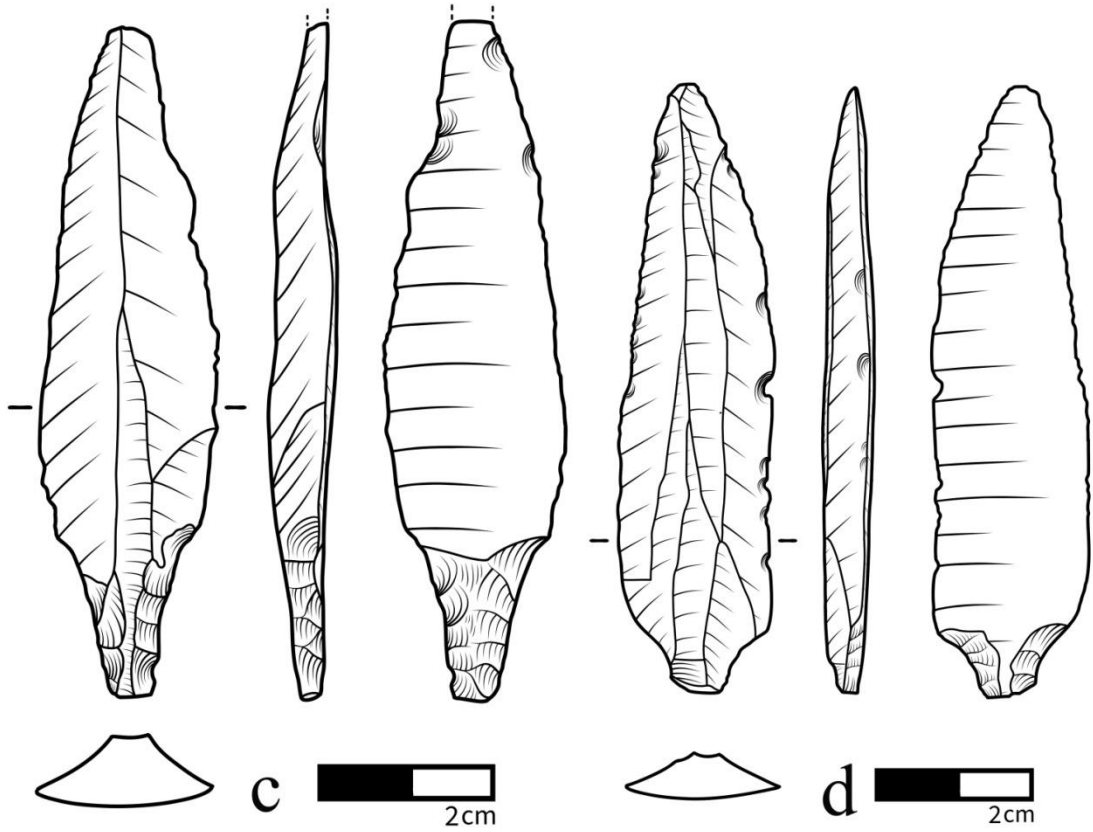
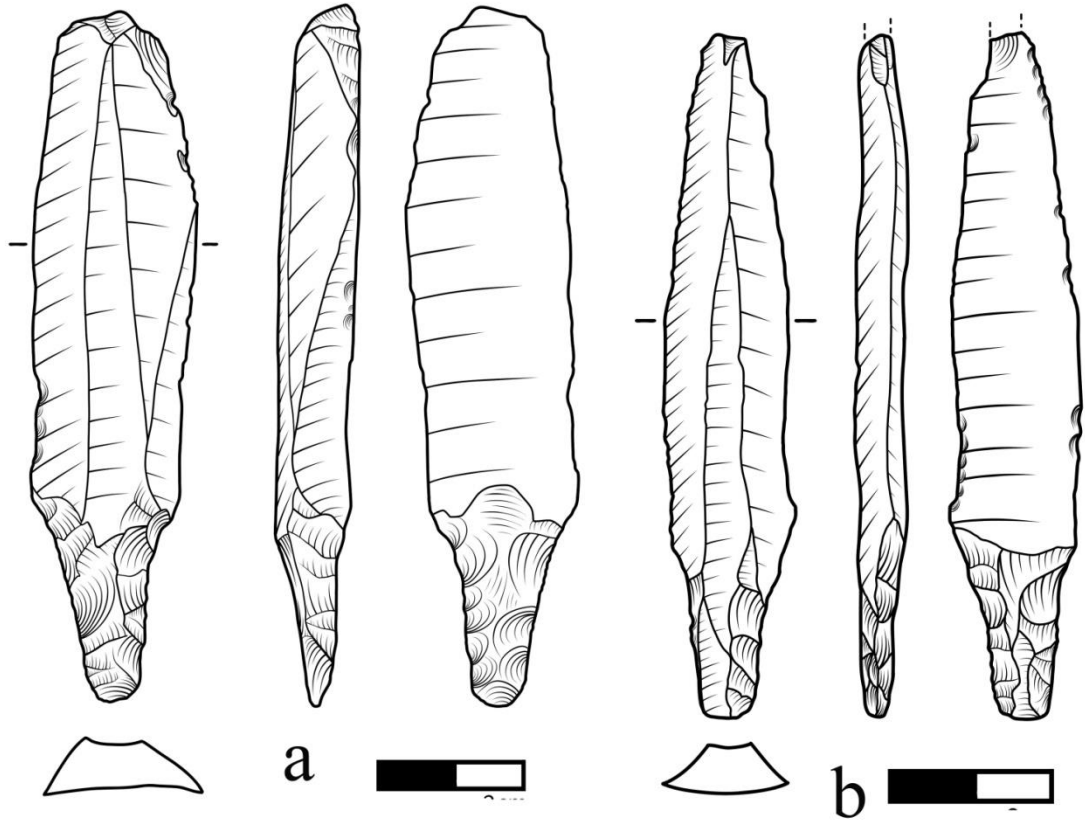

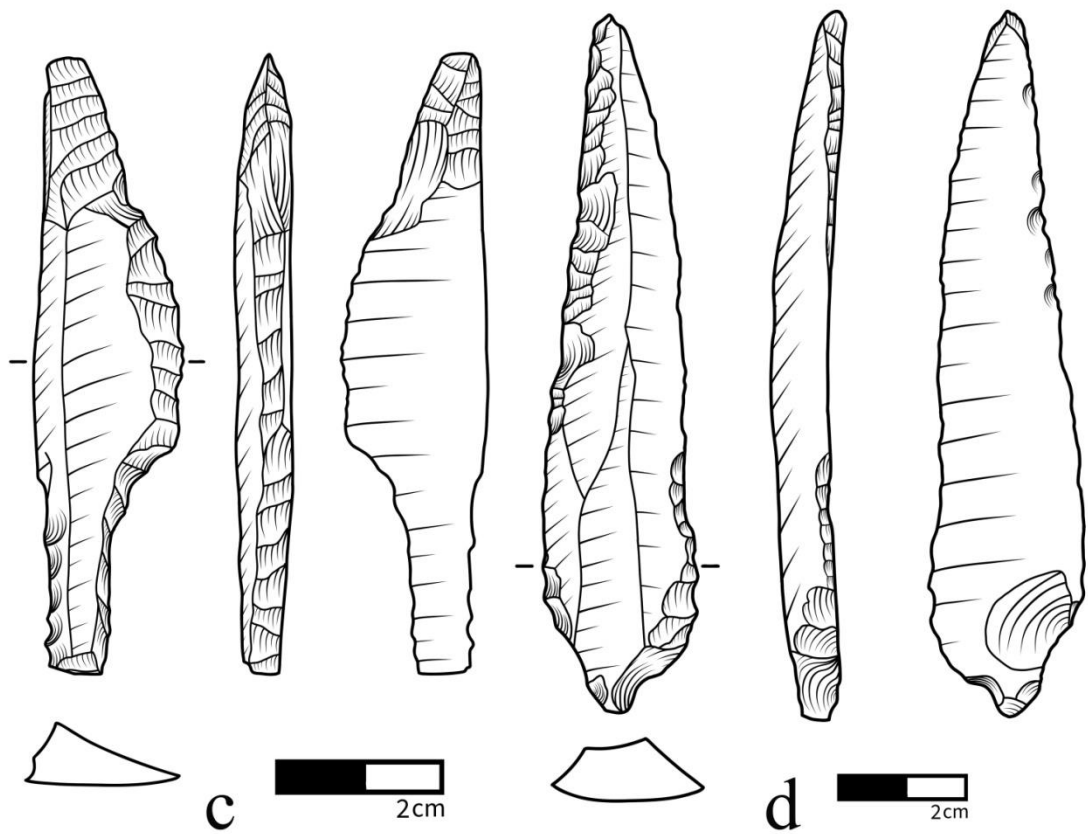
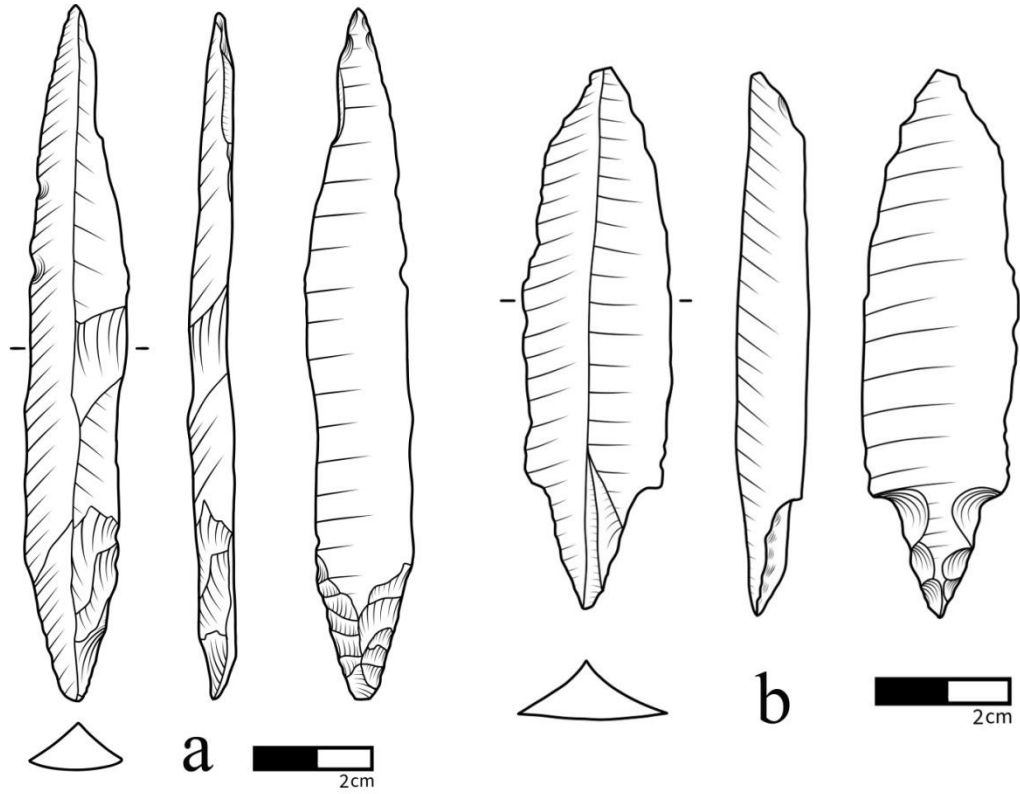

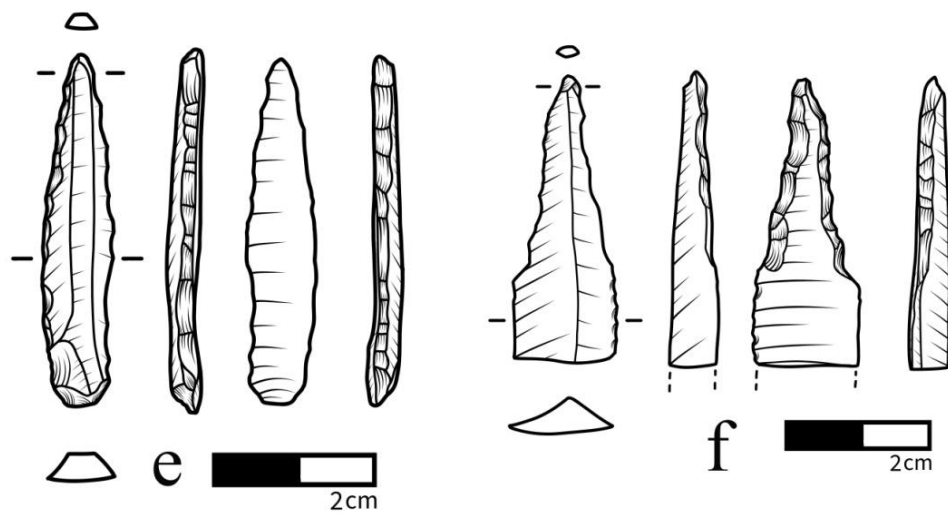
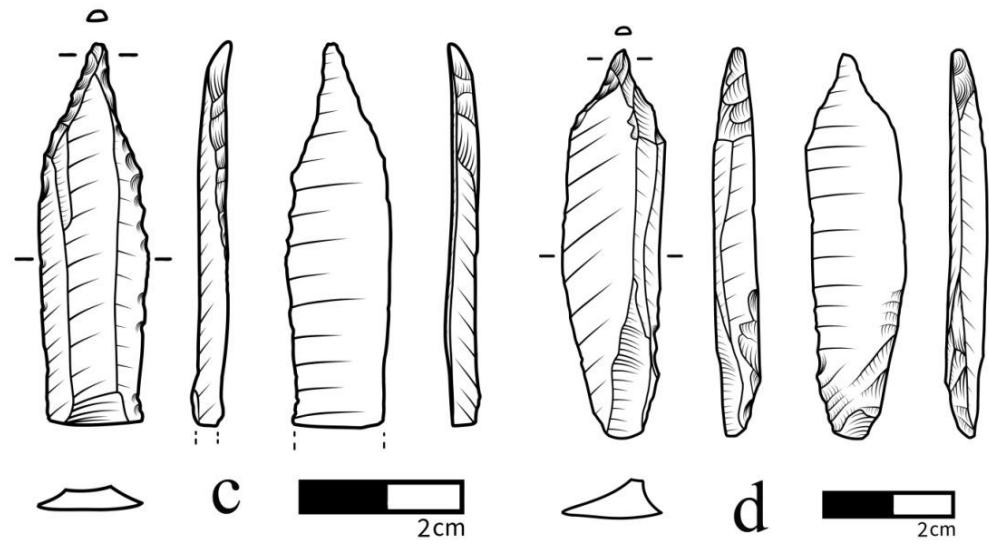
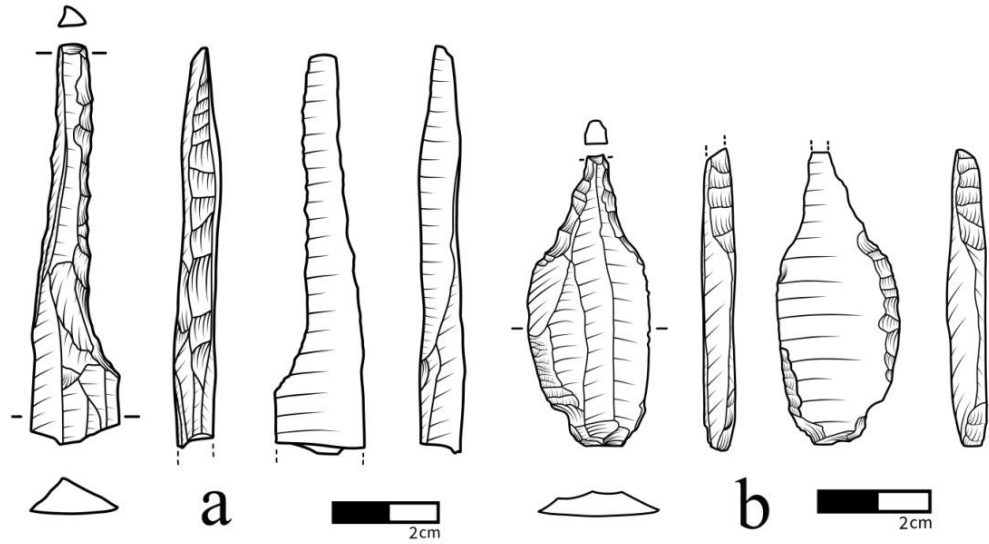

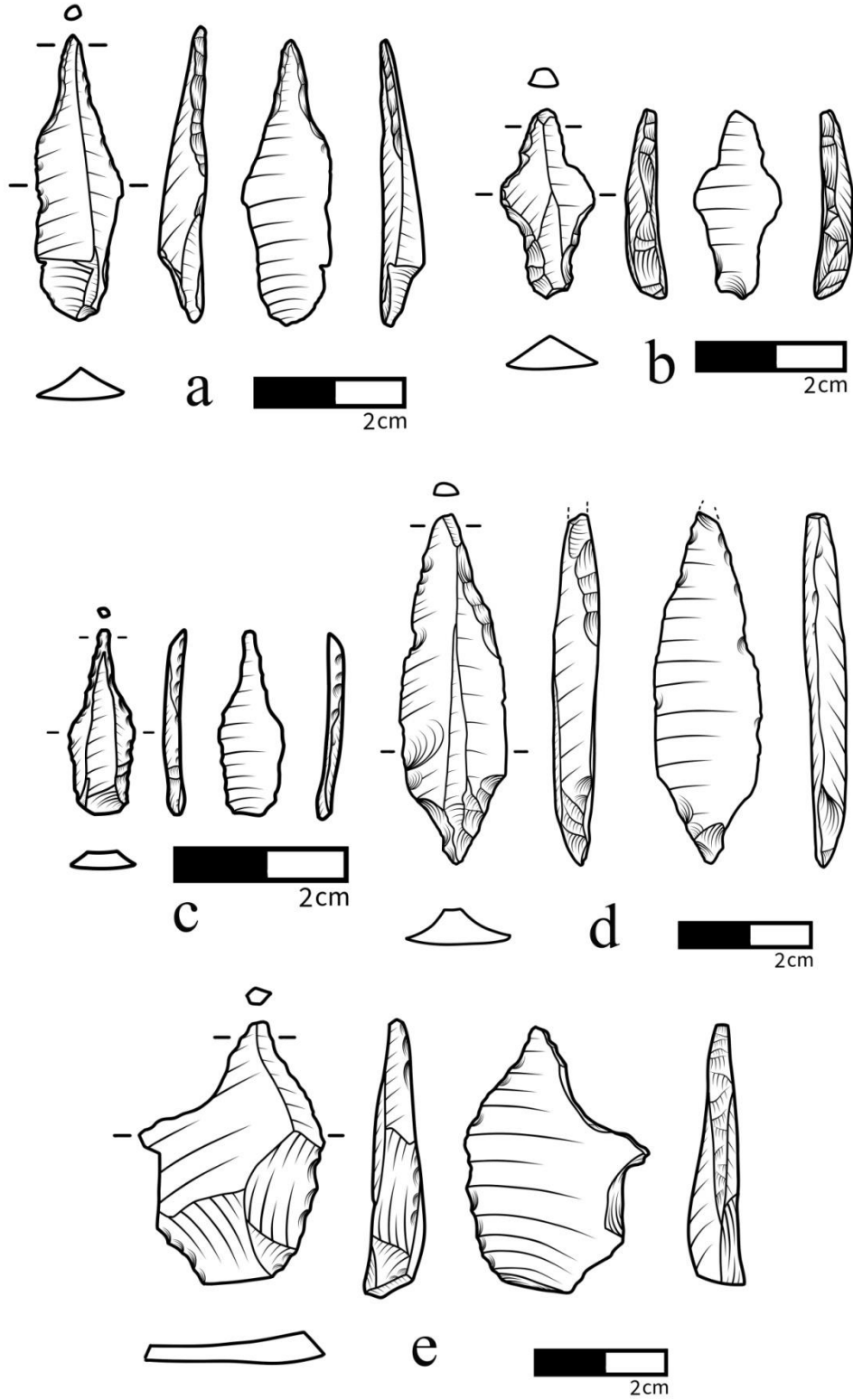

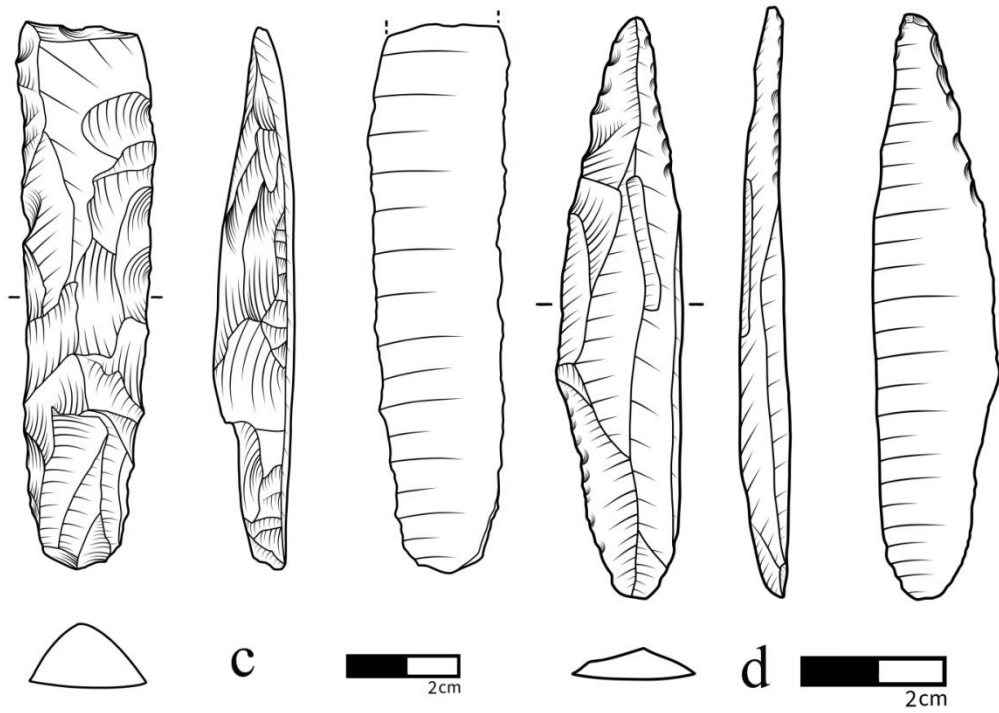
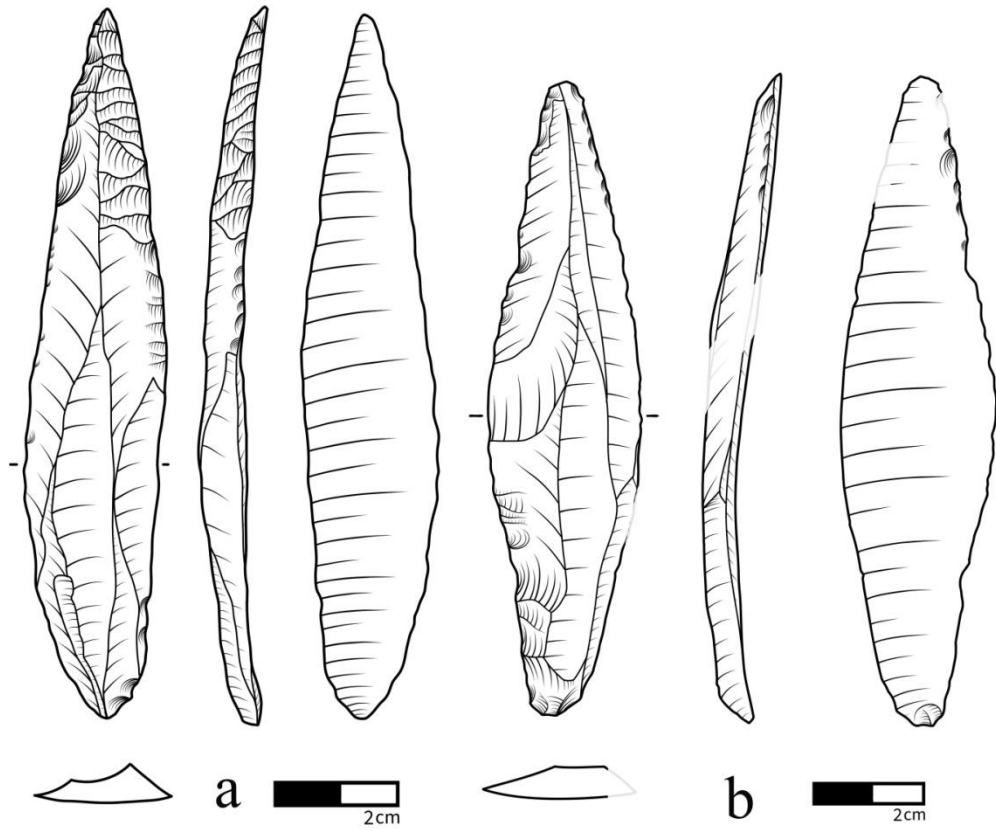

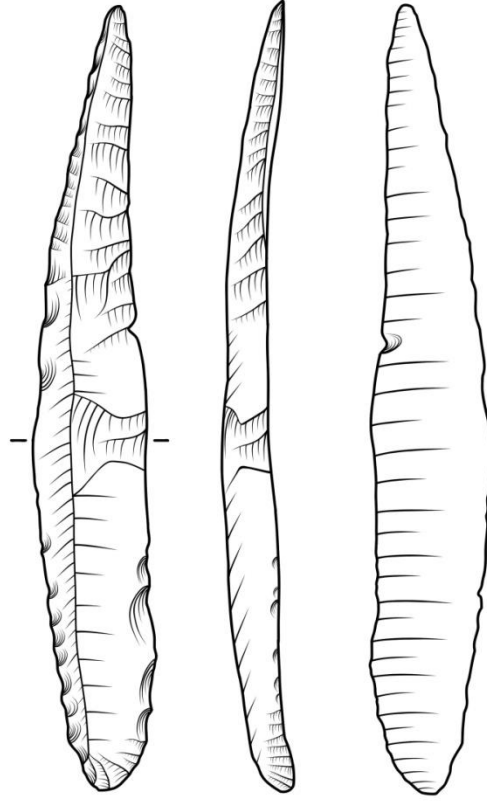

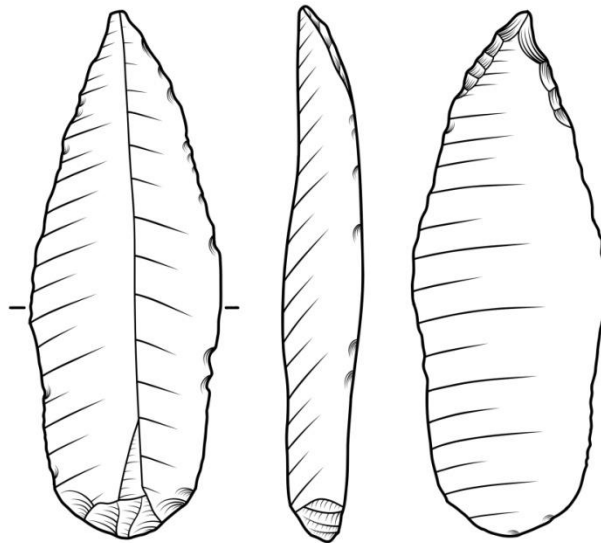

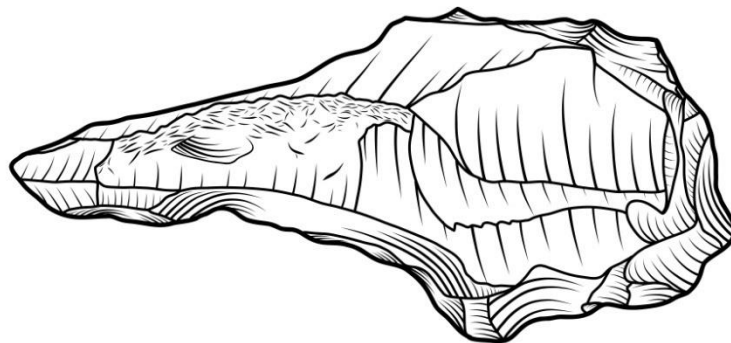
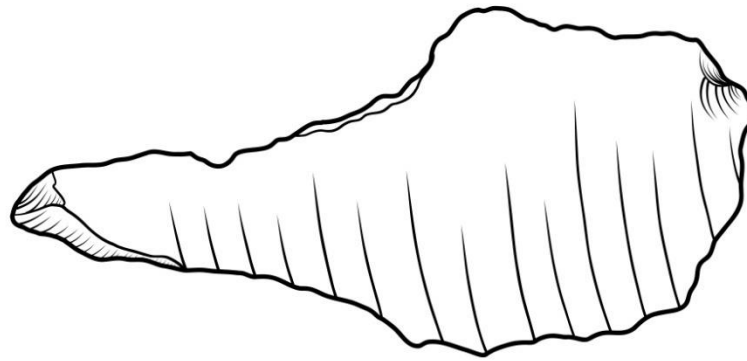

a

b

a